

**ЖИВОТ И ДЕЛО
ИВАНА ЧАРОТЕ
(1952–2024)**

ЖИВОТ И ДЕЛО ИВАНА ЧАРОТЕ (1952–2024)

Зборник научних радова са Међународне научне конференције
одржане 22. јуна 2026. године на Институту за политичке студије, Београд

Уредник

Александра Савић (1990), научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд

https://doi.org/10.18485/ips_zhdi_charota.2026

Рецензенти

кандидат (Ph.D.) богословских наука Александар Романчук, Синодална
историјска комисија Белоруског егзархата Руске православне цркве,
Минск, Белорусија

проф. др Никола Аврејски, Универзитет за библиотекарство и
информатику, Софија, Бугарска

проф. др Будимир Алексић, Историјски институт Универзитета Црне
Горе, Подгорица, Црна Гора

За издавача

др Миша Стојадиновић, научни саветник

Издавачи

Институт за политичке студије (Београд, Србија)
Синодална историјска комисија Белоруског егзархата Руске
православне цркве (Минск, Белорусија)

Минска духовна семинарија (Минск, Белорусија)

Минска духовна академија (Минск, Белорусија)

Центар за евроазијска истраживања Филијале РДСУ у Минску

ISBN 978-86-7419-449-2

Ставови изражени у овој књизи припадају искључиво ауторима радова.

Издавање публикације финансирало је Министарство науке, технолошког
развоја и иновација Републике Србије.

Овај зборник научних радова припремљен је у оквиру научноистраживачког
пројекта Синодалне историјске комисије Белоруског егзархата Руске
православне цркве „Живот и дело професора Ивана А. Чароте” (01.12.2025–
01.12.2026), Минск, Белорусија..

Сви радови у овом зборнику објављени су под лиценцом CC BY.

ЖИВОТ И ДЕЛО ИВАНА ЧАРОТЕ (1952–2024)

Зборник научних радова са међународне научне
конференције одржане 22. јуна 2026. године
на Институту за политичке студије, Београд

Уредник
др Александра Савић

ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ
БЕОГРАД, 2026.

САДРЖАЈ

ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ

Алексеј Иванович Чарота

Владимир Иванович Чарота

О ИВАНУ АЛЕКСЕЈЕВИЧУ ЧАРОТИ: УСПОМЕНЕ СИНОВА.....11

Владимир Николајевич Чушев

ИВАН ЧАРОТА КАО АКТИВИСТА НАРОДНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ 19

Јелена Јурјевна Гускова

ИВАН АЛЕКСЕЈЕВИЧ ЧАРОТА – ВЕЛИКИ НАУЧНИК И ПРИЈАТЕЉ
СРБИЈЕ..... 27

ПЛЕНАРНО ИЗЛАГАЊЕ УРЕДНИКА

Александра Савић

КОНЦЕПТ ЗЕМЉЕ У БЕЛОРУСКИМ ЛЕГЕНДАМА (ПРИЛОГ
КОМПАРАТИВНОМ ПРОУЧАВАЊУ ФОЛКЛОРА ИВАНА А. ЧАРОТЕ)31

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Зоран Милошевић

СЛОВЕНОФИЛСТВО И СРБОФИЛИЈА У ДЕЛУ ИВАНА А. ЧАРОТЕ .. 53

Дајана Лазаревић

ТРАГОМ АКАДЕМИКА ИВАНА А. ЧАРОТЕ (1952–2024) –
ПРАВОСЛАВНОГ СЛОВЕНОФИЛА И УТЕМЕЉИВАЧА БЕЛОРУСКО-
СРПСКИХ НАУЧНИХ ВЕЗА..... 73

ИВАН ЧАРОТА У СВЕТЛУ ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ

Кирил Владимирович Шевченко

ТРАНСФОРМАЦИЈА БЕЛОРУСКОГ ИДЕНТИТЕТА У КОНТЕКСТУ
ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У ОЦЕНАМА БЕЛОРУСКОГ НАУЧНИКА-

СЛАВИСТЕ, АКАДЕМИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ, ПРОФЕСОРА И. А. ЧАРОТЕ (1952–2024).....	93
---	----

Лав Јевстафјевич Криштанович

МИСЛИЛАЦ РУСКОГ СВЕТА (Посвећено сећању на Ивана Алексејевича Чароту).....	107
--	-----

Олег Генадјевич Казак

Артјом Сергејевич Середа

ЕТНОКУЛТУРНИ ПРОЦЕСИ У ЗАПАДНОМ ПОЛЕСЈУ У ГОДИНАМА ВЕЛИКОГ ОТАЏБИНСКОГ РАТА (ПРЕМА МАТЕРИЈАЛИМА АРХИВСКИХ ИЗВОРА) <i>Осврт на родни крај Ивана Чароте</i>	119
---	-----

Вјачеслав Сухњев

ПОНОВО СМО НА КОСОВУ ПОЉУ	131
---------------------------------	-----

ИВАН ЧАРОТА У СВЕТЛУ ФИЛОЛОШКЕ НАУКЕ

Никита Викторович Супрунчук

СПЕЦИФИЧНОСТ СРПСКИХ И БЕЛОРУСКИХ ГЛАГОЛСКИХ ПРИДЕВА У АСПЕКТУ ПРЕВОДИЛАЧКОГ ПОСТУПКА И. А. ЧАРОТЕ	151
--	-----

Брацо Ковачевић

О ДЈЕЧИЈОЈ КЊИЖЕВНОСТИ И БАЈКАМА – ИВАН ЧАРОТА.....	167
---	-----

Ана Владимировна Наумова

СЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ И. А. ЧАРОТЕ: АУТОРСКИ ПРИСТУП НАСТАВИ И КЊИЖЕВНОНАУЧНОЈ АНАЛИЗИ	181
---	-----

Светлана Гољак

СЛАВИСТИЧКО НАСЛЕЂЕ ПРОФЕСОРА ИВАНА ЧАРОТЕ	191
--	-----

Ивана Божовић

ПОЕЗИЈА ЈАНКА КУПАЛЕ КАО ЖИЛИШТЕ „ЗЕМЉЕ ПОД БЕЛИМ КРИЛИМА” <i>Са освртом на приређивачки рад Ивана Чароте</i>	205
---	-----

ОСВРТИ НА ДЕЛО ИВАНА ЧАРОТЕ

Људмила Сергејевна Цимановић

ИВАН А. ЧАРОТА КАО РОДОНАЧЕЛНИК БЕЛОРУСКЕ
ПРЕВОДИЛАЧКЕ ШКОЛЕ СА СРПСКОГ ЈЕЗИКА..... 223

Радомир Андрић

МОЈ КЊИЖЕВНИ САБЕСЕДНИК ИВАН А. ЧАРОТА 229

Антони Мироновић

ИВАН ЧАРОТА КАО ПРЕВОДИЛАЦ 'НОВОГ ЗАВЕТА' И ЦРКВЕНИ
ИСТОРИЧАР 233

Игор Јорданов

ИВАН ЧАРОТА И МАКЕДОНСКО-БЕЛОРУСКЕ ВЕЗЕ 241

Саша Гајић

ИВАН ЧАРОТА И СЛОВЕНАЧКА КЊИЖЕВНОСТ..... 245

Емил Миланов

ИВАН ЧАРОТА И БУГАРСКО-БЕЛОРУСКЕ ВЕЗЕ..... 249

Милутин Ђуричковић

ИВАН ЧАРОТА И КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ..... 253

Јуриј Иванов

О ЗАЈЕДНИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА СА ПРОФЕСОРОМ ИВАНОМ
ЧАРОТОМ ТОЛКОВИНСКИХ ТЕКСТОВА И МОЛДАВСКОГ ПЕРИОДА
БИОГРАФИЈЕ Г. Ф. СКОРИНЕ 259

У СУСРЕТ БОГУ

Иван А. Чарота

ХРАМ – МЕСТО СУСРЕТА СА БОГОМ..... 279

ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ

**О ИВАНУ АЛЕКСЕЈЕВИЧУ ЧАРОТИ:
УСПОМЕНЕ СИНОВА**

Пре свега желели бисмо да изразимо искрено признање и захвалност организаторима и учесницима конференције за очување сећања на нашег оца, Ивана Алексејевича Чароту, и његову делатност на пољу славистике.

Полазећи од тога да није на нама – породици Ивана Алексејевича – да оцењујемо његова научна достигнућа, говоримо о његовом доприносу развоју белоруске славистике и набрајамо његове заслуге и награде, одлучили смо да испричамо нешто о његовом животу, да наведемо неке мање познате чињенице из очеве биографије.

Рођен је 16. септембра 1952. године у селу Лишчики Кобринског рејона Брестске области. Његови родитељи Алексеј Пантелејевич и Ана Павловна радили су у колхозу и живели су скромно. Отац има још две млађе сестре: Марију и Лидију. О свом селу отац је увек говорио са топлином и причао о њему као о необичном месту, где су живели занимљиви и неуобичајени људи. Основно образовање стекао је у школи која се налазила недалеко од куће, на засеоку Покупчики. Након тога је годину дана похађао Ринковску средњу школу, где је упознао своју будућу супругу Надежду Николајевну Ивањукoвич, са којом је проживео читав живот и дочекао златну свадбу, тј. 50 година заједничког живота. Програм шестог и седмог разреда отац је савладавао у осмогодишњој школи, отвореној у његовом родном селу. После тога је отишао на школовање у град Кобрин, како би имао могућност да похађа музичку школу и научи да свира бајан. Доктор физичко-математичких наука Григориј Григоријевич Федорук, који је са оцем био пријатељ до краја живота, учио са њим у Средњој школи бр. 2 града Кобрина и такође живео у интернату при њој, прича да је за три године Иван Алексејевич не само савладао музички инструмент, већ је у оквиру школске радне наставе стекао и звање стругара. Поред тога, у десетом разреду били су чланови ансамбла народних игара при рејонском Дому културе.

У једном од интервјуа отац се сећао: „Мој омиљени школски наставник немачког језика, који је имао пријатеља у московском Војном

институту, објашњавајући све предности студирања тамо, снажно ми је препоручивао да се школујем за војног преводиоца”.¹ Међутим, након завршетка средње школе отац је отишао у Минск са намером да студира на филолошком факултету Белоруског државног универзитета. Како прича наша мама, пре одласка јој је говорио да ће, ако не буде примљен на филфак, отићи у духовну семинарију. Али Иван Алексејевич је успешно положио пријемне испите и постао студент руског одсека. Током студија студенти су морали да изучавају један од словенских језика по избору. Није нам познато чиме се отац руководио, али је изабрао српски. То је одредило целокупну његову даљу професионалну делатност, може се рећи и судбину. На филолошком факултету Белоруског државног универзитета „српскохрватски језик, као један од четири понуђена словенска језика, од самог почетка па све до 1990-их година предавала је Вера Михајловна Лумбина. Она је рођена 1921. године у Србији у породици руских емиграната, а после познатих догађаја 1948. године била је приморана да напусти ФНРЈ. (...) Касније се нашла у БССР. Овде су је, као особу која влада са више језика, примили у библиотеку републичке Академије наука, где је радила све до одласка у пензију. Треба напоменути да је позив В. М. Лумбине као предавача на Филолошком факултету БДУ у сваком погледу био веома успешна одлука. Прво, она, рођена у Краљевини СХС, чак и у поређењу са осталим наставницима, била је стварни носилац српског (српскохрватског) језика и пуноправни представник српског културно-језичког окружења. Друго, упркос драматичним перипетијама личне судбине, према Србији је сачувала искрену љубав, коју је настојала да пренесе својим ученицима; треће, што није мање важно, била је то заиста интелигентна и изненађујуће добронамерна особа по природи”.² Под руководством Вере Михајловне он је и почео да учи српски. Ако нас сећање не вара, управо по њеној препоруци после друге године студија отац је наставио да усавшава говорни језик и ближе се упознаје са српском културом преко њених носилаца, када је почео да ради као водич-преводац у Бироу међународног омладинског туризма „Спутник” и пратио туристичке групе из Југославије које су долазиле у СССР. У том периоду је много путовао по Совјетском

¹ Чарота, И. «Мои увлечения – это моя работа, а работа – мои увлечения» / И. Чарота ; [беседовал] В. Шурховецкий // Во славу Родины. – 2002. – 24 септембра. – С. 4.

² Чарота, И. Осврт на историју белоруске сrbистике / И. Чарота, А. Наумова // Књижевна историја. – 2020. – Год. 52 – Бр. 171. – С. 284.

Савезу и посетио бројне градове у разним републикама. Отац је увек истицао да учењу језика веома помаже памћење песама на том језику и причао је да их је у то време са Југословенима отпевао прилично много. Што се тиче Вере Михајловне, Иван Алексејевич је до краја њеног живота одржавао везу са њом, прилично често је одлазио да је обиђе. Узгред, Алексеј, старији син Ивана Алексејевича и један од аутора овог текста, такође је похађао часове српског језика код В. М. Лумбине.

Дана 1. маја 1974. године Иван Алексејевич Черота и Надежда Николајевна Ивањукович су се венчали. Након завршетка универзитета у августу 1974. отац је постављен за наставника руског језика и књижевности у Полецкишкој средњој школи (Вороновски рејон Гродненске области). Занимљиво је да је у наставном процесу ове образовне установе учествовао не само отац, већ и мама. Она је држала часове техничког цртања и била васпитач у продуженом боравку. Животни услови родитеља нису били баш добри. Додељена им је половина куће у којој је пећ била веома слаба, а додељеног тресета једва је било до Нове године. Сазнавши за то, током зимског распуста ученици десетог разреда су на сопствену иницијативу припремили дрва од сувог растиња за младе стручњаке. Мама се сећа да је, када им се већ родио првенац – син (13. августа 1975), који је добио име по деди Алексеју Пантелејевичу, зими у кући било толико хладно да се у канти ледила вода.

Радећи у селу Полецкишки три године, Иван Алексејевич је са супругом и малим дететом отишао у Минск. У септембру 1977. године отац се запослио у својој *Alma mater* и био примљен на место наставника Катедре руског језика за обуку страних студената основних факултета. На Белоруском државном универзитету радио је до краја живота, обављајући различите функције на разним катедрама, укључујући и дужност шефа Катедре словенских књижевности (1996 – 2018). Године 1987. отац је у Лењинграду припремио и одбранио кандидатску дисертацију „Стваралаштво М. А. Шолохова у књижевном процесу Југославије (1956–1980)”, а 1998. у Минску докторску – „Белоруска књижевност XX века и процеси националног самоопредељења.”

У почетку су у престоници БССР родитељи изнајмљивали собе, а касније су добили просторију у студентском дому БДУ, коју су о свом трошку довели у ред. Дана 7. децембра 1980. године родио им се млађи син, који је добио име Владимир. У дому, који се налазио у улици Парковој (данас Трг победника, зграда дома је срушена 2011. године),

породица са двоје деце живела је до децембра 1985. године, када је од Савеза писаца БССР добила мали стан, такозвану „хрушчовку“, који се налазио у улици Карла Либкнехта. Из тог стана је 7. новембра 2024. године Ивана Алексејевича одвела хитна помоћ. Треба рећи да је отац био скроман у свакодневном животу. Када бисмо покретали питање побољшања стамбених услова, увек је одмахивао руком и говорио: „Мене све задовољава. Мени је и овако добро“. Једно од његових омиљених јела били су „квашалини“ (тако су у Лишчикима називали пихтије), које су, по његовом мишљењу, обавезно морале да буду на празничној трпези. Српска ракија била је за њега најбоље алкохолно пиће. И уопште, одбацујући све наше примедбе, одлучно је тврдио да је све српско најбоље.

Иван Алексејевич никада се није стидео свог порекла, напротив, поносио се и истицао да је из сељачке породице. Нас је отац учио да не смемо заборавити своје корене и да треба да познајемо историју рода и породично стабло најмање до петог колена. Волео је да прича разне занимљиве приче о нашим прецима. Ево, на пример, једне од њих: „Прадеда по оцу, када се челична магистрала [железница – *А. Ч., В. Ч.*] тек постављала и када је по плану требало да пресече његову парцелу, одлучно је томе стао на пут. Нудили су му велики новац, убеђивали га, претили... Али он није попустио. Тако је пруга изграђена са веома великом кривином, и до данас се то место назива ‘Криваја’”.³ Узгред, принципијелност и непоколебљивост биле су својствене многим представницима рода Чарота, па и оцу.

Пошто је Иван Алексејевич преводио са различитих језика, новинари који су га интервјуисали често су постављали питање колико језика зна. У једном од интервјуа отац је рекао следеће: „Што се тиче савладавања језика преко штампане речи, ја сам почео истовремено да читам из рејонских новина ‘Комунистички посао’ [на белоруском језику – *А. Ч., В. Ч.*], московске ‘Правде’ [на руском језику – *А. Ч., В. Ч.*] и пољског буквара. Осим тога, код мог деде су постојале две књиге – Јеванђеље (наравно, на црквенословенском) и ‘Кобзар’ Тараса Шевченка (разуме се, на украјинском). И мени, као најстаријем унуку, било је дозвољено да их узимам, чак и да их читам ако желим. А ја сам

³ Чарота, И. Дорожки памяти – дорожки радости // За мостом могог детства : путешествие вместе с литераторами по местам, где прошло их детство, по нашей родной Беларуси... : [эссе / сост. Л. Рублевская ; предисл. П. Якубовича]. – Минск, 2011. – С. 28.

желео”.⁴ Причао је да је у животу изучавао више од десет језика, али никада није тврдио да свима њима влада. По његовом мишљењу, „ако неко каже да течно говори велики број језика, онда или лаже или се вара (није му све у реду са самопроценом). Право знање језика је онда када човек на њима лако пева песме, без напора мисли и сања”.⁵ Отац нас је од детињства учио страним језицима. На пример, синови су већ са шест година умели да броје до десет на немачком, шпанском, енглеском и српском језику – то је био резултат чекања превоза са оцем на стајалиштима. Осим тога, ако би неко звао из Југославије, знали смо сет фраза да се поздравимо, опростимо и, ако отац није био код куће, објаснимо када је најбоље да поново позове.

Подсетимо се још једне чињенице из биографије Ивана Алексејевича: 1979. године припремао је документа да оде на Кубу, како би предавао на Универзитету у Хавани. Али из неког разлога дозвола за излазак из СССР-а није добијена. Могуће је да је разлог био то што отац није био члан партије. Касније су му више пута нудили да предаје на страним универзитетима (у Шпанији, Пољској), али је он увек одбијао, објашњавајући нам: „Ако се иде, онда само са целом породицом. А моји синови треба да стекну образовање у Белорусији”.

Упркос томе што је већи део живота отац провео у Минску, градска средина му никада није постала блиска. Конкретно, отац је користио метро само у случајевима када је до неког места било тешко стићи копненим превозом. Увек га је вукло у родни крај. Ако би долазио у Лишчики крајем лета – почетком јесени, обавезно је ишао у шуму, јер је веома волео не само да бере печурке, већ и да их једе, посебно лисичарке.

Пошто се родно село налазило прилично далеко од Минска (више од 300 километара) и често одлазити тамо било је проблематично, одлучио је да купи плац ближе. Свој избор зауставио је на легендарном викендичном насељу удружења књижевника на 15 километара од града, које књижевници називају Лисом (Ћелавом) гором. Управо су наследници продавали викендицу недавно преминулог песника Јевгенија Миклашевског. Неколико година је цела наша породица уређивала имање, подигнута је нова брвнара са балконом. Последњих година живота отац је при свакој прилици настојао да оде

⁴ Чарота, И. Ухо «открывается», а затем рот... / И. Чарота ; [беседовала] Е. Шибко // Рэспубліка. – 2009. – 1 снежня. – С. 4.

⁵ Исто.

тамо: стално је нешто градио, преправљао, сadio, резивао воћке, које је веома волео. Узгред, после смрти свог оца Алексеја Пантелејевича, у његову част је у Лишчикима засadio не мање од десет вишњи. А на викендици није дозвољавао да се посече велика стара трешња, која је заузимала половину плаца, иако је готово цео род са ње одлазио птицама.

Тог 7. новембра 2024. године родитељи су такође намеравали да иду на викендицу...

Отац је увек много радио и није баш умео да се одмара. Радио је и викендом, и празницима, и током одмора. На пример, у време када смо Нову годину још дочекивали породично, празнична трпеза се постављала око 8–9 сати увече. Поседевши за њом петнаестак минута, он би одлазио да ради и молио да га позовемо када до Нове године остане још само неколико минута. Што се тиче одмора, само два пута смо као цела породица путовали ван Белорусије. То су била два путовања (крајем 80-их – почетком 90-их година) у Дом стваралаштва писаца, који се налазио у абхазијском граду Пицунда на обали Црног мора. Тамо смо приметили да отац пише и стихове, али резултате свог песничког стваралаштва са нама није делио. Та његова заузетост објашњава се тиме што је, поред наставе на Филолошком факултету БДУ, превођења, писања сопствених чланака и књига, обављао прилично велики број друштвених обавеза, којима је приступао веома одговорно. Још 2002. године новинару листа „У славу Отаџбине“ отац је говорио: „Збијају шале на мој рачун ближњи и пријатељи, јер када немам предавања, могу по неколико дана не излазити из стана, радећи од осам ујутру до дванаест ноћу. Јасно је да се такав напоран рад одражава на здравље. Али сам задовољан ако обавим посао за који сам се прихватио”. Ми можемо да потврдимо да је то чиста истина.⁶ Притом, друштвени ангажман није му био плаћен. Када бисмо га питали зашто му је то потребно, одговарао је да то треба урадити и да пристаје јер нема ко други. Отац је сам тако поступао и нас је увек учио: ако се нечега прихватиш, приступи томе са пуном озбиљношћу, уложи све снаге да то урадиш добро, јер је површан рад непристојан.

Пре него што би објавио своје научне чланке, Владимир их је слао оцу електронском поштом да чује његово мишљење. Као одговор је добијао

⁶ Чарота, И. «Мои увлечения – это моя работа, а работа – мои увлечения» / И. Чарота ; [беседовал] В. Шурховецкий // Во славу Родины. – 2002. – 24 сентября. – С. 4.

следеће оцене својих радова: „Подношљиво”, „У принципу, нормално”, „Сасвим нормално, чини се”, „У принципу, може да прође” и слично. Отац је био веома захтеван према резултатима како сопственог рада, тако и нашег. Наведене формулације од њега су се доживљавале као похвала. Прочитавши још један чланак млађег сина, 5. новембра 2024. године послао је електронском поштом следећу поруку: „Није лоше. Иако је досадно. И.Ч.”. На то је Владимир одговорио: „За то да је досадно и сам разумем, али не знам како је могло другачије да се уради”. Дана 6. новембра добио је последње писмо електронском поштом од оца следеће садржине: „Шта ћеш, наука није хумористика. И.Ч.”

Желели бисмо да се осврнемо и на писање презимена, са којим су често настајале нејасне ситуације, па чак и куриозитети. На руском језику наше презиме пише се са „е”, а на белоруском са „а”. А отац је све своје и научне и књижевне радове на руском увек потписивао „Чарота”. Ми смо сматрали да је то код њега нешто попут псеудонима. Али када је старији син почео да ради у редакцији часописа и када су били потребни пасошки подаци оца ради исплате хонорара, Алексеј је замолио да му их пошаље. Видевши презиме написано на руском са „а”, природно се запитао зашто, јер је то званични документ. Одлучио је да провери. Отац је одговорио да је тако написано у његовом пасошу. Али код деце се у свим документима презиме пише са „е”. Зато су ипак решили да погледају и његов пасош. Наравно, и тамо је било слово „е”, али Иван Алексејевич је навикао на свој „псеудоним” и био је уверен да је он Чарота и по документима.

У последњим годинама живота отац нам је више пута говорио да би желео да буде сахрањен поред за наш род драге Вежецке цркве (мештани је називају и „Вежковском”). У питању је црква Вазнесења Господњег у селу Огородники Жабинковског рејона Брестске области. Када је 7. новембра 2024. године Иван Алексејевич преминуо, његова последња воља је испуњена захваљујући подршци Венијамина, митрополита Минског и Заславског, Патријаршег егзарха све Белорусије, као и уз помоћ настојатеља цркве Вазнесења Господњег, јереја Владимира Кондрашчука. Иван Чарота почива уз зидине храма чији су парохијани били његови преци.

*Алексеј Иванович Чарота и Владимир Иванович Чарота
Минск*

СПИСАК КОРИШЋЕНИХ ИЗВОРА

- Чарота, И. «Мои увлечения – это моя работа, а работа – мои увлечения» / И. Чарота ; [беседовал] В. Шурховецкий // Во славу Родины. – 2002. – 24 сентября. – С. 4.
- Чарота, И. Дорожки памяти – дорожки радости / И. Чарота // За мостом моего детства : путешествие вместе с литераторами по местам, где прошло их детство, по нашей родной Беларуси... : [эссе / сост. Л. Рублевская ; предисл. П. Якубовича]. – Минск, 2011. – С. 24–28.
- Чарота, И. Осврт на историју беларуске србистике / И. Чарота, А. Наумова // Књижевна историја. – 2020. – Год. 52 – Бр. 171. – С. 281–296.
- Чарота, И. Ухо «открывается», а затем рот... / И. Чарота ; [беседовала] Е. Шибко // Рэспубліка. – 2009. – 1 снежня. – С. 4.

ИВАН ЧАРОТА КАО АКТИВИСТА НАРОДНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

Веома сам захвалан организаторима конференције и симпозијума за овековечавање сећања на професора Ивана Алексејевича Чароту – великог белоруског научника са високим међународним угледом.

Његов лик у мом доживљају је вишестран: радознао и неуморни истраживач, писац и преводилац са међународним признањем, одличан педагог, ментор и Човек са великим словом, који је волео своју Отаџбину, своју родни крај, свој универзитет и факултет.

И захвалан сам судбини што ме је спојила са Иваном Алексејевичем. Мислим да га ја као Белорус могу сликовито назвати зубром белоруске лингвистике и словенске филологије. Он је несумњиво био прегалац и у многоне пионир у овим областима са чврстом духовном основом – православном вером.

У односу на нашу земљу и њену научну средину, може се рећи да је то био човек-епоха. Циљно усмерен. Са активним животним ставом, човекољубљем и добрим срцем. Не само са непроцењивим доприносом развоју домаће и међународне науке, већ и уопште животу нашег друштва, Белоруске Православне Цркве. Са плановима за будућност, са ученицима и следбеницима...

Комуницирајући са Иваном Алексејевичем и у Минску и у Београду, доживљавао сам га као светлу и вишеслојну Личност, занимљивог саговорника широког видокруга, Учитеља по призиву.

И истовремено он је за мене био као „братушка Белорус“, човек из провинције, који је освојио научне висине у престоници и у иностранству.

Као дипломата, могу са сигурношћу и пуним правом да називам академика и професора И. Чароту достојним представником народне дипломатије, који је дао значајан допринос развоју белоруско-српских односа. Он је много година предводио Друштво пријатељства „Белорусија-Србија“, био почасни инострани члан Српске академије

наука и уметности, носилац државних одликовања Републике Белорусије, Руске Федерације и Републике Србије.

Упознао сам се са Иваном Алексејевичем пре четврт века, у мојој првој службеној посети Београду као саветник Амбасаде Белорусије у Југославији. Али много чешће смо сарађивали 2011–2017. године – у периоду мог рада на месту Амбасадора Белорусије у Србији. До данас са топлином прелиставам у сећању поједине странице тих година.

После пар месеци од мог доласка у Београд, Иван Алексејевич је посетио Амбасаду Белорусије у Србији у децембру 2011. године заједно са познатом књижевником Невеном Витошевић-Ћеклић. Тада смо разматрали питања билатералне сарадње у области књижевности, образовања, издаваштва, планове за нове преводе.

Позитивном атмосфером разговора и словенском тематиком остала је у сећању важна и за Ивана Алексејевича посебно значајна посета у лепој згради Српске академије наука и уметности у центру Београда у јуну 2012. године. Тада смо били гости мудрог Добрице Ћосића – историјске личности, познатог писца и првог председника Савезне Републике Југославије. Срдачно и „на истој таласној дужини” разговарали смо са класиком уз шољицу традиционалне српске кафе након што су саговорници-аутори разменили своје књиге са посветама.

А већ сутрадан, у пуној сали Народне библиотеке Србије, одржана је презентација књиге „Антологија белоруске поезије” уз учешће амбасадора Белорусије, Русије и Украјине, представника Парламента, Министарства спољних послова и Министарства културе Србије. Састављач овог јединственог издања био је, наравно, наш професор И. А. Чарота.

У фоајеу је била постављена обимна изложба књига издатих у Белорусији из фонда библиотеке, а хор „Слависти” Филолошког факултета Универзитета у Београду извео је „Купалинку” и неколико других белоруских песама. Испао је прави празник Белорусије у престоници Србије.

Затим је ова књига-антологија постала леп поклон Амбасаде и уручена је председнику Србије Томиславу Николићу, премијеру Александру Вучићу (данас председнику државе), патријарху српском Иринеју, председнику парламента, министрима спољних послова, културе, посланицима, а такође је Амбасада предавала примерке у више библиотека Србије, као и у Босну и Херцеговину (преко новинарке и књижевнице Љиљане Булатовић).

Убрзо после презентације одржана је церемонија доделе награде Ивану Алексејевичу као писцу и преводиоцу од стране организације „Српска књижевна задруга” (СКЗ) у њиховој згради у Београду.

Затим смо посетили атеље познатог југословенског и српског сликара, са којим сам упознао професора. То је био искрени пријатељ наше земље Мића Трнавац, који је доприносио промоцији стваралаштва белоруских уметника у Србији. Топло смо разговарали о православној вери и словенском заједништву наших братских народа и развоју културних веза.

У септембру 2012. године Иван Алексејевич је обележавао јубилеј. У име Амбасаде упутио сам честитку професору БГУ И. Чароти поводом његовог 60-годишњег јубилеја. Касније, већ при следећем сусрету у Амбасади, уручио сам му и повељу белоруске дипломатске мисије.

У октобру 2012. године Иван Алексејевич је добио награду Београдског међународног сајма књига (највећег на Балкану), а одржана је и предаја његових нових књига Народној библиотеци Србије.

У јануару 2013. године Иван Алексејевич је поново посетио Београд. Овога пута био је гост Амбасаде Белорусије заједно са Игором Војушем (један од аутора споменика Патријарху Алексију II у Витепску). Иван Алексејевич је заједно са њим помагао у обнови цркве Св. Параскеве у једном од косовских села књигама и иконама, као и прикупљањем финансијских средстава током хуманитарне акције парохијана Белоруске Православне Цркве. Реч је о селу Дрсник (Клина) и храму Свете Петке подигнутом 1570-их година и тешко оштећеном (спаљеном) 1999. године. Због тога су неке од поклоњених белоруских икона биле израђене у металним оквирима.

Сећам се, како смо у мају 2013. године заједно путовали на прославу Дана словенске писмености на Универзитету у Крагујевцу (старој престоници Србије) по позиву ректора. Излагање угледног научника, академика И. Чароте са искреним интересовањем слушали су наставници и студенти овог великог универзитета нама пријатељске земље. Универзитетској библиотеци поклатио је неколико својих књига.

У октобру 2013. године професор је поново долазио у Београд ради учешћа на међународној конференцији „Духовно братство и геополитички простор”. По доброј традицији свратио је у Амбасаду и после разговора уз шољицу кафе заједно смо се упутили у Руски дом, где је био организован поменути форум.

Године 2013. велике заслуге Ивана Алексејевича биле су признате у Београду: одликован је државним одликовањем Републике Србије. Председник Томислав Николић потписао је указ о одликовању Ивана Чароте Сребрном медаљом „За заслуге”. Напоменућу да је раније, 2004. године, наш професор постао носилац ордена Светог Саве III степена – високог одликовања Српске Православне Цркве.

У марту 2014. године, поводом 15. годишњице агресије НАТО-а на Југославију, Иван Алексејевич је заједно са председником управе Белоруског фонда мира Максимом Владимировичем Миском неколико дана, са густим програмом, боравио у Србији по позиву Београдског форума (друштвене организације коју је основао и водио бивши министар спољних послова Југославије Живадин Јовановић). Нас тројица смо учествовали на Међународној конференцији „Глобални мир против глобалног интервенционизма и империјализма” у престоничком конгресном центру (Сава центар). Организовао сам за професора сусрете са почасним конзулом Белорусије у Београду, народним послаником Драгомиром Карићем и са председником Друштва пријатељства „Србија-Белорусија” Драганом Кузмановић-Јаничић.

После два месеца, у мају, неуморни Иван Алексејевич је већ на позив писца и новинара Момира Лазића поново боравио у Београду. Учествовао је у догађајима Савеза писаца Србије, укључујући презентацију књиге Рада Драинца (у преводу професора И. Чароте).

У посебној свечаној и дирљивој атмосфери остала је у сећању вечерња церемонија доделе годишње престижне „Награде Фонда браће Карић” у Народном позоришту Србије у септембру 2014. године. Те године наш професор је био на истом списку награђених са председником Русије В. В. Путином и олимпијским звездама српског спорта. Узбуђени белоруски гост самоуверено је говорио пред пуном салом позоришта у присуству политичког и уметничког бомонда земље, а затим је заједно са супругом Надеждом Николајевном учествовао у срдачном дружењу лауреата и гостију на пријему, а сутрадан је посетио нашу Амбасаду. Касније су организатори објавили књигу о овом догађају и награђенима, коју сам са задовољством као дипломатски курир донео у Минск и уручио при сусрету Ивану Алексејевичу.

У новембру 2014. године (јубиларна година 100-годишњице почетка Првог светског рата) у Београду је одржана презентација књиге „Србија у Првом светском рату” на руском језику – у преводу са српског професора И. Чароте. Он је о овим новостима пратио из

Минска, а мени је било занимљиво да учествујем у овом значајном догађају и пријатно да чујем речи захвалности упућене њему. А већ после три недеље сам Иван Алексејевич је учествовао на Свето-Михајловској међународној конференцији „Први светски рат” у Минску.

Значајан догађај било је издавање књиге поводом 22. годишњице успостављања дипломатских односа између Белорусије и Србије. Иван Алексејевич је зборнику дао назив „Белоруси о Србији”. Презентација нове књиге одржана је 25. октобра 2016. године у величанственој згради Парламента Србије. И ово занимљиво издање постало је леп симболичан поклон Амбасаде Белорусије руководству Србије и пријатељима наше земље. Са захвалношћу ћу напоменути да смо се овде ослањали на пружену подршку почасних конзула Белорусије у градовима Београд, Нови Сад и Крагујевац: то су посланик Драгомир Карић, Драгољуб Швоња и Зоран Вуловић.

У јуну 2015. године професор Белоруског државног универзитета и академик Српске академије наука и уметности Иван Алексејевич Чарота поново је боравио у Београду, а такође је путовао у српску аутономну покрајину Косово и Метохија. Одржан је и традиционални разговор о актуелним темама у Амбасади Белорусије.

А у октобру је професор поново био гост Амбасаде, када је дошао на јубиларни 60. Београдски међународни сајам књига и ради „инаугурационог” предавања у Српској академији наука и уметности. Белоруски штанд на јубиларном сајму тада су посетили потпредседник парламента, заменик министра културе Србије, моје колеге дипломате из низа земаља. Са професором смо такође посетили штанд друштва „Ћирилица” на позив његовог председника Ивана Стратимировића.

Годину дана касније, 2016, поново сам са радношћу поздравио Ивана Алексејевича у просторијама Амбасаде. Тада је био гост Београда на позив „СКЗ” и сусрео се са директорком „задруге” Нином Новићевић на 61. Београдском међународном сајму књига. Истих дана у посети Београду боравила је министарка информисања Белорусије Лилија Станиславовна Ананич. У оквиру посете проф. И. А. Чарота је заједно са њом и са мном учествовао у акцији „100 најбољих књига Белорусије” у Народној библиотеци Србије.

Дана 25. октобра 2016. године у председничкој палати Иван Алексејевич и ја смо учествовали на сусрету Л. С. Ананич са председником Србије Томиславом Николићем.

А убрзо је моја дипломатска мисија у Београду била завршена... Али се сусрети са Иваном Алексејевичем нису завршили. Наши контакти су се наставили. „Сретали” смо се у Минску, укључујући и на догађајима у Амбасади Србије у Белорусији заједно са амбасадором Србије Вељком Ковачевићем. Једном сам посетио професора и у његовој „породици” – на катедри Филолошког факултета Белоруског државног универзитета. А када сам отишао као амбасадор Белорусије у Пољску, из Варшаве, а затим већ из Бакуа – дописивали смо се електронском поштом.

Биће прикладно напоменути и да на догађајима у Србији није боравио само сам Иван Алексејевич, већ и његов син Алексеј Иванович Чарота – такође дипломац филолошког факултета БДУ, публициста, преводилац, новинар, заменик председника Удружења књижевника Белорусије. Долазио је у Београд, помагао и подржавао професора речју и делом новинар, писац Александар Николајевич Карљукевич – бивши министар информисања, сада председник Удружења књижевника Белорусије.

Наш последњи сусрет са професором био је у јулу 2024. године уз шољицу кафе у минској „Лакомки”. Он је после операције говорио о свом задатку припреме „младе смене” и посебно је истицао доцента Ану Владимировну Наумову и њен научни рад. Сећали смо се Срба и Србије, преводитељке Дајане Лазаревић, наших почасних конзула. Иван Алексејевич је занесено говорио о плановима, са оптимизмом гледао у будућност, хвалио ученике...

Симболично је да је један од последњих догађаја уз учешће Ивана Алексејевича била свечана церемонија полагања камена темељца на територији насеља „Минск-Мир” православног храма – копије Пећке Патријаршије у српској покрајини Косово и Метохија. Узгред, имао сам срећу да посетим град Пећ и видим ову светињу Вере и Духа српског народа у јануару 2012. године на Божић Христов заједно са амбасадором Русије Александром Васиљевичем Конузиним и познатим белоруским сликаром, професором Виктором Владимировичем Алшевским.

У својој библиотеци пажљиво чувам књиге са посветама и аутограмима Ивана Алексејевича, који је дао велики допринос развоју пријатељских односа Белорусије и Србије као истакнути представник народне дипломатије. Он је волео живот, волео је Белорусију и Србију.

Урезале су ми се у памћење његове речи изговорене са осмехом да је по суштини свог научног рада и душевне привржености он – „Белосрбин”. Памтићемо га таквог.

*Владимир Чушев,
изванредни и опуномоћени амбасадор
Републике Белорусије у Републици Србији
у периоду 2011–2017. године*

На фолклорној пракси 1970. године

Иван Чарота у улози туристичког водича у Москви 1973. са гостима из Србије

ИВАН АЛЕКСЕЈЕВИЧ ЧАРОТА – ВЕЛИКИ НАУЧНИК И ПРИЈАТЕЉ СРБИЈЕ

У новембру 2024. године у 73. години живота преминуо је професор Катедре за теоријско и белоруско књижевно проучавање филолошког факултета БГУ Иван Алексејевич Чарота. Иван Чарота је био доктор филолошких наука, професор, лауреат Награде Републике Белорусије „За духовни препород”, члан Президијума Савеза писаца Белорусије.

Иван Чарота је добро знао српски језик и био је једини у републици преводилац-србиста. У Србији су га познавали као истакнутог белоруског слависту, књижевног историчара, преводиоца. Зато је 2009. године изабран за иностраног члана Српске академије наука и уметности.

Иван Чарота је руководио Катедром за славистику (словенске књижевности) на Белоруском државном универзитету. Памте га студенти неколико генерација који су слушали његова предавања. По његовим предавањима студенти су упознавали историју и културу Словена на Балкану, изучавали језик народа бивше Југославије. Иван Чарота је организовао путовања белоруских студената на стажирања у водеће универзитете Србије. И сам је био изванредан преводилац. Број његових изузетних превода износи више од 1200 засебних издања.

Као дубоко верујући човек, професор је доприносио успостављању пријатељских веза између Белоруске и Српске Православне Цркве.

Са Иваном Чаротом сам се упознала у Србији деведесетих година. Југославија (Србија и Црна Гора) тада је била под санкцијама, народ је живео тешко, авиони за Београд нису летели, возови нису стизали. Научни и друштвени живот био је сведен на минимум. Али Историјски институт, којим је тада руководио доктор историјских наука Славенко Терзић, супротстављајући се санкцијама, сваке године је окупљао међународну конференцију. Теме су биле различите – и историјске, и о савремености. Али важно је било из којих држава су долазили научници. Својим учешћем на конференцији у земљи у којој је и наука била под санкцијама, они су изражавали солидарност са

Србима, неправедно осуђеним од стране светске заједнице. Сећам се да је једна од последњих конференција у априлу 1999. одржана за време агресије НАТО-а. На Београд су падале бомбе и током излагања учесника конференције, и током дискусија. Али нико није хтео да сиђе у склониште. Конференција је настављена.

Иван Чарота је у разговорима осуђивао агресију НАТО-а на Југославију, разумео је како на свест обичних људи (Руса, Белоруса, Украјинаца) утичу европске и натовске структуре, како их привлаче „изложбене реалности” и „европске вредности”. За Чароту је било јасно да су нам нудили да будемо отворени према сатанизму, култу силе, неморалу, разарању хиљадугодишњих традиција. „Зар се може, – говорио је он, – бомбама гурати Србија на „демократски” пут?” Он је предлагао да се српски аутори објављују на белоруском и руском језику, размишљао је о разменама студената.

Највише су га занимала питања културе и књижевности словенских народа. Истражујући њихове генетске, типолошке и контактне међусобне утицаје, утврдио се као водећи југослависта Белорусије, високо ауторитативан стручњак у области компаративне књижевности и културологије. Чарота је писао и говорио да је назив „Словени” етимолошки потицао од „слова” и „славе”, да изузетна словенска књижевност припада најзначајнијим ризницама светске културе.

Библиографија његових радова је обимна – више од 600 наслова, међу којима су књиге о Српској православној цркви, о Косовској бици, пет томова о српској књижевности и низ других. Колеге професора пишу да је његов животни мото био „Не скривати се од истине”, што је одражавало његов животни став и оптимизам. Он је служио науци и истини читавог живота.

Јелена Ју. Гускова
Институт за проучавања словенских култура
Руска академија наука
Москва, Русија

ПЛЕНАРНО ИЗЛАГАЊЕ УРЕДНИКА

Александра Савић*

Институт за политичке студије, Београд

КОНЦЕПТ ЗЕМЉЕ У БЈЕЛОРУСКИМ ЛЕГЕНДАМА (ПРИЛОГ КОМПАРАТИВНОМ ПРОУЧАВАЊУ ФОЛКЛОРА ИВАНА А. ЧАРОТЕ)⁷

Сажетак

У раду се испитује концепт земље у бјелоруским легендама, које је за српску публику приредио Иван А. Чарота, слависта, компаративиста и академик САНУ из Бјелорусије. Анализи легенди и начина на који се у њима користи језик приступамо из вишеначне перспективе, комбинујући теорије и методе когнитивне лингвистике, социалингвистике и студија културе памћења. У уводним поглављима дат је преглед односа између народне књижевности и језика, као и осврт на савремене приступе истраживању фолклора. У централном дијелу анализирана је употреба концепта земља из три одвојене перспективе: земља као мајка, земља као граница свјетова и земља као отаџбина. У овим парадигмама земља се уопштава као хранитељица, међа која одваја људско и божанско, али и као простор за живот, рад и опстанак народа. У закључку се сумирају налази до којих смо дошли и истиче се значај легенди за проучавање друштвеног и политичког уређења тадашње Бјелорусије, као и погледа на свијет Бјелоруса, те улога концепта земље у активном културном памћењу овог народа.

Кључне ријечи: концепт земље, когнитивна лингвистика, легенде, култура памћења, социалингвистика, активно памћење, Бјелоруси, Иван Чарота

УВОД – ФОЛКЛОР И (СОЦИО)ЛИНГВИСТИКА

Традиционална тумачења народне књижевности⁸ почивају на фолклористици, антропологији и на компаративним проучавањима

* Имејл-адреса: aleksandra.savic@ips.ac.rs. ORCID: 0000-0002-0905-6655.

⁷ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

⁸ У овом раду, с обзиром на тему истраживања и на унапријед дефинисану грађу, појмове народна књижевност, фолклор и усмена књижевност узимамо као синониме, мада свјесни одређених разлика међу њима. О тим

усменог стваралаштва различитих народа, тј. на прикупљању, обрађивању и анализи разнородних форми народног израза, откривању остатака раније културне свијести и на проналаску њихових заједничких особина⁹. Захваљујући успону ових наука, све од 19. вијека надаље, у неким случајевима и раније, упознавали смо се са традицијом и наслеђем разних друштава и имали увид у заједничко митолошко поријекло многих мотива чак и географски најудаљенијих прича.

У данашње вријеме се ова област наново осмишљава, реинтерпретира и истражује у многим интердисциплинарним подухватима, па се тако фокус истраживача често помјера на друштвене и политичке односе који се рефлектују кроз народно стваралаштво. На примјер, могу се као занимљива издвојити испитивања улоге бајки браће Грим и генерално народних прича у процесу социјализације њемачког друштва и у креирању специфичног система вриједности, које су препознали и нацисти¹⁰, или, на нашем подручју, сагледавање легенди о Титу у политичкој социјализацији дјеце у Југославији¹¹.

дистинкцијама видјети у Самарџија Сњежана. Увод у усмену књижевност. Београд: Народна књига Алфа, 2007.

⁹ Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006. Стр. 7–10.

¹⁰ Сматра се да је улога бајки у нацистичком режиму била изузетно значајна, а да је брига о правим вриједностима код дјеце испољавана путем промоције једних и забрањивања других књига, вјеровања да неке народне бајке представљају чисту аријевску традицију и изузетним напором образовних установа, партијских функционера и критичара да бајке интерпретирају у складу са нацистичком идеологијом. Zipes Jack. *Fairy Tales and the Art of Subversion*. London: Routledge, 2006. Pp. 138–169.

¹¹ У раду „Политички фолклор и методолошки изазови: дискурзивно-митолошка анализа прича о Титовом детињству” ауторка Лазаревић Радак анализира како су приче и легенде о дјетињству доживотног председника друге Југославије учествовале у формирању политичких ставова и у идентификацији дјеце са Титом. Лазаревић Радак Сања. Политички фолклор и методолошки изазови: дискурзивно-митолошка анализа прича о Титовом детињству // Савремена српска фолклористика Х, зборник научних радова, ур. Јелена Јовановић и Бранко Златковић. Београд: Удружење фолклориста Србије, 2022. Стр. 497. Занимљиво би можда било упоредити ову студију са радом који интерпретира настанак епске легенде о Титу из 1976–1977. Љубинковић, Ненад. Старо и ново у обликовању епске легенде о Титу // Народна стваралаштво. Фолклор, вол. 15–16, бр. 57–64, 1976–1977. Стр. 17–30. Сличне тенденције у совјетским земљама спомиње и Иван Чарота: „довољно је

Узимајући у обзир записану и од заборавачу сачувану импресивну колекцију народне књижевности широм свијета, али и касније занимање за однос усмених форми изражавања са друштвом у коме су настајале, данас је малтене општеприхваћено мишљење да изучавање фолклора не може да се своди само на једну науку и да је потребно да се уведу интегративни приступи који обухватају међусобно повезане димензије људског изражавања, језика, друштва, културе, историје и политике¹². Тако се у савременим лингвистичким и социолингвистичким¹³ анализама усмених жанрова пажња усмјерава понајвише на студије дискурса, на испитивање наратива, као и на културно памћење. Поред тога, чак се и критичка социолингвистика бави изучавањима фолклора тако што испитује како се неравноправни односи у друштву рефлектују кроз употребу језика¹⁴. Кад је дискурс посриједи, и у пређашњим истраживањима народне књижевности оцијењено је да „заједничка основа изучавања језика и фолклора представља у неку руку традицију”¹⁵. У том смислу, фолклорни дискурс дефинише се као колективна комуникативна активност посебне врсте, коју одликује постојање одређене друштвене сврхе и која је условљена ванјезичким факторима¹⁶. Надаље, веома блиска дискурзивним

споменути оно што је старија генерација добро запамтила – како су фолклорне збирке из совјетског периода доказивале легитимност и разумност безбожништва”. Чарота Иван. Жива вода: белорускa народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021. Стр. 13.

¹² Gülüm Erol. Folkloric memory: (Re)connecting the dots for broader perspectives // *Memory Studies* vol. 16, num. 6, 2023. p. 2.

¹³ За преглед социолингвистичких теорија које се односе на испитивање фолклора вриједно је споменути систематичан и прегледан рад McDowell John Holmes. *Folklore and Sociolinguistics* // *Humanities*, vol. 7, num. 1, 2018. Pp. 1–12, у којем су наведени многи методолошки и теоријски приступи изучавању народне књижевности кроз социолингвистички оквир истраживања.

¹⁴ Albury Nathan. How folk linguistic methods can support critical sociolinguistics // *Lingua*, num. 199, 2017. p. 37.

¹⁵ Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006. Стр. 24.

¹⁶ Илић Марија. Фолклорни текст у процесу заборавачу // Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, вол. LIII, бр. 1, 2005. Стр. 321–334; Albury Nathan. How folk linguistic methods can support critical sociolinguistics // *Lingua*, num. 199, 2017. Pp. 36–49; McDowell John Holmes. *Folklore and Sociolinguistics* // *Humanities*, vol. 7, num. 1, 2018. Pp. 1–12.

истраживањима, анализа наратива¹⁷ претпоставља да је цјелокупна етнографија базирана на производњи прича које креирају специфичне наративе, а они временом могу и да се мијењају¹⁸. Неки аутори чак сматрају да су усмена историја и прошлост сваког народа својеврсна друштвена конструкција¹⁹. Анализе наратива такође увијек претпостављају да је наратив особит тип језика. Напоследку, студије памћења баве се истраживањима поријекла усмене традиције и начина на који се она преноси током дугих временских периода²⁰. И у овим поставкама важна је улога језика јер је његов задатак да преноси и преобликује прошлост²¹. Тако је и традиционалним и савременим истраживањима фолклора заједнички именитељ језик.

МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВКА ИСТРАЖИВАЊА

У овом раду анализи легенди приступамо из вишеначне перспективе, комбинујући теорије и методе когнитивне лингвистике, социолингвистике и студија културе памћења. Такође, с обзиром на то да народно стваралаштво прије свега припада књижевности, морамо имати у виду да се испитивање језика у неком жанру спроводи уз

¹⁷ Неки истраживачи сматрају да су наративи саставни дио дискурса, док неки наративе разумијевају као посебну област. Sharp Nicole, Bye Rosalind A., Cusick Anne. *Narrative Analysis // Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*, ed. Praneet Liamputtong. Singapore: Springer, 2019. Pp. 862–880.

¹⁸ Bruner Edward. *Ethnography as Narrative // The Anthropology of Experience*, ed. Victor Turner and Edward Bruner. Chicago: University of Illinois, 1986. Pp. 139–155.

¹⁹ Tonkin Elisabeth. *Narrating our pasts. The social construction of oral history*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. У свом чувеном раду о наративима Ролан Барт (*Roland Barthes*) написаће: „Штавише, под том готово бесконачном разноврсношћу облика, наратив је присутан у сваком добу, на сваком мјесту, у сваком друштву; он почиње са самом историјом човјечанства и нигдје не постоји, нити је икада постојао, народ без наратива. Сви слојеви, све људске групе, имају своје наративе, у чијем уживању врло често заједно учествују људи различитих, па чак и супротстављених, културних позадина. Не марећи за подјелу на добру и лошу књижевност, наратив је међународан, трансисторијски и транскултуран”. Barthes Roland. *Image, Music, Text*. London: Fontana Press, 1977. p. 79.

²⁰ Gülüm Erol. *Folkloric memory: (Re)connecting the dots for broader perspectives // Memory Studies* vol. 16, num. 6, 2023. p. 4.

²¹ Mlynář Jakub. *Language and Collective Memory: Insights from Social Theory // Slovenská politologická revue*, vol. 14, num. 3, 2014. p. 218.

разумијевање да сваки тип приповијетке носи одређене специфичности важне за потпуно разумијевање његове улоге у фолклору²². Језичку анализу фолклора базираћемо на методолошким и теоријским оквирима когнитивне лингвистике, која полази од схватања да је језик једно од основних средстава изражавања знања и мишљења у свијету, јер се сматра да „појмовни системи који се обликују унутар људског менталног склопа служе као полазна основа за уобличавање семантичких датости сваког језика (...) ти појмовни системи одражавају наше виђење стварности, које је по својој природи субјективно, али је одређено и колективним искуством”²³. Ријечју, начин на који користимо концепте на различитим језичким нивоима говори о томе како разумијевамо друштво и како су поједине појаве уобличене у нашем погледу на свијет. Посматрајући начин на који се наше мишљење, знање и искуство рефлектују кроз употребу језика, можемо одредити и како се они чувају и преносе у колективном памћењу. Осим што приказује „преживљену” прошлост, језик у фолклору има улогу и да ослика свеукупни однос према њој, будући да се прошлост управо посредством културног памћења преображава у симболе²⁴. Тај процес у студијама културе и политике памћења назива се активно памћење и дефинисан је овако: „Активна димензија културног памћења подржава

²² На примјер, поредећи легенде и бајке, као врсте фолклора које почивају на натприродном и фантастичном, учавамо да, за разлику од бајки, у легендама се онострано не доводи у питање. Такође, за легенде је карактеристично да се прекршаји морала строго кажњавају, што у бајкама није случај. Самарџија Сњежана. Увод у усмену књижевност. Београд: Народна књига Алфа, 2007.

²³ Слијепчевић Бјеливук Светлана (ур.). Појмовник српских лингвистичких појмова. Београд: Прометеј, 2023. Стр. 318.

²⁴ Gülüm Erol. Folkloric memory: (Re)connecting the dots for broader perspectives // *Memory Studies* vol. 16, num. 6, 2023. Pp. 5. Овако то представља Алеида Асман (*Aleida Assmann*): „Кроз културу, људи стварају временски оквир који надилази трајање појединачног живота, повезујући прошлост, садашњост и будућност. Културе успостављају својеврстан уговор између живих, мртвих и оних који још нису рођени. Присјећајући се, понављајући, читајући, коментаришући, критикујући и расправљајући о ономе што је похрањено у далекој или ближој прошлости, људи учествују у проширеним хоризонтима производње значења. Они не морају у свакој генерацији почињати изнова, јер стоје на раменима дивова, чије знање могу поново користити и изнова тумачити”. *Assmann Aleida. Canon and Archive // Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll and Ansgar Nünning. New York: Walter de Gruyter, 2008. p. 97. Дакле, памћење се не преноси генетски већ путем симбола.

колективни идентитет (...) Она се изграђује на малом броју нормативних и формативних текстова, мјеста, личности, артефаката и митова, који треба да активно циркулишу и саопштавају се кроз нова представљања и извођења. Такво памћење чува и репродукује културни капитал једног друштва, који се непрестано рециклира и изнова потврђује. Све што је ушло у активно културно памћење прошло је кроз строге процесе селекције, који појединим артефактима обезбеђују трајно место у културном памћењу једног друштва²⁵.

Полазећи од свега наведеног, можемо да одредимо и почетну хипотезу овог истраживања: на основу анализе концепта земља²⁶ и начина на који се користи у легендама могуће је одредити свјетоназор Бјелоруса, испитати како се кроз његову употребу преламају тренутни друштвени и политички односи и како он улази у активно културно памћење бјелоруског народа, преносећи на потомке особити систем мишљења и вјеровања.

БЈЕЛОРУСКЕ ЛЕГЕНДЕ У ИЗБОРУ ИВАНА ЧАРОТЕ

Легенде се, у најширем смислу, дефинишу као посебан жанр народне књижевности који говори о настанку неког локалитета или се тиче светитеља и хероја и у којем „виша сила доминира над човеком, а прекршаји моралног кодекса никада не остају без трајних последица“²⁷. С обзиром на њихову сужено националну перспективу²⁸, можда и не чуди што је управо овај жанр понајмање анализиран у

²⁵ Assmann Aleida. *Canon and Archive* // *Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll and Ansgar Nünning. New York: Walter de Gruyter, 2008. p. 100.

²⁶ Лексема *земља* као одраз језичке слике природе испитивана је недавно на корпусу српског језика, тачније у фразеологизмима, и овај рад изузетно је вриједан у могућим упоредним лингвистичким проучавањима српског и бјелоруског. Штрбац Гордана. Лексема земља као одраз језичке слике природе // *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, вол. XLV, бр. 2, 2020. Стр. 191–205.

²⁷ Самарџија Сњежана. *Увод у усмену књижевност*. Београд: Народна књига Алфа, 2007. Стр. 85.

²⁸ „За развој легенде пресудна је комуникација са конкретном традицијом и другим текстовима” (истицање А. С.). Popović Tanja. *Rečnik književnih termina*. Београд: Logos art, 2010. Стр. 395. Још су браћа Грим истицали условљеност легенди временским и географским контекстом. Valk Ülo. *Legends as narratives of alternative beliefs* // *Belief Narrative Genres*, ed. Zoja Karanović and Willem de Blécourt. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012. p. 23.

структуралистичким интерпретацијама фолклора²⁹. То практично значи да су компаративна истраживања ове врсте народне књижевности мање популарна од неких других, рецимо бајке, управо због чињенице да са собом носе особит поглед на идентитет сасвим одређеног народа. Поред тога, дефиниција и анализа легенди такође се разликује од народа до народа, што није особина свих усмених облика. То нам говори и да социолингвистичка анализа мора уобзирити специфичност легенде као жанра и њене првенствено националне особине. Тако Чарота³⁰, у предговору бјелоруским народним предањима и легендама, најприје излаже жанровске и термилошке препреке у одређењу бјелоруског фолклора – „основни, присутни у поднаслову књиге, појмови *легенде* и *предања* савремени Белоруси користе за дефинисање усмених приповедачких дела, која одржавају колективно разумевање природних и историјских услова битисања наше етничке заједнице”³¹. Дакле, наш слависта под овим жанром – који ћемо надаље одредити као легенде – подразумејева легенде, предање, митове и легендарне приче.

У српској фолклористици они спадају у посебне типове усмене књижевности. Предање се означава као мање поетичан, а више историчан облик, који подразумејева митолошко и демонолошко, есхатолошко и етиолошко, те историјско и културноисторијско приповиједање³², док су митови приче о настанку свијета у које су вјеровали стари народи³³. Овим трима одредницама, на основу садржаја збирке, придружићемо и појам легендарна прича, која се дефинише као врста народне прозе која „обиљем натприродних елемената и ситуација

²⁹ Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006. Стр. 62.

³⁰ Проф. Иван А. Чарота, по властитом убјеђењу Бјелорус – Бјелосрбин, књижевник, публициста, критичар, преводилац и историчар културе. Српски народ, поред изразитог родољубља, посвећеног славизма и вјечног пријатељства, задужио је великим бројем превода наших најзначајнијих књижевника на бјелоруски језик. Лазаревић Дајана. У корак са проф. др Иваном Чаротом // Књижевни преглед, вол. X, бр. 22, 2019. Стр. 107–116; Чарота Иван. Видици једног Белоруса – Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.

³¹ Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021. Стр. 6.

³² Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006. Стр. 172.

³³ Popović Tanja. Rečnik književnih termina. Beograd: Logos art, 2010. Str. 440.

(...) се приближава бајци, основним етичким интересовањем легенди”³⁴. Можемо установити да је заједничка карактеристика свих врста прича које смо досад поменули, и које је Чарота представио српским читаоцима, то да се ради о фантастичним причама, често религиозним, у којима се објашњавају природне и друштвене појаве и процеси и чија је основна функција етичка. У збирци *Жива вода*, која чини полазну основу за нашу анализу, налазе се приповијетке о настанку свијета, људи и Бјелоруса, приче о настанку животиња и биљака, топографских појмова и легенде са поуком³⁵. Чињеница да их је приређивач објединио, с јасном намјером да прикаже бјелоруску „слику свијета”, и нама је довољан знак да их скупно посматрамо.

У савременим, интердисциплинарним анализама легенде фигурирају као кратки наративи у којима долази до сусрета са натприродним, што нарушава концепцију свакодневног. Успјешно пренесена легенда стапа наратив и друштвени живот³⁶, а о њеном утицају на колективно памћење Бјелоруса најбоље говори чињеница коју су примијетили други бјелоруски истраживачи – иако легенде имају двоструку природу у свијести Бјелоруса (доживљавају се истовремено инфериорним у односу на свете текстове и Библију, али су и канонизовани кроз традицију), сматра се да је управо њихова етиолошка природа била разлог што су сачуване до данас³⁷.

АНАЛИЗА ЛЕГЕНДИ – КОНЦЕПТ ЗЕМЉЕ

С обзиром на дугогодишње бављење компаративистиком, анализом фолклора и приређивањем збирки бјелоруске народне књижевности, Иван Чарота већ нам је у предговору оставио – да се бајковито изразимо – мрвице на основу којих можемо пратити његов

³⁴ Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006. Стр. 166.

³⁵ Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021.

³⁶ Valk Ülo. Legends as narratives of alternative beliefs // Belief Narrative Genres, ed. Zoja Karanović and Willem de Blécourt. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012. Pp. 23.

³⁷ Boganeva Elena. Contemporary Recordings of Belarusian Folk Biblical and Non-Biblical Etiological Legends in the Comparative-Historical Aspect // Folklore Electronic Journal of Folklore, vol. 72, 2018. Pp. 64.

поглед на бјелоруске легенде и на „координате битисања Белоруса”³⁸. Иако Чарота у другим својим есејима са жаљењем напомиње да Бјелоруси немају свој епос, да не познају јунаке попут Милоша Обилића или Марка Краљевића³⁹, и констатује да „се Белоруси фокусирају на свој ’кутак’ и, истовремено, готово да не показују патриотизам на нивоу посвећености држави; да, у вези са тим, белоруске легенде губе свеобухватност садржаја, али се зато истичу као одраз дубине укорјењености...”⁴⁰, надаље ћемо допунити резултате нашег професора и анализом концепта земља доказати да, мада не можемо говорити о директно израженом патриотизму, онаком какав познаје српска народна књижевност, ипак се, на основу ове скромне збирке само једног жанра усмене књижевности, могу пронаћи докази о нарочитом родољубљу, поштовању и уздизању географски датих крајева до нивоа светости. У наредним поглављима поћи ћемо од лексема *земља*, њених функција и значења како у појединачним легендама тако и на вишем нивоу, те представити три могућа концепта у којима ова ријеч учествује и тако гради не само колективно памћење већ и нарочити патриотизам бјелоруског човјека.

Земља као мајка

Земља је у бјелоруским легендама често представљена као *света* или *мајка*, најчешће *света мајка* и једино се за њу се користи хипокористик, што је иначе ријетка појава у цијелом корпусу (*Земља, Бог и ђаво*)⁴¹. Као ријеч субјективне оцјене, деминутив *земљица* носи емотивни набој, али и „квалитативно значење којим се наглашава став говорника према одређеном појму”⁴², па се у овом случају нарочитим именовањем изражава поштовање и приврженост. Лексема *земља*⁴³

³⁸ Чарота Иван. Видици једног Белоруса – Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 52.

³⁹ Исто. Стр. 59.

⁴⁰ Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021. Стр. 16.

⁴¹ Земљица је далеко чешћи израз у народној поезији, бар српској.

⁴² Слијепчевић Бјеливук Светлана (ур.). Појмовник српских лингвистичких појмова. Београд: Прометеј, 2023. Стр. 174.

⁴³ У бјелоруском зямля. Bandalanova, Florentina. The Bible in the Making: Slavonic Creation stories // Imagining Creation, ed. Mark Geller and Mineke Schipper. Boston: Brill, 2008. Pp. 249.

балтословенског⁴⁴ је поријекла и има не само сличан облик него и сродну функцију у већини словенских језика⁴⁵ и представљена је као „симбол женског плодносног начела и материнства”⁴⁶.

У грађи коју анализирамо земља је најчешће персонификована и то кроз фигуру брижне жене – „носи на својим плећима, никада се не жалећи, не јецајући, а када Бог пошаље смрт, она пригрли и не гади се”, што је такорећи универзално обиљежје народне књижевности овог словенског народа: „Белоруси су сматрали да з., примајући у себе семе, ’затрудни’ и даје нови род, да је она свеопшта Мајка и хранитељка: храни живе, а узима себи мртве”⁴⁷. У овој симболичкој структури појам земље као прародитељке спаја се са хришћанским вјеровањем о Богородици, гдје се мајка уопштава као фигура пуна љубави, трпљења, обзира и жртве. Колико је њена функција у наведеном концепту доминантна, показују и њене особине у свијести бјелоруског човјека. Земља не само да храни, носи, грли, рађа, даје плод, чисту и здраву воду, она често показује и висок степен саосјећања. Када људи пате, земља се „сажали” (*О кнезу Слуцком и његовом замку на кнежевском језеру*). Такође, земља је у неким легендама приказана и као љековита и приносе јој се жртве – када се у туровској земљи појавила куга, кнегиња је наредила да се у земљу закопају ниједи човјек, живи дабар и живи медвјед и то је зауставило пошаст (*О Турову*). Нераскидиво повезана са симболом земље, у бјелоруским легендама је често присутна метафора човјека као биљке. Тако света земља даје плод у виду људске расе и човјек израста из саме божанске промисли. На земљи коју је Перун створио послје неког времена „израстао” је човјек (*Одакле су пошли Белоруси*) а, у златном добу, временима када није било зла на свијету, људи су „цветали као цветови” (*Одакле зло на свету*).

Предања у којима је земља метафорички приказана као мајка увијек имају јасну поуку, у њима нема одређене радње већ се слушаоцима објашњавају ствари и појаве из природе, али се преноси и

⁴⁴ Skok Petar. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: JAZU, 1971. Str. 649; Штрбац Гордана. Лексема земља као одраз језичке слике природе // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, вол. XLV, бр. 2, 2020. Стр. 191–205.

⁴⁵ Разлог за одабир управо лексеме *земља* у бјелоруском корпусу јесте управо горепоменуто чињеница да је то општесловенска ријеч, што нам олакшава и процес претраге њених различитих значења.

⁴⁶ Словенска митологија. Београд: Zepter book world, 2001. Стр. 197.

⁴⁷ Словенска митологија. Београд: Zepter book world, 2001. Стр. 198.

особит, теоцентричан поглед на свијет⁴⁸. За разлику од неких других елемената, као што су вода и ватра⁴⁹, улога земље није амбивалентна – она је представљена као добра, корисна и употребљива, без лоших и негативних особина. Та поука о поштовању земље слушаоцима увијек је дата директно и персонализовано, кроз замишљени дијалог: „А ако хоћеш да знаш, како она захваљује, онда доведи ђубрива и посеј ражи па ћеш знати”⁵⁰ или „Нема никога и ничега богатијег од земље: колико она роди хлеба, колико даје гвожђа и свега другог?! Из ње копају свакаку глину за пећи, за лонце и за кречење, а мало ли је свуда закопано блага? Ко, на крају, даје чисту и здраву воду? Даје света мајка земља”⁵¹.

Будући да постојање неких концепата у легендама истовремено осликава друштвено и метафизичко устројство одређеног времена, на основу употребе ријечи земља можемо реконструисати поједине елементе те структуре. С обзиром на то да је човјек у ранијим историјским фазама, прелазећи са лова на производњу хране, „својом делатношћу земљу учинио својом непосредном хранитељицом”⁵², онда можемо претпоставити да је метафора земље као хранитељке народа најстарија у овдје представљеној схеми концепата. Поред тога, из ових симбола ишчитавамо поштовање бјелоруског човјека према сопственој мајци. Једнако тако, функција и значење легенди у којима проналазимо концепте земље као мајке доказ су да се, кад је фолклор посриједи, „у значењима појединих симбола пресецају паганска веровања и

⁴⁸ Теоцентричан поглед на свијет у свијести словенских народа „не подразумева људско достигнуће, ма колико да је оно велико већ је искључиво дар Божији у степену личног односа са Личним Богом. У том односу једино што човек може да приложи је слободно отварање ка Богу и слободно прихватање воље Божије, без чега Бог не делује”. Милошевић Зоран. Светост – култура – геополитика. Зворник: Асоглас, 2024. Стр. 32.

⁴⁹ У симболу воде јасно је изражено њено двоструко значење – ако је прљави и мочварна, онда је од ђавола, а ако је чиста, изворска или језерска, онда је божанска. Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021.

⁵⁰ Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021. Стр. 21.

⁵¹ Исто.

⁵² Таповић Ласта. Земља – веровања и ритуали. Београд: Етнографски институт САНУ, 1995. Стр. 122.

хришћанске представе”⁵³. Земља је у овој поставци једнако Мајка земља из прадавних вјеровања и Богородица из хришћанског погледа на свијет⁵⁴, што значи да се у овом концепту спајају у једно материјални и духовни свијет Бјелоруса, као и различити слојеви вјеровања у прошлости.

Земља као граница свјетова

У концепту земље као границе уочавамо три одвојене равни – она је линија простирања простора, међа времена и симбол подјеле на добре и лоше људе. У словенској митологији земља је један од основних елемената у тријади небо – земља – пакао⁵⁵, при чему се увијек јасно назначавала која је њена улога у овим димензијама. Ако је Бог владар неба, а ђаво подземља, копно је у бјелоруским представама настало Божјом вољом и милошћу, као дар људима. Према легендама, „посејао је Бог земљу” (*Ђавоља мочвара*), „расуо је сву земљу из скута” (*О стварању мочвара*), „изгладио, изделио – мило погледати” (*Одакле планине и мочваре*) и није је хтио преправљати, иако није била савршена⁵⁶. И човјека је Бог створио од земље, од глине (*О пореклу вука*). Будући Његова, она је предмет освајања и других људи и нечистивих бића.

Кад је ђаво видио како Бог сије земљу, пожелио је да има сјеме, да би био мудрији од Бога. Чак и кад успијева да се докопа шаке земље, она се окреће против њега. Земља у утроби ђавола расте „као од квасца” (*Ђавоља мочвара*), проваљује се и тјера га на повраћање. Из његових уста расте „свакаква непотребна трава”. Једнако тако, на земљи којом ходају русалке „трава не расте” (*Русалке*), а у идеалним временима у земљи су живјеле чак и пчеле, као једна од најпоштованијих врста.

⁵³ Самарција Сњежана. Увод у усмену књижевност. Београд: Народна књига Алфа, 2007. Стр. 242.

⁵⁴ Још је у палеолиту присутна фигура Богиње земље или Мајке земље. Ђаповић Ласта. Земља – веровања и ритуали. Београд: Етнографски институт САНУ, 1995. Стр. 122.

⁵⁵ Словенска митологија. Београд: Zepher book world, 2001. Стр. 197.

⁵⁶ Према истраживачима, стварање земље се тако пројектује не само као ривалство двију сила него и као чин пољопривредног рада. Bandalanova, Florentina. *The Bible in the Making: Slavonic Creation stories // Imagining Creation*, ed. Mark Geller and Mineke Schipper. Boston: Brill, 2008. Pp. 168. У нашем истраживању то је видљиво кроз сљедећи опис: „Плови Боги шаком из чамца, као из сејача, разбацује семе” (*Ђавоља мочвара*).

Осим што једе земљу, ђаво је и пара својим канцама (*Ђавоља мочвара, Одакле планине и мочваре*) док се коначно не зарије у њу и под земљом не створи своју кнежевину. Кад год дође у додир са земљом, нешто пође по злу. Када Бог узме шаку пијеска и распе је, настану разне птице, а када се распрши из руку ђавола, излегу се муве, комарци, обади и „свакаква поган” (*Одакле муве, комарци, обади и свакаква поган*). Па ипак, он и даље кидише на земљу, хотећи да је поједе, али му то никако не успијева јер је у свијету легенди јасно постављена граница између људског и хтоничног. У легендама о ђаволу који напада земљу присутни су чак и комични ефекти, који се постижу углавном хиперболизацијом.

У рукама доброг човјека земља постаје благородна – у причи *Ђавоља мочвара* човјек од лозе прави конопце и њима побјеђује ђавола, обрађује земљу и ускопава поље, успут пјевајући. Чак и људи мисле да ће, када земљом овладају, „осмислити како и самога Бога да скинемо с неба” (*Одакле зло на свету*). Злато, као симбол материјалне вриједности, увијек се крије у земљи, закопава се или се мијеси у хљеб. Ко ме припада и ко има часне намјере, он ће га наћи, као што то говори и наслов једне од прича – *Благо се даје правом човеку*. Ко није достојан, као у легенди *Уклети гроб дива*, кад су младићи пошли да раскопавају земљу у којој лежи ратник, земља се осипа, не да се у руке јер трагачи нису „поштовали прах дива, који је ту достојанствено окончао живот”. Иначе у многим легендама долази до преокрета у моменту када треба да се раздијели земља. Уколико подјела није по правилима и ако се узима туђа земља, човјек бива кажњен (*Одакле су пошли Белоруси, Пољешуци и Пољани*). То значи да употреба ријечи земља не функционише само на језичкој равни већ и на наративној, будући да прича о земљи често покреће радњу. У легенди о набуситом и незајажљивом кнезу који није добро владао својим острвом, казнила га је управо земља: „Тада је земљи дошла до граница трпљења. Једне ноћи су почеле да ударају муње, грме громови, љуљкало се тло” (*О кнезу Слуцком и његовом замку на кнежевском језеру*), док није постигнута равнотежа тако што су се људи побунили.

На крају, концепт земље учествује и у диоби времена. У прошлим, идеалним добима, земља је била довољна за све, а „сада се људи толико намножило да их земља једва држи” (*Медвед*). Када се одређује вријеме радње, обично на почетку легенде, најчешће се каже: „Било је то давно, кад је Бог ходао по земљи” (*О пореклу роде*). Тако се у митолошкој поставци легенде, као и свих народних прича, вријеме дијели на прошло, херојско, златно доба, библијско вријеме и садашње

вријеме, период гријеха и изопачености. Овом временском оријентацијом концепт земље као границе такође се сродио са хришћанским поимањем свијета. Занимљиво је да се ово одређење времена задржало до данас и да многи информанти у теренском сакупљању народног стваралаштва, вјерујући у догађаје о којима приповиједају, и даље говоре да је то било онда кад је „Бог ходао земљом”⁵⁷. На овом мјесту вриједи споменути и облик земље, о којем се не говори директно, али се он може наслутити посредно. Уобичајено је да се у фолклору земља доживљава као равна⁵⁸, о чему нам свједочи и сљедећи запис о земљи из бјелоруских извора: „А Господ је од тог песка простро земљу равно и нашироко, као јаворов лист” (*Порекло планина и мочвара*).

Земља као отаџбина

Једно од најзанимљивијих значења земље⁵⁹ у бјелоруским бајкама јесте њено уопштавање као отаџбине или дома. Ова метафоричка слика ријетко је дата на непосредан начин, мисао о њој углавном се ишчитава индиректно, кроз однос бјелоруског човјека према земљишту, мјесту боравка и роду. Могући разлог за уочавање само транспоноване слике о домовини свакако је и чињеница да у вријеме настајања усмене књижевности нација у данашњем смислу није постојала. Најприје можемо пратити како је ова ријеч инкорпорирана у саме називе области и у имена различитих група. Географски и административни простори називају се обично земљом (*туровска земља*)⁶⁰, у називима племена Пољешуци и Пољани⁶¹, иако не

⁵⁷ Boganeva Elena. Contemporary Recordings of Belarusian Folk Biblical and Non-Biblical Etiological Legends in the Comparative-Historical Aspect // *Folklore Electronic Journal of Folklore*, vol. 72, 2018. Pp. 63.

⁵⁸ И у српском народном вјеровању земља је велика квадратна или кружна плоча. Таповић Ласта. Земља – веровања и ритуали. Београд: Етнографски институт САНУ, 1995. Стр. 19.

⁵⁹ Овдје бјелоруски језик показује сродност са српским и другим словенским језицима јер полисемична ријеч земља означава и земљиште и државу или већу географску област. Речник Матице српске. Нови Сад: Матица српска, 1990. Стр. 298.

⁶⁰ Зли чаробњак има намјеру да купи све „земље окол” (*Како је подигнут Минск*).

⁶¹ У легенди о настанку ових племена стоји овако: „Нису дуго путовали на својим колима, кад су видели да је шума почела да се проређује, почели су да се срећу гајеви, пољанице и поља, да су се они ту населили и почели да

земља, присутна је ријеч поље, која је с њом уско повезана јер представља њиву, „обрађен и засејан комад земље”⁶².

Потрага за мјестом боравка, насељавања и стварања породице, насеља или домовине увијек је у легендама поход на добру земљу. На примјер, у једном предању каже се: „наши дедови, који су себи изабрали боља места, да би сејали жита и гајили стоку” (*Дивови*). Када се говори о Бјелорусима, они се увијек повезују са земљом – „Од Белопоља и разних његових жена настала су разна племена, под именом БЕЛОРУСИ. Они до данас тамо *ходе*, земљу *обрађују* и жита *сеју*” (*Одакле су пошли Белоруси*) (истицање А. С.). Чак и кад није савршена, народ увијек успјешно овладава земљом која му је дата – „остао је овде човек и завладао ђавољом мочваром” (*Ђавоља мочвара*).

У овој поставци земља функционише и као дом. Када добра браћа оду од куће, они полазе у свијет „да траже себи земљу” (*Пољешуци и Пољани*). У легенди о човјеку који гради кућу од сламе, такође је индиректно присутна порука о дому као мјесту за потомке. Пошто човјек на земљи гради плот од сламе (*Зашто не знамо кад ћемо умрети*), Бог схвата да није добро да човек зна вријеме када ће умријети: „Па шта? Свако само за себе ради, само за свога века, а на дуже – неће. Размислио је Бог, размислио – није то добро! Ничега неће бити. Зато је Бог уредио тако да човек не зна када ће умрети”. У другој легенди браћа послје очеве смрти постају непријатељи, али најгори у моменту кад се дијели земља добијена у насљеђе (*Пољешуци и Пољани*). Зато су обично поуке на крају приче или савјети мудраца везани управо за земљу – стари су говорили „то што земља роди, подели са њом, дакле када сам једеш хлеб, сламу дај родној земљици” (*Земља*).

Кад се појављују непријатељи, они обично прво заузимају земљу прије него што покоре народ: „Пењу се они, као свиње у башту, пењу се и узимају у ропство Пољешуке и Пољане, заузимају њихову земљу, стоку и сва добра, а старе и младе убијају или трују псе. Натјерали су они све Пољешуке и Пољане у букагије и наредили да им служе” (*Пољешуци и Пољани*). За одбрану земље, по легендама, двије најважније ствари су сложеност и исцртавање граница. Кад су племена која „не бране своје границе” поражена, мудрац их савјетује да се

рашчишћавају поље, зато су се они и назвали Пољанима” (*Пољешуци и Пољани*).

⁶² Речник Матице српске. Нови Сад: Матица српска, 1990. Стр. 669.

удруже и тако врате своју земљу: „Нашли су се јаки момци, окупили око себе банду добрих другова и пошли да секу и бију господу. Виде они, да им спаса нема, па су се пустили у бег: неко у шуму, а неко – у *туђе крајеве*” (*Пољешуци и Пољани*) (истицање А. С.). Кад се имовина дијели, границе се обично исцртавају по земљи и то плугом: „Хајде да се миримо. А да бисмо заувек знали шта је чије, вуци плуг да нацртамо границу” (*Вековечна граница*).

Напоследку, ту је и легенда о мудром претку који је умјесто понуђеног злата изабрао земљу. Када кнез нуди човјеку награду што му је помогао, прво му даје злато. Али паметан човјек неће злато већ тражи земљу – „– Појимо, кнеже, покажаћу ти богатство без дна. – И изашао је у двориште, узео ловачки мач и целог га забио у земљу. – Ево ти твоје, кнеже, богатство, које нема дна: оно ратару више вреди од твојих дуката. Новац се може украсти, а ово нико не може да украде” и владар му је дао земљу „на десет поколења” (*Богатство без дна*). Ова прича на најнепосреднији начин потомцима поручује колико је важно имати свој комад земље, који не може да се потроши и који заувјек остаје у наслеђу. Метафорички, можемо га повезати и са мишљу о сопственој држави.

Иако дата индиректно, мисао о земљи као отаџбини која се брани, чува за поколења и стрпљиво обрађује представља ширу, потпунију и разрађенију метафору која је присутна како у појединачним легендама тако и на нивоу цијелог корпуса. На основу ове парадигме можда бисмо могли оивичити и зачетке политичке или бар државне мисли Бјелоруса, коју је назначио и Иван Чарота: „у нашем случају може да буде сасвим прикладно навести да су знакови духовно-културног постојања народа кодирани управо кроз њих. Сходно томе, белоруска дела овог жанровског комплекса служе да што јасније и конкретније одразе место своје заједнице у свету кроз специфичне самокарактеристике”⁶³. Једна од тих карактеристика несумњиво је поштовање земље која им је дата као светог мјеста.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА – КУЛТУРА ПАМЋЕЊА

Легенде су уско повезане са културом памћења, а нарочито кроз слједеће карактеристике: њихова историјска условљеност омогућава им да преносе аутентична и и уобличена знања колектива кроз вријеме,

⁶³ Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021. Стр. 9.

трансфер порука са генерације на генерацију ствара услове за чување само оних елемената памћења који су искуством потврђени као значајни за потомке и посебни стваралац – истовремено појединац и народ, „који је условљен и колективом и традицијом”⁶⁴, у народној свијести остаје непресушан и заувјек релевантан извор поука за будућност. Тако је „све што је ушло у активно културно памћење прошло кроз строге процесе селекције, који одређеним артефактима обезбеђују трајно место у том памћењу”⁶⁵.

Ако ове постулате примијенимо на претходно анализирани концепт земље у бјелоруској свијести, можемо издвојити сљедеће поруке – земља је Бјелорусима дата од Бога, она је њихов непресушан ресурс и благо, које се одржавањем само обнавља и умножава, задатак сваке генерације је да ту земљу чува, његује, обрађује, поштује и да је такву остави потомцима. Земља је у исто вријеме и живо биће, мајка сваког Бјелоруса, Богородица, која дијели све патње и страдања свога народа. И на крају, земља је почетак живота, али и крај, јер се сви ми, након што окончамо живот, предајемо земљи. Поред тога, путем концептуалне анализе лексеме земља у различитим легендама можемо установити уређење Бјелорусије у прошлости, као и друштвени и историјски контекст у коме су настајале. На основу концепта земља као мајка ишчитава се хришћански поглед на свијет овог народа, као и различите митске представе о настанку земље, али се уочава и прелазак друштва са лова на пољопривреду. Тиме је овај концепт одређен као најстарији. Надаље, мисао о земљи као граници свјетова говори о мјесту човјека у божанском, али и људском поретку. Бјелоруски човјек је увијек потлачен, осуђен на служење моћнијем и јачем, из којег се спасава мудрошћу, слогом, а понекад и буквалном одбраном свога простора. Уопштавајући земљу као отаџбину, легенде приказују слојеве модерног, националног погледа на свијет, у којем је борба за земљу битка за колектив. На крају можемо сасвим оправдано закључити да, иако Бјелоруси немају појединачне протагонисте попут српских, носилац епског свјетоназора, њихов заштитник и јунак јесте земља.

Иван Чарота је у својим есејима такође издвојио земљу као важан мотив у бјелоруској поезији и бајкама: „Притом, сваком народу је ипак додељено одређено место на земљи са одговарајућим природним

⁶⁴ Самарција Сњежана. Увод у усмену књижевност. Београд: Народна књига Алфа, 2007. Стр. 12.

⁶⁵ Assmann Aleida. *Canon and Archive // Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll and Ansgar Nünning. New York: Walter de Gruyter, 2008. Pp. 100.

условима, свакоме је намењена његова судбина, у зависности од које се накупља властито искуство, формира сопствени начин живота, сопствени модел понашања. Краће да кажемо, природом и историјом предодређује се све то што чини непоновљиву особеност судбине”⁶⁶.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђаповић Ласта. Земља – веровања и ритуали. Београд: Етнографски институт САНУ, 1995.
- Илић Марија. Фолклорни текст у процесу заборављања // Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, вол. LIII, бр. 1, 2005. Стр. 321–334. DOI: 10.2298/GEI0553319I.
- Лазаревић Дајана. У корак са проф. др Иваном Чаротом // Књижевни преглед, вол. X, бр. 22, 2019. Стр. 107–116.
- Лазаревић Радак Сања. Политички фолклор и методолошки изазови: дискурзивно-митолошка анализа прича о Титовом детињству // Савремена српска фолклористика X, зборник научних радова, ур. Јелена Јовановић и Бранко Златковић. Београд: Удружење фолклориста Србије, 2022. Стр. 497–513.
- Љубинковић, Ненад. Старо и ново у обликовању епске легенде о Титу // Народно стваралаштво. Фолклор, вол. 15–16, бр. 57–64, 1976–1977. Стр. 17–30.
- Милошевић Ђорђевић Нада. Од бајке до изреке. Београд: Чигоја штампа, 2006.
- Милошевић Зоран. Светост – култура – геополитика. Зворник: Асоглас, 2024.
- Речник Матице српске. Нови Сад: Матица српска, 1990.
- Самарџија Снежана. Увод у усмену књижевност. Београд: Народна књига Алфа, 2007.
- Слијепчевић Бјеливук Светлана (ур.). Појмовник српских лингвистичких појмова. Београд: Прометеј, 2023.
- Словенска митологија. Београд: Zepter book world, 2001.
- Чарота Иван. Видици једног Белоруса – Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Чарота Иван. Жива вода: белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021.
- Штрбац Гордана. Лексема земља као одраз језичке слике природе // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, вол. XLV, бр. 2, 2020. Стр. 191–205. DOI: 10.19090/gff.2020.2.191-205.
- Albury Nathan. How folk linguistic methods can support critical sociolinguistics // Lingua, num. 199, 2017. Pp. 36–49. DOI: 10.1016/j.lingua.2017.07.008.

⁶⁶ Чарота Иван. Видици једног Белоруса – Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 57.

- Assmann Aleida. Canon and Archive // *Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll and Ansgar Nünning. New York: Walter de Gruyter, 2008. Pp. 97–109.
- Bandalanova, Florentina. The Bible in the Making: Slavonic Creation stories // *Imagining Creation*, ed. Mark Geller and Mineke Schipper. Boston: Brill, 2008. Pp. 161–365.
- Barthes Roland. *Image, Music, Text*. London: Fontana Press, 1977.
- Boganeva Elena. Contemporary Recordings of Belarusian Folk Biblical and Non-Biblical Etiological Legends in the Comparative-Historical Aspect // *Folklore Electronic Journal of Folklore*, vol. 72, 2018. Pp. 59–88. DOI: 10.7592/FEJF2018.72.boganeva.
- Bruner Edward. Etnography as Narrative // *The Anthropology of Experience*, ed. Victor Turner and Edward Bruner. Chicago: University of Illinois, 1986. Pp. 139–155
- Gülüm Erol. Folkloric memory: (Re)connecting the dots for broader perspectives // *Memory Studies* vol. 16, num. 6, 2023. Pp. 1466–1483. DOI: 10.1177/17506980231204.
- McDowell John Holmes. Folklore and Sociolinguistics // *Humanities*, vol. 7, num. 1, 2018. Pp. 1–12. DOI: doi.org/10.3390/h7010009.
- Mlynář Jakub. Language and Collective Memory: Insights from Social Theory // *Slovenská politologická revue*, vol. 14, num. 3, 2014. Pp. 217–236.
- Popović Tanja. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos art, 2010.
- Sharp Nicole, Bye Rosalind A., Cusick Anne. Narrative Analysis // *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*, ed. Pranee Liamputtong,. Singapore: Springer, 2019. Pp. 862–880.
- Skok Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, 1971.
- Tonkin Elisabeth. *Narrating our pasts. The social construction of oral history*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Valk Ülo. Legends as narratives of alternative beliefs // *Belief Narrative Genres*, ed. Zoja Karanović and Willem de Blécourt. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012. Pp. 23–31.
- Zipes Jack. *Fairy Tales and the Art of Subversion*. London: Routledge, 2006.

Aleksandra Savić

Institute for Political Studies, Belgrade

*THE CONCEPT OF LAND IN BELARUSIAN LEGENDS
(A CONTRIBUTION TO THE COMPARATIVE STUDY OF THE FOLKLORE BY
IVAN A. CHAROTA)*

Resume

The paper examines the concept of land in Belarusian legends, which were published for the Serbian audience by Ivan A. Charota, a Slavic scientist, comparative scholar, and academician of the Serbian Academy of Sciences and Arts from Belarus. We approach the analysis of legends and the language use in folklore from a multidisciplinary perspective, combining theories and methods of cognitive linguistics, sociolinguistics, and studies of the culture of memory. The opening chapters provide an overview of the relationship between folk literature and language, as well as a review of contemporary approaches to folklore research. Traditional studies of folk literature are based on folkloristics, anthropology, and comparative analyses of oral texts. At the same time, this field is being reimagined, reinterpreted, and researched across many interdisciplinary endeavours, such as discourse, narrative, and memory studies. The central part analyses the concept of land from three perspectives: land as mother, land as the border of worlds, and land as homeland. In these paradigms, land is generalised as a nurturer, a boundary that separates the human and the divine, but also as a space for life, work, and survival. Traditions in which land is metaphorically depicted as a mother always have a clear lesson; they do not have a specific plot but rather explain natural phenomena to their audience and convey a special, theocentric view of the world. Although it is given indirectly, the idea of the land as a homeland that is defended, preserved for generations, and patiently cultivated represents a broader, more complete, and more elaborate metaphor that is present both in individual legends and at the level of the entire corpus. This paradigm may suggest the beginnings of political or at least state thought in Belarus. The conclusion summarises the findings we have reached. It emphasises the importance of legends for studying the social and political order of Belarus at that time, the Belarusian worldview, and the role of the concept of land in the active cultural memory of the Belarusian people.

Keywords: concept of land, cognitive linguistics, legends, cultural memory, sociolinguistics, active memory, Belarusians, Ivan Charota

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Зоран Милошевић*

Петровска академија наука, Санк Петербург, Русија
Институт за политичке студије, Београд, Србија

СЛОВЕНОФИЛСТВО И СРБОФИЛИЈА У ДЕЛУ ИВАНА А. ЧАРОТЕ**

Резиме

Дело професора Ивана А. Чароте је обимно, интердисциплинарно и драгоцено. У методолошком смислу држао се проверених принципа и вредности, критички преиспитујући ново-старе тенденције, без обзира како су ново одело носили. Другим речима, његов критички ум није се дао преварити идеолошким паролама и духом времена. Зато је његово дело вечно и може (по)служити млађима као узор како треба радити и шта следити током овоземаљског живота.

Верност словенству, љубав ка Србима, својој инспирацији и снажна вера одлике су дела Ивана А. Чароте. У овим областима изненађивао је јасним ставовима, веома надахнутим тумачењима и интерпретацијама, као и чврстим аргументима.

Кључне речи: Иван А. Чарота, Белорусија, Србија, словенофили, србофили, Белосрбин, Белорус, Свети Сава.

„Исто тако (као Срби – З.М.) Белоруси су веровали у братство и јединство. Мада смо често гледали како Словен Словена секиром сече. Ипак још увек верујемо да Само слога Словенство (...) спасава”

*Иван А. Чарота
у приступној беседи у САНУ 2012. године*

* Редовни професор теоријске социологије, научни саветник, академик Петровске академије наука и уметности. zoran.milosevic@yandex.ru

** Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

Славенофилство повремено осваја духовни простор православних Словена и оних других вера, посебно када се над њих надвије каква невоља или наступи разочарење у Запад. Тада се размишља о судбини, решењима и словенским интеграцијама.⁶⁷

Суштински, словенофилство је постојало код бројних православних богослова⁶⁸ и филозофа, пре него што се развило у посебну теорију и идеју, а данас је то књижевни и религиозно-филозофски покрет у друштвеној и филозофској мисли који се појавио 1830-их и 1840-их и имао је за циљ идентификацију јединственог идентитета православних Словена, посебно Русије, и типичних разлика у односу на Запад. Словенофили су се, дакле, залагали за развој посебног пута православних Словена, различитог од западноевропског. Развијајући се тим путем, по њиховом мишљењу, православни Словени би могли да пренесу православну истину европским народима који су западали у јерес и атеизам. Словенофили су такође тврдили да постоји посебан тип културе који је настао на духовном тлу православља.⁶⁹ Н. Данилевски је ишао корак даље и предвидео (образлажући културно-историјске типове и законе њиховог развоја) да ће православна словенска цивилизација на крају бити доминантна, као и место Словена у свету.⁷⁰

Разлози за појаву словенофилства виде се у чувени спору између „јосифата” и завољских старешина, које су представљали Јосиф Волоцки⁷¹ и Нил Сорски⁷². Овај спор се бавио двама питањима: ставом

⁶⁷ Види: Лазаревић Дајана, Политичке околности интеграција СР Југославије у савез Русије и Белорусије, у зборнику: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2024. ISBN 978-86-7419-401-0

⁶⁸ Види: Чарота Иван, Идеја единства славян в первой половине XVIII века, *Литературный журнал «Наши современники»*, 4, 2018.

⁶⁹ Данилевский Н. Я., *Россия и Европа*: взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому, Благословение, институт русской цивилизации, Москва, 2011.

⁷⁰ Исто, стр. 113 – 139.

⁷¹ Светац Руске православне цркве и рангу је преподобних. Види: Алексеев А. И., Иосиф Волоцкий, Православная энциклопедия. Москва, 2011. — Т. XXV

⁷² Православни светац, преподобни, важна личност Руске цркве, оснивач скитског живота у Русији, аутор „Предања”, „Повеље скитског живота” и бројних писама, познат по својим непосесивним ставовима. Види: Киреев Александр, *Учение славянофилов*, Институт русской цивилизации, Москва, 2012.

цркве према јереси (у вези са јудаистичком јереси која се у то време појавила у Новгороду) и решењем проблема моралног пада у манастирима. Обезбедивши подршку Ивана III, „јосифити” су превладали, што се сматра раскидом са Византијском црквом у корист московско-руског приступа, јер је покрет завољских старешина настао под утицајем византијских исихаста (доктрина о потреби за очишћењем и повлачењем од светске сујете).

Класична немачка филозофија (Шелинг, Хегел) и православно богословље се генерално сматрају најважнијим књижевним изворима словенофилства. Међутим, научници никада нису постигли консензус о томе који је од ова два извора играо одлучујућу улогу у развоју словенофилске доктрине.

Александар Кирејев о суштини словенфилског учења каже: „Којим идеалима је служило и служиће Словенско друштво? Који су то идеали?

То су исти они пред којима се руски народ клања: Православље, схваћено као збир свих етичких ставова народа, Аутократија као израз његових политичких ставова, нераскидиво и органски повезана са руском националношћу, која служи као њихова сфера деловања, и чији су они највиши израз. Русија је у њих веровала од памтивека, по њима је живела и „стајала”, и по њима ће наставити да стоји!

Хришћанска вера, и у свом источно-православном облику, јесте идеал који је најдражи руском народу, који је за њих изнад свега на свету; она је од памтивека условљавала, и наставља да одређује, цео морални живот руског народа, целу његову дугострадалну, хиљадугодишњу историју”.⁷³

Словенофили су одбацивали негативне аспекте западне цивилизације: друштвене антагонизме, екстремни индивидуализам и комерцијализам, претерану рационалност и тако даље. Право супротстављање словенофилства Западу лежало је у њиховим различитим приступима разумевању темеља, „принципа” руског и западноевропског живота. Словенофили су полазили од уверења да руски народ треба да поседује посебне духовне вредности, а не да неселективно и пасивно прихвата духовне производе Запада. Овај став је и данас актуелан, а међу његове заговорнике може се сврстати и професор Иван А. Чарота.

Историјски посматрано, И. В. Кирејевски, А. С. Хомјаков, К. С. и И. С. Аксаков и Ј. Ф. Самарин одиграли су посебну улогу у развоју

⁷³ Исто, стр. 92.

словенофилства. Разноликост њихових погледа обједињавао је заједнички став: признавање фундаменталног значаја православља и поглед на веру као извор истинског знања. Темелј словенофилског филозофског погледа на свет је црквена свест, разјашњење суштине цркве. Овај темелј је најпотпуније истражио Л. С. Хомјаков.

Наравно, словенофили су се борили против западњака. „Главна идеја западњака је препознавање европске културе као последње речи светске цивилизације, потреба за потпуним културним поновним уједињењем са Западом и коришћење њеног развојног искуства за просперитет Русије”.⁷⁴

Словенофилство као геополитичка опција исцрпело се 1948. године, када је Јосип Броз Тито издвојио Југославију из социјалистичког блока. Иначе, како сведочи Иван Турлај, већ је било решено да Минск буде престоница словенског света.⁷⁵ После тога СССР, а и његова наследница – Руска Федерација, окренули су се евроазијству.⁷⁶

СЛОВЕНОФИЛСТВО И. А. ЧАРОТЕ

„Ниједан словенски народ никада не може постојати на овом свету сам. Само у словенском јединству. Сви се сећамо чувене метафоре метле: једну гранчицу је лако сломити, али када су заједно, то је немогуће. Али данас смо сведоци фрагментације, самопотврђивања словенских народа, и то оног заснованог на непријатељству према руској компоненти. Такав приступ, по мом мишљењу, је самоубилачки за Словене у целини,” писао је Чарота.⁷⁷

Његови словенофилски погледи чврсто су повезани са проучавањем личности и дела архимандрита Михаила Козачинског (1699 – 1755), који је феномен „јарко персонализоване отелотворене

⁷⁴ Славянофильство и западничество: основные идеи и представители, <https://studfile.net/preview/3564412/page:7/> (преузето 8. 2. 2026.)

⁷⁵ Види: Турлај Иван Сергеевич, Минск – престоница словенског света, <https://naukaikultura.com/minsk-prestonica-slovenskog-sveta/%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d1%81%d0%b2%d0%b5%d1%82/> (приступљено 8. 2. 2026.)

⁷⁶ Види: *Србија и Евроазијски савез*, зборник радова, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Међународна словенска академија – српско одељење, Шабац, 2016, стр. 288.

⁷⁷ Чарота Иван, “Чего же нам не хватает? Наверное, разума”, <https://krasnoarsk.ru/detail/6379/> (преузето 7. 2. 2026.)

идеје о јединству Словена и словенске књижевне заједнице у првој половини XVIII века.”⁷⁸ Главни допринос Козачинског био је тај што је представљао, наравно кроз књижевност, општу словесност (тј. умност, целомудреност, мудрост, побожност, безгрешност, узвишеност...) у доба геополитичке подељености Словена.

Козачински се борио против уније⁷⁹ и унијаћења православних Словена, чиме је нагласио своју верност светоотачком предању и Цркви. „Слущка Архимандрија је одавно постала својеврсни ауторитет заштите Православља у католичкој Пољској, неунијатским 'упориштем' на унијатској територији, оазом источно-словенске аутохтоности у региону, густо зачињеном језуитским школама, на земљи, где се народ упорно држао својих корена, задржавајући свест о себи и својој мисији у односу према себи”.⁸⁰

И. А. ЧАРОТА – ОД СРБОФИЛИЈЕ ДО БЕЛОСРБИНА

У приступној беседи одржаној у САНУ-у 2012. године професор Чарота је разјаснио своје позиције у односу према Србима и том приликом користио необичан појам „Белосрбин” и „Белорус”, тј. дао је виђење идентитетског односа према Србима, Русима и Белорусима.

Прво, што се тиче Белоруса и Србина, они су за професора – браћа. Објашњавајући своју тезу, Чарота каже да нас има приближно исто, око 10 милиона, а да такође у расејању имамо сличан број, око два милиона. Сличан је и број становника наших главних градова, али и њихова судбина. Рушени су до темеља, и то, што је најважније, од скоро истих (непријатеља).⁸¹

Такође, и Срби и Белоруси су саградили кућу усред друма. Исток смо Западу, а Запад Истоку. Исто тежимо да будемо *изнад Запада и Истока*. А још увек, углавном, остајемо своји на своме.

Историјски пут Белоруса и Срба је такође голготски: крштени у православље, искусили смо најсуровија гоњења вере предака, подвргавајући се веома суровом унијаћењу, тако да је у другој половини

⁷⁸ Чарота Иван, *Видици једног Белоруса – Белосрбина*: Есеји и студије, Институт за политичке студије, Београд, 2023. стр. 180. ISBN978/86/7419/369/3

⁷⁹ Види: *Унија*: Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, зборник радова, друго, допуњено издање, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 374.

⁸⁰ Чарота Иван, *Видици једног Белоруса – Белосрбина*: Есеји и студије, стр. 183.

⁸¹ Исто, стр. 159.

XVIII века у ретко којем белоруском граду био сачуван православни храм...⁸²

Упркос свим страдањима и искушењима, и Белоруси и Срби желе да сачувају осећај за правду и саосећање са жртвама неправде. Истовремено, оба народа су свој етнички и верски идентитет оживели захваљујући помоћи Русије.⁸³

Даље, професор Чарота упозорава на једну савремену болест, присутну код оба народа: тј. дерусификацију Белоруса у корист европеизације, а што је присутно и у Србији (денационализација) кроз идеологију другосрбијанства.⁸⁴ За Чароту, то није само научни, већ и егзистенцијални проблем.⁸⁵

Шта је, дакле, најважније код Белоруса и Срба, а што се прелива и на њихове односе?

Српско-белоруске (и обрнуто) везе нису „чудо невиђено”, каже Чарота, већ су неистражене. Другим речима, *неистраженост*, а самим тим и незнање, јесте најважније када су у питању белоруско-српски односи.⁸⁶ Свакако се мора нагласити да, иако професор Чарота неке идеје није експлицитно обрадио (како сам каже, нису биле истражене и доступне), али деловало је, из контекста, као да их зна, односно види као нешто што је било добро и што је постојало. Овде мислимо на дело Светог Саве Српског, чији је поштовалац био и професор Чарота.

Треба напоменути да је, можда и највећи допринос од Христовог рођења, повезивању православних Словена дао *Свети Сава Српски* (Немањић). Наиме, он је, поред осталих добрих дела, био и велики геополитичар. Утемељио је тзв. православну трансферзалу, од Свете

⁸² Исто.

⁸³ Види, Милошевић, Фанариоти

⁸⁴ Чарота Иван, Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије, стр. 161.

⁸⁵ Чарота Иван, *Белорусија и Србија: Трагом узајамног упознавања и деловања*, Центар академске речи, Шабац, 2016, стр. 99. ISBN 978-86-80142-11-1; Упор.: Чарота Иван, Реалност која спречава идеално: Дерусификација самосвести Белоруса и перспективе савеза Белорусије и Русије, у зборнику: *Где ти је држава, Каине?* Будућност словенских држава, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 210 – 233.

⁸⁶ Чарота Иван, Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије, стр. 162.

Горе⁸⁷ до Кијева и даље ка Белорусији, Литванији, Москви, Санкт Петербургу и Сибиру. Истина, у пракси је трансферзала функционисала до Кијева и Прибалтика (дакле и на територији Белорусије). Радило се о стратегији повезивања православних Словена преко територија Бугарске, Србије, Влашке (држава у то време), Молдавије (држава у то време), Трансилваније (Ердеља), Мале Русије, Беле Русије и даље ка Прибалтику, Москви и Петербургу.⁸⁸

Трансферзала је начета турским освајањима на Балкану, али се одржавала и током тог периода, све до Кримског рата 1853 – 1856. године који је Русија изгубила, а водила га је против целог Запада, плус Османске империје (после кога се успоставља тзв. Кримски систем) и формира Румунија од Влашке и дела Молдавије.⁸⁹

Јединство православних Словена Свети Сава је градио јединством вере⁹⁰, изградњом манастира (на сваких 20км дуж путева који су водили ка Истоку, тј. колико се у средњем веку могло прећи пешке током дана и вођењем коња са товаром), међусобном женидбом и

⁸⁷ На пример, како сведочи професор Чарота, сталну везу са Светом Гором имао је манастир Супрасљ (данас у Пољској, поред Белостока). У том манастиру, а према усменом казивању професора Мироновича из овог дела Пољске, има значајан број српских средњовековних рукописа, за које нико није заинтересован. Види: Чарота Иван, Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије, стр. 163.

⁸⁸ Види: *Јединство православних Словена*, књига прва, приредио Зоран Милошевић, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 2006. ISBN 99938-47-10-0; *Јединство православних Словена*, књига друга, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2008. ISBN 978-86-7419-157-6

⁸⁹ Види: *Анатомија румунске политике*, зборник радова, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 407.; *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018, стр. 187.

⁹⁰ Овде треба подсетити на речи Иван Иљина да се све некако заснива на вери, па и правна свест. Подсећање је нужно, јер је управо Свети Сава Српски подизао правну свест православних Словена. Његово Законоправило – Номоканон – Крмчија представља грађански закон, (канон – црквено правило) је зборник грађанских и црквених прописа. Заслуга Светога Саве у изради законаправила. „Правна свест која је изгубила своје религиозне корене, показала се неспособном да одржи и одбрани монументалну државност и културу Рима, и неумољива историја је таквој правној свести изрекла своју пресуду”. Иљин Иван, О духовној обнови, Логос, Ант, Београд, 1998, стр. 146.

удадбом племића и племкиња, јединственим писмом (ћирилицом), јединственим језиком црквенословенским и на крају – оснивањем националних цркава, ради еманципације од Грка, који су настојали да асимилију Словене (хеленизују) и тако их униште.

За протоБелорусе, Срби су током средњег века били посредници и проповедници православља који су ближе повезани са Источним римским царством (тзв. Византијом). На данашњој територији Белорусије била су у оптицају дела Климента Охридског и Пахомија Логотета Србина. Неки храмови су грађени по узору на јужнословенску црквену архитектуру, а српска традиција се запажа у опреми Лавришевског јеванђеља, запажа се утицај српског фрескосликарства на зидовима цркве у Полоцку и Супрасљу. Међу јерарсима православне цркве на територији данашње Белорусије деловали су Кипријан и Григорије Цамблак, игуман дечански (кога су у Белорусији звали Семивлах),⁹¹ затим Доситеј Силинић, а у том времену појавило се *Српско житије литванских мученика*, тј. „Сказанија о мученицима из Вилне: Иоану, Антонију и Јевстатију”, највероватније написаног на Светој Гори, али познатог најраније у виљновској и београдској редакцији.

Паралелно са религиозном, сведочи професор Чарота, ширила се и световна литература, опет српским посредством, у многим случајевима преко српских редакција рукописа: „Александрија”, „Тристан”, „Бова Краљевић”, „Историја о Атили, краљу угарском”, „Тројанска историја”...⁹²

Белоруска страна, такође, није спавала. У српским преписима присутна су дела Кирила Туровског (XII век), његова *Прича о белорусцу човеку* ушла је у српски зборник попа Драгоља (XIII – XIV век), дијак Игнатиј Смољанин који је пратио митрополита Пимена у Цариград, а касније живео на Атосу, описао је *Хожденије* и у њему дао детаљан опис Косовске битке, са приметним саосећањем према трагедији братског српског народа. Кнежеви литвански (белоруски) слали су на дар књиге Манастиру Хиландар, а граматика Милентија Смотричког (XVII век) ушла је у употребу код православних Јужних Словена и постала узор на аналогне радове.⁹³

⁹¹ Чарота Иван, Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије, стр. 162.

⁹² Исто, стр. 163.

⁹³ Исто.

Оно што, између осталог, није истражено, а тиче се белоруско-српских веза јесте да су се Срби, много пре сеоба у Русију током XVIII века (Нова Србија и Славеносрбија), у XVI веку селили у белоруске земље.

Веродостојни подаци, како каже професор Чарота, јесу следећи: „Када у XVI веку Турци освојише Балкан, много народа је отуда пошло у избеглиштво на север Европе. Неки Срби сошли су на Пољесје, где су у Кобринској и Пинској кнежевини основали села: Опољ, Љадовичи, Брашевичи, Субот и Торокањ. До данас људи говоре тамо језиком сличан српском. Неки су пошли за Брест и основали село које једобило назив по имену оснивача Милејка (Милетија). Тако сведочи традиција”.⁹⁴

То није све. Има још мноштва података о тим досељеним Србима. За Белорусе је важно што су се ти Срби држали православља. На пример, свештеник цркве Свете Варваре, протопоп Леонтије 1596. године је учествовао у Бретском антиунијатском сабору и потписао се против уније.⁹⁵ Наравно, овде није крај доприноса Срба развоју Белорусије, али ред је да обратимо пажњу и на Чаротино виђење Белоруса и њиховој посебности у словенском свету.

Наиме, особености Белоруса се могу сажети у три чињенице: прво, покровитељка Белорусије је преподобна мати игуманија Јефросинија Полоцка (XII век), прва жена коју је канонизовала Руска православна црква. Друго, прва монахиња на источнословенским земљама пострижена је око 990. године, а то је Анастасија (Рогњеда), полоцка кнегиња, мајка кнезова Изјаслава и Јарослава Мудрог, супруга кнеза Владимира Крститеља, после развода се замонашила и засновала манастир у граду Изјаслављу (близу Минска). Треће, у сабору белоруских светих веома значајно место заузимају жене – светице – изгледа више него код других народа.⁹⁶

Такође, одлика Белоруса је да је све стицао упорним и праведним радом, искључиво својим, никад не посежући за туђим добрима. Белоруси никад не оспоравају право других народа да буду или да важе за богатије, дарежљивије и истакнутије народе у свему.⁹⁷

⁹⁴ Исто, стр. 164.

⁹⁵ Исто.

⁹⁶ Исто, стр. 166.

⁹⁷ Исто, стр. 167.

Из свега што наводи професор Чарота, *проучавање белоруско-српских веза неизбежно доноси осећање заједништва, сродства*.⁹⁸ Управо то је разлог зашто се Чарота изјашњава као Бело-Србин и често говори о *бело-српству*... Суштински ови појмови су дело заборављеног руског етнографа, картографа (генерал-лајтанта) и публицисте друге половине XIX века Александра Фјодоровича Ритиха (1831 – 1915).⁹⁹

Ритих је сматрао да је наша заједничка историја проузрокована Аварима. Овај татарско-турски народ терорисао је Словене Далмације, Босне и Старе Србије (Србе). Помоћ је дошла из Бело-Србије (Белорусија), садашњи Срби. Населивши се од 641. године и обрачунавши се са Аварима, они су подржали већ пропадајући словенски елеменат у северозападном делу Балканског полуострва.¹⁰⁰

Ритих своју концепцију Бело-Србије доследно спроводи и користи, а од њега је професор Чарота преузео ове појмове.

Према Ритиху¹⁰¹, прапостојбина Словена је Дунав, а сећање на ту праколевку у Белорусији живи и данас. Наиме, у народу су се сачувале

⁹⁸ Исто, стр. 169.

⁹⁹ Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, СПб., 1890—1907.

¹⁰⁰ Ритих А. Ф., *Славјански мир*, Институт русской цивилизации, Москва, 2013, стр. 25.

¹⁰¹ Александар Федорович (Александар-Петар Фридрихович) Ритих (23. јун 1831, Санкт Петербург – 22. јун 1915, Царско Село) – генерал-потпуковник руске царске војске, картограф, етнограф, војни теоретичар, војни историчар, геополитичар, публициста и словенофил. Служио је у војсци од 1846. године. Дипломирао је на Главној инжењерској школи и њеној официрској класи. Аутор је бројних дела о картографији, етнографији, геополитици, историји Словена, војним пословима, војној историји и статистици. Његове најпознатије студије укључују: „Етнографска карта словенских народа” (Санкт Петербург, 1874), „Етнографска карта европске Русије” (Санкт Петербург, 1875), „Словенски свет” (Варшава, 1885), „Материјали за етнографију Краљевине Пољске. Лублинска и Августовска губернија” (Санкт Петербург, 1864), „Материјали за етнографију Русије. Казањска губернија” (Казањ, 1870), „Материјали за етнографију Русије. „Балтички регион” (Санкт Петербург, 1875), „Аустро-Угарска: Општа статистика” (Санкт Петербург, 1874), „Однос полова у Русији” (Харков, 1879), „Миграције” (Харков, 1882), „Чешка и Чеси” (Санкт Петербург, 1897), „Источно питање” (Санкт Петербург, 1898) и „Четири предавања о руској етнографији” (Санкт Петербург, 1895). Поред тога, објављивао је у многим часописима и новинама (Голос, Новое время, Свет, Рус, Славјанске вестија и други). У низу својих радова дотакао се историје Карпатске Руси и њеног становништва. Многа дела А. Ритиха нису изгубила

легенде и песме где се помиње широки, седи, стари Дунав, а неки га у својим песмама називају белим, тихим или широким Дунавом. Чарота је мишљења да су Белоруси више од других Словена сачували успомене на Дунав, а у Белорусији постоје чак и реке које зову његовим заветним именом. Тако се у Витепску река која се улива у Двину зове Дунав. Река Бесед, која се улива у Сож у Магиљевској губернији, назива се Задунки и коначно – Дунајец у Биховском округу – сва ова имена донели су досељеници са обала Дунава, можда чак и много раније од наше ере.¹⁰²

Професор Чарота је заиста умео да нађе (мало познате) чињенице и људе који су били веза два братска словенска народа Белоруса и Срба, а које оправдавају његову хипотезу да су везе два народа неистражене. Такав је био знаменита личност Белорусије Франциск (Георгиј) Скорина, о коме се у Србији мало знало и зна.¹⁰³ Наиме, Скорина је био свеправославни издавач, а велико изненађење је то да су значајна лица у судбини Скорине били представници српског рода Бранковића.¹⁰⁴

А ево основног текста који је за нас изузетно важан, јер се у њему поново појављује Скорина и конкретно описује разлог његовог боравка у молдавским земљама: „И беше Јурга Скорина Полоцки у Великој Сучави и Земљи Молдавској јер га је из Прага позвала добра царица (владарка) Јелена Српска, вољена жена великог владара (цара) и господара Петра Стефановича. А она се зарекла (обећала) да ће штампати лепе и живе описе својих великих предака: Јована (Ивана) Бранковића, великог владара и господара српског, његових великих родитеља – Стефана Бранковића, великог владара и господара српског, и његову свету жену, велику владарку Ангелину Српску, и цео њен

свој значај до данас. Види: Суляк С.Г., Александр Фёдорович Риттих (1831–1915) – жизнь и труды русского генерала, славянофила и его исследования Карпатской Руси, *Русин*, № 81, 2025, стр. 53 – 126.

¹⁰² Чарота Иван, Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије, стр. 171.

¹⁰³ Скрећемо пажњу на молдавског истраживача Јурија Иванова који даје нове податке о Србима на територији Молдавије (и Румуније), не само по питању деловања Скорине, него и других личности који су живели у Молдавији. Иванов Јуриј, Оснивач породице Пушкин „Часни муж” Радша, потомак Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије, *Српска баштина*, бр. 1, Никшић, 2025, стр. 337 – 354.

¹⁰⁴ Чарота Иван, Да ли је Скорина био у Молдавији?, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабач, 2018, стр. 181. ISBN 978-86-80142-18-0

владарски род (Бранковића), које су понизили, оклеветали и окривили проклет и бесни Турци.”¹⁰⁵

Скорина је готово непознат у српским земљама, а имао је веома важну улогу за живота међу Србима. Посебно међу Србима у Молдавији¹⁰⁶ о чему српска наука ћути. Зато је важно истаћи и следеће мисли професора Чароте: „И уопште, потврђује се заснованост пословице: *Живимо у време када Истина више није сакривена од људи*. Али сада се људи крију од ње.”¹⁰⁷

Скорина није једина „тајна” за Србе, ту су и личности оца и сина Јована и Владимира Пичете¹⁰⁸ (први је био ректор богословије, а други оснивач Белоруског државног универзитета у Минску.¹⁰⁹ Јован је пореклом из Мостара, а живот је провео у Руској империји, односно и на територији данашње Белорусије где је оставио значајан траг.

Љубав професора Чароте према Србима водила га је ка истраживању „заборављених” личности, све у намери да каже да везе између два народа нису непостојеће, већ неистражене.

СВЕТИ САВА И ПРОФЕСОР ЧАРОТА

Иван А. Чарота је носилац ордена Светог Саве трећег степена, који му је доделила Српска православна црква 2004. године за посебне заслуге у промовисању Светосавља у Русији и Белорусији.¹¹⁰ То није било само научно, већ и молитвено, с обзиром да је био верујући човек. У Белорусији је садашњи митрополит Мински и Заславски, патријаршијски егзарх све Белорусије, Венијамин саградио цркву

¹⁰⁵ Исто, стр. 184.

¹⁰⁶ О овој теми треба видети *Молдавија и Словени*, зборник радова, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2025. ISBN 978-86-7419-433-1 Упор. Зоран Милошевић, Молдавија и Словени, у зборнику: *Молдавија и Словени*, зборник радова, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2025, стр. 63 – 79.

¹⁰⁷ Чарота Иван, Да ли је Скорина био у Молдавији?, стр. 186.

¹⁰⁸ Чарота Иван, *Видици једног Белоруса – Белосрбина*: Есеји и студије, стр. 188 – 212.

¹⁰⁹ Види: Милошевић Зоран, Академик Владимир И. Пичета, у зборнику: *Допринос Срба из Херцеговине српској историографији и култури*, СПКД Просвјета, Билећа – Гацко, 2007, стр. 241 – 245.

¹¹⁰ Чарота Иван, Белорусија и Србија, стр. 287.

посвећену Светом Сави у граду Борисову¹¹¹, а у њеној градњи значајну улогу је имао и професор Чарота. Истовремено, 2024. године започета је изградња храма посвећеног Светом Сави Српском у главном граду Белорусије, Минску.¹¹²

Професор је на руски и белоруски превео дела, између осталог, Светог Јустина Поповића, Светог Владику Николаја Велимировића, Патријарха Павла, Митрополита Амфилохија, оца Тадеја и многе друге српске богослове. Уопште, Светосавље је било за професора Чароту и духовни и научни оријентир.

„Морам да признам”, рекао је професор Чарота на промоцији књиге Драгана Лакићевића, *Штап Светог Саве / Посох святого Саввы* на XXV међународном сајму књига у Минску, „да сам једном био збуњен начином на који је један Србин користио израз „Светосавље” да би дефинисао национално-историјску суштину српског православља. Чинило ми се, благо речено, не сасвим тачно – на крају крајева, ако би се извео општи закључак на основу почетних утисака, изгледало би да је Сава тај који се обожава... У међувремену, како се касније испоставило, овај израз се код Срба користи прилично често, не само у свакодневном говору већ и у књижевности – делима истакнутих писаца, као и искусних и мудрих теолога... Наравно, желео сам да разумем разлоге за то. Барем сам желео да покушам да разумем разлоге за овај, чак и узнемирујући, ниво поштовања Светог Саве.”

Професор је затим поделио неке информације које предодређују резултате овог размишљања, говорећи о животу Светог Саве. Посебно је рекао да низ сачуваних житија Светог Саве (у свету – Рагислава или Растка, како су га обично називали) сведочи о његовој заиста великој служби Христу, Његовој Цркви, и Васељенском Православљу. Подсетио је да је прво Житије Светог Саве написао његов ученик Доментијан убрзо након Светитељевог упокојења, а касније га је допунио Теодосије; обојица су били светогорски (хиландарски) монаси. Препричао је најважније тренутке одражене у овим биографијама.

Такође је немогуће игнорисати израз, познат и драг сваком Србину: „Свети Сава – српска Слава” или „Свети Сава – Србе

¹¹¹ Види: О домовом храме свјатитеља Саввы Сербскогo в Борисовском епархиалном управлении, <https://borisoveparhia.by/borisovskoe-blagochinie/o-domovom-khrame-svyatitelya-savvy-serbs.html> (приступљено 10. 2. 2026.)

¹¹² Храм Саввы Сербскогo в Минске построят за 1,5 года — застройщик, <https://www.sb.by/articles/khram-savvy-serbskogo-v-minske-postroyat-za-1-5-goda-zastroyshchik.html> (приступљено 10. 2. 2026.)

спашава”, наставио је професор. У ствари, упркос привидној јасноћи, тешко га је превести на руски. Чињеница је да је „Слава” специфично српски феномен, непознат нама у нашој сопственој традицији. Немамо ни идентичан концепт. Она означава посебно поштовање (прослављање) породичног светитеља – на пример, Светих Јована, Ђорђа, Николе, Параскеве... Од памтивека, Срби имају традицију преношења „Славе” са оца на сина, „кроз генерације”. Сходно томе, за одређене породице, дан црквеног помена одређеног светитеља је посебно значајан празник, неупоредиво важнији од, рецимо, рођендана члана породице. Тако се Свети Сава поштује као заштитник свих српских породица, тј. целог српског народа. Штавише, од 1827. године његов празник се званично слави као „школска слава”, што значи да сва школска деца и студенти у земљи славе његова просветна достигнућа. „Заиста, Свети Сава није само први српски архиепископ и поглавар српске цркве, небески заштитник и главни просветитељ српског народа, већ и врховни ујединитељ народа у нацију, један од оснивача државе, оснивач правног система земље, пионир дипломатије, претеча српских ходочасника у Свету земљу, оснивач српске националне књижевности... Узгред, немогуће је не поменути”, рекао је Иван Алексејевич, „да је он аутор првог српског житија – „О наслеђивању овог светог манастира од стране нашег преподобног оца и оснивача, господина Симеона, и о његовом животу какав је био пред Богом и људима”, као и службе Светом Симеону, три типика, „Кормило” и друга писана дела.¹¹³

Зато се за побожне Србе каже да су народ Светог Саве, и ти Срби имају пуно право да верују: „Свети Сава је наше све”. Иван Алексејевич је такође пратио везе Светог Саве са Русијом и Белорусијом. Ако посебно размотримо белоруски аспект, рекао је професор, не можемо се, а да се не сетимо бар следећег: Франциск (Георгиј) Скорина, у календару своје „Мале путописне књиге” (1522), навео је Светог Саву Српског међу малобројним именима словенских светаца; Захарија Копистенски, у свом полемичком трактату

¹¹³ Види: Презентация нового перевода Ивана Чароты книги Драгана Лакичевича «Посох святого Саввы» состоялась на XXV Минской международной книжной выставке-ярмарке, <https://izdatsovet.by/index.php/component/k2/item/249-prezentatsiya-novogo-perevoda-ivana-charoty-knigi-dragana-lakichevicha-posokh-svyatogo-savvy-sostoyalas-na-xxv-minskoj-mezhdunarodnoj-knizhnoj-vystavke-yarmarke> (преузето 10. 2. 2026.)

„Палинодија” (1621), чији је садржај усмерен против оних који руше православље, поменуо је Саву Српског као узор.

Међутим, оно што је врх јесте да је Свети Сава био свеправославно-словенски Творац, како је то назвао Грејем Спик¹¹⁴, „Атонски Комонвелт” (пут) од Свете Горе до Руских земаља. Као центар одбране словенског православља Спик наводи Хиландар, а као кључну личност ове саге – Светог Саву.

Свети Сава је, дакле, створио тај православни пут од Свете Горе до руских земаља, а преко Влашке¹¹⁵, Молдавије и Мале Русије.¹¹⁶ Дело Светог Саве наставио је Свети Никодим (рођак кнеза Лазара), а све је срушено стварањем Румуније и тзв. Кримског система после пораза Русије у Кримском рату 1853 – 1856. године.

Професора Чароту и Светог Саву повезује и исти став према унији и унијатству.¹¹⁷ Наиме, када су крсташи освојили Цариград, само

¹¹⁴ *Света Гора међу народима*, Задужбина Манастира Хиландар, 2024.

Књига енглеског византолога и публицисте Грејема Спика „Света Гора међу народима” (Духовно и културно расејање Свете Горе Атонске) осликава невероватну улогу Светогораца у ширењу православног монаштва источном Европом, а у новије време и шире, на Запад. Она нас упућује у животе изузетних и светих људи, који су најпре и сами били привучени гласом о Светој Гори и које је водила неугасла жеђ да упију дух њене мудрости и проживе њену молитву. Потом су се, преображени у дубини свога бића, враћали у спољашњи свет, где су надахнуто сејали плодове својих подвига и учења.

У изванредној демонстрацији онога што данас називамо „меком моћи” на делу, ови људи су пренели духовну културу, као и слику о Светој Гори Атонској, у све крајеве Балканског полуострва, у Украјину, на крајњи север Русије, преко Сибира и Беринговог мореуза до Северне Америке, и у скорије време на Запад. Њихово сведочење вере у Христа је динамично и искрено. То је највећи дар Атоса свету једном духове хране и руковођења.

¹¹⁵ Види: Милошевић Зоран, *Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција*, у зборнику: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2024, стр. 307 – 337. ISBN 978-86-7419-401-0.

¹¹⁶ Види и: Субашић Борис, *Пут у нигде*, Откривање Срба од Кападокије до Карпата, Службени гласник, 2024, стр. 156 – 157.

¹¹⁷ Види: Чарота Иван, *Видици једног Белоруса – Белосрбина: Есеји и студије*, стр. 129. Унија и национална самосвест Белоруса. Чарота Иван А., *Унија у историји источних Словена: Библиографска грађа*, у зборнику: *Унија: Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима*, приредио

Српска црква није признала папу за врховног поглавара, док Бугарска јесте.

Бугарска црква се 30 година проведених у јереси унијатства враћала православљу, а што је у договору са царем из Никеје требало да уради Свети Сава у Трнову, што га је у народном предању учинило „новим Крститељем”.

„Политичко обећање Бугара ромејском цару да ће се вратити православљу и раскинути савезништво с крсташима било је само световни споразум, све док Сава, живи православни светитељ, није дошао из Свете земље, преко Кападокије, у Трново да крсти Јована Асена”.¹¹⁸

И крстио га је. Тако је Бугарска поново постала православна.

ЗАКЉУЧАК

Дело професора Ивана А. Чароте је обимно, интердисциплинарно и драгоцено. У методолошком смислу држао се проверених принципа и вредности, критички преиспитујући ново-старе тенденције, без обзира како су ново одело носили. Другим речима, његов критички ум није се дао преварити идеолошким паролама и духом времена. Зато је његово дело вечно и може (по)служити млађима као узор како треба радити и шта следити током овоземаљског живота.

Верност словенству, љубав ка Србима, својој инспирацији и снажна вера одлике су дела Ивана А. Чароте. У овим областима изненађивао је јасним ставовима и чврстим аргументима.

Срби или Србија су некако брзо заборавили професора Чароту, али и сами Белоруси, који нису свесни какав је човек живео међу њима.

ЛИТЕРАТУРА

Алексеев А.И., Иосиф Волоцкий, *Православная энциклопедия*. — Т. XXV. Москва, 2011.

Анатомија румунске политике, зборник радова, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Данилевский Н. Я. *Россия и Европа: взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому*, Благословение, Институт русской цивилизации, Москва, 2011.

Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 355 – 371. ISBN 978-86-80142-06-7

¹¹⁸ Субашић Борис, Пут у нигде, Откривање Срба од Кападокије до Карпата, стр. 138.

- Иванов Јуриј. Оснивач породице Пушкин „Часни муж” Радша, потомак Властимировића, прве владарске династије средњовековне Србије, *Српска баштина*, бр. 1, Никшић, 2025.
- Иљин Иван. О духовној обнови, Логос, Ант, Београд, 1998.
- Јединство православних Словена*, књига друга, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2008. ISBN 978-86-7419-157-6
- Јединство православних Словена*, књига прва, приредио Зоран Милошевић, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 2006. ISBN 99938-47-10-0.
- Киреев Александр. *Учение славянофилов*. Институт русской цивилизации, Москва, 2012.
- Лазаревић Дајана. Политичке околности интеграција СР Југославије у савез Русије и Белорусије, у зборнику: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2024. ISBN 978-86-7419-401-0
- Милошевић Зоран. Академик Владимир И. Пичета, у зборнику: *Допринос Срба из Херцеговине српској историографији и култури*, СПКД Просвјета, Билећа – Гацко, 2007.
- Милошевић Зоран. Изгубљена државност Влашке и идеологија румунских интеграција, у зборнику: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2024. ISBN 978-86-7419-401-0.
- Милошевић Зоран. Молдавија и Словени, у зборнику: *Молдавија и Словени*, зборник радова, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2025.
- Молдавија и Словени*, зборник радова, приредили Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије, Београд, 2025. ISBN 978-86-7419-433-1
- О домовом храме святителя Саввы Сербского в Борисовском епархиальном управлении, <https://borisoveparhia.by/borisovskoe-blagochinie/o-domovom-khrame-svyatitelya-savvy-serbs.html> (приступљено 10. 2. 2026.)
- Презентация нового перевода Ивана Чароты книги Драгана Лакичевича «Посох святого Саввы» состоялась на XXV Минской международной книжной выставке-ярмарке, <https://izdatsovet.by/index.php/component/k2/item/249-prezentatsiya-novogo-perevoda-ivana-charoty-knigi-dragana-lakichevicha-posokh-svyatogo-savvy-sostoyalas-na-xxv-minskoj-mezhdunarodnoj-knizhnoj-vystavke-yarmarke> (преузето 10. 2. 2026.)
- Ритих А. Ф. *Славянски мир*, Институт русской цивилизации, Москва, 2013.
- Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018.
- Света Гора међу народима*, Задужбина Манастира Хиландар, Хиландар, 2024.

- Славянофильство и западничество: основные идеи и представители, <https://studfile.net/preview/3564412/page:7/> (преузето 8. 2. 2026.)
- Србија и Евроазијски савез*, зборник радова, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Међународна словенска академија – српско одељење, Шабац, 2016.
- Субашић Борис. *Пут у нигде*, Откривање Срба од Кападокије до Карпата, Службени гласник, 2024.
- Суляк С.Г. Александр Фёдорович Риттих (1831–1915) – жизнь и труды русского генерала, славянофила и его исследования Карпатской Руси, *Русин*, № 81, 2025.
- Турлај Иван Сергеевич. *Минск – престоница словенског света*, <https://naukaikultura.com/minsk-prestonica-slovenskog-sveta/%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d1%81%d0%b2%d0%b5%d1%82/> (приступљено 8. 2. 2026.)
- Унија*: Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, зборник радова, друго, допуњено издање, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Храм Саввы Сербского в Минске построят за 1,5 года — застройщик, <https://www.sb.by/articles/khram-savvy-serbskogo-v-minske-postroyat-za-1-5-goda-zastroyshchik.html> (приступљено 10. 2. 2026.)
- Чарота Иван А. Унија у историји источних Словена: Библиографска грађа, у зборнику: Унија: Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015. ISBN 978-86-80142-06-7.
- Чарота Иван. “Чего же нам не хватает? Наверное, разума”, <https://krasnoarsk.ru/detail/6379/> (преузето 7. 2. 2026.)
- Чарота Иван. *Белорусија и Србија*: Трагом узајамног упознавања и деловања, Центар академске речи, Шабац, 2016. ISBN 978-86-80142-11-1.
- Чарота Иван. *Видици једног Белоруса – Белосрбина*: Есеји и студије, Институт за политичке студије, Београд, 2023. стр. 180. ISBN 978/86/7419/369/3
- Чарота Иван. Да ли је Скорина био у Молдавији?, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018. ISBN 978-86-80142-18-0
- Чарота Иван. Идея единства славян в первой половине XVIII века, *Литературный журнал «Наши современник»* 4, 2018.
- Чарота Иван. Реалност која спречава идеално: Дерусификација самосвести Белоруса и перспективе савеза Белорусије и Русије, у зборнику: *Где ти је држава, Каине? Будућност словенских држава*, приредио Зоран Милошевић. Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, СПб., 1890—1907.

Zoran Milošević

Petrovskaya Academy of Sciences, Saint Petersburg, Russia

Institute for Political Studies, Belgrade, Serbia

SLAVOPHILISM AND SERBOPHILIA IN THE WORK OF IVAN A. CHAROTA

Abstract

The work of Professor Ivan A. Charota is extensive, interdisciplinary, and valuable. Methodologically, he adhered to proven principles and values, critically reexamining both new and old tendencies, regardless of how they were presented in a new guise. In other words, his critical mind was not deceived by ideological slogans or the spirit of the times. For this reason, his work is enduring and can serve as a model for younger generations on how to work and what to follow throughout life.

Loyalty to Slavdom, love for the Serbian people—his source of inspiration—and strong faith are defining features of Ivan A. Charota's work. In these areas, he stood out for his clear positions, highly inspired interpretations, and firm arguments.

Keywords: Ivan A. Charota, Belarus, Serbia, Slavophiles, Serbophiles, Beloserb, Belarusian, Saint Sava

Иван Чарота и Надежда Иванјукoвич на венчању 1974. године

Дајана Лазаревић¹¹⁹

Институт за политичке студије
Београд, Србија

ТРАГОМ АКАДЕМИКА ИВАНА А. ЧАРОТЕ (1952–2024) – ПРАВОСЛАВНОГ СЛОВЕНОФИЛА И УТЕМЕЉИВАЧА БЕЛОРУСКО-СРПСКИХ НАУЧНИХ ВЕЗА¹²⁰

Резиме

Овај рад се бави заслугама у науци и култури Ивана Алексејевича Чароте (1952–2024), белоруског слависте и србисте. Обраћа се пажња на Чаротино православно словенофилство, као и на његову улогу и утемељивању научног проучавања белоруско-српских културних веза. Посебна пажња је посвећена Чаротиној сарадњи са српским научницима, преводиоцима и издавачима, као и књижевницима које је преводио на руски и белоруски језик. Рад се методолошки ослања на научну и стручну грађу Ивана Чароте, као и научне материјале о њему, до сада доступне у српској и белоруској историографији. У закључку рада се говори о заслугама Ивана Чароте пред белоруском и српском културом, али и словенском-православном.

Кључне речи: Иван Чарота, белоруско-српске културне везе, белоруско-српске научне везе, књижевно превођење, славистика, словенофилство, православље.

УВОД

О заслугама белоруског слависте, професора, доктора филологије и академика САНУ Ивана А. Чароте (рус. *Иван Алексеевич Чарота*, 1952–2024), врло мало се говорило и говори у нашим научним круговима. Одсуствује научна анализа његовог професионалног доприноса у области друштвено-хуманистичких наука и књижевно-преводачком опусу, која би дала веродостојан увид у Чаротин животни пут и дело. Неки кораци у овом правцу су ипак направљени, а свега неколицина научника из словенског (православног) света је узела

¹¹⁹ dajanalazarevic93@gmail.com; ORCID 0009-0001-2534-450X.

¹²⁰ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

на себе тај одговорни и дугорочни задатак промовисања и очувања сећања на професора Чароту (Кирил В. Шевченко, Лав Ј. Криштапович, Владимир В. Чушев, Вјачеслав В. Сухнев, Ана В. Наумова, Јуриј В. Иванов, Светлана В. Гољак, Зоран Милошевић). У томе значајно помаже и Међународни научни пројекат Синодалне историјске комисије БПЦ, Минске духовне академије и Минске духовне семинарије у Белорусији, које су покренуле пројекат „Живот и дело проф. др Ивана А. Чароте” у децембру 2025. године, повезавши научне и културне раднике из неколико православних држава.¹²¹ Захваљујући том пројекту, 8. децембра 2025. године на Минској духовној академији одржан је научни скуп посвећен професору Чароти, а организује се и међународна научна конференција „Живот и дело проф. др Ивана А. Чароте”, 22 – 23. јуна 2026. на Институту за политичке студије у Београду.

Основу овог рада чини идеја очувања професора Чароте у оквиру културног памћења Срба и других словенских (православних) народа, расветљавањем његовог научног и културног доприноса. Методолошки приступ раду чини увид у постојећу литературу о научном доприносу професора Чароте, његове научно-стручне чланке и монографске публикације, људски и професионални подвиг у православној љубави према Србима, Русима и Белорусима, као и осврт на назнаке припадности једној здравој и неусиљеној словенофилској идеји.

ЧАРОТИНО ПРАВОСЛАВНО СЛОВЕНОФИЛСТВО

У време свог дугог стваралачког века, који је трајао целих 5 деценија, Иван Чарота је неуморно бранио и промовисао српску реч у Белорусији.

Док је постојала Југославија, Чарота је преводио са српског, словеначког, хрватског, македонског, чак и бугарског језика, да би након распада државе сву своју пажњу усмерио на српски језик, књижевност и културу. Упркос друштвено-политичким приликама, свој „југославизам” Чарота није скривао у својој биографији, а титулу кандидата филолошких наука стекао је 1986. године на Институту у Лењинграду, одбранивши дисертацију под називом „Стваралаштво М.А. Шолохова и књижевни процеси у Југославији (1956 – 1986)”.

¹²¹ Пројекат „Живот и дело проф. др Ивана А. Чароте”, Синодалне историјске комисије Белоруског егзархата РПЦ потписан је у Минску 1.12.2025, а руководиоци пројекта су проф. др Зоран Милошевић, научни саветник, и ауторка овог рада.

Разлог избора српске културе и књижевности био је утемељен дубоко у његовом начину разумевања историјске судбине српског народа и праведности у његовим изборима.

Иван Чарота је био аутор, приређивач и преводилац са разних словенских језика око 150 књига и брошура и око 650 научних научних радова. Коначна библиографија до сада није сачињена, али верујемо да ће филолошка наука надокнадити тај недостатак, да би могао у потпуности да се сагледа Чаротин стваралачки и научни опус.

Члан САНУ-а Иван Чарота је постао 2009. године, одржавши проступну беседу, у којој је српским колегама врло прецизно објаснио следеће: „Враћајући се конкретно питању, које предодредило нашу тему, никако не смем заобићи ту околност да “Исток” и “Запад” Белоруси виде у координатама које су другачије него код Срба: „Запад” је за њих углавном Пољска, разуме се уз Немачку, Шведску и т.д. , а „Исток” је Србија, Југославија, Балкан... и такође Русија. А све поменуто предодређује општи став Белоруса (колективно свесни и несвесни) према Истоку и Западу. Белоруси, посебно православци (који нису дали веру за вечеру), пак доследно диференцирају “православни Исток” (наш!) и “католички Запад” (туђи!), већ због тога што у очима западних цивилизатора православни Белоруси су “источњаци”, “полуазијати”, “шизматичи”.”¹²²

Чарота је ценио оно што је наше, дакле „словенско”, „православно”, „источно”. Можда то није било пожељно у очима Запада, али њега ставови Запада нису интересовали. Иако се осим „скромног” и „православног” човека никада није представљао другачије, подржавање аутентичног, словенског и православног и инсистирање на њиховом (духовном) уједињењу, указује на Чаротино „православно словенофилство”.

Притом, Чарота у својим позивима „уједињењу браће у Христу”, не пада у утопизам, јер је потпуно свестан политичких услова закулисних договора, у којем се „обичан” народ ништа не пита. Зато не говори о територијалним и политичким унијама и савезима, они су промењиви и пролазни, а уједињење у Вери и Господу јесте једино вечно. Поред тога, он врло опрезно подсећа на наше заједничко порекло, које сваког Словена треба да покрене и освести, позивајући се

¹²² Чарота Иван А. Белоруско-српски односи као научни проблем // Глас – Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности бр. 30, 2017. – стр. 55-68.

на руског монаха Летописца Нестора (рус. *Нестор Летописец*, 1056 – 1114) и његов летопис „Повести времених лет”:

„Беше један народ словенски: Словени који су живели уз Дунав, покорени од Угара, и Морављани, и Чеси, и Пољаци, и Пољани, који се сада зову Руси. Јер за њих, за Морављане, најпре беху створена слова, названа словенским писмом; тим истим писмом служе се и Руси и дунавски Бугари.”¹²³

Летопис иде још и даље, објашњавајући како су се Словени насељавали по разним великим рекама, добијајући различита имена: „После много времена Словени се населише уз Дунав, где је сада земља Угарска и Бугарска. Од тих Словена разиђоше се Словени по земљи и прозваше се својим именима по местима на којима се населише. Тако једни, дошавши, населише се на реци по имену Морава и прозваше се Морављани, а други се назваше Чеси. А ево још тих истих Словена: Бели Хрвати, и Срби, и Хорутани. Када Волоси нападоше на дунавске Словене, и населише се међу њима, и притискиваху их, тада ти Словени дођоше и населише се на Висли и прозваше се Љасима, а од тих Љаха настадоше Пољаци; други Љаси – Лутичи, неки – Мазовшани, а други – Поморјани.

Тако исто и ови Словени дођоше и населише се уз Дњепар и назваше се Пољанима, а други – Древљанима, јер се населише у шумама; други се населише између Припјата и Двине и назваше се Дреговичима; неки се населише уз Двину и назваше се Полочанима, по реци која се улива у Двину, а зове се Полота – по њој и добише име Полочани. Они Словени који се населише око језера Иљмења назваше се својим именом – Словенима, и подигоше град, и назваше га Новгород. А други се населише уз Десну, и уз Сејм, и уз Сулу, и назваше се Северјанима. И тако се разиђе словенски народ, и по његовом имену и писмо се назва словенским.”¹²⁴

Западни, Источни и Јужни Словени су, наравно, потомци Старих Словена. Чарота се зато с правом пита: „Да ли је могуће, да се у будућности нико неће позабавити тиме што је, ипак, потребан језик

¹²³ Летописец Нестор. Повесть временных лет. – Доступно на: <https://www.spsl.nsc.ru/history/descr/PWL/povest1.htm>

¹²⁴ Исто.

међусловенске комуникације? (...) И да ли ће Русија убудуће остати равнодушна према судбини словенске заједнице?”¹²⁵

Питање руске равнодушности је од пресудног значаја, сматра Чарота, јер руска земља је највећа и најутицајнија у словенском свету, без обзира на све унутрашње, политичке и верске поделе. Једина земља која може да направи промену и покрене остале на активност – јесте Русија. Да би истакао и објаснио пресудни значај Русије у пансловенском свету, Чарота се позива на Преподобног Јустина Ћелијског који наводи: „Руска је душа најдраматичније попрште на коме се непошtedно боре анђели и ђаволи. О руску се душу љубоморно отимају светови, отимају вечности, отимају сам Бог и сам Сатана.

Шта чини и представља рај руске душе? Рај руске душе представљају и пројављују богоносци и христоносци земље руске, светитељи руски – од Светог Владимира до патријарха Тихона Исповедника. Огроман је, чудесан, безграничан рај руске душе, зато што је огромна, зато што је чудесна, зато што је безгранична светост славних светитеља земље руске. Сваки светитељ није ништа друго, до враћени рај. А то значи – душа, изузета од греха, смрти и ђавола и сједињење са Богом, Његовом светошћу и вечношћу.”¹²⁶

Чарота је сањао, дакле, уједињење православних Словена у Христу, кроз свест о заједничком пореклу, страдањима у историји и мисији народа, која се судбинским везама мора испунити. На покрштавање било кога и „враћање” у православље (тим више – насилним путем) није говорио, нити је био заговорник било каквог насиља. Словенима који су окренули леђа браћи, а у корист Запада, кратко је поручивао: „А што се тиче тога, који је правац „душе западне”, такође је воља Господња.”¹²⁷

О потреби уједињења православних људи, Чарота је говорио и приватно и јавно, и у свим контекстима. О томе се, готово анегдотски сећа белоруски књижевник Виктор Шнип (рус. *Виктор Анатольевич Шнип*, 1960-). У свом чланку „Бог је тебе слушао”, објављеном у белоруском часопису „Књижевност и уметност”, записао је следећу анегдоту: „8.10.2013. Пре два дана код нас је био Иван Чарота.

¹²⁵ Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023. – стр. 127.

¹²⁶ Преп. Иустин Попович. О рае русской души. Достоевский как пророк и апостол православного реализма / Перевод И. Чароты. – Минск, 2001. – С. 5–6.

¹²⁷ Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина, оп.цит. – стр. 128.

Разговарали смо о животу и свакодневици, и, када је разговор скренуо на књижевност, Иван Алексејевич је испричао о идеји неких књижевника да оснују Савез православних писаца...”¹²⁸

У закључку можемо само да кажемо следеће. Чаротина „три срца” била су Белорусија, Русија и Србија, „три сестре православне”. Он је, на неки начин, прижељкивао њихово духовно уједињење, јер је то основа за друге врсте уједињења, због тога у овом раду говоримо о Чаротином „православном словенофилству”. Такође, у његовом духу је и следећи закључак: ко хоће са нама – добро нам дошао, а ко неће – нека иде где мисли да ће му бити боље, „а Бог ће судити на крају”.

ДОПРИНОС БЕЛОРУСКО-СРПСКИМ ВЕЗАМА

У чланку сећања на професора Ивана А. Чароту, универзитетски професор Светлана В. Гољак записала је следеће: „На другој години основних студија Иван Чарота бира спецкурс из српског језика код Вере Лумбине, првог предавача српског језика у Белорусији. Од тада и током целог живота био је одан србистици и шире – славистици. Деведесетих година прошлог века, када су на Филолошком факултету у Минску по први пут уведене студијске групе за више словенских језика (који су пре тога имали само статус другог словенског језика на русистици и белорусистици), професор Чарота се активно залагао за то да се покрене и група за српски језик и књижевност, упркос мањку наставничког кадра, што је успео да оствари 1997/98. године када је тај смер уписало првих 15 студената. У наредним годинама поставио је научни и методолошки темељ за наставу српске књижевности у Белорусији, припремио више генерација студената и постдипломаца, уложио све могуће напоре како би обезбедио потребне материјале и литературу.”¹²⁹

Да би се поставио тај „научни и методолошки темељ”, професор Чарота је сам радио на формирању научне литературе, која ће користити његовим студентима – србистима. Тако су настали уџбеници из књижевне компаратистике: „Белоруска совјетска загранична књижевност” (1988)¹³⁰ и „Потрага за вечном истином: Белоруска

¹²⁸ Шніп, Віктар. Бог цябе слухаў // Літаратура і мастацтва. – 2024. – 15 лістапада (№ 43). – С. 11.

¹²⁹ Гољак Светлана В. In Мемогіям – Белоруски славіста Иван Чарота (16.09.1952–7.11.2024) // Славистика XXVIII/2, 2024. – стр. 389.

¹³⁰ Чарота І.А. Беларуская савецкая літаратура за мяжой. – Мн., 1988.

књижевност XX века у процесима националне самоидентификације” (1995)¹³¹, као и приручници из области књижевног превођења „Уметнички превод на белоруски језик: основе теорије и практичне препоруке” (1997)¹³², „Теорија и практика уметничког превода” (2011)¹³³.

Желећи да приближи српску историју и културу својим студентима, али и другим белоруским читаоцима, професор Чарота је приредио неколико збирки чланака на руском и белоруском језику: „Косовска битка се наставља” (2000)¹³⁴, „Народ српски: његови обреди и обичаји, светитељи и светиње” (2006, 2009 и 2012)¹³⁵, „Белоруси о Србији и Југославији” (2015)¹³⁶.

Чарота је своју преводилачку пажњу често усмеравао на бајке јужнословенских народа, преведећи их са српског, хрватског, словачког, македонског језика. Тако су настале збирке: „Југословенске бајке” (1999)¹³⁷, „Језици свега живог: Српске народне бајке” (2007)¹³⁸, „Поклон од свег срца: бајке словенских народа” (2013)¹³⁹ и многе друге. Исто тако, Чарота је упознао студенте-србисте са целокупном српском књижевношћу уз помоћ књиге у пет томова: „Српска књижевност. Антологија текстова. Књ. I–V” (2002 – 2007)¹⁴⁰, антологија „Српска

¹³¹ Чарота І.А. Пошук спрадвечнай існасці: беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995.

¹³² Чарота І.А. Мастацкі пераклад на беларускую мову : асновы тэорыі і практычныя рэкамендацыі. Вучэбны дапаможнік. – Мн.: БДУ, 1997.

¹³³ Чарота І.А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу. – Мн.: БГУ, 2011.

¹³⁴ Чарота І.А. (уклад.). Косовская битва продолжается. – Мн.: Бр. Архистр Михаила, 2000.

¹³⁵ Чарота І.А. (уклад.). Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні. – Мн.: РІВШ, 2006.

¹³⁶ Чарота І.А. (уклад.). Беларусы пра Сербію і Югаславію. – Мінск: Белпринт, 2015.

¹³⁷ Чарота І.А. (уклад.). Югаславянскія казкі : Зборнік. – Мн, 1999.

¹³⁸ Чарота І.А. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сербскія народныя казкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007.

¹³⁹ Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. – Мінск : Звязда, 2013.

¹⁴⁰ Чарота Иван (ур.). Српска књижевност. Антологија текстова. Књ. I–V. – Минск: БДУ, 2002–2007.

поезија”, у сарадњи са Момчилом Ђерковићем (1989)¹⁴¹, вежбанка за студенте „Историја српске књижевности: практикум” (2006)¹⁴², „Српска књижевна критика – научно-методолошки приручник” (2021)¹⁴³ и „Основе србистике – уџбеничко-методолошки приручник” (2022)¹⁴⁴

У белоруској и руској периодици Иван Чарота је објављивао преводе бројних српских свештених лица: Владике Николаја (Велимировића), Преподобног Јустина (Поповића) и Патријарха Павла Српског; као и познатих српских књижевника: Иве Андрића, Бранислава Нушића, Добрице Ћосића, Горана Петровића, Драгослава Михаиловића, Десанке Максимовић, Мире Алечковић, Гроздане Олујић, Драгана Лакићевића, Љиљане Хабјановић-Ђуровић, Радомира Андрића и многих других. Импазантан је број књига које је превео Иван Чарота и објавио на белоруском и руском језику, али и број рукописа који су остали као део његове заоставштине да чекају на своју објаву у будућности (међу којима су и две збирке поезије Десанке Максимовић, једна збирка савременог песника Радомира Андрића и неколико других).

Професор Чарота је често истицао белоруско-српске књижевне везе, објашњавајући их у својим бројним делима и предавањима. Никада није говорио да их нема или да су оскудне, већ напротив, да их има и да су неистражене. То добро осликава и његова изјава у интервјуу за часопис „Погледи” 1994. године: „Прешла ми је у навику, а можда је постала и моја професионална деформација, потреба да доказујем како јужнословенско – источнословенске везе, па ни српско-белоруске везе никако не спадају у оно што Срби називају „чудо невиђено.” Те везе су још неистражене, нико се њима још није бавио. Ни сам се не могу тиме похвалити. Сакупио сам корпус чињеница, које ће бити осветљене тек у будућности...”¹⁴⁵

¹⁴¹ Джэркавіч Момчыла і Чарота Іван (ур.). Сербская паэзія. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989.

¹⁴² Чарота Іван. Гісторыя сербскай літаратуры: практыкум для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 04 // Славянская філалогія. – Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, 2006.

¹⁴³ Чарота І.А., Навумава Г.У. (склад). Сербская літаратурная крытыка : вучэб.-метад. Дапаможнік. – Мінск : БДУ, 2021.

¹⁴⁴ Чарота І.А. Наумова А.В. Основы сербистики: учеб.-метод. пособие. – Минск: БГУ, 2022.

¹⁴⁵ Чарота Іван. Интервју // Погледи, Крушевац, 14.1.1994. – стр. 38-41.

Додуше, скупљени корпус чињеница који Чарота помиње је далеко већи и значајнији, а према научним чланцима које је посветио теми белоруско-српских веза, можемо закључити да је он – оснивач њиховог научног истраживања.

Доприноси Ивана Чароте присуству „српске речи” на територији Белорусије нису били само књижевне и научне, већ и хуманитарне природе. Један је од оснивача Један је од оснивача „Одбора за подршку Срба и Црногораца” и организације „Белорусија – Сестра Србије”, вишегодишњи председник друштва „Белорусија – Србија.” Наведене организације су биле намењене за помоћ жртвама НАТО бомбардовања 1999. године, помоћ српским црквама и манастирима на Космету, али и подизању свести белоруског народа о томе како живе Срби, притиснути од стране Запада, потлачени и приказани.

Осим сарадње са Момчилом Ђерковићем, које смо поменули на почетку овог рада, професор Чарота је остварио и дугогодишњу плодну сарадњу са преводиоцем, доктором филологије Миодрагом Сибиновићем (1937 – 2020). Пријатељство и поштовање између њих двојице је трајало од почетка 1990-их година до Сибиновићеве смрти 2020. године, а заједно су створили свевременска дела. Прво у низу је „Антологија белоруске поезије”, објављена у Српској књижевној задрузи 1993. године.¹⁴⁶ Иако је Сибиновић био русиста, разумео је и преводио и белоруску и украјинску књижевност, а његово умеће Чарота је дефинисао на следећи начин: „Професор Сибиновић је у овој прилици испољио изузетно суптилно разумевање белоруске песничке речи и понудио је насловом поговора антологије читаоцима на српском језику поуздан кључ, скренувши пажњу на буквално и метафорично значење коренског говора.”¹⁴⁷

Сибиновић је најбоље пресликао смисао оригинала, истовремено га преносећи својим сународницима на природном, песничком језику. Сарадња између две најкрупније споне белоруско-српских књижевних веза, Чароте и Сибиновића, се наставила и 2000. године је објављена „Антологија лирике источних Словена” у

¹⁴⁶ Чарота Иван (прир.). Антологија белоруске поезије / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 1993.

¹⁴⁷ Чарота Иван (прир.). Предговор // Антологија белоруске поезије / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 1993.

Београду,¹⁴⁸ потом друго издање „Антологије белоруске поезије” у част Јанка Купале и Јакуба Коласа 2012. године, које је подржала Амбасада Републике Белорусије¹⁴⁹, и напослетку – „Испод крила роде. Антологија савремене бјелоруске поезије” у Подгорици 2014. године.¹⁵⁰

Опраштајући се од Сибиновића, у врло емотивном осврту па њихову сарадњу, Чарота је написао следеће: „Можда ово и није сасвим прикладно, али дозволићемо себи такву претпоставку, да су се после двадесет година код нас појавили предлози да се заслуге проф. Миодрага Сибиновића означе државном наградом – медаљом Франциска Скарине, а такође и звањем почасног професора Белоруског државног универзитета. Ниједан од ових предлога, на жалост, није усвојен за његовог живота. Шта ћете, ми, Белоруси, увек показујемо какву смо пажњу спремни да покажемо својим оданим и искреним пријатељима и колико умемо да будемо захвални. У ствари, колега Сибиновић је деценијама доприносио на пољу белорусистике и српско-белоруских књижевних контаката без икакве захвалности.”¹⁵¹

Још један Србин је оставио трага у Чаротином животу, прво као издавач његовог дела, а потом и као аутор којег је преводио на руски језик. У питању је проф. др Зоран Милошевић (рођ. 1959), научни саветник Института за политичке студије, оснивач и власник издавачких кућа „Бели Анђео” и „Центар академске речи” у Шапцу. Милошевић је Чароту упознао у Минску раних 2000-их година, а у наредним годинама су се сусретали у Београду и Минску, на међународним научним конференцијама, и остварујући заједничку сарадњу. Захваљујући тој сарадњи, Чаротина научна монографија „Белорусија и Србија – трагом узајамног упознавања и деловања” је објављена у Шапцу 2016. године¹⁵², а потом и „Видици једног Белоруса-

¹⁴⁸ Чарота Иван (прир.). Антологија лирике Источних Словена / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: Ривел-ко, 2000.

¹⁴⁹ Чарота Иван (прир.). Антологија белоруске поезије – друго допуњено издање / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 2012.

¹⁵⁰ Чарота Иван (прир.). Испод крила роде. Антологија савремене бјелоруске поезије / прев. Миодраг Сибиновић. – Подгорица: Удружење књижевних преводаца Црне Горе, 2014.

¹⁵¹ Чарота Иван. Видици једног Белоруса-Белосрбина. – Београд: Институт за политичке студије, 2023. – стр. 232.

¹⁵² Чарота Иван. Белорусија и Србија – трагом узајамног упознавања и деловања. Шабац: Центар академске речи, 2016.

Белосрбина”¹⁵³ у Београду 2023. године, на Институту за политичке студије (у првих половини године, када је Милошевић био на позицији вршиоца дужности директора).

Иван Чарота и његови студенти са Филолошког факултета у Минску превели су збирку научних чланака др Зорана Милошевића „Геополитика 2”, која је изашла у Минску 2023. године.¹⁵⁴ Предговор тој књизи је написао Чарота, давши врло високу оцену свом српском саборцу и пријатељу, да је прегалник „на заштити рода словенског”.¹⁵⁵

У приближно исто време, Чарота се упознаје и остварује сарадњу са познатим српским новинарем Јовом Бајићем (1947) из Београда. Бајић је више пута извештавао о доласцима Чароте у Србију и његовом књижевном и научном труду, а пред Чаротину смрт направио је општиран и свеобухватан интервју са њим за српски недељник „Печат”.¹⁵⁶ Интересантно је колико је професор Чарота био расположен да прича о свом пореклу, животу и труду у том интервјуу, а између осталог, дао је своје објашњење своје „сверускости”: „Очигледно је Господ одредио да мени својствена сверускост садржи посебну привлачност према српству, а оба ова принципа стапања била су унапред одређена семантиком коју је првобитно имала бела боја. Сада није прилика да темељно говорим о распону његових значења у митологији директних предака. Зато молим за дозволу да се ограничим само на то да постоји низ верзија о пореклу етнима Белоруси, али се у готово свим пажња скреће, пре свега, на чистоту у различитим значењима – од моралног до историјско-политичког. Па, моја – можда не сасвим успешна – употреба речи „Бело-Рус” и „Бело-Србин” као самодефиниције одражава жељено стање духа.”¹⁵⁷

¹⁵³ Лазаревић Дајана. Јединствени представник белоруско-српских научних веза – Зоран Милошевић // Српска политичка мисао, вол. 86, бр. 4, стр. 151.

¹⁵⁴ Милошевич Зоран. Геополитика 2. Минск: Белпринт, 2023.

¹⁵⁵ Чарота Иван А. Предисловие // Геополитика 2 / Зоран Милошевич. Минск: Белпринт, 2023. С. 5.

¹⁵⁶ Бајић Јово. И Белорус и Белосрбин у једном даху (први део) – интервју са проф. др Иваном Чаротом // Печат, бр. 809, 2024. <https://www.pecat.co.rs/2024/05/belorus-i-belosrbin-u-jednom-dahu-prvi-deo/?pismo=cir>

¹⁵⁷ Бајић Јово. У мом завичајном Бресту се преламала историја (други део) – интервју са проф. др Иваном Чаротом // Печат, бр. 810, 2024. <https://www.pecat.co.rs/2024/05/u-mom-zavicajnom-brestu-se-prelamala-istorija-drugi-deo/?pismo=cir>

Поред наведених индивидуалних сарадњи, Чарота је одржавао контакте са Удружењем књижевника Србије, Удружењем књижевних преводаца Србије, Српском академијом наука и уметности, Филолошким факултетом Универзитета у Београду, представницима Српске православне цркве, а последње две деценије живота – и са Институтом за политичке студије у Београду. У вези са свим наведеним институцијама и организацијама можемо рећи да је Чарота био чест учесник њихових научних конференција, округлих столова, а наступао је и као универзитетски професор – педагог, али и књижевни преводац и научник-истраживач.

Дозволићемо себи овог приликом да дамо и једну личну примедбу. Професор Чарота је радо прихватао студенте који би му пришли и изразили жељу за сарадњом – Србе, Русе, Белорусе и друге, препреке у националности није било. Међу тим студентима је била и ауторка овог чланка. Као професор, Чарота није био строг, али јесте био строго прецизан у раду, истовремено и велики пријатељ који је имао капацитете да разуме другог човека и да му помогне. Последњу деценију живота, његови најкрупнији књижевно-преводачки подухвати били су остварени кроз његову српску студенткињу, ауторку овог чланка, предложивши да своју преводачку каријеру започне од збирке поезије „Венац” Максима Богдановича (1891 – 1917).¹⁵⁸ Тако се српска публика први пут сусрела са једином збирком песама „оца” белоруске књижевности, за коју су раније Чаротини пријатељи-књижевници говорили да је „мрачна” или „превише једноставна”.¹⁵⁹

У Минску 2018. године излази збирка кратких прича Драгана Лакићевића „Штап Светог Саве” у Чаротином преводу на руски језик.¹⁶⁰ У Београду 2019. године излази „У сусрет Духу – антологија белоруске хришћанске поезије”, коју је приредио Иван Чарота, у преводу ауторке овог чланка, остварена у сарадњи са издавачима Радомиром Андрићем и Миланом Панићем.¹⁶¹ Следеће 2020. године, у сарадњи са истим преводиоцем и издавачем Анђелком Заблаћанским, излази још једна збирка коју је Чарота приредио: „Златна птица –

¹⁵⁸ Богданович Максим. Венац. Београд: КИЗ Центар, 2017.

Чарота Иван А. Србски «Вянок» Максима Багдановича // Літаратура і мастацтва, № 42, 20 кастрычніка 2017 г. С. 6.

¹⁵⁹ Исто.

¹⁶⁰ Лакичевич Драган. Посох святого Саввы : легенды. Минск: Медиал, 2018.

¹⁶¹ Чарота Иван (прир.). У сусрет Духу – антологија белоруске хришћанске поезије. Београд: ЦомпуТех, 2019.

белоруске народне бајке”.¹⁶² Крајем исте године, у сарадњи са издаваштвом „Алма” Ђорђа Оташевића, излази збирка поезије белоруског песника-класика Јанка Купале (1882 – 1942), у сарадњи Ивана Чароте са истим преводиоцем.¹⁶³

Године 2021, у издаваштву „Алма” излази још једна књига у Чаротином приређивању: „Жива вода – белоруска народна предања и легенде”.¹⁶⁴ Са истим преводиоцем сарађује у припреми прилога за бројне књижевне и научне часописе у Србији¹⁶⁵ и припрема своју последњу научну монографију на српском језику „Видици једног Белоруса-Белосрбина”.

Последња књига на српском језику, коју је Иван Чарота приредио, је „Реч доброте и мудрости – антологија белоруске књижевности за децу”, настала у сарадњи са проф. др Милутином Ђуричковићем и Институтом за дечију књижевност у Београду.¹⁶⁶ Видео је штампану верзију 6. новембра 2024. године. Сутрадан је преминуо. Недељу дана касније је његова последња антологија одштампана и презентована српској читалачкој публици.

Чарота је био и носилац бројних највиших црквених и државних награда, које су годинама долазиле као сведочанство његовог великог труда на развијању белоруско-српских и општесловенских књижевних и научних веза. Награђивале су га Белорусија, Русија,

¹⁶² Чарота Иван (прир.). Златна птица – белоруске народне бајке. Београд: Удружење поетских ствараца, 2020.

¹⁶³ Купала Јанко. Наслеђе: избор из поезије највећег белоруског песника / прир. Иван Чарота. Београд: Алма, 2020.

¹⁶⁴ Чарота Иван (прир.) Жива вода – белоруска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021.

¹⁶⁵ Чарота Иван (прир.). Видарка, Златно јабуково дрво // Шапни тако три пута. Нови Сад: Међународни центар књижевности за децу "Змајеве дечје игре", 2021. С. 9-11, 12-19.

Чарота Иван (прир.). Књижевност за децу и духовност // Годишњак Института за дечију књижевност, год. 1, бр. 1, 2021. С. 210-214.

Чарота Иван (прир.). Библија за децу // Годишњак Института за дечију књижевност, год. 2, бр. 2, 2022. С. 63-68.

Чарота Иван. Белоруско-бугарске књижевне везе као одраз промене политике // Српско-бугарски односи – питања сарадње и перспектива. Београд: Институт за политичке студије, 2024. С. 307-318. DOI 10.18485/ips_srbg.2024.ch16.

¹⁶⁶ Чарота Иван (прир.). Реч доброте и мудрости – антологија белоруске књижевности за децу. Београд: Институт за дечију књижевност, 2024.

Србија, Пољска, Казахстан, Словачка, Словенија. Од награда које су раније познате у његовој званичној биографији помињу се: Међународна награда имени К. Острошког (Пољска, 1999); Награда Удружења књижевника Србије (2000); Награда часописа „Збиља / Reality” (2000, 2006); Орден преподобног Сергија Радоњешког III степена (Руска православна црква, 2002); Спомен-медаља Савеза словачких писаца (2003); Награда председника Републике Белорусије „За духовно препород” (за 2003. годину / уручио председник Републике Белорусије 2004. године); Орден Светог Саве III степена (Српска православна црква, 2004); Међународна награда имени Ф. М. Достојевског (Србија, 2007 / уручена 2012); Златни знак Културно-просветног друштва Србије (Културно-просветно друштво Србије, 2008); Светска православна књижевна награда „Богородица Тројеручица” (Фондација Иванке Милошевић, 2011); Орден светитеља Кирила Туровског II степена (Белоруска православна црква, 2012);¹⁶⁷ Сребрна медаља „За заслуге” Републике Србије (Република Србија, 2014); Међународна књижевна награда имени Раде Драинца (Србија, 2014); Међународна награда Фонда Карић (Фонд Карић, 2014); Пушкинова медаља (Русија, 2015); Национална награда „Империјална култура” посвећена Едуарду Володину (Русија, 2022); Медаља Франциска Скорине (Република Белорусија, 2023).¹⁶⁸ Мање је познато да је 2023. године добио и Светосавску повељу Института за политичке студије, Београд, за вишегодишњу сарадњу, а 2024. године Медаљу Евроазијског фонда из Казахстана и Златну медаљу Савеза Срба у Словенији, за целоживотни рад. За последње две медаље је професор Чарота знао, а предате су у децембру 2024. године његовој породици.

Иван Чарота је био утемељивач белоруско-српских научних веза. Пре њега није било научних трудбеника у Белорусији који су се систематично бавили србистиком и пропагирали је у својој средини. Чаротин одлазак је велики губитак за Белорусију и Србију (па и цео православни словенски свет), а намеће се питање да ли су научне јавности заиста тога свесне. Иза себе је оставио велики број дела, превода књижевности, чланака из области словенске културологије,

¹⁶⁷ Лазаревић Дајана. Нова српска реч – Чарота // Суштина поезике, бр. 79, 2023. стр. 116.

¹⁶⁸ Шевченко Кирилл Владимирович. Профессор Белорусского государственного университета, академик Сербской академии наук и искусств Иван Алексеевич Чарота (1952–2024): жизнь во имя славистики // Славянский альманах, № 1–2, 2025, С. 504.

чланака о православљу и коментара на савремену друштвено-политичку ситуацију, који заслужују да буду истражени.

Остаје нам да се надамо да ће будући истраживачи показати довољно интересовања према лику и делу Ивана Чароте, признајући му заслужено место у науци.

ЗАКЉУЧАК

Доктор филолошких наука, професор Белоруског државног универзитета – Филолошког факултета Иван Алексејевич Чарота, био је истакнути слависта и србиста Белорусије. Иза себе је оставио преко 100 књига, преведених, приређених и написаних, као и 650 научних чланака. Његове заслуге пред белоруским, руским и српским народом, односно – њиховим културама и књижевностима су изузетно велике.

Чароту можемо да посматрамо као православног словенофила. Анализирајући његова дела изводимо закључак да се ради о словенофилу, али без утопистичких идеја о уједињењу целог словенског света. Чарота се интересује за православни свет, њихово уједињење у Христу, национално и верско освешћивање – ради опстанка.

Истовремено, Иван Чарота је био утемељивач белоруско-српских научних веза. Он се бавио њиховим истраживањем и систематизацијом, пружајући прецизне податке о њима, што га чини јединственим научником у белоруској историографији.

Чаротин „одлазак” је велики губитак за Белорусију и Србију, али и Русију и цео словенски православни свет. Његово дело заслужује истраживање, научну обраду и тумачење, што се надамо да ће тек уследити, у будућности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић Јово. И Белорус и Белосрбин у једном даху (први део) – интервју са проф. др Иваном Чаротом // Печат, бр. 809, 2024.
<https://www.pecat.co.rs/2024/05/belorus-i-belosrbin-u-jednom-dahu-prvi-deo/?pismo=cir>
- Бајић Јово. У мом завичајном Бресту се преламала историја (други део) – интервју са проф. др Иваном Чаротом // Печат, бр. 810, 2024.
<https://www.pecat.co.rs/2024/05/u-mom-zavicajnom-brestu-se-prelamala-istorija-drugi-deo/?pismo=cir>
- Богданович Максим. Венац. Београд: КИЗ Центар, 2017.
- Гољак Светлана В. In Memoriam – Белоруски слависта Иван Чарота (16.09.1952–7.11.2024) // Славистика XXVIII/2, 2024. – 388-399.

- Джэркавіч Момчыла і Чарота Иван (ур.). Сербская паэзія. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989.
- Купала Жанко. Наслеђе: izbor из поезіі найвећег беларускаго песніка / прир. Иван Чарота. Београд: Алма, 2020.
- Лазаревић Дајана. Јединствени представник беларуско-српских научних веза – Зоран Милошевић // Српска политичка мисао, вол. 86, бр. 4, стр. 149–155. DOI 10.5937/spm86-50382.
- Лазаревић Дајана. Нова српска реч – Чарота // Суштина поетике, бр. 79, 2023. стр. 116. /// 115–118.
- Лакичевич Драган. Посох святого Саввы : легенды. Минск: Медиал, 2018.
- Летописец Нестор. Повесть временных лет. – Доступно на: <https://www.spsl.nsc.ru/history/descr/PWL/povest1.htm>
- Милошевич Зоран. Геополитика 2. Минск: Белпринт, 2023.
- Преп. Иустин Попович. О рае русской души. Достоевский как пророк и апостол православного реализма / Перевод И. Чароты. – Минск, 2001.
- Чарота Иван А. Сербскі «Вянок» Максіма Багдановіча // Літаратура і мастацтва, № 42, 20 кастрычніка 2017 г. С. 6.
- Чарота И.А., Наумова А.В. Основы сербистики: учеб.-метод. пособие. – Минск: БГУ, 2022.
- Чарота Иван (прир.). Антологія лірыке Істочних Словена / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: Ривел-ко, 2000.
- Чарота Иван (прир.). Видарка, Златно јабуково дрво // Шапни тако три пута. Нови Сад: Међународни центар књижевности за децу "Змајево деце игре", 2021. С. 9–11, 12–19.
- Чарота Иван (прир.) Жива вода – беларуска народна предања и легенде. Београд: Алма, 2021.
- Чарота Иван (прир.). Антологія беларуске поезіі – друго допуњено издање / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 2012.
- Чарота Иван (прир.). Антологія беларуске поезіі / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 1993.
- Чарота Иван (прир.). Библија за децу // Годишњак Института за дечију књижевност, год. 2, бр. 2, 2022. С. 63–68.
- Чарота Иван (прир.). Златна птица – беларуске народне бајке. Београд: Удружење поетских ствараца, 2020.
- Чарота Иван (прир.). Испод крила роде. Антологія савремене бјеларуске поезіі / прев. Миодраг Сибиновић. – Подгорица: Удружење књижевних преводилаца Црне Горе, 2014.
- Чарота Иван (прир.). Књижевност за децу и духовност // Годишњак Института за дечију књижевност, год. 1, бр. 1, 2021. С. 210–214.
- Чарота Иван (прир.). Предговор // Антологія беларуске поезіі / прев. Миодраг Сибиновић. – Београд: СКЗ, 1993.
- Чарота Иван (прир.). Реч доброте и мудрости – антологія беларуске књижевности за децу. Београд: Институт за дечију књижевност, 2024.

- Чарота Иван (прир.). У сусрет Духу – антологија белоруске хришћанске поезије. Београд: ЦомпуТех, 2019.
- Чарота Иван (ур.). Српска књижевност. Антологија текстова. Књ. I-V. – Минск: БДУ, 2002–2007.
- Чарота Иван А. Белоруско-српски односи као научни проблем // Глас – Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности бр. 30, 2017. – стр. 55-68.
- Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Чарота Иван А. Предисловие // Геополитика 2 / Зоран Милошевич. Минск: Белпринт, 2023.
- Чарота Иван. Белорусија и Србија – трагом узајамног упознавања и деловања. Шабац: Центар академске речи, 2016.
- Чарота Иван. Белоруско-бугарске књижевне везе као одраз промене политике // Српско-бугарски односи – питања сарадње и перспектива. Београд: Институт за политичке студије, 2024. С. 307-318. DOI 10.18485/ips_srbg.2024.ch16.
- Чарота Иван. Интервју // Погледи, Крушевац, 14.1.1994. – стр. 38-41.
- Чарота І.А. (уклад.). Беларусы пра Сербію і Югаславію. – Мінск: Белпринт, 2015.
- Чарота І.А. (уклад.). Косовская битва продолжается. – Мн.: Бр. Архистр Михаила, 2000.
- Чарота І.А. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сербскія народныя казкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007.
- Чарота І.А. (уклад.). Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні. – Мн.: РІВШ, 2006.
- Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. – Мінск : Звязда, 2013.
- Чарота І.А. (уклад.). Югаславянскія казкі : Зборнік. – Мн, 1999.
- Чарота І.А. Беларуская савецкая літаратура за мяжой. – Мн., 1988.
- Чарота І.А. Мастацкі пераклад на беларускую мову : асновы тэорыі і практычныя рэкамендацыі. Вучэбны дапаможнік. – Мн.: БДУ, 1997.
- Чарота І.А. Пошук спрадвечнай існасці: беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995.
- Чарота І.А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу. – Мн: БГУ, 2011.
- Чарота І.А., Навумава Г.У. (склад). Сербская літаратурная крытыка : вучэб.-метад. Дапаможнік. – Мінск : БДУ, 2021.
- Чарота Иван. Гісторыя сербскай літаратуры: практыкум для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 04 // Славянская філалогія. – Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, 2006.
- Шевченко Кирилл Владимирович. Профессор Белорусского государственного университета, академик Сербской академии наук и искусств Иван

Алексеевич Чарота (1952–2024): жизнь во имя славистики // Славянский альманах, № 1–2, 2025. С. 499–506. DOI 10.31168/2073-5731.2025.1-2.29

Шніп, Віктар. Бог цябе слухаў // Літаратура і мастацтва. – 2024. – 15 лістапада (№ 43). – С. 11.

Dajana Lazarević
Institute for Political Studies
Belgrade, Serbia

IN THE FOOTSTEPS OF ACADEMICIAN IVAN A. CHAROTA (1952–2024) –
AN ORTHODOX SLAVOPHILE AND FOUNDER OF BELARUSIAN-SERBIAN
SCHOLARLY TIES

Abstract

This paper examines the contributions of Ivan Alekseevich Charota (1952–2024), a Belarusian Slavist and scholar of Serbian studies, to science and culture. Special attention is given to Charota's Orthodox Slavophilism and to his role in establishing the scholarly study of Belarusian-Serbian cultural relations. Particular emphasis is placed on Charota's cooperation with Serbian scholars, translators, and publishers, as well as with writers whose works he translated into Russian and Belarusian. Methodologically, the paper relies on the scholarly and professional work of Ivan Charota, as well as on academic materials about him available to date in Serbian and Belarusian historiography. The conclusion highlights Ivan Charota's contributions to Belarusian and Serbian culture, as well as to the broader Slavic-Orthodox sphere.

Keywords: Ivan Charota, Belarusian-Serbian cultural relations, Belarusian-Serbian scholarly ties, literary translation, Slavic studies, Slavophilism, Orthodoxy.

**ИВАН ЧАРОТА
У СВЕТЛУ ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ**

Кирил Владимирович Шевченко¹⁶⁹

доктор доктор историјских наука
Руски државни социјални универзитет
Филијала у Минску, Белорусија

**ТРАНСФОРМАЦИЈА БЕЛОРУСКОГ ИДЕНТИТЕТА У
КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У ОЦЕНАМА
БЕЛОРУСКОГ НАУЧНИКА-СЛАВИСТЕ, АКАДЕМИКА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ,
ПРОФЕСОРА И. А. ЧАРОТЕ (1952–2024)**¹⁷⁰

Сажетак

У богатом научном и стваралачком наслеђу познатог белоруског научника-слависте, академика Српске академије наука и уметности, професора Белоруског државног универзитета Ивана А. Чароте (1952–2024), важно место заузимали су не само књижевнонаучни и културолошки радови славистичке усмерености и бројни преводи са словенских језика, већ и размишљања о савременом стању белоруског друштва и нарочито белоруске хуманистичке интелигенције. У својим радовима последње деценије И. А. Чарота изражавао је забринутост због деформације савремене белоруске самосвести, што се, по његовом мишљењу, испољило у деславјанизацији и вестернизацији белоруског друштва, као и у растућем отуђењу од традиционалних вредности и културних основа.

Кључне речи: Белорусија, Белоруси, самосвест, деславјанизација, глобализација

Као упечатљив представник данас убрзано нестајуће генерације класичних хуманистичких научника, Иван А. Чарота је у потпуности поседовао све ређу способност да не само поставља оштра и непријатна питања, већ и да на њих даје отворене, често нељубазне одговоре. У најпотпунијем облику своје невеселе и узнемирујуће мисли поводом

¹⁶⁹ shevchenkok@hotmail.com

¹⁷⁰ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

трансформације белоруске самосвести у савременим условима глобализације, И. А. Чарота је отворено изнео у свом опсежном чланку под упечатљивим насловом „О суштини деформације самосвести Белоруса”,¹⁷¹ објављеном крајем 2014. године.

На самом почетку свог чланка, очигледно под утиском започетог грађанског рата у Украјини, који је избио као резултат државног преврата организованог од стране Запада почетком 2014. године, поновног уједињења Крима са Русијом и стварања ДНР и ЛНР, И.А. Чарота констатује већ започет трећи светски рат. Тај рат је, према речима белоруског научника-слависте, био у форми „рата цивилизација, рата погледа на свет, рата идеја и идеала, рата основних смислова постојања, рата кодова свести”.¹⁷² Принципијелна разлика цивилизацијских ратова од класичног оружаног сукоба управо и јесте у томе што су они „рат смислова и вредности; поље њиховог деловања је свест противника”.¹⁷³

Нагласивши да се пред нашим очима „суштински мења самосвест многих народа глобално ‘преуређиваног’ света и да је очигледан ‘губитак разумног начела и саме самосвести’”, И. А. Чарота је примећивао да се „услед одговарајућег испирања мозга... у Белорусији, пре свега – међу интелигенцијом, већ на самом почетку 1990-их година нашло много оних који су почели да се ослањају на предности идеолошког ‘евроопта’ и са ентузијазмом приступили капиталном ‘евроремонту’ наслеђене куће, као и одговарајућем ‘окултуривању’ средине: снагама таквих створени су Европски хуманитарни универзитет, просветна организација ‘ЕвроФорум’, ‘Европски клуб’, ‘Европски учитељски клуб’, основани су ‘Европска газета’, радио-станица ‘Европа плус’ итд., све до ‘Евро-тапета’... Узгред, предузимани су такође и активни покушаји да се замени

¹⁷¹ Чарота И.А. О сути деформации самосознания белорусов // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014.

¹⁷² Исто. стр. 104.

¹⁷³ Безнюк Д.К. Цивилизационные войны: наука, идеология и язык как оружие // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014. С. 3.

ћирилично писмо, које, наводно, за Белорусе сужава хоризонте, ограничава светле перспективе интеграција у Европу”.¹⁷⁴

Наводећи тако упечатљиве примере галопирајућег и потпуно некритичког туђеманијаштва у облику агресивно-болесне евро-маније, која је озбиљно захватила широке слојеве белоруског друштва, И. А. Чарота је с правом примећивао да при томе „садржај позадинских идеологема уопште није подлегао било каквој расправи... Када нам је као идеал нуђено ‘отворено друштво’, ипак је вредело разјаснити: за шта оно треба да буде отворено – за транзитне базе туђег оружја и наркотика, за ширење сатанизма, за култ силе, за разарање породица, за безграничну деморализацију...?”¹⁷⁵

Ова примедба И. А. Чароте делује потпуно умесно и у потпуности оправдано – како наглашавају савремени ауторитативни социолози, појмови „отвореног” и „затвореног” друштва, које је увео филозоф Карл Попер, култна фигура међу западним либералним елитама, уопште не издржавају никакву критику „емпиријским чињеницама”.¹⁷⁶

Ипак, управо суморни псеудонаучни списи господина Попера изабрани су од стране милијардера и оснивача фонда „Отворено друштво” Џ. Сороша, као главна наставна средства за узгој на територијама Источне Европе и Евроазије које колонизује Запад нових неоглобалистичких елита, намењених реализацији западних геополитичких сценарија на територијама под њиховом контролом. Управо је то постало суштински део идеолошког обезбеђења различитих „обојених” револуција, које су својевремено захватиле простор од српског Београда на Западу до киргиског Бишкека на Истоку...

Посебну и потпуно оправдану забринутост белоруског научника-слависте изазивала је околност да у условима галопирајуће евро-маније „у свести већег дела Белоруса из пожељне европскости као да закономерно и неизбежно испада словенство, које је у ранијим временима по свим критеријумима било изузетно важно за белоруску ‘самост’... Уобичајена је постала поставка да словенску заједницу треба разумети као измишљени концепт, апстракцију... Једном речју, у

¹⁷⁴ Чарота И.А. О сути деформации самосознания белорусов // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014. С. 105.

¹⁷⁵ Исто. стр. 105.

¹⁷⁶ Безнюк Д.К. Указ. дело. С. 5.

белоруском друштву постепено су се формирале претпоставке за деславјанизацију у одређивању геополитичких оријентира, као и вектора еволуције свести. Конкретно, симптоматично је ширење специфичних ‘теорија’ етногенезе Белоруса не као Словена, већ као народа који се формирао на балтичкој подлози, по специфичној литванској линији; или – на јатвјашкој подлози, опет специфично, одвојено од Руса, формираног...”¹⁷⁷

Вешто уочена од стране И. А. Чароте постепена и подмукла „деславјанизација” белоруске самосвести, започета и активно спровођена у бурним 1990-им годинама, закономерно и неизбежно попримила је облике максималног културног отуђења од Русије, Руса и руског културног наслеђа у целини. Према ауторитативном мишљењу белоруског научника-слависте, професора Белоруског државног универзитета и српског академика, „до данашњег времена под утицајем антируских концепција већ је израсло и васпитано поколење грађана ‘суверене и независне’ Белорусије, за које немају посебан значај, а понекад су и једноставно неприхватљиви појмови ‘општеруски корени’, (бело)руски народ као ‘грana руске заједнице’, ‘саставни део руске цивилизације’, ‘сегмент/елемент руског света’, да и не говоримо о сачуваном у историографији одређењу ‘Западна Рус...’”¹⁷⁸

Вешто покренут процес прогресивне деславјанизације белоруске самосвести достигао је такву претећу фазу да је могла бити доведена у питање сама оправданост етнонима „Белорус”. У том смислу, И. А. Чарота, који је имао огромно педагошко искуство и богат рад са студентима, изражавао је оправдану бојазан да „представници младог поколења, не размишљајући превише, лако могу да се солидаришу са добро познатим у круговима белоруске ‘образованштине’ Јаном Станкевичем (1891 – 1976), који је предлагао ‘одбацити смешно и штетно име ‘Белорус’ и назвати себе нашим изворним славним именом Кривичи. Вреди обратити пажњу, – наглашавао је белоруски научник-слависта, – да то није став само Станкевича. Њега је подржавао низ представника ‘препорода’ почетка XX века. Конкретно, високо ауторитативни у круговима данашње белоруске интелигенције Вацлав Ластовски (1883–1938), који је

¹⁷⁷ Чарота И.А. Указ. дело. С. 106.

¹⁷⁸ Исто.

сматрао да је имену ‘Кривија’ у историји народа намењено да затвори круг времена, да буде прочишћујућа ватра, магијски путоказ...”¹⁷⁹

Разуме се, и Јан Станкевич, и Вацлав Ластовски, и остали њихови истомишљеници – укључујући и представнике савремене белоруске хуманистичке интелигенције – сматрали су и многи и данас сматрају историјски формиран етноним „Белорус” „смешним и штетним” пре свега због корена „рус”, који јасно и недвосмислено указује на исконску припадност Белоруса Старој Руси и руској православној цивилизацији, што је за многе представнике белоруске „образованштине” апсолутно неприхватљиво. Термин „Кривија”, који је својевремено упорно наметао господин Вацлав Ластовски, и који је наглашено апеловао на доба дохришћанске паганске источнославенске старине, био је намењен да искорени, избрише и у потпуности спали изворни етноним „Белорус” из историјског памћења народа. Управо из тог разлога господин Вацлав Ластовски је патетично називао неојезички новотворац „Кривија”, који је активно промовисао у широке белоруске масе, као „прочишћујућу ватру.”

У изразито критичком тону академик И. А. Чарота изјашњавао се и о менталитету савремене белоруске хуманистичке интелигенције и креативне елите. По његовом мишљењу, одлучујућа одлика самосвести значајног дела те елите, пре свега хуманистичке интелигенције, јесте збуњеност, потпуна вредносна дезоријентација и крајња површност. По сасвим оправданом запажању белоруског научника-слависте и мислиоца, „дезоријентисаност многих ‘твораца идеја’ очигледна је већ у терминологији, у појмовном апарату који користе. Узмимо макар... кључну за овај случај категорију ‘нација/национално’, која се, уз веома ретке изузетке, користи некоректно, будући да се о белоруском као националном – на шта год се то односило: језик, културу, историју, геополитику... – обично говори у односу на сва времена, иако нема никаквих основа да се говори о формираности белоруске нације пре XX века, – наглашавао је белоруски научник-слависта, – и другачије то не тумачи нико осим публициста, који једино пресудним сматрају актуелно-политичке факторе, док објективно-историјске тек понекад помињу, и то у интерпретацији која је ситуационо погодна...”¹⁸⁰

У вези с тим И. А. Чарота долази до неутешног закључка да постоје „сасвим довољни разлози да се говори о извесној деформацији

¹⁷⁹ Исто. стр. 107.

¹⁸⁰ Исто. стр. 110.

самосвести Белоруса крајем XX – почетком XXI века”.¹⁸¹ У овом случају професионални филолог, књижевни историчар и културолог И. А. Чарота показао је далеко развијенији и дубљи осећај историзма и далеко суптилније и коректније разумевање историјских нијанси и специфичности, него многи савремени уважени професионални историчари, који, следећи публицисте, сасвим озбиљно сматрају одлучујућим управо оне поменуте од стране И. А. Чароте „актуелно-политичке факторе...” Треба напоменути да са овим размишљањима И. А. Чароте у потпуности солидарисхе и велики број савремених белоруских интелектуалаца, укључујући и историчаре и филозофе.¹⁸²

Тако, по речима познатог белоруског филозофа Л. Ј. Криштаповича, „у основи разарања Совјетског Савеза и касније дезинтеграције постсовјетског простора лежала је масовна фалсификација националне историје. Под изговором приопштавања добрима и вредностима западне цивилизације нашим народима су наметане разноврсне антиисторијске концепције са једином сврхом – да дискредитују нашу националну историју и промене менталитет наших људи, да их лише националне самосвести, поштовања према сопственој историји, према својим великим сународницима и прецима”.¹⁸³

Констатујући растућу зависност перцепције историјске прошлости од тренутне околполитичке конјунктуре, И. А. Чарота је са забринутошћу писао о огромној опасности специфичне „виртуализације” савремене свести, вешто наметане савременим Белорусима уз помоћ напредних манипулативних технологија. Према речима истакнутог белоруског научника-слависте, „то се уочава на различитим нивоима и у многим аспектима, посебно у односу на политичку и културну историју: ту је и виртуална Велика кнежевина Литванска као белоруска (а не Литванска, Руска и Жемојтска...), и

¹⁸¹ Исто. стр. 111.

¹⁸² Загорулский Э.М. Белая Русь с середины I тысячелетия до середины XIII века. Минск: Издательство «Четыре четверти», 2014; Криштапович Л.Е. Основные формы фальсификации отечественной истории XX века // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014.

¹⁸³ Криштапович Л.Е. Основные формы фальсификации отечественной истории XX века // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014. С. 58.

виртуални хероји белоруске историје – поред горе поменутог Сапеге, литвански кнезови Миндовг, Алгирд, Витовт и Јагајло, и виртуални покровитељ белорускости краљ Речи Посполите Мађар Стефан Батори („Сцјапан Батура”), и виртуални лидери управо белоруског националноослободилачког покрета Тадеуш Кошћушко и Викентиј Константин („Кастус”) Калиновски, и виртуална толерантност у ВКЛ и Речи Посполитој током целог периода њиховог постојања, и виртуално доминирајући на белоруским земљама Цариградски патријархат у Новом веку, и виртуална Белоруска Народна Република почетка XX века заједно са виртуалном Радом/Владом БНР..., и виртуално благотворни значај Брестске црквене уније, која је формирала виртуално националну веру – унијатство, и виртуална Белоруска аутокефална православна црква у Америци”.¹⁸⁴

Употребом упечатљивог придева „виртуални” И. А. Чарота у овом случају деликатно и иронично означава свој изразито критички однос према читавом низу активно промовисаних од 1990-их година помодарских псеудоисторијских наратива, који не само да немају никакве везе са стварним историјским реалностима, већ су им често и директно супротни. Ову појаву познати белоруско-руски историчар А. Д. Гронски назвао је „белорусоморфизмом”, одређујући њену суштину као „бојење” у белоруске националне боје оних појава и историјских личности које у стварности нису биле белоруске.

Према речима А. Д. Гронског, „белорусоморфизам је приписивање нормативних белоруских одлика лицима која нису непосредно повезана са учешћем у белоруском националном пројекту. Услед тога се таква лица доживљавају као белоруска или као делатници који делују у корист Белоруса”.¹⁸⁵

Значај овог проблема, који је И. А. Чарота тако упорно покретао, био је више него очигледан – крвава трагедија која се 2014. године одиграла на територији бивше Украјинске ССР започела је претходном системском пропагандом и вештом заменом основних

¹⁸⁴ Чарота И.А. О сути деформации самосознания белорусов // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014. С. 112.

¹⁸⁵ Гронский А.Д. Методы национализации белорусской истории // Русский Сборник. Т. XII.М.: Регнум, 2012. С. 349.

појмова,¹⁸⁶ да би се завршила серијом крвавих „мајдана”, грађанским ратом и настављајућим мучним самоуништењем суицидалне новоукрајинске државности...

У међувремену, „у почетку беше реч” – много пре тих догађаја, као резултат масовних манипулација, тотално су наметани изворно лажни историјски обрасци и потенцијално експлозивни наративи. Тако, према ауторитативном сведочењу познатог руско-белоруског историчара Ј. А. Борисенка, у свим украјинским уџбеницима историје „фалсификације су бројне, посебно када је реч о присвајању и украјинизацији по својој природи неукрајинских генија. Рођеног у Курској губернији Михаила Семјоновича Шчепкина украјински уџбеници без много оклевања проглашавају великим украјинским глумцем. Чак је и Петар Николајевич Нестеров постао славни украјински пилот, само зато што је овај рођени Нижњеновгородац од 1913. служио у кијевском авијацијском одреду и 27. августа 1913. у Кијеву извео „мртву петљу”. Скулптор рођен у селу Максимково код Смоленског Рославља, Михаил Осипович Микешин, такође је проглашен Украјинцем, као и у селу Карпово Новгородске губерније рођени сликар Василиј Андрејевич Тропинин...”¹⁸⁷

Међутим, најупечатљивији пример галопирајућег и агресивног псеудоисторијског апсурда савремених украјинских идеолога представљало је убрајање у „Украјинце” представника галицијско-руског и карпаторуског покрета Д. Зубрицког, И. Наумовича, Ј. Головацког, А. Духновича, А. Добрјанског и многих других делатника који не само да нису признавали постојање посебне „украјинске нације” и нису испољавали никакве проукрајинске симпатије, већ су се и врло активно борили против настајућег украјинског покрета на историјским земљама Галицијске и Угарске Руси. Дрска и бескрупулозна крађа туђих историјских имена и њихово „префарбавање” у украјинске националне боје од самог почетка представљала је обележје настајућег украјинског покрета. Судећи по свему, најизразитија одлика савремене украјинске политике историјског памћења јесте хронична историјско-културна клептоманија, која није подложна лечењу.

Као конкретне примере који потврђују запажања о „виртуализацији” многих историјских појава, процеса и личности, И. А.

¹⁸⁶ Види: Борисёнок Ю.А. Украина – не Россия? Украинские школьные учебники XXI века: методы и механизмы фальсификации истории. Москва: АО «Красная Звезда», 2024.

¹⁸⁷ Исто. стр. 51.

Чарота је, између осталог, указивао на подизање споменика кнезу Ољгерду у Витепску и Витовту у Гродну и у селу Пелеса Вороновског рејона Гродненске области; доношене су и одлуке о потреби подизања споменика Гедимину у граду Лида и Миндовгу у граду Новогрудку; при томе, како је саркастично примећивао белоруски научник-слависта и српски академик, „предлог да се у Новогрудку подигне споменик Ярославу Мудром није наишао на подршку”.¹⁸⁸

Белоруски научник-слависта је такође скретао пажњу на то да су „у Републици Белорусији установљени орден, књижевна награда и стипендија имени Кастуса Калиновског; његово име носи гимназија, улице у више градова земље (две од њих – у престоници Минску, иако именом оснивача научне белорусистике – првог академика Белоруса! – светски поштованог Јевфимија Карског није назван чак ни неки сокак)”.¹⁸⁹ Нажалост, од тренутка ове тужне констатације, коју је И. А. Чарота изнео крајем 2014. године, мало се тога променило...

Као највећи савремени балканиста и србиста у Републици Белорусији, као и академик Српске академије наука и уметности, И. А. Чарота је одлично познавао велику и трагичну историју братског српског народа, а нарочито злокобну улогу коју је у историји Срба одиграла црквена унија. У суштини, унијатство је постало један од делотворних инструмената сталне римокатоличке експанзије на православни Балкан и један од облика вишевековне системске политике етноцида, спровођене према православним Србима од стране колективног Запада. Тако је у својој последњој монографији, посвећеној Јовану Пичети, оцу познатог домаћег историчара-слависте, првог ректора Белоруског државног универзитета Владимира Пичете, И. А. Чарота приметио да је историјском центру православне српске Херцеговине – граду Мостару – „била намењена улога центра католичког прозелитизма, који је пољска емиграција у првој половини XIX века намеравала да спроведе”, наравно уз најактивнију подршку римске курије и аустријских власти.¹⁹⁰

Према речима познате руске историчарке-балканисткиње А. И. Филимонове, „римокатоличка црква на простору Далмације и Задра одиграла је улогу идеолошког и институционалног катализатора етнополитичког инжењеринга: кроз прозелитизам и образовне праксе

¹⁸⁸ Чарота И.А. Указ. дело. с. 112.

¹⁸⁹ Исто. стр. 113.

¹⁹⁰ Чарота И.А. Иоанн Пичета (1844-1920). Минск: БГУ, 2024. С. 11.

она је допринела формирању искључивог хрватског идентитета, који је постао ресурс за политичку мобилизацију и примену насиља над Србима... Када су крајем XX века политичке снаге, као што је Хрватска демократска заједница (ХДЗ) Фрање Туђмана, мобилисале хрватски идентитет, оне су се ослањале на скуп симбола и пракси које је црква дуго формирала: слику ‘историјског непријатеља’ – Срба и слику ‘католичког народа’, ‘бедема хришћанства’ – Хрвата. У том смислу црква је била ‘дугорочни произвођач’ културних значења неопходних за етнополитички инжењеринг”.¹⁹¹

Одлично познајући механизам настанка и спровођења унијатских пројеката, као и разорне социокултурне последице црквене уније на примеру православног Балкана, када је значајан део некадашње српске православне Далмације, Славоније и Босне био покатоличен и похрваћен, И. А. Чарота је нарочито болно доживљавао бројна „унијатска занесењаштва” белоруске псеудоинтелигенције, чији су представници, услед недостатка историјског знања и болесне евроманије, супротно историјским чињеницама, покушавали и покушавају да унијатство представе као неку „националну” цркву Белоруса. Полемишући са овим очигледно ненаучним становиштем и позивајући се на историјско искуство Срба и православног Балкана, И. А. Чарота је наглашавао да је „само Српска православна црква вршила функцију заштите народа и његовог уједињења као јединственог етноса...”¹⁹²

Паралеле између православне Србије и православне Белорусије, које се налазе на етноконфесионалном граничном подручју и које су биле изложене вишевековној цивилизацијској агресији колективног Запада, која се у средњем веку и новом веку испољавала у облику католичког прозелитизма и насилних унијатских пројеката, више су него очигледне и поучне. Ако се српско становништво на изворним српским земљама услед католичко-унијатске експанзије покатоличавало и претварало у Хрвате, онда се белоруско становништво на изворним

¹⁹¹ Филимонова А.И. Хрустальная ночь в Задаре как форма структурного геноцида. Часть 2. Роль римско-католической церкви в легитимации этнополитики и создании исключительной национальной идентичности // <https://naukaverakultjura.com/%d1%85%d1%80%d1%83%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0%d1%8f-%d0%bd%d0%be%d1%87%d1%8c-%d0%b2-%d0%b7%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b5-%d0%ba%d0%b0%d0%ba-%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0-%d1%81%d1%82-/>

¹⁹² Чарота И.А. Иоанн Пичета (1844-1920). Минск: БГУ, 2024. С. 14.

белоруским земљама, покатоличавајући се услед сличних процеса, постепено претварало у Пољаке – најпре конфесионално, а потом и етнички.

Значајно је да је добро организована постепена полонизација белоруских земаља, пре свега у западним регионима БССР, обновљена већ у периоду касне горбачовљевске „перестројке”, уз веома активно учешће пољског римокатоличког свештенства и активиста пољског националног покрета.¹⁹³

Погубни полонизацијски утицај црквене уније на Белорусе, који је претио самом националном опстанку белоруског народа, био је заустављен тек након укидања уније и поновног уједињења белоруских унијата са Руском православном црквом, као резултат Полоцког црквеног сабора 1839. године, који је иницирао и успешно спровео митрополит литвански и виленски Јосиф Семашко.

Анализирајући суштину хуманитарних процеса у епохи глобализације и њихове особености у белоруским условима, И. А. Чарота је долазио до закључка да се „никако не негује љубав и поштовање према Белој Руси, а још мање заштита њене изворне суштине у процесу глобализације. Већина стремљења глобализатора-европеизатора на нашем простору, по правилу, своди се на дискредитацију Рускости и Православља. То је, може се рећи, заједнички именитељ... Само слепи, глуви и неразборити не могу да не примете, – наглашавао је белоруски научник, – колико се активно и не без успеха... код нас одвија полонизација заједно са католизацијом ради наводно благотворне европеизације. Ради веће уверљивости није наодмет подсетити како је бивши главни представник Католичке цркве у Републици Белорусији, архиепископ (касније кардинал) Казимир Свјонтек отворено изјављивао: ‘Мој програм је ширење пољскости на овој територији...’ О Казимиру Свјонтеку пољски кинематографи снимили су документарни филм..., у коме је Свјонтек говорио о својим

¹⁹³ Казак О.Г. Актуализация прошлого как социальный ресурс: конфликт между католиками и православными деревни Верейки Волковысского района Гродненской области в позднесоветский период. Часть 2 // <https://naukaverakultjura.com/%d0%b0%d0%ba%d1%82%d1%83%d0%b0%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%88%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%ba%d0%b0%d0%ba-%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%8b-2/>

плановима полонизације Белорусије, ниједном не поменувши име земље у којој живи и ради”.¹⁹⁴

Јасно се види да је да је овај пољски римокатолички јерарх, на сваки начин избегавајући да помене Белорусију, наглашено говорио о „територији” на којој треба доследно ширити „пољскост”... Слична политика спроводила се и од стране власти међуратне Пољске на земљама Западне Белорусије, што јасно показује генетску континуитетност односа пољских елита према својим источнословенским суседима.

Из тог разлога, истражујући формат и идејни садржај процеса „белорусизације”, који је покренут током „трећег белоруског препорода” после распада СССР-а деведесетих година, И. А. Чарота је долазио до сасвим очигледног и тужног закључка да се „под видом белорускости систематски намеће пољскост... и доказа за то има безброј. Од њих се не могу не поменути, на пример, следећи: на белоруској земљи подигнут је велики број споменика римском папи Јовану Павлу II (тј. Пољаку Каролу Војтили); споменици се подижу чак и мрачнопознатом ‘ловцу на душе’, унијатском архијереју Јосафату Кунцевичу; у прве редове списка ‘белоруске’ славе уписује се пољско племство XV–XIX века; масовно се ‘обелорусују’ делатници пољске културе”.¹⁹⁵

Све ове појаве и процеси, како је с правом примећивао белоруски научник-слависта, ишли су руку под руку са „фронталном обрадом масовне свести у изразито антируском и антиправославном духу...”¹⁹⁶ При томе је од самог почетка „страшило код нас направљено од ‘русификације’ 1860-их година и националне политике совјетског периода. Иако се зачудо врло мало говори о томе, наглашавао је И. А. Чарота, како је у XVI–XVIII веку на свим белоруским земљама, а у 20–30-им годинама XX века у Западној Белорусији, вођена циљана и жестока полонизација, што потврђују сведочанства многих научника”.¹⁹⁷

Своја узнемирујућа и тужна размишљања, изазвана актуелном ситуацијом, И. А. Чарота завршавао је принципијелно важном

¹⁹⁴ Чарота И.А. О сути деформации самосознания белорусов // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014. С. 115.

¹⁹⁵ Исто. стр. 116.

¹⁹⁶ Исто. стр. 117.

¹⁹⁷ Исто. стр. 118.

констатацијом: „Камен темељац националне (!) суштине Белоруса – јесте рускост. Ако се тај камен уклони, суштина неће имати на чему да се одржи. ‘Белост’ ће сама по себи нестати. Другим речима, тада се не може говорити не само о здравој националној самосвести, већ ни о било каквој националности”.¹⁹⁸

Тачност овог упозорења, које је изнео мудри и проницљиви белоруски научник-слависта и српски академик, брзо се потврдила током драматичних догађаја лета и јесени 2020. године, када је ојачала и прилично осилена прозападна националистичка опозиција под бело-црвено-белим заставама, уз масовну подршку колективног Запада, покушала да свргне закониту власт и уставни поредак у Републици Белорусији, настојећи да овде спроведе криминални и самоубилачки „украјински сценарио”.

ЛИТЕРАТУРА

- Борисёнок Ю.А. Украина – не Россия? Украинские школьные учебники XXI века: методы и механизмы фальсификации истории. Москва: АО «Красная Звезда», 2024.
- Гронский А.Д. Методы национализации белорусской истории // Русский Сборник. Т. XII.М.: Регнум, 2012.
- Безнюк Д.К. Цивилизационные войны: наука, идеология и язык как оружие // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014.
- Загорульский Э.М. Белая Русь с середины I тысячелетия до середины XIII века. Минск: Издательство «Четыре четверти», 2014.
- Казак О.Г. Актуализация прошлого как социальный ресурс: конфликт между католиками и православными деревни Верейки Волковысского района Гродненской области в позднесоветский период. Часть 2 // <https://naukaverakuljtura.com/%d0%b0%d0%ba%d1%82%d1%83%d0%b0%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%88%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%ba%d0%b0%d0%ba-%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%8b-2/>
- Криштапович Л.Е. Основные формы фальсификации отечественной истории XX века // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014.
- Филимонова А.И. Хрустальная ночь в Задаре как форма структурного геноцида. Часть 2. Роль римско-католической церкви в легитимации

¹⁹⁸ Исто. стр. 121.

ЭТНОПОЛИТИКИ И СОЗДАНИИ ИСКЛЮЧИТЕЛЬНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ //

<https://naukaverakultjura.com/%d1%85%d1%80%d1%83%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0%d1%8f-%d0%bd%d0%be%d1%87%d1%8c-%d0%b2-%d0%b7%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b5-%d0%ba%d0%b0%d0%ba-%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0-%d1%81%d1%82-2/>

Чарота И.А. О сути деформации самосознания белорусов // История и общественно-гуманитарные науки как инструмент цивилизационной войны против Русского мира. Минск: Ковчег, 2014.

Чарота И.А. Иоанн Пичета (1844-1920). Минск: БГУ, 2024.

Kirill Vladimirovich Shevchenko
Doctor of Historical Sciences
Russian State Social University
Minsk Branch, Belarus

THE TRANSFORMATION OF BELARUSIAN IDENTITY IN THE CONTEXT
OF GLOBALIZATION IN THE ASSESSMENTS OF THE BELARUSIAN
SCHOLAR-SLAVIST, ACADEMICIAN OF THE SERBIAN ACADEMY OF
SCIENCES AND ARTS, PROFESSOR I.A. CHAROTA (1952–2024)

Abstract

In the rich scholarly and creative legacy of the renowned Belarusian Slavist, academician of the Serbian Academy of Sciences and Arts, and professor of Belarusian State University, I.A. Charota (1952–2024), an important place was occupied not only by literary and cultural studies works of a Slavic orientation and numerous translations from Slavic languages, but also by reflections on the contemporary state of Belarusian society, particularly the Belarusian humanitarian intelligentsia. In his works of the last decade, I.A. Charota expressed concern about the deformation of modern Belarusian self-consciousness, which, in his view, manifested itself in the de-Slavicization and Westernisation of Belarusian society, as well as in a growing alienation from traditional values and cultural foundations.

Keywords: Belarus, Belarusians, self-consciousness, de-Slavicization, globalisation

Лав Јевстафјевич Криштапович¹⁹⁹

доктор филозофских наука

Белоруски државни универзитет културе и уметности

Минск, Белорусија

МИСЛИЛАЦ РУСКОГ СВЕТА (Посвећено сећању на Ивана Алексејевича Чароту)²⁰⁰

Сажетак

Чланак анализира проблем историјског сазнања и критикује плуралистички приступ који игнорише унутрашњу закономерност историјског развоја. Аутор указује на систематску фалсификацију заједничке историје Руса, Белоруса и Украјинаца с циљем слабљења њиховог културног и политичког јединства. Посебна пажња посвећена је улози Ивана Чароте као мислиоца који је бранио идеју „руског света” и разобличавао антиисторијске интерпретације белоруског идентитета.

Кључне речи: Иван Чарота, фалсификација историје; руски свет; национална самосвест; белоруско-руско јединство

Неопходно је приметити да се историја уопште не ограничава само на правилно и, још мање, само на вероватно; односно на таква одређења чија је исправност непосредно јасна свести која оперише представама или такозваним плуралистичким приступом. Историја се гради на доказаним одређењима, односно на таквима чији се садржај не доживљава као спољашње препарирање чињеницама, већ представља резултат самог унутрашњег историјског развоја. Зато истинско историјско сазнање не значи задовољавање хирова појединца, да од њих ствара све што пожели.

У историји је важно не оно што се може мислити, већ оно што се заиста мисли, и право историјско сазнање треба тражити не у произвољно издвојеним примерима, ишчупаним из контекста

¹⁹⁹ levkrishtapovich@gmail.com

²⁰⁰ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

историјског процеса, већ само у самој историји. Тако чинимо веома важан корак напред када у области историјског сазнања престанемо да говоримо да је могуће и нешто друго. Приступајући историји са становишта такозваног плурализма, бавимо се случајним, казусним, док је право историјско сазнање сазнање о нужном, закономерном. То се, разуме се, односи и на историју белоруског народа.

Фалсификација наше заједничке општеруске историје добила је вишеслојну димензију, рушитељи СССР-а дискредитовали су све кључне догађаје домаће историје, све истакнуте личности нашег заједничког Отаџбинства. Један од својих главних удара фалсификатори су усмерили и усмеравају управо против староруске народности и староруске државе као коренских основа етничког и државног јединства Белоруса, Руса и Украјинаца. Прогоњен је и прогони се циљ да их се раздвоји на различите стране историјског развоја, да се супротставе једни другима, да се наша сопствена историја замени туђом историјом, тачније туђим антиисторијским погледима на историју наших братских народа. Фалсификатори наше општеруске историје делују управо у правцу деисторизације и деинтелектуализације друштвене свести наших земаља, ликвидације историјског памћења наших народа, извршавајући тиме антиисторијску наруџбину својих западних господара. Јер јасно је да народи лишени историјског памћења, који су изгубили своје менталне карактеристике, нису способни ни за какав историјски живот, налазе се ван историјског времена и простора, нестају из историје као народи.

Важно је напоменути да фалсификатори наше историје ништа ново и оригинално у својим „истраживањима” не саопштавају. Они само репродукују антиисторијске инсинуације западне пропаганде и оживљавају антируске сентенце такозваних белорусизатора и украјинизатора с краја XIX и почетка XX века у Белорусији и Украјини.

Зашто се то радило и ради? Зато да би се, лишивши наше народе њихове историјске свести, реализовали геополитички пројекти Запада на постсовјетском простору. Оно што западним владарима није пошло за руком у бици на Чудском језеру, у годинама Смутног времена, током Отаџбинског рата 1812. године и Великог отаџбинског рата 1941–1945, одлучили су да остваре као резултат „геополитичке катастрофе XX века”. Ради остварења својих антируских замисли Запад је у помоћ позвао колаборационисте-фалсификаторе, који су требало да, такорећи, подведу „историјску” основу под рушење СССР-а. Наводно, пошто је наша општеруска историја била погрешна, наши народи треба да се

одрекну своје историје и да је замене исправном. Каквом? Разуме се, оном која је изложена у западној историографији. То јест историјом која је оправдавала агресивну, колонијалну политику Запада према незападним народима. То јест историјом која оправдава данашњу експанзионистичку политику западних влада према постсовјетским републикама у виду ширења НАТО-а на Исток, наметања западних вредности као универзалних вредности човечанства, супротстављања интеграцији међу бившим савезним републикама, уклањања неподобних политичких лидера.

Треба јасно разумети да то нису некакве апстрактне историјске расправе које немају везе са садашњошћу. Гурајући фалсификовану историју у самосвест наших братских народа, „белорусизатори” то чине да би истакли погрешност пута развоја који су Белоруси изабрали, покушали да наметну вредности туђе нашем народу, а самим тим и из корена преиспитали државну политику. Управо се тиме објашњава наметање парола о искључиво европском карактеру Белорусије и игнорисање њених општеруских корена. Одрицање од општеруских корена белоруске самосвести значи одрицање од савеза са братском Русијом, а шире – од учешћа у било каквим интеграционим процесима на постсовјетском простору, одрицање од историјског избора белоруског народа, промену геополитичке оријентације наше републике.

Охрабрујући изузетак у том контексту представља живот и стваралаштво Ивана Алексејевича Чароте, који је деценијама упорно и храбро бранио вредности пријатељства и јединства белоруског и руског народа, вредности нераскидивог савеза Белорусије и Русије. Код Ивана Чароте, који је доследно поштовао науку као непрестану потрагу за Истином, а уједно није затварао очи пред свим противречностима како прошлости тако и садашњости, одавно су се обликовала уверења која није желео нити је могао да изда. Већ зато што нико није успевао да оповргне њихову исправност, као и због тога што су се односила на ствари које је, без страха од патетике, прикладно назвати светим. У сваком случају, без њих бисмо ми, као заједница, као некада славан народ, остали ништа више до прашина поред пута којим су многи други намеравали силовито да јуре.

Пре свега, то се односи на категорије као што су „јединство Руси”, „рускост”, „општерускост”, „руски свет”, које противници јединства белоруског и руског народа безобзирно изврћу. За Ивана Алексејевича посебно је било значајно морално достојанство

националне историје. А то значи да је принцип научне савесности у анализи стварних друштвено-политичких ситуација свих времена – како Великог кнежевства Литовског, Руског и Жемајтског, Руске империје, Совјетског Савеза, неславно упамћене „перестројке”, тако и веома сложених наших дана – увек био важан. Иван Чарота није подносио фалсификације свих врста – псеудонационалне митове, квазинаучне измишљотине и друге обмане, ширене како свесно тако и из простодушности. А то је, како је истицао Иван Алексејевич, изузетно важно у условима када је таквим фалсификацијама већ у великој мери деформисана свест младог покољења. Значи, треба се борити за умове и душе које се тек формирају, бар објаснити којим путем треба ићи – онима који су спремни да остану Белоруси, а не да пређу у неодређену категорију бело европљана или белоамериканаца. То заиста треба чинити, док још није касно.

У том смислу може се рећи да је Иван Алексејевич Чарота, професор Белоруског државног универзитета, академик Српске академије наука и уметности, био први белоруски мислилац који је скренуо пажњу на опасност таквих фалсификација белоруске историје за будућност белоруског народа.

Управо је Иван Алексејевич Чарота показао како се, као резултат одговарајућег „испирања мозга” у Белорусији, пре свега међу интелигенцијом, већ почетком 1990-их нашло доста оних који су са ентузијазмом приступили темељном „евроремонту” наслеђене куће, као и одговарајућем „окултуривању” окружења. Њиховим снагама створене су најразноврсније структуре: Центар „Европски избор” и Грађанска кампања „Европска Белорусија”, Европски хуманитарни универзитет и просветна организација „ЕвроФорум”, једноставно „Европски клуб” и „Европски учитељски клуб”, „Европски радио за Белорусију” и радио-станица „Европа Плус, Белорусија”, па чак и „Еврообой” и „Евродент”. Предузимани су покушаји да се ћирилично писмо замени латиницом, која наводно Белорусима ограничава светле перспективе интеграције у Европу.²⁰¹

У фалсификовању белоруске историје, наглашава Иван Алексејевич, симптоматичне су специфичне „теорије” етногенезе Белоруса не као Словена, већ као народа формираног на балтичком супстрату, по специфичној литванској линији, одвојено од Руса.

²⁰¹ Чарота Иван. Дерусификация. Кто деформирует самосознание белорусов // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 1. – С. 52.

Неприметно, чини се, самовредним постаје питање управо о супстрату, а не о постојећој, што је потврђено безбројним документима, заједници у којој су се данашњи Белоруси с правом сами називали „РУСима”, „РУСичима”, „РУСкима”, „РУСинима”, „белоРУСцима” и као такви били доживљавани од свих странаца.

Белоруски мислилац иронично се односи према измишљотинама фалсификатора наше општеруске историје о Белорусији као центру Европе: „Ми живимо у самом центру Европе”. И истовремено ти фалсификатори обавезно додају: „Треба да се вратимо у Европу – што је пре могуће!”²⁰² На шта Иван Чарота с правом приговара, указујући на потпуну нелогичност таквих изјава: ако се Белорусија налази у центру Европе, поставља се питање зашто онда треба да се враћа у Европу? Све је у томе што фалсификатори уопште не разумеју смисао онога што говоре.

Из чињенице да Белорусија географски припада европској територији ни најмање не произилази њена припадност европској цивилизацији. Иако је географски европска земља и може се рећи да се налази у центру Европе, Белорусија по својој цивилизацијској природи представља западну границу општеруске цивилизације. Цивилизацијска природа Белорусије је општеруска. То је неспоран филозофско-историјски факт, што је забележено и у самом етнониму (Белорус) нашег народа. Узгред, први светитељи православне цркве, заштитници Руске земље и покровитељи руске државности, синови великог кнеза Кијевске Русије Владимира Красно Солнишко, Борис и Глеб, били су највише поштовани у Западној Русији, односно на територији данашње Белорусије. Управо у Гродну, на високој обали Немана, средином XII века подигнута је црква у част Бориса и Глеба, касније прозвана Колошка, као западни форпост општеруске цивилизације. Зато је недопустиво мешати географију са цивилизацијом како при проучавању историје и државности, тако и при изради стратегије развоја Белорусије, што стално чине белоруски политичари, историчари и културолози који не разумеју принципијелну разлику између географских обележја земље и национално-цивилизацијских вредности белоруског народа.

Дубоке су мисли Ивана Алексејевича о Савезној држави Русије и Белорусије, где разобличава настојања фалсификатора који покушавају да разоре преовлађујуће уверење у масовној свести

²⁰² Исто. стр. 58.

Белоруса да је Савезна држава Русије и Белорусије оптимална перспектива за обе земље, а за Белорусију – једина могућност да сачува суверенитет.

Говорећи о проблемима повезаним са изградњом Савезне државе, Иван Алексејевич открива разлоге подложности масовне свести утицају фалсификаторских аргумената. Ствар је у томе што се масовна свест Белоруса показала дезоријентисаном зато што су наши људи морали без икакве припреме да се укључе у односе са наметнутом виртуелношћу. Та виртуелност учињена је убедљивијом од стварности. Такозвани „европски избор” безусловно је почео да се доживљава као вредност сама по себи, приоритетна за нас, „заостале”, а „словенска узајамност”, укључујући солидарност братских народа – као опасност за „слободни свет” и кочница напретка. Пошто идеја „руског света” изворно поседује очигледне могућности да за источне Словене замени идеју „европског света”, у складу са најелементарнијим принципима идеолошке борбе почео је фронтално да се негује категорички негативан однос према тој идеји. Као резултат тога, млађа генерација већ губи способност да адекватно реагује на перспективу да остане „позитивни стваралац историје”, а испод површине, несвесно, склона је да прихвати улогу органског ђубрива за „нови светски поредак” и глобалну „вестернизацију”.

Зато, наглашава Иван Чарота, данас треба пажљиво саслушати речи из последњег интервјуа Слободана Милошевића, у којем се налази упозорење упућено непосредно нама.

„Руси! Сада се обраћам свим Русима (*становнике Украјине и Белорусије на Балкану такође сматрају Русима. – И. Ч.*). Погледајте нас и запамтите: с вама ће учинити исто када се разједните и покажете слабост. Запад ће се, као пас на ланцу, бесно ухватити за ваше грло. Браћо, памтите судбину Југославије! Не дозволите да се и вама то догоди!”²⁰³ Како с правом истиче Иван Алексејевич, српско искуство је у том погледу заиста изузетно. Оно треба да буде поучно.

Ствар је у томе што се цео свет данас суочава са изазовима „дигиталног века” – „бинарне цивилизације”, како је дефинише српски презбитер Суботић. Он има у виду комплекс проблема условљених све застрашујућим развојем такозваног научно-техничког напретка. И не може, а да не плаши стање човечанства у којем за његов значајан део

²⁰³ Чарота Иван. О братстве и единстве. Заметки на полях Союзного договора // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 3. – С. 42.

виртуелност већ замењује велики сегмент стварности. У сваком случају, и код нас, истиче Чарота, не бивају само деца ишчупана из стварног живота – како духовног, тако и друштвеног. То нас у сваком случају подстиче да што јасније разграничимо привидне проблеме – на које, чини се, већ стичемо способност да реагујемо мање-више адекватно, и стварне проблеме – које тек предстоји решавати, и то неминовно уз велике трошкове снаге и средстава.

Међутим, за сада је очигледно друго: упорно нам се препоручује да постанемо тек сегмент међународног тржишта образовних услуга – сфере управо услуга, од којих је главна „шишање на пудлицу”.

Стварност је, пак, таква да је читав поменути тржишни систем на овај или онај начин позван да служи свету прекројеном по шаблонима глобализма, ради задовољења захтева западних елита. Успут, тржиште „лови” паметне главе свуда и нема намеру да служи интересима земаља као што су Белорусија и Русија. Зато ће одржавање сопственог интелектуалног фонда и духовно-културних традиција ипак морати да буде наш задатак – боље или горе, у зависности од става према овом питању.

С тим у вези, наглашава Иван Алексејевич, не може се заобићи још један аспект који се тиче очигледно болних процеса последњег времена. Треба признати да се Белорусија налазила и налази у заједничком духовно-културном ареалу са православном Русијом и православном Украјином, да наши народи имају заједнички идеолошки код, утемељен у руском Православљу. „Јер заједно са Крштењем Русија је добила завет љубави, братства и јединства у Христу. Није случајно што равноапостолне Кирила и Методија, велике учитеље наших предака, поштујемо зато што су тежили да ‘све словенске језике у Православљу и једномишљењу утврде, умире свет и спасу душе наше’. И није узалуд летописац са поносом сведочио да ‘беше један народ словенски.’”²⁰⁴

Зато је неопходно адекватно оценити улогу православног фактора како у процесу формирања националне самосвести Белоруса, тако и у току државне изградње. Ова теза може се формулисати на следећи начин: избор православља био је условљен, између осталих фактора, менталитетом народа, али је, са друге стране, православље учврстило и сачувало онај историјски тип самосвести Белоруса који се

²⁰⁴ Чарота Иван. Завет на все времена. О едином пространстве духа // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 5. – С. 90.

данас може окарактерисати као савремен. Без икакве мистике и фантастичних легенди: православље је дошло управо на ону земљу где су постојале менталне претпоставке за његово очување. И управо је оно, православље, учврстило и „цементирало” теоријски постојеће стање ствари. Разматрајући ово питање, не може се не дотаћи и унијатства, које неки белоруски писци, филозофи и политичари грешком сврставају у ред националне религије Белоруса. Овде је важно напоменути да у време када је у Белорусији увођено унијатство (XVI–XVII век), вероисповест нису мењали обични верници (сељаци), већ њихови патрони (панови, племство, црквени јерарси). У том периоду важило је правило: чија је власт, тога је и вера. Пошто се привилеговани сталеж (племство) покатоличило, односно денационализовао, он је приморавао и своје поданике (сељаке) да се денационализују, те је насилно преводио православне парохије у унијатске, наметањем православнима унијатских свештеника. „Народ који је на овај начин силом утоњен у унију није, наравно, могао искрено да је прихвати. У дубини душе настављао је да чува стара своја веровања, стара православна уверења и само је чекао прилику да се ослободи наметнуте уније. И сами заштитници латинства признавали су да су сви унијати или отворени шизматици (православни), или се сумња да су у шизми.”²⁰⁵ Зато, када се каже да је у XVIII веку 80% Белоруса било унијатско, то се не односи толико на белоруске сељаке, колико на формалан број унијатских парохија у Белорусији. Сељаци су, као и раније, тако и у XVIII веку, остајали верни вери својих предака, односно православљу. Није случајно што је прелаз из уније у православље код Белоруса изведен без већих потешкоћа, јер се све свело на формални прелаз свештеника из уније у православље. И о унији у народној самосвести није остало никакво сећање.

Потребно је нагласити да национална самосвест не значи дословно поклапање са историјском хронологијом. У националној самосвести историја се не учвршћује само у историјским догађајима, већ у смислу историје. А смисао историје одређене нације може бити супротан одређеним историјским појавама чији је она била сведок. Ствар је у томе што одређени историјски догађаји могу бити привремени и пролазни, док је смисао историје тог народа непролазан све док тај народ постоји. Зато су сви историјско-културолошки напори

²⁰⁵ Киприанович Г.Я. Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве // Г.Я. Киприанович. – Минск, 2006. – С. 161.

неких историчара да из скраћенице ВКЛ (Велико кнежевство Литовско) изведу неки белоруски идентитет – чисто софистичке природе. Отуда треба да буде јасно да такви покушаји немају никакве везе са стварном белоруском државном традицијом. У том контексту важно је обратити пажњу на следеће: национална самосвест је, ако се тако може рећи, „мудра” и „селективна”. Она чува само оно што омогућава нацији да се сачува у историји. Ако се агресивни, кржави догађаји на територији Белорусије нису учврстили на менталном нивоу као белоруски догађаји, то значи да то није била белоруска историја, да ти догађаји нису били повезани са процесом националног самоочувања и развоја. Отуда основни закључак: не треба оживљавати оно што није сачувано у националном памћењу. Такве „традиције” су софистика.

Али постоје традиције које су учвршћене у националној самосвести нашег народа. То се односи на традицију заједништва историјских судбина Белоруса и Руса. Сваки покушај да се та традиција исмеје сведочи или о неразумевању белоруске самосвести, или о жељи да се она замени и веже за туђи систем историјских представа и погледа. Да, Белоруси и Руси су два народа. Али то су братски народи. Иако се разликују у емоционалним нијансама, они ипак представљају јединствену етнокултурну и цивилизацијску заједницу. То никада не треба заборавити.

Тако је историјски пут развоја Белорусије протицао у оквиру националног, културног и цивилизацијског јединства са Русијом. За белоруски и руски народ карактеристични су језичко сродство, јединство начина живота и територије, исти систем друштвених вредности, иста светоназорна и политичка уверења, заједничка историјска судбина.

Објективно, белоруска самосвест формирана је у условима општеруског цивилизацијског простора, у савезу са руским народом. То је специфичност историјског формирања и белоруске државности.

Постоји раширено мишљење да се национална култура своди на рестаурацију историјских споменика, оживљавање фолклора, старих заната и обреда – дакле, на неку врсту спољашњег етнографског амбијента. Све то, несумњиво, улази у садржај националне културе, али не чини њен смисао. Смисао националне културе изражава се у националној самосвести. Управо национална самосвест јесте основ етничке самоидентификације личности, њене припадности нацији, љубави према Отаџбини. Појмови „национална самосвест” и „патриотизам” су синоними. Зато се значај сваког човека мери његовим

заслугама према Отаџбини, а људско достојанство – снагом његовог патриотизма. То потврђују речи песме: „Да нам је Отаџбина богата и срећна, јер већег од среће Отаџбине нема ништа на свету!“. Патриотизам не само да уједињује нацију, омогућава јој да изабере и осмисли пут развоја заснован на сопственим традицијама, већ представља и неку врсту заштите нације од изазова спољашњег света.

Очигледно је да национална култура може бити само патриотска, односно таква која негује љубав према свом народу и поштовање према другим народима. Није тешко приметити да се белоруску национална култура формирала као култура високог патриотизма, у којој није било места ни мрачњачкој русофобији ни поданичком западњаштву. Наш задатак у области културне политике јесте да јачамо и развијамо патриотску линију у белоруској култури.

Са формирањем истинског патриотизма, јачањем националне самосвести тесно је повезано и питање очувања историјског памћења нашег народа. Историја народа је сећање на прошлост, испуњавање садашњости стварним делима и порука друштва будућности. Само поштовање сопствене историје, националних вредности и традиција представља основу просперитета земље. Јер само историја народа може објаснити његове стварне потребе и идеале. Али, говорећи о поштовању сопствене историје, треба имати у виду управо историју белоруског народа. Зашто је то важно? Зато што нам се под видом националних вредности настоје наметнути вредности било које друге историје – само не наше, белоруске.

Треба искрено признати да многи радници у култури и новинари не разумеју међусобно искључиве ствари. Чини им се да, ако држава обнавља Њесвишки замак, то значи и обнављање начина живота пољских магната, његово укључивање у корпус белоруске историје. Управо такво погрешно поистовећивање доводи до искривљене слике наше историје, у којој се сурова и необуздана пољска магнатска анархија представља као израз белоруске самосвести. Ствара се илузорна слика да су пољски магнати наводно бринули о благостању белоруских сељака.

Зато су потпуно софистички и покушаји неких, такозваних „великокнежевских“ научника и писаца да у ред белоруских кнежева уврсте Миндовга и Витовта, да у белоруску историју увлаче Радзивиле, Сапеге, Огинске и тако даље, као истакнуте представнике белоруског племства, белоруске самосвести. То није само подсмех белоруској историји, већ и директна увреда националног достојанства нашег

народа, који је уложио много снаге и времена да се ослободи таквих „добротвора” и „представника” белорускости.

Отуда завет Ивана Алексејевича Чароте белоруским интелектуалцима: „Како год било, у суштини (како су говорили наши мудри преци, по Божјој вољи), камен темељац националне (!) суштине Белоруса јесте рускост. Ако се тај камен уклони, суштина нема на чему да се одржи. ‘Белост’ сама по себи ће нестати. Другим речима, тада не само да не може бити речи о здравој националној самосвести, већ ни о каквој националности уопште”.²⁰⁶

Заиста, морамо се с поштовањем односити према историјском избору белоруског народа као резултату вишевековног формирања општеруске националне самосвести, у чијим оквирима је сазрела и ојачала белоруска нација и белоруска државност.

ЛИТЕРАТУРА

- Киприанович Г.Я. Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве // Г.Я. Киприанович. – Минск, 2006.
- Чарота Иван. Дерусификация. Кто деформирует самосознание белорусов // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 1. – С. 51-65.
- Чарота Иван. Завет на все времена. О едином пространстве духа // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 5. – С. 81-90.
- Чарота Иван. О братстве и единстве. Заметки на полях Союзного договора // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 3. – С. 39-46.

Lev Evstafyevich Krishtapovich
Doctor of Philosophical Sciences
Belarusian State University of Culture and Arts
Minsk, Belarus

A THINKER OF THE RUSSIAN WORLD (Dedicated to the memory of Ivan Alekseevich Charota)

Abstract

The article analyses the problem of historical knowledge and criticises the pluralistic approach that ignores the internal lawfulness (regularity) of historical development. The author points to the systematic falsification of the shared history of Russians, Belarusians, and Ukrainians, aimed at weakening their cultural and political unity.

²⁰⁶ Чарота Иван. Дерусификация. Кто деформирует самосознание белорусов // Иван Чарота. – Стратегия России. – 2021. - № 1. – С. 65.

Special attention is given to Ivan Charota's role as a thinker who defended the idea of the “Russian world” and exposed anti-historical interpretations of Belarusian identity.

Keywords: Ivan Charota, falsification of history, Russian world, national self-consciousness, Belarusian-Russian unity.

Разредни старешина матураната Пољецкишке средње школе, у јуну 1975. године

Олег Генадјевич Казак²⁰⁷

кандидат историјских наука, доцент,
шеф Катедре за политикологију
Белоруског државног економског универзитета
Минск, Белорусија

Артјом Сергејевич Середа²⁰⁸

учитељ Средње школе бр. 3 града Жабинке
Жабинка, Белорусија

ЕТНОКУЛТУРНИ ПРОЦЕСИ У ЗАПАДНОМ ПОЛЕСЈУ У ГОДИНАМА ВЕЛИКОГ ОТАЏБИНСКОГ РАТА (ПРЕМА МАТЕРИЈАЛИМА АРХИВСКИХ ИЗВОРА)

*Осврт на родни крај Ивана Чароте*²⁰⁹

Резиме

У чланку се на основу докумената Државног архива Брестске области, који се први пут уводе у научни оптицај, даје карактеристика етнокултурне политике власти рајхскомесаријата „Украјина” у односу на аутохтоно источнославенско становништво Западног Полесја (савремене Брестске области Белорусије). Истиче се да су дејства окупационих власти била усмерена на даљу културну дезинтеграцију и денационализацију становника краја. Овај чланак говори о родном крају белоруског слависте и србисте Ивана Чароте, којем се рад посвећује.

Кључне речи: Западно Полесје, рајхскомесаријат „Украјина”, школа, деловодство, састав становништва, И.А. Чарота.

Иван Алексејевич Чарота рођен је 1952. године у селу Лишчики Кобринског рејона Брестске области (у западнополеском региону). Родни крај истакнутог научника-слависте био је простор укрштања

²⁰⁷ olegkazak90@tut.by

²⁰⁸ marcellinus@tut.by

²⁰⁹ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

различитих културних утицаја, што је у великој мери одредило избор Ивана Алексејевича његовог професионалног пута. У једном од интервјуа И.А. Чарота је приметио: „Ја сам рођен на граници Белорусије, Украјине и Пољске. Када сам учио да читам, на располагању су ми биле новине и часописи на белоруском и руском језику, а још и стари пољски буквар. А код деде су постојале две књиге, које је он добио у црквено-парохијској школи: Јеванђеље и „Кобзар” Тараса Шевченка на украјинском језику. И белоруски, и руски, и украјински, и пољски језик били су ми подједнако разумљиви. Тако да сам слависта постао, може се рећи, још у раном детињству”.²¹⁰ Будући поборник идеје словенског етнокултурног јединства, И.А. Чарота је примећивао стварну разједињеност Словена, који, нажалост, често постају монета за поткусуивање у великим политичким играма, услед чега се сукобљавају, а понекад и ратују једни с другима.²¹¹ У периоду немачко-фашистичке окупације (1941–1944) аутохтони становници Западног Полесја, родног краја јунака овог зборника, поново су се нашли у улози објекта лоше осмишљеног и организованог етнокултурног инжењеринга. Јужни рејони Полеске, Пинске и Брестске области са обласним центрима Мозир, Пинск и Брест били су предати под управу рајхскомесаријата „Украјина”, чија је граница пролазила приближно 20 км северно од железничке пруге Брест – Гомељ. Територија Западног Полесја била је укључена у састав генералног округа „Волин – Подоље”.

Ово истраживање заснива се на материјалима Државног архива Брестске области, који се први пут уводе у научни оптицај. Треба напоменути недовољну, често фрагментарну очуваност докумената. Њихова анализа, међутим, омогућава да се сагледају општи обриси етнокултурних процеса у региону у најтрагичнијем и најдраматичнијем периоду његове историје.

Дана 1. јула 1941. године, односно већ у првим данима окупације Брестске области, била је створена колаборационистичка организација Украјински комитет узајамне помоћи, чији су чланови изражавали пуну лојалност Немачкој. У почетку су чланови комитета, очигледно, одлично схватајући одсуство формираног украјинског националног идентитета код локалних становника, планирали да разјасне за себе

²¹⁰ Рублевская Л. Иван, родство помнящий. URL: <https://www.sb.by/articles/ivan-rodstvo-pomnyashchiy.html> (дата обращения: 16.02.2026).

²¹¹ Чарота И.А. Был один народ славянский... // Беларуская думка. 2008. № 3. С. 42.

стварну слику етнокултурних преференција становништва региона. Предвиђало се слање у насељена места шаблона записника збора становника, у којем је био одељак следећег садржаја: „С обзиром на то да су разне туђе власти, не питајући нас, уписивале нас час као Пољаке, час као Белорусе или као 'овдашње' (локалне – аут.), размотрили смо ово питање и одлучили да слободно утврдимо своју праву националност без икаквог притиска споља. Слободно и чврсто изјављујемо да у нашем селу има: а) Украјинаца – ...; б) Руса – ...; в) Белоруса – ...; г) Пољака – ...”. У складу са самоопредељењем грађана планирало се састављање молби локалним властима о језику наставе.²¹² Нажалост, попуњени записници зборова нису сачувани, те није могуће судити о томе да ли су уопште одржавани.

Ускоро је Украјински комитет узајамне помоћи одлучио да промени тактику и да своју безусловну верност Трећем рајху конвертује у политички и симболички капитал. У генералну комисију Брест-Литовска у име комитета било је упућено обраћање препуно нетачних информација. У документу се безрезервно тврдило да су у Бресту и оближњим насељима Украјинци наводно чинили 96% становништва, представници других националности – 4% становништва. При томе су податке совјетске статистике за октобар 1940., према којима су Украјинци чинили мање од 3% становништва Бреста, представници Украјинског комитета узајамне помоћи називали лажним, делимично то објашњавајући тиме што су совјетске власти наводно практиковале присилно исељавање Украјинаца из Бреста: „У большевичкој власти овај несрећни град био је претворен у град Јевреја, Руса, Белоруса”. Активисти колаборационистичке организације били су огорчени тиме што су многи службеници, који су радили у административним установама у време уласка Брестске области у састав Пољске, настављали да заузимају руководеће положаје. Још један повод за протесте били су називи улица у част делатника пољске историје и културе. Предлагало се да се улице преименују у част „хетмана, руководиоца украјинског народа”.²¹³ Одговор на ово обраћање није уследио, након чега тако смеле захтеве чланови украјинске колаборационистичке организације више нису износили.

Дејства окупационих власти показивала су њихов однос према украјинској култури као појави другог реда, која није представљала

²¹² Государственный архив Брестской области (ГАБО). Ф. 202. Оп. 2. Д. 3. Л. 3.

²¹³ ГАБО. Ф. 192. Оп. 1. Д. 25а. Л. 90.

неку значајну вредност. Индикативна у том смислу је епизода са покушајем отварања украјинског театра у граду Бресту (Брест-Литовску). Дана 14. јануара 1942. године градски комесар Брест-Литовска извештавао је генералног комесара округа „Волин – Подоље” о захтеву Украјинског комитета узајамне помоћи да се у граду отвори украјински театар. Своју молбу чланови комитета образлагали су тиме да је „у време пољске и руске власти” украјинско становништво „веома заостало у културном погледу”.²¹⁴ Дана 7. априла 1942. одржан је састанак код заменика генералног комесара округа доктора Швајгера, на којем се разматрало постављено питање. Учесници састанка препоручили су да се за означавање украјинског аматерског удружења користи термин „кружок”, а не „театар”. Наглашавала се недопустивост било каквог наступа кружока који би давао „повод за конкуренцију државном театру” (мислило се на градски театар Бреста), забрањивало се позивање глумаца градског театра за поставке украјинског стваралачког удружења (напомињемо да је у репертоару градског театра Бреста преовлађивала светска и руска класика, док су поставке на украјинску тематику биле малобројне). Никакво финансирање за украјински кружок није било предвиђено, он је морао да постоји од чланарина. Једном месечно допуштало се изнајмљивање зграде театра ради организације пробе украјинског кружока уз финансијску надокнаду од стране потоњег. При томе се истицала важност организовања наступа кружока у провинцији „ради подизања културног нивоа украјинског народа”.²¹⁵

Истовремено су у региону деловале колаборационистичке организације које су становништво краја сматрале делом руског народа (Савез руских националиста, Руски комитет узајамне помоћи и др.). Тако се у документу под називом „Обраћање руских националиста руском народу” констатовало: „Повратак на стари самодржавни поредак је немогућ, ..., све сталешке поделе су нестале, остао је народ-нација, а следствено томе и организација новог поретка мора бити не сталешка, већ национално руска, која полази од интереса руског народа, а не појединих његових група”. Одбацујући атрибуте демократског политичког режима, аутори обраћања позивали су да се гради „Национална Руска држава без сталешких подела, заснована на јединству руске нације и других народа, блиских овој

²¹⁴ Исто. Л. 99–100.

²¹⁵ Исто. Л. 112–114.

националности”.²¹⁶ Као резултат напора Руског комитета узајамне помоћи у Бресту у јесен 1941. биле су отворене три школе са руским језиком наставе.²¹⁷ Постоје подаци о постојању у Бресту и Белоруског комитета узајамне помоћи, који се углавном бавио добротворном делатношћу.²¹⁸

У периоду окупације спровођене су одређене мере украјинизације друштвеног живота (нарочито система образовања), али оне нису имале системски карактер. Индикативно је да до тренутка званичног оснивања рајхскомесаријата „Украјина” (20. августа 1941.) украјински језик у јавном простору није био сматран приоритетним. Тако је 25. јула 1941. био објављен циркулар Луинецког привременог комитета, према којем се „сва деловодства у Комитету, његовим одељењима и њему потчињеним установама воде на руском језику, док се огласи и наредбе могу састављати на руском и пољском језику”.²¹⁹ Касније су се стварне језичке праксе донекле разликовале у зависности од региона. На пример, у Столинском округу у октобру 1941. званичним језицима били су проглашени немачки и украјински, при чему су писма, изјаве, молбе административним органима биле дозвољене само на немачком језику.²²⁰ Према упутству Пинске градске управе за новоотворене школе од 5. фебруара 1942. „настава је требало да се одвија обично на матерњем језику, у одељењима спојеним по њиховој националности. При томе је требало постепено извршити потпуну замену руског језика русинским и украјинским”. Тешко је рећи шта се подразумевало под „русинским” (у немачком оригиналу документа – „*Ruthenish*”) језиком.²²¹ Преводаца (превод је извршен већ после рата) прецртао је првобитну варијанту „русински” и исправио је у „белоруски”. У другим местима такође се практиковало увођење украјинског језика у школске програме и смањивање, па чак и забрана наставе на руском језику.

²¹⁶ ГАБО. Ф. 203. Оп. 1. Д. 1. Л. 1–2.

²¹⁷ Исто. Л. 30.

²¹⁸ Сарычев В. Национальные комитеты самопомощи.

URL:

https://pikabu.ru/story/istoriya_bresta_127natsionalnyie_komitetyi_samopomoshchi_proekt_v_poiskakh_utrachennogo_vremeni_ot_02_dekabrya_2011_6470152?ysclid=mgkvhw73w3539881925

(дата обращения: 16.02.2026).

²¹⁹ ГАБО. Ф. 2136. Оп. 1. Д. 1. Л. 1.

²²⁰ ГАБО. Ф. 2138. Оп. 1. Д. 2а. Л. 31.

²²¹ ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 359. Л. 3.

Међутим, ова забрана имала је више формалан него стварни карактер. На пример, према недељном плану часова за школску 1942/1943. годину Средње школе бр. 10 града Бреста, за наставу украјинског језика од 1. до 4. разреда било је предвиђено 16 часова, руског – 24 часа. Покушај украјинизације школа одвијао се са променљивим успехом. У октобру 1942. у Бресту је било 13 основних школа, од тога украјинских – 3, руских – 3, пољских – 6, белоруских – 1. Деловао је и средњи украјински школски центар. Међутим, осећао се акутан недостатак уџбеника и наставника украјинског језика.²²² У извештају школског инспектора о завршетку курсева за наставнике школа Ивановског рејона (август 1942.) констатована је „недовољност броја часова намењених матерњем језику (украјинска граматика)”.²²³ При томе, као што ће бити наведено ниже, у неким местима Ивановског рејона лица која су се изјашњавала као Белоруси чинила су огромну већину становништва.

Језички хаос, који је владао у систему образовања региона, добро илуструје неколико епизода из живота школа Пинског округа. Из села Огово Ивановског рејона пристигла је молба родитеља пољске националности за отварање за њихову децу (око 40 лица) пољске школе у згради Оговске основне школе са белоруским језиком наставе. Школско одељење Пинског окружног комесаријата је приметило да је „ради избегавања могућих будућих антагонизама између локалне деце и деце пољске националности” пољском становништву требало пронаћи посебну зграду за школу, што није било могуће учинити.²²⁴ Дана 4. октобра 1941. школско одељење Ивановског рејона тражило је „на основу анкетних спискова и жеље родитеља” да се дозволи Молодовској седмогодишњој и Пешковској четворогодишњој школи да изводе наставу на руском језику.²²⁵ Дана 18. октобра 1941. школски инспектор Пинског округа је одговорио: „Ако је становништво белоруске националности, онда и школа мора бити белоруска, а не руска (у оригиналу – „росијска” – аут.)”.²²⁶ Напомињемо да је писмо из Ивановског рејона било састављено на руском језику, а одговор пинског

²²² История белорусской государственности: в 5 т. / А. А. Коваленя [и др.]. Минск: Беларуская навука, 2019. Т. 4: Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.). С. 207–208.

²²³ ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 9. Л. 7.

²²⁴ ГАБО. Ф. 2120. Оп. 1. Д. 1. Л. 2.

²²⁵ Исто. Л. 8.

²²⁶ Исто. Л. 10.

органа – на белоруском језику. Крајем 1942. становници села Гајево Пинског рејона обратили су се Украјинском комитету узајамне помоћи жалбом да се у локалној украјинској школи настава није одвијала на украјинском језику. При томе је сама жалба била састављена на руском језику. Испитивање ситуације од стране школског инспектора показало је да жалба није имала основа, јер се у школи „како до сада, тако и сада настава изводи на украјинском језику, само је у 1. разреду учитељица Буличева, услед потешкоћа које је имала при почетном описмењавању због недостатка украјинских буквара, користила белоруски буквар, јер је деци, по њеним речима, белоруски језик разумљивији, и то привремено до добијања украјинских буквара. Претходно је о томе обавестила неке родитеље и добила њихову сагласност. ... Незнање украјинског језика код становништва и објашњава тешкоће у школовању деце на украјинском језику”.²²⁷

Подједнако противречне информације садржане су у статистичким документима који одражавају састав становништва различитих насељених места савремене Брестске области, која се налазе у релативној близини једна од других. Осврнимо се на материјале именског списка становништва Рудске волости Ивановског рејона на дан 1. августа 1942. Овај списак био је састављен на руском језику. Укупно је у волости живело 3788 лица, апсолутна већина њих – 3667 лица – били су Белоруси (3 католика, 3664 православна), Украјинцима се изјаснило свега 40 лица (сви православни), Пољацима – 80 лица (сви католици).²²⁸ У Одришкој волости Ивановског рејона на дан август 1942. живело је 4089 лица, од тога 3983 Белоруса, 75 Украјинаца, 29 Пољака, 2 Руса.²²⁹ Сличне тенденције уочавају се при анализи документа о бројности становништва у граду Лунинцу Пинског округа. Посебност овог документа огледа се у томе што су у њему приказани подаци о саставу становништва на дан 1. октобра 1939. (непосредно пре тога насељено место је заузела Црвена армија) и 1. јануара 1942. односно у условима немачке окупације. У периоду између две контролне тачке број становника града смањено се са 11400 на 7806. Апсолутна већина становника града сматрала се Белорусима (1939. – 4760, 1941. – 4072), лица која су се идентификовала као Украјинци било је знатно мање, иако се њихов број до почетка 1942. нешто повећао

²²⁷ ГАБО. Ф. 2135. Оп. 7. Д. 377. Л. 54.

²²⁸ ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 7. Л. 1–69.

²²⁹ ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 4. Л. 1–76.

(1939. – 61, 1942. – 81), значајно се смањио број Руса (1939. – 627, 1942. – 365), друга по бројности национална група остали су Јевреји (1939. – 4153, 1942. – 1916), трећа – Пољаци (1939. – 1777, 1942. – 1337).²³⁰ Национални састав Луњинцке волости у октобру 1941. г. био је следећи: Белоруса – 19111 лица, Пољака – 985 лица, Јевреја – 349 лица, Украјинаца – 58 лица.²³¹ Потпуно другачија била је ситуација на територији Жабинковског рејона. Међу ученицима школа у Жабинки и оближњим сеоским насељима било је 2209 Украјинаца, 107 Пољака, 70 Белоруса, 6 Руса (у оригиналу – „росијана”).²³² Може се претпоставити да су подаци у документима о националном саставу становништва могли одражавати субјективан поглед чиновника одређене средине на етничку природу аутохтоног словенског становништва.

Стварни језик деловодства у различитим местима далеко није увек одражавао званичну политику украјинизације. На пример, спискови радника и службеника државног имања „Ополь” Ивановског рејона Пинског округа за исплату зарада (јануар – новембар 1942. г.) састављани су на руском језику, уз појединачне појаве утицаја локалних говора и пољске латинице.²³³ Обрасци спискова пољопривредних газдинстава Ивановског рејона били су састављени на украјинском језику, али су попуњавани на руском језику.²³⁴ У столинској рејонској управи Столинског окружног комесара документа су вођена искључиво на украјинском језику.²³⁵ Пажњу привлачи једно од обавештења комесара Столинског округа, у којем је садржана претња смртном казном за „све сељаке или друга лица локалног становништва која пружају смештај за скривање одбеглим руским (у оригиналу – „росијским” – аут.) ратним заробљеницима”.²³⁶ Списак службеника Пинске градске управе и њених одељења за 1941. г. био је састављен на руском и делимично на пољском језику (при чему су коришћени совјетски часописи и обрасци).²³⁷

Језик деловодства у Пинској градској управи заслужује посебну пажњу. Дана 1. октобра 1941. заменик начелника одељења просвете

²³⁰ ГАБО. Ф. 2136. Оп. 1. Д. 7. Л. 1.

²³¹ ГАБО. Ф. 2149. Оп. 1. Д. 2. Л. 1.

²³² ГАБО. Ф. 193. Оп. 1. Д. 218. Л. 15.

²³³ ГАБО. Ф. 2120. Оп. 1. Д. 488. Л. 1–168.

²³⁴ ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 14. Л. 1–58.

²³⁵ ГАБО. Ф. 2138. Оп. 1. Д. 2а. Л. 1–79.

²³⁶ Исто. Л. 1.

²³⁷ ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 6. Л. 1–31.

Шумакович саставио је изјаву у којој се жалио на превласт пољског језика у његовом ресору: „Не знам зашто и на основу чијег наређења, али сви обрасци су одштампани искључиво на пољском језику. У овом тренутку на територији чији смо становници не живе само Пољаци, већ живе и Белоруси, Руси, Немци и Украјинци, и наметати другим нацијама њима туђ језик сматрам веома некултурним. Наша територија се сматра окупираном од стране Немачке армије, па стога језик у установи може бити језик народа који овде живе – дакле, не само пољски. Упркос томе што у управи од 12 лица њих 8 нису Пољаци, стиче се утисак да се цела управа састоји од Пољака, уз неке изузетке. Уопште морам приметити да са језиком у нашој градској управи није све у реду – све књиге и канцеларијски обрасци одштампани су искључиво на пољском језику, преписка се, изузев неких одељења, води искључиво на пољском језику. Осим тога, понекад се примећује мешање руског и белоруског језика са бољшевичким језиком (очигледно је Шумакович мислио на обилну употребу клишеа и канцеларизама својствену службеном језику деловодства совјетских установа – аут.)”.²³⁸ У даљем периоду документи Пинске градске управе састављани су на немачком и руском језику. Белоруски историчари тврде да су пољски чиновници, који се нису устручавали од дојава и провокација, успели у почетној фази да се инфилтрирају у органе окупационе власти и да доминирају, између осталог, у Столинском, Пинском, Кобринском, Брест-Литовском округу.²³⁹

Важни за разумевање проблема извори су и анкете лица која су примана на педагошки рад у школе региона. Захваљујући анализи ове врсте извора може се уочити феномен који називамо утилитарним идентитетом. Заиста, тешко је замислити да су културно-језичке преференције у средини уске слојевитости локалне интелигенције толико наглашено различите из објективних разлога. Тако су сва лица која су се уписивала на учитељске курсеве у Жабинковском рејону навела националност „Украјинац” (чак и у мају 1944. када је до ослобођења региона од немачких окупатора остало око два месеца), очигледно рачунајући да добију наставничко место у украјинској школи.²⁴⁰ Сасвим другачија слика појављује се при анализи списка кандидата за наставничка места у пољским школама Пинска у школској

²³⁸ ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 348. Л. 2.

²³⁹ История белорусской государственности. С. 193.

²⁴⁰ ГАБО. Ф. 193. Оп. 1. Д. 11. Л. 1–112.

1941/1942. години, где идентификација као Украјинац није представљала значајан симболички капитал: 19 кандидата навело је да су Белоруси, 15 – Пољаци, 11 – Руси.²⁴¹

Ништа мање занимљиве нису ни анкете радника поменутог Украјинског комитета узајамне помоћи. Украјински језик није био доминантан чак ни међу активистима украјинске колаборационистичке организације. Анкете су попунила 22 лица, а њихове језичке компетенције изгледале су овако (било је дозвољено навести све језике које су наведена лица знала): руски језик знало је 20 лица, пољски – 19, украјински – 12, немачки – 5, француски – 2, белоруски – 1.²⁴²

Тако анализа докумената омогућава закључак о дубокој етнонационалној дезоријентацији, изазваној деловањем окупационих власти на територији западнополеског региона. Спровођена је насилна украјинизација становништва које није имало јасно изражену украјинску националну свест. Неуспех овог пројекта објашњава се ограниченошћу кадровских и финансијских ресурса, као и деловањем других колаборационистичких структура (руских, белоруских), које су успеле да изборе скромне „бонусе” од окупатора у замену за своју безусловну лојалност. При томе су окупационе власти украјински културни фактор посматрале као искључиво споредан, другостепен елемент друштвеног живота, намењен томе да етнокултурни развој локалног источнославенског становништва буде конзервиран, а становници краја остану етнографска маса и објект манипулација. У административним установама неких средина, нарочито у првим месецима окупације, доминирао је пољски језик, такође туђ већини становништва краја. Природно, о развоју „високе” културе (било украјинске, белоруске, руске) у то време није могло бити речи. Деловање окупационих власти у културној сфери, у којем се могу уочити тек наговештаји цивилизованог односа према становницима контролисаних територија, било је праћено терором без преседана над локалним становништвом.

²⁴¹ ГАБО. Ф. 2135. Оп. 2. Д. 143. Л. 2–10.

²⁴² ГАБО. Ф. 202. Оп. 1. Д. 3. Л. 1–22.

ЛИТЕРАТУРА

- Государственный архив Брестской области (ГАБО). Ф. 192. Оп. 1. Д. 25а.; ГАБО. Ф. 193. Оп. 1. Д. 11.; ГАБО. Ф. 193. Оп. 1. Д. 218.; ГАБО. Ф. 202. Оп. 1. Д. 3.; ГАБО. Ф. 202. Оп. 2. Д. 3.; ГАБО. Ф. 203. Оп. 1. Д. 1.; ГАБО. Ф. 2120. Оп. 1. Д. 1.; ГАБО. Ф. 2120. Оп. 1. Д. 488.; ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 6.; ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 348.; ГАБО. Ф. 2135. Оп. 1. Д. 359.; ГАБО. Ф. 2135. Оп. 2. Д. 143.; ГАБО. Ф. 2135. Оп. 7. Д. 377.; ГАБО. Ф. 2136. Оп. 1. Д. 1.; ГАБО. Ф. 2136. Оп. 1. Д. 7.; ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 4.; ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 7.; ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 9.; ГАБО. Ф. 2137. Оп. 1. Д. 14.; ГАБО. Ф. 2138. Оп. 1. Д. 2а.; ГАБО. Ф. 2149. Оп. 1. Д. 2.
- История белорусской государственности: в 5 т. / А.А. Коваленя [и др.]. Минск: Беларуская навука, 2019. Т. 4: Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939–1953 гг.). 567 с.
- Рублевская Л. Иван, родство помнящий. URL: <https://www.sb.by/articles/ivan-rodstvo-pomnyashchiy.html> (дата обращения: 16.02.2026).
- Сарычев В. Национальные комитеты самопомощи. URL: https://pikabu.ru/story/istoriya_bresta_127natsionalnyie_komitetyi_samopomoshchi_proekt_v_poiskakh_utrachennogo_vremeni_ot_02_dekabrya_2011_6470152?ysclid=mgkvhw73w3539881925 (дата обращения: 16.02.2026).
- Чарота И.А. Был един народ славянский... // Беларуская думка. 2008. № 3. С. 42–47.

Oleg Gennadyevich Kazak

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Political Science, Belarusian State Economic University
Minsk, Belarus

Artem Sergeyevich Sereda

Teacher at Secondary School No. 3, Zhabinka

Zhabinka, Belarus

ETHNOCULTURAL PROCESSES IN WESTERN POLESIE DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (BASED ON ARCHIVAL SOURCES)

A review of the native region of Ivan Charota

Abstract

The article, based on documents from the State Archive of the Brest Region introduced into scholarly circulation for the first time, provides a characterisation of

the ethnocultural policy of the authorities of the Reichskommissariat “Ukraine” toward the autochthonous East Slavic population of Western Polesie (the present-day Brest Region of Belarus). It is noted that the actions of the occupying authorities were aimed at further cultural disintegration and denationalisation of the region’s inhabitants. This article discusses the native region of the Belarusian Slavist and Serbist Ivan Charota, to whom the work is dedicated.

Keywords: Western Polesie, Reichskommissariat “Ukraine,” school, record-keeping, population composition, I.A. Charota.

Са децом на селу 1981. године

Вјачеслав Сухњев²⁴³

Удружење новинара Русије
Удружење књижевника Русије

ПОНОВО СМО НА КОСОВУ ПОЉУ²⁴⁴

Сажетак

У раду се разматра историјско и духовно значење Косовог поља за српски народ, почев од битке 1389. године, која је постала симбол жртве и борбе за веру и државност. Посебна пажња посвећена је радовима Ивана А. Чароте (1952–2024), који је истраживао утицај историјских догађаја на савременост и наглашавао неопходност словенског јединства. Аутор анализира сложене српско-албанске односе, узроке сукоба на Косову и њихов геополитички значај, укључујући борбу за ресурсе и територију. У закључку се истиче да Косово остаје духовни центар српског народа и симбол његове историјске памети и наде у обнову правде.

Кључне речи: Косовска битка, словенско јединство, Иван Чарота, српско-албански сукоб, духовно наслеђе и православље

О Косовом пољу знају или су чули многи. Али није наодмет подсетити: 15/28. јуна 1389. године на југу Србије догодила се битка између Срба и Турака-Османа. На Косовом пољу код Приштине сукобиле су се војске кнеза Лазара Хребелјановића и султана Мурата I, покретача турске експанзије на Балкану. Сеча је била толико жестока да од обе војске готово ништа није остало, а њихови заповедници су погинули. Свака страна је сматрала да је победила. Османлије су се повукле на исток, а Срби су остали да сахрањују погинуле.²⁴⁵ Иван Чарота ће написати о кнезу Лазару: „Његова војска је зауставила продор турске орде у Европу, жртвујући своју државност”.²⁴⁶ И то је тако:

²⁴³ slava.suhnev@gmail.com

²⁴⁴ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синаодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

²⁴⁵ Види: Шишов В. Сербская Голгофа. 1389.
<https://diletant.media/articles/41075471/>

²⁴⁶ Чарота И. Косовская битва. 620 лет спустя.

заклонивши Европу, Срби су на дуго време доспели у зависност од турских освајача.

Битка на Косовом пољу на Видовдан (Видов дан), то знаковито догађање у историји Србије, временом је обрасло легендама које казују о ратничкој храбрости Срба, о издаји њихових савезника и истомишљеника. Састављен је читав корпус песама и предања о Косовској бици, постоји огромна научна литература, на којој су радили не само балкански истраживачи, већ и многи научници из разних земаља.

Такав научник био је Иван Алексејевич Чарота,²⁴⁷ изузетан белоруски филолог, инострани члан Српске академије наука и уметности, аутор више од 500 књижевно-критичких и публицистичких радова о историји, култури и књижевности братске Србије. Многи од њих објављени су на српском. Узгред речено, упркос привидној сличности српског језика са руским или белоруским, у учењу је он знатно сложенији од неких других словенских језика, и то што је Иван Алексејевич говорио и писао на српском сведочи о његовим изузетним лингвистичким способностима.

У научној средини Иван Чарота је познат не само по филолошким, већ и по историјско-публицистичким радовима, у којима се показује као мудар истраживач утицаја догађаја давно прошлих времена на савремену стварност. Откривање узрочно-последичних веза значајних момената омогућавало му је дубоко продирање у историју и непомућен поглед на околну стварност. Верни поклоник и преносилац идеје словенског јединства, Иван Алексејевич је на примеру Србије и њених суседа показивао колико је погубно непријатељство међу Словенима за опстанак словенске заједнице. У једном од интервјуа говорио је: „Било који словенски народ никада не може постојати у овом свету сам за себе. Само у словенском јединству. Сви се сећамо чувене метафоре о снопу прућа: један прут је лако сломити, а када су заједно, никако. Али данас се иде на разједињавање на прутове, на самоутврђивање словенских народа, и то на непријатељском односу

https://ruskline.ru/analitika/2010/03/04/kosovskaya_bitva_620_let_spustya/

²⁴⁷ Иван Алексеевич Чарота (1952 – 2024), советский и белорусский литературовед, славист, критик, историк культуры, переводчик, общественный деятель. Доктор филологических наук (1998).

према руској компоненти. Такво нешто је, по мом мишљењу, за словенство у целини самоубиство.”²⁴⁸

Колико је Чарота био у праву, показује само време: агресивно украјинство и ништа мање агресивно пољско шљахетство, самоутврђујући се у тражењу националног идентитета, такорећи, испреплели су се у загрљају на тлу безобзирне русофобије. Отишли су тако далеко у безогледној мржњи према свему руском да је у наредним годинама сама поставка питања о словенском јединству једноставно немогућа. И то у време када англосаксонски свет стоји насупротив Руском свету у тежњи да на колена баци највећу и најмоћнију словенску творевину – Савезну државу Русије и Белорусије. Заслепљени мржњом према Русима, словенски русофоби не схватају да су они, после пада Русије, следећи на реду под нож.

Обраћање Богу, признање његовог промислитељског дејства на све стране људске делатности уопште је карактеристично за српски национални дух. То се огледа у мноштву песама и предања и, што је најважније, у традицијама житијног понашања. Код Руса о таквом понашању постоји сажета пословица: „Без Бога – ни до прага”. То јест, без Божје воље човек не чини ниједан корак. Чврста вера дала је Србима невероватну храброст да буду и остану неразрушива тврђава православља у окружењу иноверја, када су браћа по крви постајала непомирљиви непријатељи по вери – Хрвати-католици и Бошњаци-муслимани.

Треба остати православан, и тада у Београду, на Калемегдану, што на турском значи Утврђење, почетком XV века настаје црква Ружица, посвећена Пресветој Богородици. Њу су Османлије рушиле и претворале у џамију, Аустријанци је преуређивали у барутни магацин, али одмах после Првог светског рата црква је обновљена. Ружица је обновљена по пројекту руског архитекте Николаја Петровића Краснова, који је у Београду подигао многа значајна здања. А руски сликар Андреј Васиљевич Биценко осликао је цркву фрескама и пројектовао лустере направљене од чаура пушака. На улазу у цркву стоји статуа српског краља Стефана Душана у оклопу из времена Косовске битке.²⁴⁹

Везу неуништиве православне вере и српске државности стално је истицао Иван Алексејевич Чарота, и није случајно што је у својим

²⁴⁸ Чарота И. Чего же нам не хватает? Наверное, разума. Интервью. <https://gornovosti.ru/news/3311/>

²⁴⁹ Види: Измајлов О. Николай Краснов – русский гений в Ялте и Белграде. <https://dzen.ru/a/YWqDFxEiyziC1bB>

радовима посвећивао толико пажње историји српске цркве и животу њених истакнутих подвижника, доприносећи популаризацији српске црквене мисли. Дубоко верујући човек, Чарота је био секретар Библијске комисије Белоруског егзархата Руске православне цркве и извршни уредник часописа „Православље”. Објављивао је радове многих српских отаца цркве. Посебно, Иван Алексејевич је превео и издао поуке светитеља Николаја Српског и чланке савременог социолога Зорана Милошевића.

*

О историји руско-српских и белоруско-српских веза може се говорити дуго. Познато је да су културне везе између Руса и Срба почеле још у XII веку. Српски краљ Драгутин (1270–1275) био је у пријатељским односима са великим кнезом владимирским Василијем I Јарославичем, млађим братом Александра Невског, и подржавао га у тешким временима татарско-монголске најезде. У XIV веку кнез Лазар Хребелановић, потоњи јунак Косовске битке, поконио је Русима који су живели у Србији цркву и село у Хвосну на северу Метохије. Веома плодотворно су се развијале културне и црквене везе, до те мере да су Срби неретко постајали јерарси православне цркве у Русији.²⁵⁰

Занимљиве су и династичке везе два народа. Иван III се оженио Софијом Палеолог, која је била не само сестричина последњег византијског цара Константина XI, већ и унука Јелене Дејановић, која је била у непосредном сродству са краљем Србије Стефаном Дечанским. Василиј III, син Ивана III, оженио се Јеленом Глинском, ћерком литванске кнегиње Ане Јакшић. А кнегиња је била ћерка српског војводе Стефана Јакшића. Тако је Иван IV Грозни имао српске корене по обе баке – Софији Палеолог и Ани Јакшић.²⁵¹

За време османског јарма хиљаде Срба кренуле су у Русију. Они су постајали научници и војсковође, рудари и земљорадници. Почетком XVIII века Петар Велики примао је у службу Србе, који су касније постали истакнути војни делатници. У Отаџбинском рату 1812. године учествовало је десет руских генерала српског порекла. А до средине XVIII века готово тридесет Срба постали су генерали руске царске војске.²⁵²

²⁵⁰ Види: История взаимоотношений России и Сербии. http://www.plam.ru/hist/russkii_belgrad/p1.php

²⁵¹ Исто.

²⁵² Види: Нечаев С. Русский Белград. <https://www.livelib.ru/book/1008003814-russkij-belgrad-sergej-nechaev>

Од 1759. године почиње редовно, од стране руске државе подржано, пресељење Срба у Русију. На Северном Донцу, на територији данашње ДНР, појављује се велика колонија названа „Новосербија / Нова Србија”. Многи колонисти служили су у руској војсци, уживајући углед храбрих и образованих стручњака. Русија је стално подржавала антитурске устанке Срба – финансијама, оружјем и добровољцима. А када је 1876. године почео ослободилачки рат Срба против османског јарма, у Русији су прикупљана огромна средства, којима су набављани оружје, лекови и одећа за устанике. У рат против Турака у српску војску отишло је, према различитим подацима, од три до пет хиљада руских војника. Лекари-добровољци из Русије радили су у српским болницама. Победа Русије у руско-турском рату 1877–1878. године донела је Србији и Црној Гори независност. Ове победе „послужиле су као снажан фактор буђења словенских народа и њихове тежње ка словенском јединству. Словенски народи на челу са Русијом срушили су дотадашњу моћ Османског царства и тиме створили услове за уједињење Словена”.²⁵³ Нажалост, до уједињења није дошло, већ је избио Први светски рат уз учешће, практично, свих словенских држава.

У рат 1914. године Русија је ушла ради заштите братског народа Србије.²⁵⁴

О белоруско-српским везама веома много је написано у радовима Ивана Алексејевича Чароте. Највише је истраживао духовне и културне везе, јер управо на нивоу културе и вере почиње стварање братских веза народа, без обзира на то колико их државних граница раздваја.

Веома пажљиво Чарота је проучио живот и рад Мануила Козачинског, просветитеља, црквеног делатника и писца, који је много учинио за српско-белоруску сарадњу. Зачуђујуће је колико су мало наши историчари проучавали ову изузетну личност, жали се Чарота. У совјетско време објављена је једна кандидатска дисертација у којој је разматрана фигура филозофа Козачинског. Неколико цитата из те дисертације, које наводи Чарота, показују на каквом је строго идеологизованом нивоу проучавано стваралаштво овог изузетног духовног делатника.

²⁵³ Платонов О. Славянское единство и Евразийский союз. <https://ruskline.ru/analitika/2013/06/17/>

²⁵⁴ Види: Кузмичева Л. «Над Сербией смилуйся ты, Боже!». Београд, 2022.

„Натуралистичке тенденције у филозофским погледима М. Козачинског, које се испољавају пре свега у облику елемената пантеизма, деизма и натуралистичког сенсуализма, најјасније су изражене у његовој натурфилософији и етици, која укључује учење филозофа о држави и ‘природном праву’.” „Филозофски и друштвено-политички погледи М. Козачинског представљају јасан доказ кризе средњовековног феудално-теолошког светоназора под притиском идеја раног Просветитељства.”²⁵⁵

„Укратко речено, – пише Иван Алексејевич, – диктат комунистичке идеологије довео је дисертанта ни до чега другог до закључка о „упорном стремљењу филозофа ка „природном”, узрочном објашњењу природних појава, без непосредног обраћања Богу”.²⁵⁶ Заиста, главна грешка свих совјетских истраживача духовних споменика прошлости била је изостављање из вида уцрквењености аутора. Али летописе, поуке, житија и разна Слова, укључујући и Слово о полку Игоровом, писали су представници цркве. „Сваки летописац или аутор житијне прозе био је по дефиницији хришћанин, огромну већину писаца Старе Руси чинили су не мирјани, већ клир – монаси, законоучитељи, високо свештенство. Зато и њихова дела треба читати кроз призму православног погледа на свет и његовог божанског устројства”.²⁵⁷

Један од првих совјетских истраживача православних светоотачких списа, Чарота посматра текстове у пуној вези са религијским контекстом. Он добро познаје не само време у коме је настало поједино дело, већ и пратеће околности, све до личног живота светих отаца, њихових односа са носиоцима власти и другим писцима. У том кључу данас ради и А. И. Ужанков, изузетан истраживач „Слова о полку Игоровом”. Такав метод читања омогућио му је, на пример, да открије аутора Слова – игумана кијевског Видубицког манастира Мојсија.

Разумљиво је да у совјетско време државног атеизма ни Чарота ни Ужанков нису могли широко да популаризују своје научне ставове. Са Видубицким манастиром повезан је и јунак истраживања И. А. Чароте – Михаил Козачински. Чарота о њему каже: „Личност Михаила Козачинског треба да изазива интерес као феномен изразито

²⁵⁵ Чарота И. Михаил (Мануил) Козачинский (1699-1755) в истории Сербии и Белоруссии. <https://www.rastko.rs/rastko/delo/16693>

²⁵⁶ Исто.

²⁵⁷ Сухнев В. Реки, напоющие Вселенную. «Стратегия России», № 1, 2012.

персонализованог остварења идеје јединства Словена и словенске књижевне заједнице у првој половини XVIII века. При томе Козачински није био само „везник” између словенских етноса раздвојених тадашњом геополитиком, већ је делатно представљао заједничку словесност. И чак ако се озбиљно односимо према данас привлачној идеји „евроцентризма”, не сме се заборавити, већ треба посебно нагласити да је овај православни представник источног словенства пре скоро три века у Аустрију (тј. у саму Централну Европу) носио знање и високе узор књижевног стваралаштва својих саплеменика”!²⁵⁸

Српски истраживач Властимир Ерчић много се бавио духовним наслеђем Михаила Козачинског. Иван Чарота наводи речи српског научника: „Слущка архимандрија постала је својеврстан ауторитет заштитнице Православља у католичкој Пољској, неунијатско упориште на унијатској територији, оаза источнословенске аутохтоности у крају густо испресецаном језуитским школама, на земљи где је народ упорно држао своје корене, чувајући свест о себи и о својој мисији према самом себи”.²⁵⁹

Иван Алексејевич наглашава да, нажалост или на срамоту, савремени Белоруси нису сачували дужно сећање на њега. Делатност и стваралаштво Козачинског у време када је боравио у Слуцку остајали су и остају као иза густе тамне завесе.

Овде, у Слуцку, затворио се земаљски круг изузетног црквеног филозофа и писца, а почетак његових дела положен је у једноверној Србији. Рад о Козачинском Иван Чарота завршава овако: „Желело би се изразити нада да ће ипак успети да се подробније обнове околности живота и делатности овог нимало обичног служитеља Цркве Христове у Случчини, да постану својина савремених поколења православних Белоруса. То је – у славу Божју; и у славу подвижника Православља на земљама Србије и Белорусије”.²⁶⁰ Уопште, изузетна манифестација српско-белоруских веза управо је делатност Ивана Чароте.

*

²⁵⁸ Чарота И. Михаил (Мануил) Козачинский (1699-1755) в истории Сербии и Белоруссии. <https://www.rastko.rs/rastko/delo/16693>

²⁵⁹ Эрчић В. – в статье И. Чароты «Об архимандрите Слуцкого Свято-Троицкого монастыря Михаиле (Козачинском)». «Наш современник», № 4, 2018.

²⁶⁰ Чарота И. Михаил (Мануил) Козачинский (1699-1755) в истории Сербии и Белоруссии. <https://www.rastko.rs/rastko/delo/16693>

У многим радовима Чарота се неизоставно враћао главној страници српске историје – сукобу на Косовом пољу. Више пута је говорио да је разједињеност Словена, која је поновила разједињеност руских кнежевина у време татарско-монголске најезде, допринела поразу Срба на Косовом пољу. Србија је заштитила Европу од османске најезде, али је изгубила државност на читаве векове.

Нажалост, поуке Косовог поља нису донеле корист. Већ крајем XX века, када се заоштрила борба балканских народа против подмукле политике колективног Запада, њихова разједињеност се само продубљивала. И то супротстављање водило се не само у војној, већ и у сфери духа и језика. О томе је Иван Алексејевич говорио овако: „Године 1850. био је закључен договор о јединственом језику између Хрвата и Срба. И у лексичком речнику тих народа било је 96 процената заједничких речи. Али када се крајем XX века распала држава, Хрвати су поставили за циљ преобликовање језика – да број заједничких речи не прелази четири процента. Данас се исто дешава са Украјином. И за нас, Русе и Белорусе, то је несрећа”.²⁶¹

Једно од главних, свакако, дела Ивана Чароте, у коме се упорно спроводи мисао о јединству Словена, где се преплићу историја и публицистика, лични утисци и сведочанства очевидаца – јесте обиман рад „Косовска битка се наставља”.²⁶² Први пут је објављен у Минску 2009. године у часопису „Неман”.

Чарота скреће пажњу на једну важну околност. Албанци су одавно насељавали Косовски крај, како се каже, тихо и неприметно. Користили су, на пример, то што су се Срби пресељавали из Косова и Метохије на север земље како би се ослободили турског јарма и принуде на исламизацију. Само 1690. године око тридесет хиљада Срба, под вођством патријарха Арсенија III, преселило се на земље данашње Војводине, која је тада била у поседу Хабзбуршке монархије. Места Срба који су отишли заузимали су Турци и Албанци. Нови становници Косова и Метохије више од два века чинили су све да што више отежају живот Србима, који су све те године водили борбу за независност. Иван Чарота саопштава: „Национално-ослободилачка борба Срба, која се појачала од почетка XIX века, неизоставно их је сукобљавала са Албанцима који су насељавали крај као освајачи, присталице и

²⁶¹ Чарота И. Чего же нам не хватает? Наверное, разума. Интервью. <https://gornovosti.ru/news/3311/>

²⁶² Чарота И. Косовская битва продолжается. «Неман», № 10, 2009.

заштитници османске власти и носиоци муслиманске вере. При поразима српских устаника неизоставно је следио терор не само од стране Турака, већ и локалних Албанаца. А када је на крају обновљена државност Србије, крај је остао изван њених граница”.²⁶³ И све зато што су уједињењу Косова и Србије сметали Албанци који су се учвршћивали на страдалним земљама.

Они су организовали покрет за „Велику Албанију”. Иако, појашњава Чарота, до 1912. године ни сама Албанија није имала независну државу. Од 1870-их деловала је организација „Албанска лига” / „Призренска лига” (тако названа по граду Призрену где је формирана), која је формулисала великоалбанску идеју и бавила се њеним спровођењем. Сходно томе, од 1878. до 1912. године на територији Косова и Метохије Срби нису били само угњетавани, већ су настојали да их униште или протерају. И број српског становништва тамо се само у том периоду смањио за пола милиона.

Званично, Призренска лига, основана 10. јуна 1878. године, звала се Лига за заштиту права албанске нације. Иза ње су стајали Турци, који су се противили одлукама Берлинског конгреса. Подсетимо, према тим одлукама неке пограничне територије Османског царства предаване су Црној Гори и Грчкој. А 1912. године Србија је добила контролу над Косовом, што није умањило сепаратистичке тежње Албанаца.

Зашто су српски суседи са таквом упорношћу вековима тежили Косову? Мора постојати неки разумљив разлог. И Чарота одговара на то питање. „На територији данашњег краја Косово и Метохија деловали су рудници. Тамо су постојала и постоје изузетно богата налазишта каменог угља, гвожђа, цинка, олова, кобалта, молибдена, сребра, злата. И, што је веома важно, одувек се посебан значај придавао геостратешком положају тих територија. Одавно је укорењено мишљење: „Ко држи Косово – држи Балкан”.”²⁶⁴

Познато је да на Косову и Метохији резерве мрког угља заузимају пето место у свету и износе око 14 милијарди тона. На мрком угљу производи се практично сва електрична енергија у крају. А ево процене резерви других руда: олово и цинк – 59 милијарди тона, боксити – 2 милијарде тона, никл – 13 милијарди тона, магнезијум – 4,1 милијарда тона. Поред тога, у Косову и Метохији има налазишта

²⁶³ Исто.

²⁶⁴ Исто.

индијума, германијума, галијума, талијума, кадмијума и калаја. Према истраживањима Управе за рударство и минералне ресурсе и Светске банке, вредност минералних ресурса Косова процењује се на 13,5 милијарди евра.²⁶⁵

Напета ситуација у Косову и Метохији није се „разрешила” чак ни када је крај ушао најпре у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, потом у Краљевину Југославију и, најзад, у Федеративну Народну Републику Југославију. Чврсте државне споне само су споља, како се показало, обуздавале разорну енергију непријатељства. Албанци су током Другог светског рата ратовали на страни италијанских окупатора и захтевали отцепљење Косова у корист Албаније. Косовски Албанци такође су подржавали „браћу” из метрополе. Због различитих приступа судбини послератног Косова избио је прави оружани сукоб између албанских комуниста, који су захтевали очување краја у саставу Југославије, и албанских националиста, који су намеравали да припоје Косово Албанији.

После пораза Хитлера и његових савезника, чинило се да се обнавља суверенитет Југославије над Косовом и Метохијом по праву победничке стране. И тај суверенитет је обновљен. Али, из неког разлога, у потпуно изопаченом облику, о чему пише Иван Алексејевич: „После победе над фашизмом, приликом образовања Федеративне Народне Републике Југославије, створена је Аутономна покрајина Косово и Метохија у саставу Републике Србије. Али, колико год то било чудно, Срби протерани од стране окупатора и колаборациониста 1941–45. године нису могли да се врате тамо. Јосиф Броз Тито је то забранио посебним указом од 16. марта 1945. године. Штавише, њихова – представника победничког народа! – земљишна својина и сва непокретност били су национализовани и предати представницима пораженог народа, чији је број у крају још једном повећан на рачун досељеника из суседне Албаније. Само се намеће поређење: резултати Другог светског рата нису парадоксални само сада и не само за Белорусе”.²⁶⁶

И. А. Чарота приповеда да је председник Југославије Јосип Броз Тито планирао да створи „Балканску Федерацију”. У њен састав је, поред југословенских република, желео да укључи Бугарску, Грчку и,

²⁶⁵ Клякич С. Война за косовские полезные ископаемые. https://ruskline.ru/monitoring_smi/2011/12/19/

²⁶⁶ Чарота И. Косовская битва продолжается. «Неман», № 10, 2009.

наравно, Албанију, којој је намеравао да преда Косово и Метохију. Тито је подстицао пораст локалног албанског становништва тиме што је проглашавао себе кумом сваке албанске породице у којој би се родило девето дете. Године 1963. Косовско-метохијска област добила је статус Аутономне покрајине. Албанци су овде имали покрајински парламент, своју владу, медије и издавачке могућности на матерњем језику, на њему су стицали средње и високо образовање. Предности албанског становништва шириле су се и учвршћивале до те мере да су од краја 1960-их година у крају почела нагло да расту националистичка расположења, која су се заострила до степена дискриминације локалних Срба.

„Покушаје да заштити свој народ, – пише И. А. Чарота, – више пута је предузимала Српска православна црква, обраћајући се закону и његовим гарантима. Конкретно, 19. маја 1969. године Синод СПЦ обратио се непосредно председнику СФРЈ Ј. Б. Титу. Обраћање је садржало аргументовану констатацију да православно становништво краја и његове светиње трпе терор: врше се напади на манастире, укључујући и женске, наноси се физичка штета њиховим житељима, уништавају се манастирске њиве и шумска добра, разарају надгробни споменици... У свом одговору од 23. маја 1969. године Тито је изразио жаљење поводом наведених чињеница, признајући их као кршење Устава СФРЈ”.²⁶⁷

И шта онда? Упркос Титовом признању, криза међуетничких односа у крају продубљивала се и попримала крајње облике – као отворени терор локалних Албанаца према неалбанцима, пре свега према Србима. После Титове смрти 1980. године почели су нeredи у Приштини. Они су се одвијали под паролом: „Косово – република!” уз непосредну подршку Албаније. Подривну делатност су активирале албанске емигрантске организације, а почетком 1990-их већ је постојало више од десет партија које су чиниле разгранату „Албанску политичку алтернативу Косова”. Дана 2. јула 1990. године прогласиле су „Декларацију независности”, створиле алтернативни систем власти – „владу Косовске Републике”, која је формирала такозвану „Ослободилачку војску Косова”. Обука терориста и команданата ОВК одвијала се у иностранству, у исламским земљама, као и у Албанији уз подршку Ал-Каиде.

²⁶⁷ Исто.

Иван Алексејевич наводи бројке сукоба: „Само у периоду од 1. јануара до 30. августа 1998. године на територији Косова и Метохије Албанци су извршили 1126 терористичких аката, у којима су убијена 74 и рањена 282 полицајца, као и, сходно томе, 80 и 95 цивилних лица; од 1. јануара до 31. октобра 1998. године исте снаге извршиле су отмицу 260 лица, међу којима је било 50 жена и 14 малолетника. Терористичке банде нападале су манастире и храмове – посебно су гранатирале манастир светих Козме и Дамјана у селу Зочиште, одвеле 8 монаха, као и 27 стараца и старица који су се у светој обитељи скривали од терора”.²⁶⁸

Албанци су упорношћу разјарене банде разбојника протеривали Србе из Косовског краја. Хришћанима су оставили два избора: да умру у завичају или да оду. Напуштена српска имања заузимали су Албанци, а оне који нису желели да напусте родна места прогањали су суровошћу каква није виђена још од времена османске владавине. Убијали су сељаци и учитељи, свештеници и трговци, жене и деца. Скврнављене су цркве, уз исмевање вере и традиције аутохтоног становништва.

Али чим је руководство Југославије, укључивши војску и полицију, пружио отпор терористима, светски медији су, као по команди, завапили о суровости власти према Албанцима и масовним одмаздама Срба над њима. Ситуација је, чинило се, стављена под контролу, али су светске мас-медије буквално преплавиле снажне оптужбе о неадекватности предузетих мера, о суровости и наводним масовним одмаздама Срба над Албанцима. И. А. Чарота пише: „У суштини, то је био информациони рат који су против СРЈ повеле САД у савезу са низом европских држава; бука се дизала на читав свет како би се неутралисала Југословенска армија, приморала да напусти крај чији се статус доводио у питање, а уместо ње увеле трупе НАТО-а, којима би, поред осталог, било дато право да се распоређују по читавој територији Југославије. И да би се прогурао такав план „регулисања”, коришћена су многа средства, укључујући и конференцију у Рамбујеу код Париза (фебруар 1999) уз учешће САД, ЕУ и РФ. Под вишестраним притиском власти СРЈ и Србије биле су спремне да се сагласе са повлачењем војске са територије краја. Али како се могло пристати на окупацију?”²⁶⁹

*

²⁶⁸ Исто.

²⁶⁹ Исто.

Дана 24. марта 1999. године почело је варварско бомбардовање Србије од стране авијације САД и њихових савезника из НАТО-а – без санкције Савета безбедности УН. Штавише, у кршењу повеље те међународне организације. Дипломате земаља НАТО-а, медији и други „господари мишљења” представљали су колективну агресију као борбу против „диктатуре Милошевића”, за „спречавање хуманитарне катастрофе”. „Ако се ствари назову правим именом, – закључује Иван Алексејевич, – блок НАТО је наступио као организација међународног терора, која је спроводила разарање суверене државе, мешајући се у њене унутрашње послове, подржавала терористе-сепаратисте који су имали за циљ стварање етнички чисте територије за себе и отцепљење краја од Србије”.²⁷⁰

Нажалост, на страну агресора стале су владе некадашњих братских република – Хрватске, Босне и Херцеговине, Словеније, Македоније. НАТО су подржале – макар и невољношћу да расправљају о бомбардовању – владе суседних Бугарске, Мађарске, Румуније, Чешке, Словачке... па чак и Русије. Многи руски делатници сматрају, и с тим је тешко не сложити се, да је таква позиција Русије постала велика, неисперива мрља на угледу наше земље. „Заокрет над Атлантиком” премијера Јевгенија Примакова показао се као ефектан, али не и ефикасан начин да се помогне братској Југославији.

Два и по месеца трајало је бомбардовање не само војних објеката, већ и болница, школа, вртића. Разаране су железничке и друмске комуникације, складишта нафте, електране и далеководи, водоводи и други инфраструктурни објекти. На територију Југославије бачена је експлозивна снага десет пута већа од оне која је задесила Хирошиму и Нагасаки. Само међу цивилним становништвом СРЈ било је око хиљаду и по погинулих и више од пет хиљада рањених. И све то – само зато што су Срби устали против дрских освајача који су посегнули за светом земљом Косова.

Иван Чарота овако објашњава светост тог краја: „Косовско-метохијска земља јесте општенационални Пантеон, гробље јунака и средиште светиња – више од 1300 манастира, цркава и црквица, међу којима је, ако се говори световним језиком, више од 160 споменика од међународног значаја; овде се налазила древна престоница световног владара и до данас се налази Престо Првојерарха Српске Цркве. Ево низа одређења које не сме и не може изгубити наше – источних

²⁷⁰ Исто.

Словена, као и Срба – колективно памћење: „узвишена епопеја мистике и славе православног Балкана”, „лек против свих духовних и моралних болести”, „извор надахнућа и очишћења савести свих будућих поколења”. „Велики Погост”, „Српско Распеће”, „Родослов Србије”, „Огњиште српске слободе”, „Свенародни жртвеник”, „Застава нације”, „Српски Јерусалим”...²⁷¹

Иван Алексејевич завршава овај низ: „И како се Срби могу одрећи Косова и Метохије? Који је народ спреман да се добровољно одрекне својих извора и духовних корена, да препусти на гажење своје светиње и гробове предака? А како свет који себе сматра цивилизованим може допустити уништење сржи хришћанске српске и општесловенске, а тиме и светске културе?”²⁷²

Чарота приповеда како је два пута путовао на Косово. Први пут – у јесен 2000. године, одмах после окупације српских земаља од стране Албанаца. Тада је упадљиво било обиље контролних пунктова, огроман број стране војне технике и војника КФОР-а, који су по замисли натовских стратега требало да представљају мировњаке, а у ствари су чували Албанце у случају избијања српског отпора. Чарота и неколико писаца из Белорусије, Русије и Србије ишли су тамо да морално подрже Србе.

Други пут Иван Алексејевич је дошао на Косово после 9 година. Запрепастило га је обиље новоградњи дуж пута. То су Албанци подизали куће на земљиштима одузетим од Срба, често буквално на згариштима или поред рушевина српских кућа. Чарота примећује: „Основни стратешки прорачун Албанаца јесте да заузму парцеле управо уз велике путеве, означавајући тако своју предност на основу права силе. Касније ће им, по европским законима, ту имовину бити практично немогуће одузети. А на оно што су сада отели, данас затварају очи, а сутра ће заборавити”.²⁷³

На такву селективну заборавност европских бирократа и данас се ослањају досељени Албанци у Косову и Метохији. Који Срби, које српске земље? То је било тако давно...

Али такав исход данашњег сукоба не може задовољити Србе. Они се враћају у Косово и Метохију, враћају се на земље где назив сваког села, сваког предела, сваке реке дише српском историјом,

²⁷¹ Чарота И. Косовская битва продолжается. «Неман», № 10, 2009.

²⁷² Исто.

²⁷³ Исто.

српским памћењем: Бабин Мост, Брезница, Велика Река, Думница, Драгош, Лазарица, Милошево, Митровица, Обилић, Смрековица, Грачаница...

Иван Алексејевич дошао је у Грачаницу на Видовдан, када су обележаване две округле годишњице – 620 година Косовске битке и 10 година бомбардовања Југославије од стране натовских „лешинара”. Он је подробно описао како је много људи из свих крајева Србије и из словенских земаља дошло на Косово поље, како су усрдно узносили молитве у сећање на прошлост и у нади у будућност. Центром Косовог поља сматра се брежуљак на коме је подигнута кула Газиместан. Тога дана Газиместан је доживљаван као средиште читаве Србије. Иван Алексејевич истиче да су се молитве чуле у звонастој тишини при огромном окупљању народа.

Приповедање о Видовдану Чарота завршава овако: „Владика Артемије²⁷⁴ позвао је да се иде на молебан на месту изградње манастира у част светог кнеза Лазара. То место је на врху горе Голи Брег недалеко од Лепосавића. Тачно пре годину дана тамо је постављен крст. А за то време откупљено је земљиште и пробијен пут дуж планинске падине. Са врха, где ће бити подигнута света обитељ, отвара се приказ неописиве лепоте. А уз то се виде и још два недавно основана манастира – у част Јована Крститеља и преподобне Параскеве. При томе заједно чине јединство које се може видети буквално сопственим очима”.²⁷⁵

Али Албанци, који су заузели за Србију знаковиту територију, до данас не могу да створе овде пуноправну државу. Од почетка 2025. године до новембра није формирана влада, под знаком питања су избори за парламент. Албанци настоје да унутрашње неуређености и политичке свађе прикрију вештачки створеном напетошћу на спољном плану. Конкретно, влада окупатора „форсирала је замену српских регистарских таблица косовским, забранила употребу српског динара на северу „Косова”, где већински живе Срби, затворила тамо филијале српских банака и представништва других институција Србије. Не доводећи у питање оправданост тих корака, ЕУ и САД су оштро критиковале Приштину зато што су предузети једнострано, без консултација са западним партнерима и договора са Београдом. Све то

²⁷⁴ Артемий (Радосавлевич) (1935-2020), б. епископ Рашско-Призренский и Косово-Метохийский, основатель и глава неканонической «Рашско-Призренской епархии в изгнании».

²⁷⁵ Чарота И. Косовская битва продолжается. «Неман», № 10, 2009.

довело је до обустављања дијалога између „Косова” и Србије о нормализацији односа, који Запад активно подстиче”.²⁷⁶

Ми смо поново на Косовом пољу – и у околини Приштине, и на прилазима Кијеву. Пут ка слободи Косова води кроз Украјину. Победићемо – и Запад више неће моћи да диктира Србима ко је господар на Косовом пољу. Оствариће се сан поколења Срба и сан изузетног белоруског научника – Ивана Алексејевича Чароте.

ЛИТЕРАТУРА

- Измаилов О. Николай Краснов – русский гений в Ялте и Белграде.
<https://dzen.ru/a/YWqDFxEiyyziC1bB>
- История взаимоотношений России и Сербии.
http://www.plam.ru/hist/russkii_belgrad/p1.php
- Кляич С. Война за косовские полезные ископаемые.
https://ruskline.ru/monitoring_smi/2011/12/19/
- Кузмичева Л. «Над Сербией смилуйся ты, Боже!». Београд, 2022.
- Нечаев С. Русский Белград. <https://www.livelib.ru/book/1008003814-russkij-belgrad-sergej-nechaev>
- Платонов О. Славянское единство и Евразийский союз.
<https://ruskline.ru/analitika/2013/06/17/>
- Сухнев В. Реки, напоющие Вселенную. «Стратегия России», № 1, 2012.
- Сысоев Г. На косовском фронте Запад ждёт перемен.
<https://www.kommersant.ru/doc/8213547>
- Чарота И. Косовская битва продолжается. «Неман», № 10, 2009.
- Чарота И. Косовская битва. 620 лет спустя.
https://ruskline.ru/analitika/2010/03/04/kosovskaya_bitva_620 лет_spustya/
- Чарота И. Михаил (Мануил) Козачинский (1699-1755) в истории Сербии и Белоруссии. <https://www.rastko.rs/rastko/delo/16693>
- Чарота И. Чего же нам не хватает? Наверное, разума. Интервью.
<https://gornovosti.ru/news/3311/>
- Шишов В. Сербская Голгофа. 1389. <https://diletant.media/articles/41075471/>
- Эрчич В. – в статье И. Чароты «Об архимандрите Слуцкого Свято-Троицкого монастыря Михаиле (Козачинском)». «Наш современник», № 4, 2018.

²⁷⁶ Сысоев Г. На косовском фронте Запад ждёт перемен.
<https://www.kommersant.ru/doc/8213547>

Vyacheslav Sukhnev
Union of Journalists of Russia
Union of Writers of Russia

WE ARE AGAIN IN THE KOSOVO FIELD

Abstract

The paper examines the historical and spiritual significance of the Kosovo Field for the Serbian people, beginning with the battle of 1389, which became a symbol of sacrifice and the struggle for faith and statehood. Special attention is given to the works of Ivan A. Charota (1952–2024), who studied the influence of historical events on the present and emphasised the necessity of Slavic unity. The author analyses the complex Serbian-Albanian relations, the causes of conflict in Kosovo, and their geopolitical significance, including the struggle over resources and territory. In conclusion, it is emphasised that Kosovo remains a spiritual centre of the Serbian people and a symbol of their historical memory and hope for the restoration of justice.

Keywords: Kosovo Battle, Slavic unity, Ivan Charota, Serbian-Albanian conflict, spiritual heritage and Orthodoxy.

У Минску, у стану 1986. године

Уручење Ордена Светог Саве, Манастир Ваведења Пресвете Богородице 2007.

ИВАН ЧАРОТА
У СВЕТЛУ ФИЛОЛОШКЕ НАУКЕ

Никита Викторович Супрунчук²⁷⁷

кандидат филолошких наука, доцент,
Белоруски државни универзитет
Минск, Белорусија

СПЕЦИФИЧНОСТ СРПСКИХ И БЕЛОРУСКИХ ГЛАГОЛСКИХ ПРИДЕВА У АСПЕКТУ ПРЕВОДИЛАЧКОГ ПОСТУПКА И. А. ЧАРОТЕ²⁷⁸

Сажетак

Категорије времена, вида и таксиса изражавају основна значења која карактеришу време догађаја у односу на тренутак говора и у односу један према другом. Рад је посвећен најмање проученој од њих – таксису: он сигнализира узајамну истовременост, претходност или постериорност радњи помоћу средстава као што су везници и везничке речи, специјализовани глаголи, одређени граматички облици времена, глаголски прилози и глаголски придеви. На материјалу романа *На Дрини ћуприја* (1945) Иве Андрића и превода на белоруски језик Ивана Алексејевича Чароте, разматра се улога глаголских придева у књижевном тексту. Утврђено је да у оба текста значајно преовлађују трпни глаголски придеви. Такође су представљене основне етапе биографије преводиоца и теоретичара књижевности, доктора филолошких наука, професора Белоруског државног универзитета у Минску Ивана Алексејевича Чароте (1952–2024).

Кључне речи: Иван Алексејевич Чарота; Иво Андрић; међусловенски превод; категорије времена и таксиса; глаголски придев (партицип).

ЖИВОТНИ ПУТ И. А. ЧАРОТЕ

Животни пут Ивана Алексејевича Чароте започео је 16. септембра 1952. године у селу Лишчики Кобринског рејона Брестске области Белоруске Совјетске Социјалистичке Републике (СССР). Географски положај његове завичајне средине – на споју граница Белорусије, Украјине и Пољске – у великој мери је предодредио његову

²⁷⁷ msuprunch@gmail.com; ORCID 0009-0009-2994-2062

²⁷⁸ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

будућу вишејезичност и интересовање за славистику. Ево како је он описивао ту ситуацију: „Рођен сам у Брестској области на „тронеђи”: од мог села до границе са Пољском има 30 километара, до границе са Украјином – 20. Власт се овде мењала више пута, са њом се мењао и државни језик...”²⁷⁹ Тако је дечак учио да чита одмах по неколико издања: белоруске новине „Камуністычная праўда”, московску „Правду”, пољски буквару и шевченков „Кобзар”.

Још један важан фактор дечјег (а потом и одраслог) живота било је религијско васпитање. Деда, бака и мајка Ивана Алексејевича били су верујући људи и преносили су своју веру на њега. Овако се тога сећао: „Одговарајући на питање да ли је постао слависта још у детињству, дао је промишљен и скроман одговор: 'Сматрам да слависта нисам постао, већ сам вољом Божјом послат у такав животни простор који је обезбедио најповољније услове за то. Могуће је да је то у већој мери судбина него идеолошки избор’”²⁸⁰

Професионално формирање истраживача одвијало се у Минску, у учионицама Белоруског државног универзитета (БДУ), где је од 1969. до 1974. године студирао на одсеку за руски језик и књижевност Филолошког факултета. Од 1967. до 1987. године тамо је радила Вера Михајловна Лумбина (1920/1921²⁸¹–2018). Њени деда, бака и родитељи побегли су из Русије после Октобарске социјалистичке револуције и нашли уточиште у граду Рача (Крагујевачка), а касније у Новом Саду. Након заоштравања совјетско-југословенских односа, Вера Лумбина је била приморана да напусти Југославију и на крају се обрела у Минску, где је на позив професора Адама Јевгенијевича Супруна, истакнутог слависте, оснивача катедре за теоријску и словенску лингвистику (1966), почела да предаје српски језик на БДУ.²⁸² „Захваљујући њеном уводном курсу, Иван Алексејевич, по образовању русиста, стекао је основна знања о култури Југославије, нарочито Србије, као и о српскохрватском језику и књижевности. Од тада се студиозно бавио

²⁷⁹ Вядучы славiст краiны : бiябiблiяграфiчны паказальнiк / склад. С. Д. Курачук. Кобрын: Цэнтральная раённая бiблiятэка, 2022. С. 6.

²⁸⁰ Исто, стр. 7.

²⁸¹ У литератури се могу срести обе године рођења.

²⁸² Детаљније о томе види.: Супрунчук Микита В., Леонова Људмила В. Преглед изучавања српског језика у Белорусији // Наш језик, књ. XLVI, св. 1/2, 2015. С. 51–62.

југославистиком и проучавао сва питања која се на њу односе”, истиче његова ученица, доцент А. В. Наумова.²⁸³

Године 1977. започела је дугогодишња каријера Ивана Алексејевича на БДУ. Прошао је све ступњеве универзитетске хијерархије: од асистента до редовног професора и шефа катедре за славистику (словенске књижевности). Његов научни развој обухватио је одбрану две дисертације које одражавају еволуцију његових интересовања: кандидатске (докторат) „Стваралаштво М. А. Шолохова у књижевном процесу Југославије (1956–1986)”, одбрањене на Лењинградском државном педагошком институту, и докторске (хабилитација) „Белоруска књижевност XX века и процеси националног самоодређења”, одбрањене на БДУ. Вишегодишњи плодан рад на пољу религијске и световне просвете више пута је награђиван белоруским почасним звањима и признањима, међу којима су, на пример, медаља Франциска Скорине (2023), награда председника Републике Белорусије „За духовни препород” (2004, 2019), значка „За велики допринос књижевности” (2012) и др. Његов рад је био високо цењен и у иностранству: у Русији (медаља А. С. Пушкина (2015)), Србији (награда Удружења књижевника Србије (2000), награда Фонда браће Карић (2014), медаља „За заслуге” (2014) и др.) и др.²⁸⁴ Године 2009. И. А. Чарота изабран је за иностраног члана Српске академије наука и уметности.

СТВАРАЛАЧКО НАСЛЕЂЕ И. А. ЧАРОТЕ

Опсежну публицистичку активност научника тек треба детаљно описати, а за сада се могу дати само прелиминарне оцене: више од 15 научних и наставних књига, више од 30 књига превода, више од 600 публикација у периодици. Ове бројке ће, несумњиво, бити прецизиране након израде потпуне библиографије његових радова и анализе његове делатности као преводиоца, приређивача, уредника, критичара и др.

Из импресивног списка радова издваја се изванредна антологија белоруске поезије коју је саставио И. Чарота, а на српски језик превео професор Београдског универзитета, књижевни историчар и теоретичар

²⁸³ Наумова Анна В. Иван Алексеевич Чарота // Журнал Белорусского государственного университета. Филология, № 1, 2025. С. 122.

²⁸⁴ Додатни детаљи се могу пронаћи у меморијалном чланку: Шевченко Кирилл В. Профессор Белорусского государственного университета, академик Сербской академии наук и искусств Иван Алексеевич Чарота (1952–2024): жизнь во имя славистики // Славянский альманах, № 1-2, 2025. С. 499–506.

превођења Миодраг Сибиновић.²⁸⁵ За студенте Филолошког факултета БДУ И. Чарота је приредио пет свезака хрестоматије: збирку дела и њихових одломака који представљају целокупну историју српске књижевности на изворном језику.²⁸⁶

Треба напоменути да је наставни процес у области србистике и југославистике на БДУ морао да се организује у тешким условима оштрог недостатка кадрова и уџбеника. 1990. година већину специјалистичких лингвистичких предмета предавала је Људмила Васиљевна Леонова. Основне књижевнотеоријске дисциплине предавао је Иван Алексејевич Чарота, а неколико курсева држали су доценти Филолошког факултета Николај Николајевич Хмељницки и Николај Васиљевич Трус. Уџбеника и хрестоматија из српске књижевности студенти БДУ нису имали. Иван Алексејевич је те курсеве стварао практично од нуле. Сећам се како је на наставу доносио књиге о историји српске књижевности Ј. Скерлића, Ј. Деретића, М. Павића и других, читао нам неопходне одломке, допуњавао их сопственим сећањима на Југославију, на своја бројна путовања тамо, сусрете са културним и друштвеним делатницима, посете библиотекама, музејима, манастирима, издавачким кућама итд.

Велику пажњу И. Чарота посвећивао је и богословској литератури. Захваљујући његовом труду, Источним Словенима постала су доступна дела Патријарха Српског Павла, Светог Владике Николаја (Велимировића), преподобног Јустина (Поповића) и др. Дуги низ година Иван Алексејевич је радио у комисији за превод Библије на белоруски језик. Његове заслуге на том пољу високо је оценила Православна црква и одликовала га орденом Преподобног Сергија Радонешког (2002), орденом Светог Саве III степена (2004), орденом Светог Кирила Туровског (2012) и др. У монографији „Белоруски језик и црква“²⁸⁷ аутор је развијао идеју нераскидиве повезаности вере и речи, указујући да језик у сакралној сфери стиче посебна својства, постајући чувар историјског памћења народа. Анализирао је како је религијски фактор утицао на етничку самосвест Белоруса и тврдио да је

²⁸⁵ Антологија белоруске поезије / приредио И. Чарота; превео с белоруског М. Сибиновић. Београд: Српска књижевна задруга, 2012.

²⁸⁶ Српска књижевност: антологија текстова: у 5 кн. / приредио И. Чарота. Минск: БДУ, 2002–2007.

²⁸⁷ Чарота Иван А. Беларуская мова і царква. Минск : Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2000.

источно хришћанство формирало основу на којој је израсла савремена белоруска култура.

И. Чарота је, између осталог, осуђивао дерусификацију и истицао: „Како год било (како су говорили наши мудри преци, по Божјој вољи), камен темељац националне (!) суштине Белоруса јесте руска припадност. Ако се тај камен уклони, суштина нема на чему да почива. ‘Белорускост’ ће сама по себи нестати. Другим речима, тада не може бити говора не само о здравој националној самосвести, него ни о каквој националности уопште.”²⁸⁸ У низу радова истраживач је проучавао процесе глобалне промене светског поретка, улогу евроинтеграција. Чини се да ова питања још увек нису решена; односи између белоруског и руског народа имају своје успоне и падове, периоде сукоба и пријатељства, дакле, несумњива је вредност државног суверенитета наше земље, чијем је служењу Иван Чарота посветио свој живот.

Многа књижевна дела такође је превео И. Чарота. Међу њима су књиге Ива Андрића, Бранислава Нушића, Добрице Ћосића, Драгана Лакићевића, Драга Јанчара, Гроздане Олујић и др. И. Чарота је наглашавао посебан значај такве делатности, указујући да су страна дела неопходна и да позитивно утичу на књижевни процес у целини: „Преводно дело је текст који настаје као плод уметничког преобликовања. Наравно, оно задржава припадност оној инационалној књижевности у којој је првобитно настало. Али, стекавши други језички облик и претрпевши одговарајуће трансформације, оно постаје, пре свега, појава и чинилац књижевности која га је присвојила.”²⁸⁹

Превод је за Ивана Алексејевича био облик међународне комуникације усмерен на обогаћивање сопствене културе. У приручнику „Теорија и пракса књижевног превођења” (2011) он је образлагао неопходност не само еквивалентног преношења смисла, већ и преношења „духа” народа носиоца језика. Његов рад на антологијама хришћанске поезије и прозе представљао је покушај да се у књижевни оптицај врати слој духовности који је у совјетском периоду био потиснут.

²⁸⁸ Чарота Иван А. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // Социология, № 1, 2015. С. 80.

²⁸⁹ Чарота Иван А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу: дапаможнік. Мінск: БДУ, 2011. С. 19.

ПРЕВОД РОМАНА ИВЕ АНДРИЋА „НА ДРИНИ ЋУПРИЈА”

Обратимо се монументалном делу преводиоца – раду на роману „На Дрини ћуприја” (1945), вероватно најпознатијем делу Иве Андрића.

Прву публикацију Андрићевих дела на белоруском језику припремио је, вероватно, Леонид Самосејка 1967. године.²⁹⁰ Затим су уследили преводи у периодици В. Рагојше, Г. Творонович, А. Рјазанова, Н. Супрунчука, А. Наумове и др.²⁹¹ Неколико дела нобеловца у преводу А. Рјазанова ушло је у извршну антологију „Српска поезија”, коју су приредили М. Ђерковић и И. Чарота.²⁹²

Низ Андрићевих приповедака у часописима и читаву књигу превео је Б. Сачанко.²⁹³ У одличан обиман (од 367 страница) зборник „Тривожны год” ушла су дела као што су „Проклета авлија”, „Мост на Жепи”, „Смрт у Синановој текији”, „Труп”, „Прича о везировом слону”, „Велетовци”, „Немирна година”, „Свадба”, „Прича о соли”, „Прича о кмету Симану”, „Коса”, „Панорама”, „Затворена врата”, „На камену, у Почитељу”, „Предели”, „Стазе”, „Вино”.

И. Чарота преузео је штафету превођења 1993. године: тада су објављени и размишљања „Знакови поред пута” у часопису „Извор / Крыница”, и монументално дело „На Дрини ћуприја” у зборнику припремљеном заједно са Б. Сачанком,²⁹⁴ објављеном у сјајној едицији „Блага светске књижевности / Скарбы сусветнай літаратуры” издавачке куће „Лепа књижевност / Мастацкая літаратура” (Минск).

²⁹⁰ Андрыч Іва. Велетаўцы: [апавад.] / пераклаў Л. Самасейка // Полымя, № 3, 1967 С. 170–175.

²⁹¹ Мост / пераклаў В. Рагойша // Беларусь, № 6. 1976. С. 27–29; Знакі ля дарогі / пераклала Г. Тварановіч // Культура. 8.9.1992. С. 6; Знакі ўздоўж дарогі / пераклала Г. Навумава // Дзеяслоў, № 2 (63), 2013. С. 223–227; Ліст з 1920 года / пераклаў М. Супрунчук // Arche, № 4, 2011. С. 492–502.

²⁹² Сербская паэзія / [укладальнікі Момчыла Джэркавіч і Іван Чарота]. Мінск: Мастацкая літаратура, 1989.

²⁹³ Андрыч Іва. Апаваданне пра кмета Сімана / пераклаў Б. Сачанка // Югаслаўскія апаваданні / [укладальнік Ц. Ачымавіч]. Мінск: Мастацкая літаратура, 1975. С. 9–34; Андрыч Іва. Замкнутыя дзверы; Прыгча пра візіравага слана; Тривожны год / пер. Б. Сачанка // Полымя, № 3, 1978. С. 113–163; Андрыч Іва. Тривожны год: аповесці і апаваданні / пераклаў Б. Сачанка. Мінск: Мастацкая літаратура, 1978 и др.

²⁹⁴ Андрыч Іва. Мост на Дрыне: раман / пераклаў І. Чарота; Прокляты двор: апаваданні / пераклаў Б. Сачанка. Мінск: Мастацкая літаратура, 1993.

Дубоко разумевање духа словенства и мајсторство И. Чароте као преводиоца испољавају се не само у избору писаца за представљање белоруској, руској или српској публици, већ и у суптилом раду са граматичком структуром језика, посебно са категоријом таксиса и системом глаголских облика.

КАТЕГОРИЈА ТАКСИСА

Задржимо се детаљније на роману И. Андрића „На Дрини ћуприја” и осврнимо се посебно на његове граматичке особености. Посебну пажњу заслужује категорија глагола, који делује као стожер, својеврсни организатор реченице. Осврнимо се на нешто мање проучену категорију од вида, стања или времена – на таксис. Познато је неколико његових дефиниција, али најпотпунија и најадекватнија, по нашем мишљењу, припада В. С. Храковском: таксис је „функционално-семантичка категорија која се реализује у бипропозиционим (и шире полипропозиционим) конструкцијама, где се различитим граматичким средствима означава временска локализација (истовременост / неистовременост: претходност, следственост) једне ситуације P1 у односу на другу ситуацију P2, чија се временска локализација карактерише у односу на време говора, тј. независно од било које друге ситуације Pn. Ако се конкретна таксисна значења означавају помоћу одређених специјализованих глаголских облика, тада, и само у том случају, може се говорити о таксису као о нешифтерској граматичкој категорији глагола, која у максималној мери обухвата три грамеме (претходност, истовременост, следственост)...”²⁹⁵

Једно од најважнијих средстава ове категорије у словенским језицима јесу глаголски придеви. Покушајмо да оценимо њихову улогу у уметничком тексту, њихово граматичко значење и смисао у општој уметничкој слици, перцепцији света и општем језичком систему. У словенским језицима глаголски придеви се карактеришу с обзиром на граматичке категорије времена, вида, повратности и стања. У белоруском и српском ови подсистеми су прилично сиромашни у поређењу, на пример, са пољским или руским.

Истраживачи истичу да се активни придеви практично не користе у савременим текстовима. Тако се у „Нормативној граматичкој

²⁹⁵ Храковский Виктор С. Таксис: семантика, синтаксис, типология // Типология таксисных конструкций / отв. ред. В. С. Храковский; Институт лингвистических исследований. М.: Знак, 2009. С. 20–21.

српског језика” констатује: „Радни и трпни придев су пре свега градивни, односно непотпуни глаголски облици, јер је њихова главна улога да служе извођењу сложених, потпуних глаголских облика. Радни и трпни придев се, по правилу, не употребљавају самостално у некој синтаксичкој функцији. Основна функција радног придева је да улази у састав сложених времена (перфекта, плусквамперфекта, футура II и потенцијала). Известан, мањи број радних придева од непрелазних глагола употребљава се и атрибутивно, аналогно правим придевима, нпр. *одрастао човек, ишчезли градови, учестале претње, зарђало сечиво, угинула крава, оседеле власи* и сл. То не значи да сви непрелазни глаголи могу имати променљив радни глаголски придев, него су такви само непрелазни глаголи који значе стање или промену стања (*одрастао, оронуо, отупавео, подмукао, учмао*)”²⁹⁶. Активни придеви на -о (*тресао, узео, гледала, пало* и т.д.), наравно, редовно се употребљавају као део сложених глаголских облика и потпуно су уобичајени, те се даље посебно не анализирају. Облици трпног глаголског придева се граде од прелазних глагола и широко су распрострањени.

У приручницима за белоруски језик такође се не препоручује употреба глаголских придева садашњег времена. Другим речима, редовно се користе само облици трпног глаголског придева прошлог времена. На њихову специфичност указао је и И. Чарота. У свом универзитетском приручнику „Теорија и пракса уметничког превођења” он је анализирао руско-белоруски превод као појаву и истакао: „Настављајући ово поређење два блискородна језика и разговор о могућностима међусобног превођења на њиховој основи, напомнимо још да су због разлике у творбеним моделима и синтаксичким конструкцијама еквилинеарност и еквиметрија немогуће. Да бисмо се у то уверили, довољно је узети речи непосредно повезане са предметом нашег разматрања: руске речи *переводящий* и *переводимый*, *воспринимающий* и *воспринимаемый*”.²⁹⁷ Овде се управо помиње проблем адекватног преношења богатог система руских партиципа у белоруском тексту. Истина, даље се не дају практичне препоруке, остављајући простор за дискусију и тражење решења у настави.

²⁹⁶ Пипер Предраг, Иван Клајн, Рајна Драгићевић. Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска, 2022. С. 160.

²⁹⁷ Чарота Иван А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу: дапаможнік. Мінск: БДУ, 2011. С. 31.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВИ У РОМАНУ „НА ДРИНИ ЋУПРИЈА”

Резултати анализе глаголских придева у наведеном делу приказани су у табели.

Табела – Заступљеност партиципа у роману И. Андрића „На Дрини ћуприја”

Језик	Радни глаголски придев	Трпни глаголски придев
Српски	11	1 573
Белоруски	21	1 609

Партиципи радног глаголског придева нису карактеристични за савремени белоруски и српски језик. Сматра се да их треба заменити другим синтаксичким конструкцијама. Они случајеви у којима се јављају често се квалификују као прелазни у праве придеве глаголског порекла. Квалификација ових облика као правих придева или партиципа представља сложен задатак и одликује се спорним и прелазним случајевима. Њих је још А. Белић описивао на следећи начин: „Радни придев глагола који значе стање може постати придев када се његово унутрашње значење измени и када је несвршеног вида; а код глагола који значе с т а њ е , а свршеног су вида, глаголски радни придев може увек имати придевску промену, јер су резултативног значења, а могу лако прећи и потпуно у обичан придев”.²⁹⁸ Из новијих радова истакнимо чланак В. Јовановића и А. Спасојевића²⁹⁹, где се сумирају претходна истраживања и даје квалификација ових облика узимајући у обзир искуство израде речника САНУ.

Размотримо неколико показатељних примера из романа.

(1) *Tada preko celog dana mogu da se vide na drugoj obali putnici, koji dolaze od Bosne i koji kao očajnici stoje na kamenitoj obali, odakle, ozebli i pokisli, uzalud izgledaju skelu i skeledžiju i s vremena na vreme puštaju iznad mutne, besne reke otegnuta dozivanja.* — Тады цэлымі днямі можна было бачыць на другім беразе людзей, якія, дабіраючыся з

²⁹⁸ Белић Александар. О променљивости радног (прошлог) глаголског придева // Наш језик, II/2, 1933. С. 36.

²⁹⁹ Јовановић Владан З., Спасојевић Анета А. О критеријумима уобличавања лексикографске дефиниције попридевљеног радног глаголског придева // Српски језик : студије српске и словенске, Књ. 29/1, 2024. С. 213–233. DOI: 10.18485/sj.2024.29.1.10

Босніі, стаялі **змоклыя** і **прамерзлыя** на камяністай кручы, дарэмна выглядалі паром і час ад часу гукалі паромічыка, пускалі над мутнай ашаледай ракою працяжныя воклічы...

(2) **Ozeblom i pocrvenelom** rukom on je držao malu krivu britvu i njome rasejano deljao pervaz svoga sepeta, ali je u isto vreme posmatrao sve oko sebe. — У **пачырванелай ад холаду** руцэ ён трымаў крывы нож, рассеяна стругаў аплёт свайго каша і пры гэтым увесь час разглядаў наваколле.

(3) Zapamtio je kamenitu obalu, **obraslu** retkim, golim i ubogo sivim rakitama, nakaznog skeledžiju i trošnu vodenicu, punu paučine i promaje, u kojoj su morali da prenoće pre nego što su uspeli da se svi prebace preko mutne Drine nad kojom su graktale vrane. — Запамятаў ён камяністы бераг, зрэдзь **парослы** чэзлымі і ўбога сівымі ракітамі, скалечанага паромічыка і закінуты вадзяны млын, дзе сярод павуціння, пад сцюдзёнымі проймамі давялося начаваць, перш чым пераправіліся цераз мутную Дрыну, над якой кружлялі, каркалі вароны.

(4) Malo-pomalo te žene su zaostajale i, **zamorene** pešačenjem, gonjene udarcima, jedna pre druga posle, napuštale bezizgledan napor. — Мала-памалу жанчыны пачыналі адставаць, ды, **знямоглыя** ад такой пагоні, пабітыя бізунамі, адна раней, другая пазней спынялі свае безвыніковыя намаганні.

(5) Većina je još budna. Suše obojke pored vatre, prepliću opanke, ili prosto gledaju u **žeravicu**. — Многія не спяць яшчэ. Сушаць анучы над прыскам, пераплятаюць свае пасталы альбо проста сядзяць і глядзяць на **тлеючае вуголле**.

(6) Kad i to bi gotovo Cigani se izmakoše podalje i pridružiše sejmenima, a na onom **praznom** prostoru ostade sam, izdignut za čitava dva aršina, uspravan, ispršen i go do pasa, čovek na kosi. — Калі і гэта было зроблена, цыганы адышлі і далучыліся да сейменаў, а на **ануццелым** памосце застаўся ўзняты на цэлыя два аршыны, выпрастаны, з выпнутымі грудзямі і голы да пояса чалавек на коле.

У првом прымеру у оба језика употребљени су прави придеви, при чему је у преводу нixов редослед измењен. Осим тога, белоруски облик **прамерзлы** подразумева већи степен хладноће него **озебли**. Овај последњи употребљен је и у наредном прымеру, где је пренет каузалном именичком конструкцијом **ад холаду**. У трећем прымеру такође налазимо праве придеве **obraslu** – **парослы**. Они имају мешовито значење и особине и стања као резултата радње. Четврти прымер служи

као упечатљив пример да се пасивни партицип *заморене* може пренети активним партиципом (придевом) *знямоглы*.

Пета реченица даје пример трансформационе замене именице синтагмом: *žeravici – тлеючае вуголле*. Оваква замена је занимљива са становишта семантичког нијансирања, јер, прво, за белоруски језик нису карактеристични активни партиципи садашњег времена и, друго, јер постоји једноречни еквивалент – *жар*, уп.: српско *жеравица* ‘жар; комадић жара, жишка’ и белоруско *жар* ‘врућ угаљ без пламена’.

У шестом примеру као аналог за *prazan* изабран је прави придев глаголског порекла *анусцелы*. Чини се да он боље од чешћег еквивалента пустой преноси описану ситуацију: на подијуму су били људи, а сада тамо никога нема, сви су отишли, то јест подијум је *анусцеў*.

У целини, активних партиципа у тексту има мало, они често прелазе у придеве. Знатно су распрострањенији у оба језика пасивни партиципи. За детаљну анализу од више од хиљаду и по примера насумично је одабрано 100. Испоставило се да су у огромној већини случајева на белоруски језик преведени такође пасивним партиципом. Случајеви замене другим средствима су појединачни: помоћу правог придева (4), глагола (4), прилога (2). Преводац је успео да сачува блискост са оригиналом у погледу глаголске граматике. У наставку су представљени одговарајући примери.

(7) *Njihova je ona najveća kuća što se beli u strani, isturena ispod same glavice, okrenuta ka jugozapadu, uvek okrećena, sa krovom od pocrnele šindre i sa četrnaest džamli pendžera.* — *Іхняя тая найбольшая хата, што бялее на схіле, высунутая пад самую вяршыню, павернутая на паўднёвы захад, заўсёды набеленая, з дахам з счарнелай гонты і з чатырнаццаці ішклянymi вокнамі.* — Еквивалентни глаголски придеви.

(8) *Uživajući u tomačkom kolu oni su i premirali od straha koji je Arapin i dok je živ bio i radio na mostu neprestano unesrećeni pokojni Arapin i da se noću prikazuje.* — *Забаўляючыся ў хлапечым гурце, яны і заміралі ад страху, што Арапін і пакуль жывы быў і працаваў на мосце няспынна нешчаслівы нябожчык Арапін і што ён ноччу з'яўляецца.* — Еквивалентни прилози.

(9) *Tu im je i ostao i sahranjen najbolji od njih, onaj dobri i hrabri Stevan Mutić, o čijoj su hrabrosti oni zaneseni uvek pričali a koga nikada nisu mogli ožaliti.* — *Там у іх і застаўся пахаваны найлепшы з іх, той добры і адважны Стэван Муціч, пра адвагу якога яны захоплена*

заўсёды расказвалі, а на якім ніколі не маглі ўдасцаль пагаласіць. — Эквівалентан прилог.

Успешни су сви эквіваленти које је преводилац выбрао.

ПРОБЛЕМ ТВОРБЕНЕ ХОМОНИМИЈЕ

Посебну пажњу треба посветити проблему хомонимије (хомоформије) и разлици у функцијама партиципа и речи које се са њима поклапају по облику. Размотримо следеће примере.

(10) *Ubrzo je umrla i majka, i dete je **odraslo** bez ikog svoga. Hranila ga je cela kasaba; pripadao je svima i nije bio ničiji.* — Не за доўгім часам і матка намерла. Застаўся хлапчына адзін і разам з тым нібы агульны, бо задавалі яго ўсім горадам.

(11) *Ovi ljudi, rođeni i **odrasli** u ovom zabačenom kraju Turske, i to dotrajale Turske XIX veka, nisu, prirodno, nikad imali prilike da poznaju pravi snažni i dobro organizovanu vojsku jedne velike sile.* — Тутэйшыя людзі, народжаныя і **выгадаваныя** ў глухім кутку Турцыі XIX стагоддзя, пры яе заняпадзе, натуральна, не мелі ўяўлення аб сапраўдным, моцным, добра арганізаваным войску магутнейшай на той час дзяржавы.

(12) *Na toliku njegovu decu došlo je još i devetoro dece Mujage Mutapdžića; od toga samo troje **odrasle**, a sva ostala sitna i nejaka, sve jedno drugome do uha.* — Апроч сваіх, ён прыняў дзевяцёра дзяцей Муяагі Мутанджыча; з іх толькі трое **дарослыя**, астатнія — малеча, адзін аднаму па вуха.

(13) *A kasabalije zastaju i posmatraju te radove ali ne kao što deca vole da gledaju radnje **odraslih**, nego naprotiv, kao što odrasli zastanu za trenutak pred dečijim zabavama.* — І старыя гараджане часта спыняліся, назіралі за імі, прычым не так, як дзеці любяць глядзець на працу **дарослых**, а наадварот, як дарослыя прыпыняюцца на хвіліну там, дзе забаўляюцца дзеці.

У дзесетој речениці партицип улазі у складзены облік перфекта *je odraslo*. У једанаестом прымеру задржава се глаголска основа којој се додаје ніянса својства і околности; издвајање подвлачы мешавіты, глаголско-іменічкі характэр форме. У дванаестој речениці облік још вышэ губі своју глаголску кампаненту і појачава іменічку, корысты се као прыдев. Последні прымер паказуе завршну фазу транспазіцыі — употребу у улозі іменіцы. Све ове ніянсе адлічна су пренете у преводу. Дакле, беларускі і српскі јазык сачувалі су партицыпе на -л, за разліку ад руског.

Као што је већ истакнуто, радни глаголски придеви нису карактеристични за белоруске текстове, због чега је И. Чарота извршио замену лексеме, изабрао прелазни глагол *выгадаваць* ‘одгојити, васпитати’, како би се створила могућност образовања одговарајућег трпног глаголског придева. При томе се, наравно, уочава непотпуна еквивалентност, извесно проширење значења: саопштава се да људи нису само расли, већ и били васпитавани. Чини се да су ови процеси обично повезани, те се замена глагола може сматрати оправданом.

Дакле, постоје неоспорни примери када разврставање словоформе у одређену врсту речи не изазива сумњу, али у низу случајева оно изазива тешкоће, и у целини изабрана тема заслужује даља истраживања.

ЗАКЉУЧАК

Дакле, размотрени материјали доказују да су белоруска и српска подсистема партиципа веома блиски, да имају сличне особине: распрострањеност облика трпног глаголског придева и нераспрострањеност облика радног глаголског придева, преовлађивање прошлог времена, образовање правих придева на основи партиципа (завршено или контекстуално), узајамна заменљивост помоћу других врста речи (придева, прилога и др.). Категорија таксиса представљена је у два значења: претходности и истовремености.

У овом и другим својим преводима, као и у приручницима за студенте и публицистичким чланцима, И. Чарота наглашавао је неопходност прецизног, адекватног односа према оригиналу, верности духу текста, преношења националне, културне, религијске самобитности. Треба напоменути да је он посвећивао велику пажњу питањима јединства православних и словенских народа, супротстављању руске и западне цивилизације.

Рад Ивана Алексејевича Чароте представља узор посвећености словенским идеалима. Његова смрт 7. новембра 2024. године била је трагичан догађај и означила је завршетак значајне етапе у развоју белоруске хуманистике. Ипак, генерације стручњака-слависта које је формирао, његово научно и публицистичко наслеђе, као и књижевни преводи, настављају да доприносе учвршћивању духовних веза међу народима. У данашње време, када се човечанство суочава са бројним глобалним проблемима, његова упутства о неопходности очувања „првобитне суштине” и привржености светој речи добијају посебну

актуелност, наглашавајући непроцењиву улогу традиције у очувању националне самосвести и поштовања.

Наслеђе професора И. А. Чароте велико је и разноврсно. Актуелан остаје задатак потпуне систематизације његових превода, као и научних, методичких и публицистичких радова и књига. Неопходан је потпун библиографски преглед који ће постати поуздана основа за израду радова о стваралаштву овог научника, о југославистици, као и о књижевним и културним везама словенских народа.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрыч Іва. Апавяданне пра кмета Сімана / пераклаў Б. Сачанка // Полымя, № 8, 1975. С. 115–131.
- Андрыч Іва. Апавяданне пра кмета Сімана / пераклаў Б. Сачанка // Югаслаўскія апавяданні / [укладальнік Ц. Ачымавіч]. Мінск: Мастацкая літаратура, 1975. С. 9–34.
- Андрыч Іва. Велетаўцы: [апавяд.] / пераклаў Л. Самасейка // Полымя, № 3, 1967 С. 170–175.
- Андрыч Іва. Замкнутыя дзверы; Прытча пра візіравага слана; Трывожны год / пер. Б. Сачанка // Полымя, № 3, 1978. С. 113–163.
- Андрыч Іва. Знакі ля дарогі / пераклала Г. Тварановіч // Культура. 8.9.1992. С. 6.
- Андрыч Іва. Знакі паўз дарогу / пераклаў І. Чароты // Крыніца, № 3, 1993. С. 31.
- Андрыч І. Знакі ўздоўж дарогі / перакл. Г. Навумавай // Дзеяслоў, № 2 (63), 2013. С. 223–227.
- Андрыч Іва. Ліст з 1920 года / пераклаў М. Супрунчук // Arche, № 4, 2011. С. 492–502.
- Андрыч Іва. Мост / пераклаў В. Рагойша // Беларусь, № 6. 1976. С. 27–29.
- Андрыч Іва. Мост на Дрыне: раман / пераклаў І. Чарота; Прокляты двор: апавяданні / пераклаў Б. Сачанка. Мінск: Мастацкая літаратура, 1993.
- Андрыч Іва. Трывожны год: аповесці і апавяданні / пераклаў Б. Сачанка. Мінск: Мастацкая літаратура, 1978.
- Антологія беларускае поезіі / прыредіо І. Чарота; преево с беларускаго М. Сібіновіі. Београд: Српска књижевна задруга, 2012.
- Беліі Александр. О променливости радного (прошлого) глагольного придева // Наш језик, II/2, 1933. С. 33–39.
- Вядучы славіст краіны: біябібліяграфічны паказальнік / склад. С. Д. Курачук. Кобрын: Цэнтральная раённая бібліятэка, 2022.
- Јовановіі Владан З., Спасојевіі Анета А. О критеријумима уобличавања лексикографске дефиниције попридевљеног радног глаголног придева // Српски језик : студије српске и словенске, Књ. 29/1, 2024. С. 213–233. DOI: 10.18485/sj.2024.29.1.10.

- Наумова Анна В. Иван Алексеевич Чарота // Журнал Белорусского государственного университета. Филология, № 1, 2025. С. 122–124.
- Пипер Предраг, Иван Клајн, Рајна Драгићевић. Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска, 2022.
- Сербская паэзія / [укладальнікі Момчыла Джэркавіч і Иван Чарота]. Мінск: Мастацкая літаратура, 1989.
- Српска књижевност: антологија текстова: у 5 кн. / приредио И. Чарота. Мінск: БДУ, 2002–2007.
- Супрунчук Микита В., Леонова Лjudмила В. Преглед изучавања српског језика у Белорусији // Наш језик, књ. XLVI, св. 1/2, 2015. С. 51–62.
- Храковский Виктор С. Таксис: семантика, синтаксис, типология // Типология таксисных конструкций / отв. ред. В. С. Храковский; Институт лингвистических исследований. М.: Знак, 2009. С. 11–113.
- Чарота Иван А. Беларуская мова і царква. Мінск : Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2000.
- Чарота Иван А. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // Социология, № 1, 2015. С. 69–81.
- Чарота Иван А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу: дапаможнік. Мінск: БДУ, 2011.
- Шевченко Кирилл В. Профессор Белорусского государственного университета, академик Сербской академии наук и искусств Иван Алексеевич Чарота (1952–2024): жизнь во имя славистики // Славянский альманах, № 1-2, 2025. С. 499–506.

Nikita Viktorovich Suprunchuk
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Belarusian State University
Minsk, Belarus

THE SPECIFICITY OF SERBIAN AND BELARUSIAN PARTICIPLES IN THE ASPECT OF I. A. CHAROTA'S TRANSLATION DECISIONS

Abstract

The categories of tense, aspect, and taxis express the main meanings characterising the timing of events relative to the moment of speech and to one another. This article is devoted to the least studied of these—taxis, which signals the simultaneity, precedence, or succession of actions by means such as conjunctions and conjunctive words, specialised verbs, certain grammatical tense forms, adverbial participles, and participles. Based on the novel “The Bridge on the Drina” (1945) by Ivo Andrić and its Belarusian translation by I. A. Charota, this study examines the role of participles in a literary text. It is established that passive participles significantly predominate in both texts. The main milestones of the biography of the translator and literary scholar, Doctor of Philological Sciences, Professor at the Belarusian State University (Minsk), Ivan Alekseevich Charota (1952–2024), are also presented.

Keywords: Ivan Alekseevich Charota; Ivo Andrić; inter-Slavic translation; categories of tense and taxis; participle.

Са Александром Карлјукевичем и Јуријем Лоичицом, пријатељска шетња. Извор: voskres.ru.

Брацо Ковачевић³⁰⁰

Доктор социолошких наука
редовни професор Универзитета у Бањој Луци
Република Српска, БиХ

О ДЈЕЧИЈОЈ КЊИЖЕВНОСТИ И БАЈКАМА – ИВАН ЧАРОТА³⁰¹

Сажетак

Дјечија књижевност, као и бајке које припадају жанру дјечије књижевности, имају велики асоцијативни, етички и аксиолошки значај у процесу социјализације дјете. У том процесу, као процесу едукације и педагогизације, васпитања и образовања, формирају се и развијају вриједности, мишљења и понашања, неопходни за обликовање дјечије личности, као и њене конформизације и интеграције у културу и друштво.

Кључне ријечи: бајке, васпитање, дјечија књижевност, конформизам, социјализација

УВОД

Површним посматрањем дјечије књижевности и њеног посебног жанра – бајки – може изгледати да су оне вриједносно неутралне, или некакви ларпурлартистички наратив због самог таквог наратива. Али, није то тако. Дјечија књижевност и бајке собом и у себи носе вриједносно позитивну димензију која се односи на обликовање конформистичког модела мишљења и понашања. Зато оне имају значајну социјализацијску улогу.

ДЈЕЧИЈА КЊИЖЕВНОСТ, БАЈКЕ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

За књижевно стваралаштво књижевника може се рећи да је *индивидуални чин*, али и не само индивидуални чин, него је детерминиран и *духовно-културним искуством* које се десетљећима и

³⁰⁰ braco.kov@hotmail.com

³⁰¹ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

стољећима кондензује као народна умност и духовно богатство. На тај начин књижевници настављају *традицију*, чувају духовно благо народа и преносе их будућим генерацијама.

Традиција као духовно благо и духовно богатство резервоар је стваралаштва, моралности, колективне друштвене етике и аксиологије којима се развија не само ум, него и машта, духовитост, као и друге компоненте неопходне за индивидуално и социјално обликовање особа. А, то није ништа друго него процес – *социјализације*. Оно о чему говори Иван Чарота када је у питању функционална улога дјечије књижевности и бајки, истовремено говори и психологија и социологија, а то је – *социјализација*.

Човјек постаје чланом друштва и личношћу управо учећи и усвајајући своју културу кроз разне медије, агенсе и средства, па и дјечије књижевности и бајки. Процес којим особа усваја културу назива се *социјализацијом*, или *подруштвљавањем*. Процес социјализације се може схватити као процес „претварања” дјетета као *биолошке јединке у личност*, као *друштвену јединку*.

Процес социјализације је процес подруштвљавања особе, процес који подразумева постојање двије битне појаве, као што су: *индивидуализација*, која подразумева формирање аутономне, самосвојне и себи својствене особе, односно личности, и *култивизација*, која подразумева усвајање и интернализацију друштвених и културних вриједности и норми у средини у којој се личност развија.

Већ по доласку на свијет, младунче је у животињском свијету врло брзо способно да се брине о себи. У људском свијету то није тако: дијете није способно да се брине о себи, нити може да преживи без помоћи родитеља и одраслих особа. Да би било у стању да опстане и да се брине о себи, дијете мора проћи процес социјализације, као процес преко којег постепено прелази из биолошке индивидуалности у свјесну друштвену особу, односно личност која је стекла неопходна знања, вриједности, норме и вјештине за сналажење у култури и друштву. Тако се социјализација показује као нека врста „културног” и „друштвеног програмирања” особе, односно њеног „гајења” и „узгајања” и „култивисања”. Без социјализације појединац не би личио на људско биће; помоћу социјализације индивидуа постаје друштвеним бићем и „друштвено нормалном особом”, а друштво преноси и чува своју традицију, духовно богатство и своје вриједности. Људско биће се рађа не само као најбеспомоћније биће међу свим врстама живих бића

него и без икаквих знакова оних особина које сматрамо да одликују човјека као посебну врсту живих бића. Рађа се снабђено само одређеним бројем нагона и рефлекса, као нехуманизована, некултивисана и несоцијализована биолошка креатура. Људска јединка се рађа без икаквих знања и навика руковања стварима и опхођења са људима, без способности говора и комуникације, без икакве културе и морала; рађа се са импулсима који чак отежавају социјалне контакте и социјални живот. Али, истовремено, она се рађа са *способностима* као *могућностима* да се развије неупоредиво више него свака друга врста живих бића. И у најтежим условима подигнута људска јединка постаје квалитативно другачија од било ког другог живог бића, биће које се, међу осталима, служи систематски оруђима и говором. Али она то постаје тек *учењем* путем дјеловања *социјалних фактора*. Тек постепено, живећи у људској средини и учећи у њој, људска јединка стиче навике, знања, вриједности, норме, особине и начине понашања који јој омогућавају да живи и дјелује у друштву и да постане *особа* и *личност*. Све то она постиже *процесом социјализације*.

Двије су групе ефеката социјализације: формирање за живот у друштву и за функционисање друштву важних особина и начина понашања и, развијање од биолошке јединке у личност са многим карактеристикама заједничким за све људе, али и са својим специфичним особинама. Поступак и процес социјализације („примарне”), у оквиру које се новорођенче обликује према општим обрасцима своје културне средине, и „секундарне”, у оквиру које се појединац учи улогама и нормама понашања члана друштва, показују да се *друштво* и *личност* међусобно прожимају те да представљају један нераскидив начин постојања човјековог живота и развоја. У цјелини посматрано, друштво се састоји од социјализованих личности као дијелова друштва који у процесу *социјализације* – *персонализације*, настоје остварити и ускладити индивидуалне и друштвене потребе, те усвојити правила, норме и вриједности културе и друштва којима припадају. Људи живе и опстају у друштву управо зато што у процесу социјализације усвајају културу.

Све то показује да бити људско биће подразумијева постојање људских особина које ми учимо у процесу социјализације. Социјализација представља један дуготрајан процес у оквиру којег особа у интеракцији са другим особама у друштвеној средини, усваја значајне и сврсисходне обрасце мишљења, осјећања, схватања и понашања. Социјализација је процес у којем беспомоћно дијете постаје

свјесно себе и постаје личност јер је стекло неопходна знања, вјештине и свијест потребне за сналажење у друштву. Социјализација није готова, довршена, коначна појава, него процес који траје док је особа жива. Док живи особа усваја оне вриједности за које сматра да су неопходне за њен опстанак у друштву и њено сналажење у њему.

У његовом процесу значајну улогу имају дјечија књижевност и бајке као дјечија књижевност.

Као књижевни жанр, бајке спадају у дјечију књижевност. А, као што напомиње Иван Чарота, то није књижевност коју су писала дјеца. Било би разумљивије да, уколико се у обзир узме дословни смисао дефиниције *дјечије књижевности*, да се под тим појмом подразумијева књижевност у којој дјеца пишу *о себи и за себе*, па и *за одрасле*. Ипак, ријеч је о књижевности коју су писали одрасли. Они стварају дјечију књижевност, односно књижевност првенствено намијењену дјечи. Наравно, и не само њима, него и одраслима.

Када је у питању вријеме настанка бајки, Чарота поставља питање: да ли ико може са сигурношћу да објасни, *када су и због чега* настале бајке. Наравно да је тешко одговорити на постављено питање. А, када је у питању експликација *природе бајки*, Чарота истиче да „се бајковити фолклор појавио као свеукупни плод освешћене потребе да се уопшти животна искуство и да се оно изнесе, тачније – да се преда потомцима”.³⁰² То „предавање потомцима” имплицира поступак социјализације без којег није могуће васпитање.

Стварност у бајкама најчешће је стварност претходних историјских епоха која у бајкама на извјестан начин *и* егзистира *и* развија се. Но, иако то „прошло” постаје дијелом одређене стварности, ипак бајка говори и *новој* стварности. Блоховски речено, бајка се појављује *и* као антиципација *среће*, као утопијска *нада* и *сан* о бољем и сретнијем свијету, сан који се рађао из тешких искустава доживљене стварности.³⁰³

Остварење сна подразумијева борбу против „демона”, „духова”, „злих људи” и „мрачних сила” који представљају препреку његова испуњења. Њихово уклањање је могуће уз помоћ добре воље, као и храбрих, одважних и праведних особа. Прожете тежњама за сретнијом „садашњошћу” и будућношћу, бајке управо буде оптимизам и охрабрују.

³⁰² Чарота И. А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, Есеји и студије / превела са белоруског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 56.

³⁰³ Bloch E. *Princip nada*, I-III, Zagreb: Naprijed, 1981.

А, то никако не значи да бајке нису испуњене одређеним противријечностима. И, све је то у функцији педагошког поступка васпитања и социјализације.

Чарота сасвим добро наглашава да се уз помоћ бајки проводи поступак васпитавања – друштвеног, моралног, правног, патриотског, естетског. И управо су ове функције бајки одређивале њихове карактеристике. Највећи педагошки ефекат се односи на то да поука и васпитавање доспију до оних коме су и намијењене, и у сасвим разумљивој „живој, нестандартној форми приповедања”, увијек „поткрепљујући радозналост”. Све су то разлози због којих „су бајкама својствене фасцинантне теме, нешаблонски мотиви, неуобичајене слике, привлачни типови”. А, с друге стране посматрано, „подређујући се дидактичко-васпитним задацима, бајке одражавају живот у најразличитијим облицима испољавања”, и посебну пажњу посвећују „тешкоћама које је неопходно превазићи, као и противречностима које се обавезно морају решити”. Другачије и не може! „У стварном животу се управо искушењима проверава права суштина човека, јер у процесу превазилажења препрека развијају се квалитети особе, неопходни за пуновредно постојање, кал се карактер. Зато у бајкама, по правилу, иде провера хероја `до максимума` – када се под највећом опасношћу нађе сам живот. У складу с тим, до најкомпликованијих егзистенцијалних проблема, у том броју и до избора између живота и смрти, потребно је припремати сваког слушаоца или читаоца”. Тако нас бајке подучавају тешкоћама живота који се одвија у *манихеистичким обрасцима* борбе против нечег лошег и негативног: наратив се креће у дуалитетима и дихотомијама: добро – лоше, сиромаштво – богатство, природно – натприродно (митска бића, вилењаци, дивови, сирене, чудовишта), виле – вјештице, патуљци – цинови, добре животиње – зли змајеви и аждаје, правда – неправда, маћеха – пасторка, итд. У том смислу Чарота каже: „од давнина, састављачи бајки су свој задатак-максимум морали да виде у томе, да се утврде чврсте представе о светлости и мраку, добру и злу, лепоти и ружноћи, о позитивном и негативном у најразличитијим облицима, у било којим околностима. Таква општа усмереност предвиђала је да се садржај поучних прича не ограничава односом само према некој – једној особи. Напротив, потраживала је да дело добија на што је могуће универзалнијем значају – за народ, а по великом прорачуну – и за човечанство. Зато су, по свој прилици, бајке као

изузетно ефективно и неограничено по масовности обухватања средство васпитавања широко распрострањене по целом свету”.³⁰⁴

Тако се показује да бајке, својом унутрашњом структуром, несумњиво представљају релевантан фактор теоријских, филозофских, социолошких, педагошких и психолошких анализа.

Наведене ставове о дјечијој књижевности и бајкама као посебном жанру дјечије књижевности, а посебно оне који се односе на конформистички модел социјализације, упоредимо са структуром неких свјетски познатих бајки.

Бајка о *Црвенкапици* управо на један класичан начин приказује тенденцију утемељења вриједности конформизма. Заправо, цјелокупан поступак приказивања радње креће се у оквирима сукоба између жеље за индивидуалном слободом (остварене у идентитету властитог мишљења и дјеловања) и колективне конформистичке норме.³⁰⁵

Прије Црвенкапичиног поласка баки, мајка изриче упозорење: „Не скрећи с пута!” - и то је заправо онај исти *Захтјев* који се пред дјецу поставља у нашем цивилизованом, грађанском начину васпитања дјете. То је класични модел едукације који утемељује и развија конформистичко понашање. Ако „нескретање с пута” за Црвенкапицу може да значи егзистенцијални мир, ондаостанак на етаблираним стазама омогућава и индивидуалну „слободу”.

Да такав поступак самоконтроле обезбјеђује „слободу”, илустративно приказује и Дејвид Рисман на примјеру у САД некада изузетно популарне књиге *Локомотива Ту-Ту*. Како Рисман каже, ово је књига која „опомиње”. Ту-Ту је, наравно, мала локомотива која хоће да *одрасте* и да буде велики путнички воз. Она иде у локомотивску школу, гдје се уче *само* двије лекције: да се стане када је упаљено црвено свјетло (или подигнута црвена заставица) и „остане увијек на пруги ма шта се дешавало”. Ако мала локомотива буде *добра*, тј. ако буде *послушна* и ако буде добро учила, онда ће порастати и бити лијепа велика воз. И, наравно, Ту-Ту је била послушна све док није увидјела да и силазак с пруге и брање цвијећа у пољу има своје дражи. То је радила све чешће све док њени поступци нису наљутили локомотивског учитеља, школу и општинско вијеће Локомотивграда који су о

³⁰⁴ Чарота И. А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, Есеји и студије / превела са белоруског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 56-57.

³⁰⁵ Ковачевић Б. Политичка манипулација (Масовна клултура и политичка владавина). Бања Лука: Правни факултет, 1994. Стр. 159-163.

„несташлудима” Ту-Ту нашироко расправљали иако она то, наравно, није ни знала. Након одређених дискусија донијета је и одлука. Када је слиједећи пут Ту-Ту сишла да бере цвијеће и када је након свог заноса хтјела да се врати на пругу, око себе је видјела многе црвене заставице те је, научена, и – стала. Окретала се и мучећи се тражила је некакво рјешење, али у трави није било мјеста без црвене заставице „јер су у овој поуци учествовали и сви грађани тога града”. Збуњена и прогоњена Ту-Ту се окреће и на прузи угледа свог учитеља гдје држи зелену заставицу што је значило да се може вратити. Она је збуњена овим условним рефлексима, али се ипак враћа обећавајући да никада више неће силазити са шина. Враћена у „нормалан ритам живота”, локомотива одлучује да ће бити *послушна* те је ова њена одлука награђена поклицима учитеља и грађана који јој обећавају да ће нарасти и постати велики путнички воз.

Као што се може видјети, прича је веома ефикасно средство васпитавања за конформистички образац понашања. Она у суштини приказује модел васпитања дјете, васпитања које, како и Рисман каже, *дијете манипулацијом приморава на конформност а онда га награђује за понашање* које је учињено према већ унапријед утврђеном обрасцу принуде.³⁰⁶

Дјечије бајке не истичу само потребу за самоконтролом, па и самодисциплином, него и потребу за углађеним прихватљивим начином понашања. „Не заборави да баки пожелиш добро јутро и не звјерај одмах по угловима!” - каже мајка Црвенкапици. То што она говори заправо је говор Мајке. Из њега провејава жеља да се код дјетета створи и подражава манир усклађен са постојећим нормама понашања („звјерати” се може, али није лијепо да се *одмах* чини, и да се то види кад се чини). Треба радити оно што и сви други раде. Индивидуалне радње само су интегрални дио колективног ритуала етаблираног начина живота. Конформизам је постао принципом индивидуалне социјалне егзистенције. Аксиолошки и бихејвиористички створена интеграција индивидуа заправо је остварени поступак њихове социјализације. Управо то и јесте онај поступак културног и политичког одгајања за *пристанак* на постојећи поредак вриједности, односно поступак остварења једнодимензионалне мисли, грађанске културе и политичке хегемоније.

³⁰⁶ Risman D. Usamljena gomila, Beograd: Nolit, 1965. pp. 164-165.

Грамши је био у праву када је истицао да се легитимизовано вођство и владавина неке друштвене групе у грађанском друштву обезбјеђује на два начина: преко инструмената *принуде* и преко институција *убјеђивања* као институција културне и политичке социјализације. У ширем смислу, државу чини тзв. „политичко друштво” и „грађанско друштво”. „Политичко друштво” или „држава” у ужем смислу ријечи, састављени су од јавних институција: владе, судства, полиције, армије, који примјењују непосредну владавину и врше власт. „Политичко друштво” егзистира захваљујући инструментима репресије, принуде, ауторитета, тј. „државе” као „ноћног чуvara”. На другој страни, „грађанско друштво” је, пак, састављено од „приватних” институција: породице, школе, средстава информисања, културних и научних институција, преко којих се обезбјеђује превласт, пристанак, „интелектуално-морално управљање” као одређени начин културе и живота. Између „политичког друштва” и „грађанског друштва” односи су такви да се те двије сфере не могу одвојити нити се међу њима може направити идентитет. Они се налазе у једном интегралном односу који показује да је држава „политичко + грађанско друштво, то јест хегемонија оклоњена принудом”. Институције „грађанског друштва” значајне су јер обезбјеђују егзистенцију „политичког друштва” и тиме легитимирају одређени поредак власти, па и начина живота. У њему дјелују разни инструменти који их учвршћују.³⁰⁷

Писци дјечијих бајки наравно не морају бити свјесни чињенице да се њихов наратив може уклапати у државни *raison d'être* и да вриједностима којима обезбјеђују социјализацију дјеце заправо потпомажу поступак учвршћења грађанске манипулативне хегемоније. Али, вратимо се Црвенкапици и покушајмо утврдити још неки детаљ на којем бајка проводи своју просвјетитељску и едукативну функцију као конформистички поступак социјализације у оквиру етаблираног грађанског друштва.

Угледавши Црвенкапицу вук смишља лукавство, наговарајући је да сиђе с пута и убере цвијеће. Дакако, вук апелује на некакав индивидуални избор којим би потхранио сопствени егоизам. Црвенкапица, *добро васпитана*, одбија вуков приједлог настављајући да иде „утабаном” стазом. Она је свјесна (а и то јој је, „на бајковити

³⁰⁷ Kovačević B. Gramsci i marksizam (Konceptija hegemonije Antonija Gramscija). Banja Luka: Glas, 1986.

начин”, стално говорено у процесу васпитања) да би индивидуална жеља за слободним избором могла довести до физичке и егзистенцијалне угрожености, те се радије држала већ раније пројектоване стазе, утемељеног схватања да се устаљени циљеви не смију напуштати уколико се жели не само друштвена промоција, него и лична слобода и индивидуална егзистенција. Идеологија јесте биологија. Слобода појединца се не остварује индивидуалним чиновима, него инкорпорирањем субјективитета у неприкосновени ритам социјално-политичког објективитета. Црвенкапици је јасно да се мора придржавати уобичајених норми понашања и управо зато што их се придржава нико јој више не може учинити ништа нажао – каже се на завршетку бајке. Али, зашто се Црвенкапици више неће десити „ништа нажао”? Једноставно, зато што бајка излаже свој социјализацијски едукативни *ethos*: треба слушати старије и уколико их се *покорно* слуша (тј. уколико *желимо бити добри*), онда и не може бити никаквих индивидуалних проблема. Хобсовска формулација *homo homini lupus est* и *bellum omnium contra omnes* само на извјестан начин има своју валидност. Тако се показује да су поштовање ауторитета и остварење покорности оне темељне вриједности на којима се остварује конформистички поступак социјализације индивидуа путем бајки.

Али, ауторитет није само значајна морфолошка и структурална категорија бајке. Поштовањем и обожавањем *ауторитета* једноставно се обезбјеђује *покорност*. А покорност и јесте оно на што се већина *присиљава*, а социјализацијским поступком се управо слама самовоља дјетета и исконска жеља за слободним развитком његових нагона. Тиме се негира његов идентитет, интегритет и субјективност. Принудом се захтијева безусловно и беспоговорно извршавање дужности. Тако је цивилизација природно одабирање замијенила рационалним дјеловањем у оквиру којег егзистирање и успјех „зависе од прилагодљивости индивидуума притисцима које на њега врши друштво; да би преживио, човјек се преобликује у један апарат који у сваком тренутку одговара с прикладним реакцијама на збуњујуће и незгодне ситуације које сачињавају његов живот: свако мора бити спреман на сваку ситуацију” (Хоркхајмер). Конформизам је, дакле, тај *spiritus movens* индивидуалног и социјалног дјеловања и егзистирања.

Уобличавање свијести и образовање ауторитета дио су једног конформистичког интеграцијског поступка. Њиме се отклања, контролише индивидуална мисао те легитимира друштвени и политички поредак. Контрола свијести и понашања одвија се разним

инструментима од којих пропагандни и социјализацијски свакако имају значајну улогу.

Слична компаративна анализа би се могла провести и на примјеру других бајки. Тип вриједности садржан у *Црвенкапици* на извјестан начин је присутан и у другим бајкама: *Ивици и Марици*, *Пепељуги*, итд. Наравно, у бајкама је присутан читав један спектар друштвених вриједности, сложена вриједносна матрица но, у крајњој линији, иманентна им је тенденција приказивања сталног сукоба између Добра и Зла. Иако постоје, ипак су ријетки негативни и несрећни завршеци бајковитих наратива. Најчешћи су они са позитивним исходима. И, то је оно што мање-више карактерише бајке различитих народа.

На питање да ли постоје сличности у бајкама разних народа, Иван Чарота одговара да постоји и *опште*, као и оно што је *различно*, а што се односи на „конкретна национална обележја”. У бајкама различитих народа су присутне „сличне теме, мотиви и појаве”. Јер, „свим народима су једнако пожељни: љубав, пријатељство, верност, милосрђе, а непожељни: мржња, превара, издаја”.³⁰⁸

За илустрацију наведене тврдње наведимо неколико бајки.

У бајци *Дједа и репа (Повуци потегни)* говори се о значају породичне *слоге, заједништва и моћи*. У бајци *Бајка о рибару и златној рибици* се показује да *добро* побјеђује, а себичност и похлепа се кажњава. У бајци *Царево ново одијело* се показује како је небитан изглед, а оно што јесте битно односи се на *искреност и поштење*. У *Јежевој кућици* Бранка Топића – јеж воли свој дом којег брани и никоме не допушта да га угрози.

Када је у питању бјелоруска компаративна етнокарактерологија, Чарота истиче да се „у број урођених особина Белоруса уносе обично: скромност, једноставност, стрпљивост, искреност, поверљивост; али такође и: опрезност, промишљеност, разборитост, а притом и својеврсно пристојанство лукавство”. Када настоји да одреди карактеристике бјелоруских бајки у поређењу са српским бајкама, Чарота истиче да „у систему жанрова српске народне словесности најважније место заузима јуначки епос, и бајке се, неизбежно, налазе у некој зависности од њега; а Белоруси немају јуначки епос, зато су и у бајкама мање присутни

³⁰⁸ Чарота И. А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, Есеји и студије / превела са белоруског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 57.

мотиви свеопште битке, борбе са страним завојевачем”. Зато у бјелоруским бајкама нема таквог наратива о етничким разликама као што га има у српским бајкама. Садржај бјелоруских бајки је „усредсређен на социјално-класне противречности”. Такође, када је ријеч о компаративној етнокарактерологији „сличности се називају у спектру најразноврснијих односа међу људима, укључујући породичне”. Доиста, „Белоруси не познају такав савез, као што је побратимство и мање него Срби придају значаја сестринској љубави”. Када су у питању „приватни моменти” Чарота напомиње „да се значајно разликује типски пејзаж подручја где се одвијају бајковита дешавања” – код Бјелоруса то су равнице, а не планине. „Најчешћи пејзажни елементи у белоруским бајкама су: поље, ливада, шума, језеро, мочвара, река или поток. Међутим, радња бајке ретко се одвија у башти, иако се гајено дрвеће помиње прилично често, најчешће јабука и крушка. Шљива, дуња, маслина и грожђе не заузимају такво место, као код Срба. И шумско дрвеће по учесталости и приоритетности заокупља пажњу Белоруса на мало другачији начин. У првом плану пажње обично се налазе бреза, врба, храст, бор или јела; а уопште се не појављују дрен и буква. Приближно исту симболичност и асоцијативност у фолклору оба народа има храст, а врбу и калину Белоруси украшавају посебним особинама. Фолклорно-поетски свет Срба, као што је познато, густо је насељен вилама које живе у планинама, шумама, језерима, рекама и у морима. А белоруска фантазија бића тога рода познаје само као русалке, становнице река и језера, доста ретко – шума. Аналогија је и у погледу змајевских родова. У српским бајкама њихови представници су веома распрострањени, а притом имају и значајну количину разних врста, што за белоруске бајке није типично... У исто време индикативно је да је позитиван јунак бајки често смук. Постоје разлике, такође, у стварању представа о животињама и птицама. На пример, ако су у бајкама оба наша народа такве питоме животиње, као што су коњ, крава, бичић, коза, пас, мачак и петао, приказују се слично, а на овцу и вола Белоруси обраћају нешто мање пажње него Срби. Од дивљег животињског света издвајају се скоро те исте особине, иако се њихове нарави и односи према човеку не доживљавају увек једнако. Ово се највише тиче мочварних звери и птица, међу којима Белоруси посебно издвајају роду и ждрала”.³⁰⁹

³⁰⁹ Исто. стр. 59-60.

И, на крају, Чарота истиче још један значајан моменат бајки, који се односи на – *хришћански поглед на свијет*.

У прошлом стољећу се овај моменат избацивао због идеолошких разлога јер је као идеологија социјализам био антитеолошки, антирелигијски и антихришћански опријентисан. Са падом Берлинског зида и распадом европских социјалистичких држава, та је дегенеративна оријентација завршила у прошлости. Поново се хришћански поглед на свијет етаблирао у култури друштава која су напустила атеистички социјализам.

Хришћански поглед на свијет у бајкама Чарота објашњава са стајалишта постојања зла. Као и у животу, и у бајкама је увијек присутно зло. Ипак, „приповедач-педагог никада не дозвољава силама зла да победе”. Он је убијешћен да *Творац* неће допустити да зло побиједи. То се не поклапа са његовим законима и зато треба живјети са „околниим светом који је Он створио”. За бајке је карактеристично да ту „идеју предају на разне начине... са колена на колена”, а то се односи и на примјерима „неговања односа према животињама и биљкама који су у бајкама увек вољни да укажу човеку помоћ”.³¹⁰

ЗАКЉУЧАК

У цјелини гледајући, дјечија књижевност и бајке немају вриједносно-неутралну димензију. На примјерима већине бајки у извјесном смислу се може говорити о диференцираној вриједносној и социо-политичкој матрици бајки.

Дјечија књижевност и бајке у доброј мјери имају прагматско, утилитарно, етичко и аксиолошко обиљежје јер образују, одгајају, подучавају, указују, припитомљавају. Оне могу да потпомогну социјализацијски поступак као педагошки поступак утицања на свијест, понашање и интеграцију у друштвену заједницу. Оне су саставни дио ширег социјализацијског поступка који особе конформирају и интегришу у друштво...

ЛИТЕРАТУРА

- Bloch E. *Princip nada*, I-III, Zagreb: Naprijed, 1981.
 Kovačević B. *Gramsci i marksizam (Konceptija hegemonije Antonija Gramscija)*. Banja Luka: Glas, 1986.
 Ковачевић Б. *Политичка манипулација (Масовна култура и политичка владавина)*. Бања Лука: Правни факултет, 1994.

³¹⁰ Исто. стр. 58.

Risman D. *Usamljena gomila*, Beograd: Nolit, 1965.

Чарота И. А. *Видици једног Белоруса – Белосрбина, Есеји и студије* / превела са белоруског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023.

Braco Kovačević

Doctor of Sociological Sciences

Full Professor, University of Banja Luka

Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina

ON CHILDREN'S LITERATURE AND FAIRY TALES – IVAN CHAROTA

Abstract

Children's literature, as well as fairy tales that belong to the genre of children's literature, have significant associative, ethical, and axiological importance in the process of children's socialisation. In this process—understood as a process of education and pedagogization, upbringing and schooling—values, opinions, and behaviours are formed and developed, which are necessary for shaping a child's personality and for its conformization and integration into culture and society.

Keywords: fairy tales, upbringing, children's literature, conformism, socialisation

Са супругом Надеждом у Удружењу књижевника Србије. На слици су и: Милован Витезовић, Миодраг Сибиновић, Владимир Чушев.

На уручењу Патријаршике књижевне награде 2012. Године. Извор: <https://old.taday.ru/>

Ана Владимировна Наумова³¹¹

доцент Белоруског државног универзитета
Минск, Белорусија

СЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ И. А. ЧАРОТЕ: АУТОРСКИ ПРИСТУП НАСТАВИ И КЊИЖЕВНОНАУЧНОЈ АНАЛИЗИ³¹²

Резиме

У чланку се разматрају особености приступа И. А. Чароте настави словенских књижевности и њиховој књижевнонаучној анализи – онако како их је видела и доживела његова ученица током 15 година заједничког рада на Белоруском државном универзитету. Филолошки рад професора сагледава се у контексту савремених трендова у хуманистичким наукама, истиче се његов значај за очување духовне компоненте науке о Речи. Утврђује се специфичност погледа белоруског слависте на проблемска питања сербистике, русистике и белорусистике, карактерише се његов поглед на стваралаштво истакнутих српских писаца у контексту наставе књижевности на високошколској установи.

Кључне речи: Иван Чарота; белоруска сербистика; српска књижевност; Иво Андрић.

У науци о књижевности је уобичајено да се наслеђе аутора анализира са одређене временске дистанце: велико се, како је писао Сергеј Јесењин, пре свега види из даљине... Очигледно је да ће се књижевнокритичко, научно, преводачко стваралаштво Ивана Алексејевича Чароте другачије сагледавати након протекла времена. Ипак, дијалог о традицији коју је белоруски филолог подржао, сачувао и умножио, вреди наставити већ сада, како би се обезбедила инерција у примени вредних принципа и пракси. То ће обезбедити наслеђивање и континуитет у белоруској славистичкој школи и, могуће, инспирисати нове истраживаче који лично нису познавали Ивана Чароту.

³¹¹ ana.naumova1@ya.ru, ORCID 0000-0002-0515-0409.

³¹² Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

Треба напоменути да је основна сфера делатности професора била управо филологија. Његови судови и текстови културолошког, историјског, богословског, социолошког садржаја јављали су се онолико колико је Иван Чарота филологију схватао шире него као науку која проучава текст као низ знакова, уређену семиотичку структуру. Реч у тумачењу И. А. Чароте јесте филозофски појам, што је неминовно подстицало истраживача на интердисциплинарно разматрање текстова и значења која су у њих уграђена. Логос одражава замисао Бога о створеном свету у целини, стога је истраживач Речи позван да је проучава у ширем кључу.

Наш преглед специфичности ауторског приступа И. А. Чароте настави и књижевнанаучној анализи представља покушај да се забележе и прокоментаришу оне методике рада белоруског слависте које су, по нашем мишљењу, значајне за развој филолошке науке у Белорусији и другим земљама.

У високом образовању у последње време све чешће се актуелизују расправе о промени структуре наставног процеса: класично предавање, како се тврди, у великој мери је превазиђено у дигиталном свету и треба да уступи место интерактивним облицима рада који доприносе стицању конкретних вештина. Успешним се сматра наставник који користи методе игре, хеуристичке задатке, студије случаја и друге поступке који помажу прилагођавању „клиповском” начину размишљања савременог човека. Иван Чарота је остајао веран традиционалном приступу: његова предавања била су најплодотворнији облик комуникације са студентима, који су учили да се концентришу на сложено и важно, да предмет разговора посматрају са различитих страна, да га дубински и целовито анализирају. Најважније је то што у оквиру својих предавања И. А. Чарота – стварни делатник на филолошком пољу, књижевни критичар, успешан преводилац, учесник светских симпозијума, приређивач антологија, уредник часописа – није студентима излагао биографије писаца и дефиниције појмова, већ је делио стварно искуство неопходно за разумевање проблематике филолошког живота, начине постављања и решавања значајних друштвених проблема, учио их је да расуђују, мисле, упоређују. Несумњиво је да је само мотивисан студент могао у потпуности да прати ток мисли таквог предавача: ниво рефлексije који је професор задавао увек је био висок. Али максималан могући користан ефекат таквог образовања, уз узајамност интересовања слушаца, одговарао је статусу главног универзитета у земљи, каквим се и данас сматра

Белоруски државни универзитет. Преношење знања никада није било главни задатак образовања у схватању И. А. Чароте: он је скромно признавао да датуме и имена и сам тешко памти и није ту вештину сматрао приоритетном. Важније је, по његовом мишљењу, било развијати способност рефлексije. При томе је позивао студенте да више читају, како би се њихови судови формирали у оквиру традиције, под утицајем узорних примера мишљења великих писаца и научника. На предавањима је показивао књиге из своје библиотеке, иронично себе називао „ваш књигоноша”, жалио је што дух нашег времена, ужурбаност и презасићеност информацијама не подстичу младе на пажљиво читање.

И. А. Чарота је код себе и код младих филолога развијао способност конструктивног оцењивања сопственог рада. Био је спреман да чује критику својих превода, укључујући и од стране студената, прихватајући као природну чињеницу да сваки стручњак током живота расте и мења се. Сасвим је природно да је у преводима из младости, објављеним у антологијама из совјетског периода, и сам искусни професор могао да уочи неизбежне недостатке. Такав приступ сведочи о високом професионализму, сигурности у сопствени пут и спремности на равноправан дијалог са младим колегама.

И. А. Чарота је позивао да се критички односимо не само према себи, већ и према догми – не богословској, већ такозваној догми у науци, која се рефлексно преноси из школе на универзитет, штампа без одговарајуће провере у научним публикацијама, преноси се као аксиом, а то заправо није. На пример, често је говорио о „туђемоделности концепција историје културе и уметности, као и књижевности белоруског народа”,³¹³ о формализму у оцени појава белоруске књижевности и њеној периодизацији, позивао је на опрез у употреби појма „Ренесанса” при опису етапа у историји појединих словенских земаља. „Како је култура могла у себи нешто да обнавља, ако то сама није рађала?” – професор је постављао такво питање студентима, подстичући их на самостално мишљење.

Занимљив је и пример како је И. А. Чарота вршио транслитерацију српских властитих имена која почињу са *Јо-* (*Јован*, *Јовица* и др.) на руском језику. У руској традицији усталио се запис –

³¹³ Чарота Иван. О перспективах славянства и славяноведения (Раздумья не без тревоги) // Контексты мировой литературы. Сборник научных статей к 70-летию профессора А. А. Гугнина. Новополоцк: ПГУ, 2011. С. 43.

Їован, Їовица. Професор се противио: зашто у руској азбуци постоји графема *ѣ*, ако је не користимо у оваквим случајевима? *Јанко* се преноси као *Јанко*, *Јелена* као *Елена*... Зашто се онда нарушава овај принцип, ако се по аналогiji може писати *Їван*, *Ївица*? Ми, узгред, нисмо у потпуности сагласни са И. А. Чаротом по овом питању: варијантност писања *е/ѣ* у руској пракси и недопустивост употребе слова *ѣ* у неким научним и службеним издањима може током редакторских интервенција довести до тога да се *Їван* претвори у *Евана*, чиме би се изобличио изговор имена. Запис *Їован* делује као „мање зло”, имајући у виду неодређен статус слова *ѣ* у савременом руском језику. Ипак, смелост професорових судова и спремност да критички преиспитује оно што је, наизглед, чврсто укореењено у традицији, увек су инспирисали студенте и изазивали поштовање. Филолог-интелектуалац не може се ослањати на правило само зато што „сви тако пишу”.

Своје специјалне курсеве И. А. Чарота је започињао тако што је на табли цртао концентричне кругове: мањи круг био је уписан у већи, и тако их је било неколико. Професор је објашњавао: ви сте личност, али сте уписани у круг своје породице, затим у круг свог региона, државе... Тако се књижевност и култура једног народа не могу разматрати у најширем контексту ако се при анализи прескочи ближа карика. Ова почетна поставка одређивала је и методологију проучавања књижевности: не сме се из вида испустити (бело)руска компонента нашег културног кода, а потом ни општесловенска – пре него европска и светска. Овде није реч о формалној логици, већ о темељном принципу, чијим нарушавањем искривљујемо стварне представе о проучаваном књижевном феномену. Зато је И. А. Чарота увек сматрао ћирило-методијско наслеђе Словена темељем белоруске културе, а такође је указивао на значај филолошке науке и њену одговорност да на то подсећа друштво. Белоруски слависта је више пута коментарисао питања повезана са историјом и перспективама идеје словенске узајамности. Аутор је низа радова у којима се детаљно разматрају општи и појединачни аспекти овог проблема, при чему је професор наглашавао да тема односа словенских народа данас добија посебну актуелност. Иван Чарота је писао о потенцијалу јединства словенских земаља, као и о снази духа људи уједињених у Богу. Његови позиви на јединство увек су се доживљавали у јасном сагласју са хришћанским заветима.

Желимо да истакнемо и с којом је одговорношћу И. А. Чарота приступао разматрању неких, наизглед, ужих филолошких питања. Одабир књижевних дела за укључивање у школске и универзитетске програме, састављање зборника и антологија – то су изузетно сложени и заиста судбоносни задаци, којима је белоруски слависта приступао свесно и озбиљно. Избор који направи стручњак може бити пресудан, јер се код масовног читаоца утисак о епохи или књижевности у целини формира на основу упознавања са ограниченим списком одабраних дела. То се посебно јасно испољавало у раду Ивана Алексејевича као приређивача антологија (*Антологија белоруске поезије* (Београд, 1993, 2012), *Слово и Дух: антология русской духовной поэзии (X–XX вв.)* (Минск, 2003, 2005, 2010), *Српска књижевност. Антологија текстова. Књ. I–V*» (Минск, 2002–2007) и др. Избор текстова који одражавају дух времена и истовремено сведоче о дубини духовног трагања аутора представља рад који захтева изузетну научну компетентност и дубину.

Анализа књижевнонаучних и књижевнокритичких радова И. А. Чароте предмет је посебног темељног истраживања. Ипак, нека размишљања о особеностима професоровог доживљаја и интерпретације српске књижевности могли бисмо изнети већ сада.

Курс историје српске књижевности аутора професора И. А. Чароте разликовао се од других курсева по томе што су у њему нарочито детаљно разматрани фолклор и средњовековна књижевност Срба. Многи предавачи врло површно обрађују овај корпус текстова, сматрајући да он има само историјски значај. Међутим, професор је у дубинском проучавању „народне” и црквене словесности видео основу за правилно разумевање „новије” српске књижевности. Идеје које је српски народ изразио у речи пре успостављања секуларног светоназора и данас чине темељ српске уметничке филозофије. Значајан слој српског фолклора чине епске песме косовског циклуса. У њима се опева јуначка жртва српских ратника који су, причестивши се Светим Христовим Тајнама, кренули на бојно поље. Њиховом вођи, цару Лазару, понуђен је избор: или победа у бици и земаљска слава, или пораз и вечна слава његовог народа у Царству Божијем. Цар је изабрао пут бесмртности, јер „земаљско је царство кратко и пролазно, а Небеско – увек и довека”³¹⁴. Фолклор и средњовековна књижевност Срба представљају средиште духовних значења и обухватају обиман корпус

³¹⁴ Српска књижевност. Антологија текстова, књига 1 / избор И. Чарота. Минск: БГУ, 2002. С. 56.

признатих, са уметничког становишта вредних споменика словесности. Епским песмама Срба у различита времена дивили су се Јохан Волфганг Гете, браћа Грим, Проспер Мериме, Александар Пушкин и Максим Богданович. Житија чији су аутори светитељ Сава Српски, монаси Доментијан и Теодосије, између осталог, представљају ремек-дела средњовековног беседништва и вредан књижевни извор за проучавање реторичких поступака.

Индикативно је и то како је Иван Чарота у својим предавањима постављао акценте у интерпретацији стваралаштва српских аутора. У стваралаштву црногорског владара и владике Петра II Петровића Његоша белоруски слависта је предлагао да се траже одговори на питања о основама српског идентитета. Роман „Сеобе” Милоша Црњанског представљао је студентима као ризницу егзистенцијалних смислова – између осталог, о вечном животу у преламању српске историје („Има сеоба. Смрти нема!”³¹⁵). Владiku Николаја (Велимировића) професор је представљао слушаоцима не само као прослављеног светитеља, већ и као талентованог писца, песника, интелектуалца, научника-богослова. Преподобног Јустина (Поповића) И. А. Чарота је сматрао најдубљим истраживачем и тумачем стваралаштва Ф. М. Достојевског изван граница рускојезичког простора. Дивио се племенитости душевног порива песникиње Десанке Максимовић, „да тражи помиловање”³¹⁶ свих угрожених, уплаканих, прогоњених, грешних... Најистакнутијим писцем друге половине XX века сматрао је Добрицу Ћосића, који је у својим романима одразио сву сложеност личног избора у тешким ратним условима и овековечио у прози трагичну прошлост свог народа.

Иву Андрића је ценио због ума и проницљивости у оцени последица етноконфесионалних трансформација које су се одиграле на Балкану услед турског освајања. Уопште, Иван Чарота је доста писао о српском прозаисти, добитнику Нобелове награде за књижевност: припремио је чланак о Иви Андрићу за Белоруску енциклопедију,³¹⁷ материјале за уџбенике³¹⁸ и периодичне публикације³¹⁹, превео низ

³¹⁵ Црњански Милош. Сеобе. Друга књига Сеоба. Београд: Лагуна, 2015. С. 780.

³¹⁶ Максимовић Десанка. Тражим помиловање. Београд: Граматик, 2018. 143 с.

³¹⁷ Чарота Иван. Андрыч Іва // Беларуская энцыклапедыя. Мінск: Бел. энц., 1996. Т. 1. С. 358.

³¹⁸ Чарота Иван. Балканскі Гамер // Славянскія літаратуры: Постаці II. Мінск: РІВШ, 2003. С. 3–23.

његових дела на белоруски језик.³²⁰ Анализирајући основне мотиве Андрићеве прозе, посебну пажњу посвећивао је онима који одражавају етнокултурне особености завичаја писца. Истраживач се задржавао на мотивима „границе, руб, краја и прелаза”,³²¹ обраћао пажњу на фолклорно-митолошки карактер хронотопа Андрићеве прозе.³²²

Разматрајући рецепцију Андрићевог стваралаштва међу Белорусима, И. А. Чарота је долазио до важности поређења историјских судбина Белорусије и Србије, Белорусије и Босне.³²³ Паралеле се заснивају управо на томе што оба простора представљају културно пограничје. Али значајна је његова напомена да се, при свакој сличности модела, специфичност пограничја разликује у својој конкретизацији. На пример, за Белорусе и Србе појмови „Запад” и „Исток” имају различита значења.³²⁴ Сличност закономерности историјског развоја и структуре друштва наших земаља – то је, по И. А. Чароти, предуслов за посебно разумевање проблематике Андрићевог стваралаштва код белоруског читаоца. Наши сународници у Андрићевој Босни неизбежно препознају поједине особености историје своје домовине.

И. А. Чарота је писао: „Историја Босне – уосталом, представља веома озбиљан повод за сумњу у перспективност идеја евроазијства, које су некада биле распрострањене и у последње време се поново оживљавају, <...> – одувек је била одређена разнородним факторима, па се и само њено кретање <...> одликује објективном сложености, посебном унутрашњом колизијом.”³²⁵ Испоставља се да су паралеле прикладне не само између појединачних земаља: белоруски истраживач разматра животоспособност интеграционих заједница вишег нивоа,

³¹⁹ Чарота Иван. Нязгаснае святло Іва Андрыча // Літаратура і мастацтва, 1978, 25.08. С. 6.

³²⁰ Андрыч Іва. Мост на Дрыне. Пракляты двор. Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. 591 с.

³²¹ Чарота Иван. Балканскі Гамер // Славянскія літаратуры: Постаці II. Мінск: РІВШ, 2003. С. 13–14

³²² Исто. стр. 15.

³²³ Исто. стр. 13–14

³²⁴ Чарота Иван. Андрићево дело у Белорусији. Особенности рецепције. // Андрић између Истока и Запада. Бања Лука: АНУРС; 2012. С. 415

³²⁵ Чарота Иван. Балканскі Гамер // Славянскія літаратуры: Постаці II. Мінск: РІВШ, 2003. С. 12.

чије ће функционисање, по његовом мишљењу, бити остваривано по моделу сличном босанском.

Важно је да се паралеле између Белорусије и балканских земаља у овом случају не откривају само на основу личних запажања. Истраживач је пронашао и представио јавности у зборнику „Белоруси о Србији и Југославији” текст Дмитрија Скринченка под насловом „Ми имамо своју Босну”.³²⁶ Д. Скринченко је руски богослов, публициста, историчар, педагог, који је дуго живео и радио у Белорусији и умро у Србији. Наведена публикација је изузетно занимљив извор који показује сличност судбина пограничних подручја, „разапетих” између центара моћи који настоје да прошире свој утицај. Д. Скринченко с разлогом изводи закључке о сличности судбина Белорусије и Босне на основу анализе структуре друштва и промена у религијском и националном самоодређењу локалне интелигенције. А незаинтересованост људи за овај проблем он објашњава на следећи начин: „Једном речју, сви – и Ви тамо, и овде – труде се само око једног: ‘не заоштравати односе’.”³²⁷

Тако је очигледно да наслеђе белоруског слависте представља богат материјал за аналитичко промишљање филолога и представника других хуманистичких наука. Његове идеје и пројекти у многа су противречили трендовима епохе, али управо то сведочи о њиховој вредности и плодотворности за рађање нових значења као последице разрешења несагласности са контекстом времена. Филолошка делатност И. А. Чароте била је сагласна са његовим светоназорним избором: православни хришћанин, религиозни мислилац, он је настојао да у свом раду сачува верност Божијим заповестима, побожно и смирено чува Реч као оваплоћење Божијег промисла о створеном свету. Делотворност рада И. А. Чароте огледа се и у томе што се данас белоруско-српске научне везе пре свега темеље на радовима његових захвалних ученика. Можда у наше време више не треба очекивати да се у једној личности сједине све улоге филолога-слависте – научника, преводиоца, критичара, предавача и публицисте, као што је то био случај код Ивана Чароте. Али постоје разлози да се верује да пажљиво очување професоровог наслеђа може донети плодове који одговарају потребама епохе.

³²⁶ Скринченко Дмитрий. У нас своя Босния // Беларусы пра Сербію і Югаславію; укладанне, прадмова і каментарыі І. Чароты. Мінск: Белпринт, 2015. С. 233–240.

³²⁷ Исто. стр. 238.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрыч Іва. Мост на Дрыне. Пракляты двор. Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. 591 с.
- Максимовић Десанка. Тражим помиловање. Београд: Граматик, 2018. 143 с.
- Скрынченко Дмитрий. У нас своя Босния // Беларусы пра Сербію і Югаславію; укладанне, прадмова і каментарыі І. Чароты. Мінск: Белпринт, 2015. С. 233–240.
- Српска књижевност. Антологіја текстова, кніга 1 / избар І. Чарота. Мінск: БГУ, 2002. 169 с.
- Црњански Милош. Сеобе. Друга кніга Сеоба. Београд: Лагуна, 2015. 783 с.
- Чарота Іван. Андрићево дело у Белорусіји. Особености рецепције. // Андрић између Истока и Запада. Бања Лука: АНУРС; 2012. С. 413–439.
- Чарота Іван. О перспективах славянства и славяноведения (Раздумья не без тревоги) // Контексты мировой литературы. Сборник научных статей к 70-летию профессора А. А. Гутнина. Новополоцк: ПГУ, 2011. С. 39–48.
- Чарота Іван. Андрыч Іва // Беларуская энцыклапедыя. Мінск: Бел. энц., 1996. Т. 1. С. 358.
- Чарота Іван. Балканскі Гамер // Славянскія літаратуры: Постаці II. Мінск: РІВШ, 2003. С. 3–23.
- Чарота Іван. Нязгаснае святло Іва Андрыча // Літаратура і мастацтва, 1978, 25.08. С. 6.

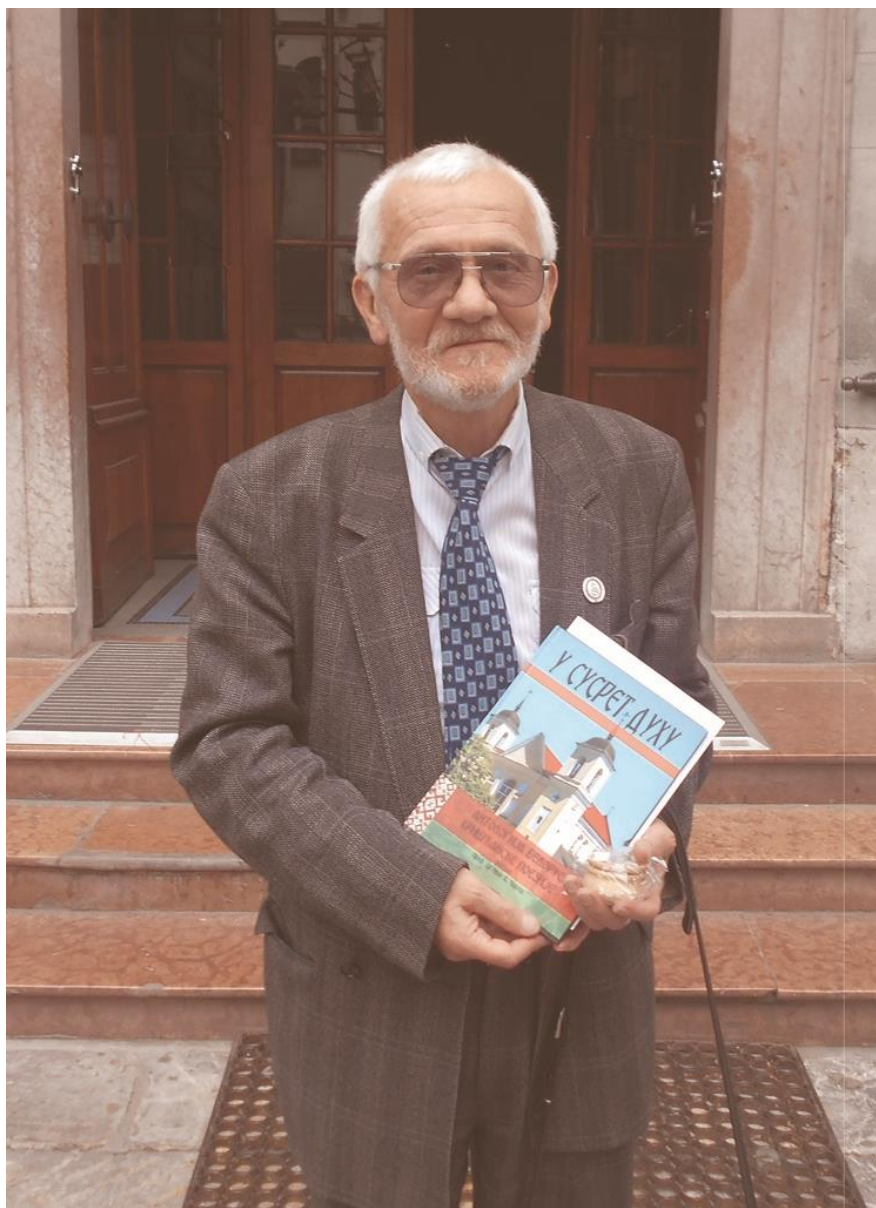
Ana Vladimirovna Naumova
Associate Professor at the Belarusian State University
Minsk, Belarus

SLAVIC LITERATURES IN THE INTERPRETATION OF I. A. CHAROTA: THE AUTHOR'S APPROACH TO TEACHING AND LITERARY ANALYSIS

Abstract

The article examines the distinctive features of I. A. Charota's approach to teaching Slavic literatures and their literary analysis, as perceived and experienced by his student over 15 years of joint work at the Belarusian State University. The professor's philological work is considered in the context of contemporary trends in the humanities, with particular emphasis on its importance for preserving the spiritual dimension of the science of the Word. The study identifies the specificity of the Belarusian Slavist's perspective on problematic issues in Serbian, Russian, and Belarusian studies. It characterises his view of the works of prominent Serbian writers in the context of teaching literature at a higher education institution.

Keywords: Ivan Charota; Belarusian Serbian studies; Serbian literature; Ivo Andrić.

Испред Саборне цркве у Београду, 2019. године. Фото: Д. Лазаревић

Светлана Гољак³²⁸

доктор филолошких наука, доцент
Филолошки факултет у Београду
Катедра за славистику

СЛАВИСТИЧКО НАСЛЕЂЕ ПРОФЕСОРА ИВАНА ЧАРОТЕ³²⁹

Резиме

Циљ рада је приказ основних смерова и тема филолошких истраживања професора Ивана Чароте и разматрање значајних резултата његове делатности на пољу филологије. Издвојено је 5 тематских усмерења: 1) Словенске књижевности и културе и њихове везе, са акцентом на књижевне и културне везе између Србије и Белорусије; 2) Национална компонента књижевности и национални идентитет; 3) Белоруска књижевност – представљање у Србији; 4) Српска књижевност, историја и култура – представљање у Белорусији. Универзитетска славистика у Минску. Теорија књижевног превођења; 5) Српска и Белоруска православна црква, култура и језик. У оквиру сваког одељка наведене су основне монографије, брошуре, приручници и поједини чланци професора Чароте. Размотрили смо одређене важне идеје и ставове професора Чароте, његов приступ анализи и тумачењу књижевне грађе. Још једном се истиче значај славистичког наслеђа професора Чароте, комплексност и интегративност његовог приступа славистици.

Кључне речи: Иван Чарота, славистика, белоруско-српске културне везе, међусловенске везе.

УВОД

Славистичко дело професора Ивана Чароте укључује преко 600 научних, научно-методолошких и књижевно-критичких радова. Професор Чарота је аутор више од 1000 превода књижевних, богословских и публицистичких текстова, првенствено са српског, али и са других словенских језика на белоруски и руски језик и обрнуто.

³²⁸ svetlanagoljak@yahoo.co.uk

³²⁹ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

Славистику је схватао као једну комплексну дисциплину која интегрише резултате научних истраживања књижевности и језика, историје и културе, теологије и филозофије. Управо стога његову славистичку баштину одликује ретка опсежност и тематска разноликост. У својим радовима професор Чарота анализира различите аспекте словенских књижевности, при чему посебну пажњу посвећује повезаности и специфичностима белоруске и српске књижевне речи.

Циљ овог рада је дати сажет приказ најважнијих смерова и тема филолошких истраживања професора Чароте, истакавши комплексност и интегративност његовог приступа славистици. Управо због интегративног приступа, тематска подела његових радова је донекле условна и служи само сврси приказа.

СЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ И КУЛТУРЕ И ЊИХОВЕ ВЕЗЕ, СА АКЦЕНТОМ НА КЊИЖЕВНЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И БЕЛОРУСИЈЕ

Иван Чарота је рођен у околини Бреста, у пограничном подручју између Белорусије, Украјине и Пољске. Може се рећи да му је већ рођењем на словенској трмеђи било предодређено да се бави тематиком дијалога и прожимања словенских култура. Од детињства је једнако добро разумео руски, белоруски, украјински и пољски језик, а касније, уписавши русистику на Филолошком факултету у Минску, изабрао је и предмет српски језик код професорке Вере Лумбине и стекао ту основне компетенције владања српским језиком које је после усавршавао. Учио је и словеначки и друге словенске језике, међутим, своје професионално опредељење је везао за српски језик.

Већ на почетку своје научне делатности Иван Чарота је у средиште својих интересовања поставио књижевне и културне везе између Белорусије, Русије и јужне Славије, пре свега Србије. Магистарску дисертацију под насловом „Стваралаштво М. А. Шолохова и књижевни процес у Југославији (1956–1986)” одбранио је 1986. године у Лењинграду. Током припреме дисертације извршио је детаљну проверу релевантних чињеница (између осталог, путовао је у Ростовску област, у Шолоховљев завичај, где је прикупио битну документацију). Истражио је питања рецепције, превођења и утицаја дела Михаила Шолохова у тадашњој Југославији, поставио питање заједничке и националне компоненте садржаја књижевности.

Ова два приступа грађи – темељна чињенична анализа (укључујући ревизију погрешно представљених чињеница и стереотипа), као и експликација националне компоненте књижевности посматране у ширем књижевно-културном контексту – биће битне одлике радова професора Чароте током целе његове научно-истраживачке делатности.

Уследиле су монографије посвећене питањима славистичке књижевне компаративистике, рецепције многих дела, као и књижевних контаката: *Беларуская савецкая літаратура за мяжой* [Белоруска совјетска књижевност у иностранству]³³⁰ (Минск, 1988, у коауторству, на белоруском језику); *Советская литература в связях и взаимодействиях: Начала сравнительного и системного анализа* [Совјетска књижевност кроз везе и узајамно деловање: Основе компаративне и системске анализе] (Минск, 1989, на руском језику).

Темељно истраживање свих релевантних чињеница о књижевним контактима Белорусије и тадашње Југославије, у којем је узет у обзир сваки чланак, свака преведена песма, питање утицаја, биографије књижевних преводилаца и тако даље – резултирало је објављивањем комплетне библиографије белоруско-југословенских књижевних веза у београдским издањима „Мостови” (1989, бр. 2) и „Преводилац” (1990, бр. 4, 1991, бр. 1–2, 3–4), а касније и у приручнику *Югославјанскія літаратуры і культуры* (Минск, 1999, у коауторству са Н. Трусом, на белоруском језику).

Белоруско-српске књижевне и културне везе теме су и следећих књига чији је аутор или приређивач Иван Чарота: *Беларусы пра Сербію – Югаславію* (Минск, 2015, на белоруском и руском језику), *Белорусија и Србија: Трагом узајамног упознавања и деловања* (Шабац, 2016), *Иоанн Пичета (1844–1920)* (Минск, 2024, на руском језику). Бројни су и чланци професора Чароте посвећени овим темама: на пример, *Prošlost i sadašnjost belorusko-srpskih književnih veza* (2005), *Михаил (Мануил) Козачински (1699–1755) у историји Србије и Белорусије* (2020) и многи други. У овим радовима је представљена галерија личности значајних за историју, књижевност и културу Србије и Белорусије, размотрени су међусобни контакти аутора, преводилаца и издавача, као и значајни

³³⁰ Наслове књига наводимо у оригиналу. Овде и даље је превод наслова књига и цитата са белоруског и руског на српски језик аутора чланка, осим кад је назначено другачије.

догађаји, утисци након узајамних посета, дата је анализа превода и рецепције преводне књижевности.

Поставши водећи југослависта у Белорусији, Иван Чарота је био научни консултант и аутор чланака у многим енциклопедијским издањима, укључујући сарадњу са издаваштвом „Белоруска енциклопедија Петрус Бровка”.

Лајтмотив компаративних истраживања професора Чароте је блискост и сродност белоруске и српске, али и других словенских књижевности и култура. Увек је истицао да „проучавање белоруско-српских веза неизбежно доноси осећање заједништва, сродства” (приступна беседа *Белоруско-српски односи као научни проблем*, одржана у САНУ 26. октобра 2015. године.³³¹

Кроз сарадњу са студентима и колегама професор Чарота је развијао белоруску школу славистичке књижевне компаративистике тежећи да свако истраживање подигне на експертски ниво. На Филолошком факултету у Минску био је ментор приликом израде више десетина мастер радова и докторских дисертација које такође сведоче о прожимању култура. Неке од њих су објављене као монографије (Људмила Циманович, *Русские импульсы в творчестве Петра II Петровича Негоша*, Минск, 2017; Ана Наумова, *Феномен културног пограничја в творчестве Иво Андрича*, Минск, 2018). Професоров рад на проучавању белоруско-српских књижевних веза, као и наставе србистике у Минску наставила је доцент Ана Наумова.

За потребе мастер програма *Дијалог култура* на Филолошком факултету у Београду професор Чарота је припремио наставни програм предмета *Српско-белоруске културне и књижевне везе*. Планирани долазак Ивана Чароте у Београд у својству гостујућег професора, нажалост, нисмо стигли да реализујемо.

НАЦИОНАЛНА КОМПОНЕНТА КЊИЖЕВНОСТИ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Истраживање књижевних веза неизбежно води ка оценама заједничког и национално-специфичног у проучаваној грађи. Националну компоненту књижевности професор Чарота је увек повезивао са питањима идентитета сматрајући да књижевност не само

³³¹ Чарота Иван А. Белоруско-српски односи као научни проблем. Приступна беседа одржана у Српској академији наука и уметности, 26. октобра 2015. године // Глас CDXXVII, Одељење језика и књижевности, књ. 30, Београд, 2017. С. 65.

одражава већ и формира самосвест народа. У научним радовима користио је термин „исконска суштина” (бел. спрадвечная існасць – израз потиче из поезије белоруског песника Владимира Дубовке), којим се означава суштинска, првобитна основа, односно темељ бића једног народа, његове духовности и културе – другим речима, његов „духовно-генетски код”, или „духовни генотип”, у смислу концепције Павла Флоренског, тј. духовне и стваралачке карактеристике једног рода које се преносе са генерације на генерацију.

Монографију *Пошук спрадвечнай існасці: Беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння* [Тражење исконске суштине: Белоруска литература 20. века и процеси националне самосвести] професор Чарота је објавио на белоруском језику у Минску 1995. године, а године 1998. одбранио је докторску дисертацију на исту тему на Филолошком факултету у Минску. Професор је размотрио оригиналну естетику белоруске књижевне речи, у ширем контексту руско-белоруских веза. Ту је употребио и израз „идентификациони знакови” (бел. апазнавальныя знакі) за национално-специфичне елементе у грађи који су одраз идентитета народа. У каснијем раду истиче да “сваки књижевник формиран у одређеном времену и условима који су предодређени низом других објективних фактора, неизбежно одражава “препознатљиве знаке” своје епохе и своје средине”.³³²

Своја размишљања о књижевности, култури и идентитету Белоруса, али и Срба професор Чарота је изнео у великом броју чланака, предговора зборницима радова, интервјуа, јавних говора.

Радио је на књизи *Белорусскость: исторический и культурологический аспекты* [Белоруски идентитет³³³: историјски и културолошки аспект], у којој је наставио бављење наведеним питањима. Нажалост, ту књигу професор није завршио.

Православље, свест о пореклу и духовну везу са руским народом професор је сматрао темељним за белоруски идентитет, наступајући против дерусификације самосвести данашњих Белоруса.³³⁴

³³² Цит. по: Чарота Иван А. Видици једног Белоруса – Белосрбина: есеи и студије. Београд: Институт за политичке студије, 2023. С. 62.

³³³ У оригиналном наслову је употребљен термин „белорускост” изведен од придева белоруски, користи се у значењу „бити Белорус”, „својствено Белорусима”, „белоруски идентитет”.

³³⁴ Чарота Иван Алексеевич. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // Социология 2015, № 1. С. 69–81. ISSN 2071-0968.

Размишљајући о националном идентитету и улози књижевне речи у његовом формирању, професор Чарота истиче значај освешћивања заједничког корена уместо супротстављања и отуђивања као средстава афирмисања. Зато пише о значају поезије Максима Богдановича, једног од својих омиљених песника: „То дело је, пре свега, инспирисано покушајем националног самоопредељења не путем негације, отуђивања и конфронтирања. Белоруску идеју његов аутор није афирмисао одвојено од заједничких корена, у супротстављању историје руског и других сродних народа, који су укључени у европски и светски контекст”.³³⁵

Националну компоненту белоруске књижевности професор Чарота је настојао да експлицира кроз песничке слике и мотиве од посебног значаја. Карактеристичан је и сам наслов његовог чланка, објављеног у Србији на руском језику, у којем је повезао два појма: *Характер и образотворчество белорусов* [Карактер Белоруса и карактеристике белоруске песничке слике]³³⁶. Овде пише да је потребно „скупити поуздане податке о фреквентности слика, мотива, тема у националној уметности, одредити њихову „старост”, значај у различитим епохама, однос према сфери сакралног, утицај на формирање општег система стварања слика и на естетске традиције”.³³⁷ Ово питање разрађује у другој, допуњеној верзији рада *Исконска суштина белоруске поезије*: „Међутим, и без статистичких доказа могуће је издвојити изванредан скуп симбола, песничких слика и метафоричких знакова који се из покољења у покољење преносе чак и несвесно, те се такође уграђују у уметност речи – краће речено, оно што, без обзира на различите заокрете историје и историографије, на многе тенденције културе и културологије, ипак није нестало, па већ

³³⁵ Чарота Иван. Исконска суштина белоруске поезије // Антологија белоруске поезије. Друго, приширено издање. Београд: Српска књижевна задруга, 2012. С. 15.

³³⁶ Српска верзија наслова Ивана Чароте, дата у његовом резимеу чланка на српском језику. Види у: Чарота Иван. Характер и образотворчество белорусов // Зборник Матица српске за славистику 46–47, Нови Сад, 1994. С. 98.

³³⁷ Чарота Иван. Характер и образотворчество белорусов // Зборник Матица српске за славистику 46–47, Нови Сад, 1994. С. 76.

због тога може с правом бити окарактерисано као „исконска суштина”³³⁸ (предговор другом издању *Антологије белоруске поезије*).

Посебну улогу у преношењу националне слике света професор додељује поезији: „Поезија у оригиналу сама о себи најбоље говори”; „У поезији се активира оно што под различитим именима не мења своју суштину”.³³⁹

Применивши овакав приступ у више радова, професор је анализирао семантику различитих слика фреквентних у белоруској поезији, прози, фолклору, као што су мочвара или судбина (бел. доля) и многе друге. Писао је о посебним карактеристикама белоруског хронотопа – на пример, о значајном уделу слика граница, раскршћа у белоруској књижевности што је повезао и са разрађеношћу одговарајуће лексице. Дотакао се и специфичности жанровског система белоруског фолклора... Своје закључке је презентовао као прелиминарне, са њему својственом обазривошћу да изнесе било који суд, сваког пута преиспитујући сопствена запажања.³⁴⁰

Проучавајући српску књижевност, културу и разматрајући најважније наслеђе, професор је посебно истицао значај Косова за Србију: „Косово и Метохију Срби ни са чим не могу упоредити. У њиховој свести су непроменљиве категорије „косовски завет”, „косовски архетип”... то је камен темељац српске нације, српске државе, Српске цркве, српске самоспознаје, српског културног бића” (више у: *Печат*, бр. 835, 5.12.2024).

³³⁸ Чарота Иван. Исконска суштина белоруске поезије // Антологија белоруске поезије. Друго, приширено издање. Београд: Српска књижевна задруга, 2012. С. 22.

³³⁹ Чарота Иван. Исконска суштина белоруске поезије // Антологија белоруске поезије. Друго, приширено издање. Београд: Српска књижевна задруга, 2012. С. 7, 24.

³⁴⁰ Чарота Иван. Характер и образотворчество белорусов // Зборник Матица српске за славистику 46–47, Нови Сад, 1994. С. 71–88.

Чарота Иван Аляксеевіч. Пошук спрадвечнай існасці: беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння. Мінск: Навука і тэхніка, 1995.

Чарота Иван. Исконска суштина белоруске поезије // Антологија белоруске поезије. Друго, приширено издање. Београд: Српска књижевна задруга, 2012. С. 7–24. ISBN 978-86-379-1209-5

БЕЛОРУСКА КЊИЖЕВНОСТ – ПРЕДСТАВЉАЊЕ У СРБИЈИ.

Иван Чарота је приређивач низа антологија које су српску јавност упознале са белоруском књижевношћу, највише са поезијом. За сваку антологију је дуго и изузетно пажљиво бирао грађу, припремао научне осврте и белешке о ауторима, неретко је вршио дословне преводе текстова ради будућег књижевног превода.

Од непроцењиве важности је *Антологија белоруске поезије* (Београд, 1993), чије друго издање (Београд, 2012) садржи 141 песму 68 белоруских аутора из различитих историјских периода, у преводу професора Миодрага Сибиновића на српски језик. У предговору Ивана Чароте и у поговору Миодрага Сибиновића издвојене су најважније фазе развоја белоруске књижевности, као и њене битне карактеристике. Ова књига се већ дуже времена користи у настави белоруске књижевности на Филолошком факултету у Београду, те се на тај начин студенти упознају са значајним песницима и извршним обрасцима књижевног превођења.

Међу другим збиркама чији је приређивач Иван Чарота су *Антологија лирике источних Словена* (Београд, 2000), *Испод крила роде. Антологија савремене бјелоруске поезије* (Подгорица, 2014). Објављена је и збирка *Јанко Купала. Наслеђе: Избор из поезије највећег белоруског песника* (Београд, 2020), у преводу Дајане Лазаревић. У предговору и посебно у опширном поговору „Јанко Купала: у своме роду и међу народима” Иван Чарота, објединивши своја претходна истраживања поезије Јанка Купале, говори о његовом стваралаштву и судбини, даје детаљан преглед рецепције његове поезије код народа бивше Југославије, коментарише преводе песама. Овде, као и у другим радовима, професор износи своја размишљања о посебној улози песника као „сина Речи и чувара Словесности”, чији таленат представља дар од Бога и истовремено велику одговорност.³⁴¹

Посебну пажњу професор Чарота је поклањао духовној литератури. Он је приређивач неколико антологија белоруске и руске духовне поезије и прозе: *Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі* (Минск, 2001), *Насустрач Духу. Анталогія беларускай хрысціянскай прозы* (Минск, 2002), *Слово и Дух. Антология русской духовной поэзии XX–XXI вв.* (Минск, 2003, 2005, 2010), а за

³⁴¹ Чарота Иван А. Јанко Купала: у своме роду и међу народима (поговор) // Јанко Купала. Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника. – Београд: Алма, 2020. – С. 107.

српску јавност је припремио, у сарадњи са преводиоцем Дајаном Лазаревић, издање: *У сусрет Духу. Антологија белоруске хришћанске поезије* (Београд, 2019). Књига садржи песме више од стотину аутора, као и песме из народне поезије и преводе „Псалтира” у стиху. У предговору „Белоруска поезија и духовност” професор Чарота поново истиче улогу песничког стваралаштва које, по његовим речима, представља „стремљење према Богу, приближавање Њему, враћање сличности с Ликом Његовим”.³⁴²

Такође, професор је српској публици представио, као резултат плодне сарадње са преводиоцем Дајаном Лазаревић, белоруске народне бајке, предања и легенде, децју књижевност: *Златна птица: Белоруске народне бајке* (Београд, 2020), *Жива вода: белоруска народна предања и легенде* (2021), *Реч доброте и мудрости: Антологија белоруске књижевности за децу и младе* (2024).

Поред приређивања антологија, са свим наведеним садржајима у њима, професор Чарота је доста пажње поклањао рецензији стваралаштва белоруских аутора, анализи превода њихових дела на српски и друге словенске језике. Његов рад на промовисању белоруске књижевности веома је цењен у Србији.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ, ИСТОРИЈЕ И КУЛТУРЕ У БЕЛОРУСИЈИ. УНИВЕРЗИТЕТСКА СРБИСТИКА У МИНСКУ. ТЕОРИЈА КЊИЖЕВНОГ ПРЕВОЂЕЊА

Упознавање Белоруса и Руса са српском књижевношћу и културом и афирмисање универзитетске србистике у Минску професор Чарота је схватао као свој позив, неуморно је радио на томе до краја живота.

Преводио је поезију, прозу, научне радове из области књижевности, културологије, историје и геополитике. Превео је на белоруски и руски језик бројна дела српских великана и савремених писаца међу којима су владика Николај Велимировић, Јустин Поповић, патријарх Павле, Иво Андрић, Бранислав Нушић, Десанка Максимовић, Бранко Ћопић, Добрица Ћосић, Горан Петровић, Драгослав Михаиловић, Матија Бећковић, Радомир Андрић, Иван Гундулић, Драган Лакићевић, Гроздана Олујић, Љиљана Хабјановић-Ђуровић и многи други аутори. Више аутора је представљено у збирци кратких

³⁴² Чарота Иван А. Белоруска поезија и духовност // *У сусрет Духу: Антологија белоруске хришћанске поезије*. Београд: CompuTech/Dinex, 2019. С. 7.

прича: *Пясочны гадзіннік лёсу: Сербская проза XX стагоддзя* [Пешчаник судбіне: Српска проза 20. века] (2018). У сарадњи са Момчилом Ђерковићем припремио је и антологију *Сербская паэзія* (1989), био је један од њених преводаца, поред Нила Гилевича, Алеса Разанава и других.

Стваралаштво познатих српских аутора попут Бранислава Нушића, Иве Андрића, Десанке Максимовић, Добрице Ћосић и других, као и његову рецепцију у Белорусији, професор Чарота је анализирао у значајном броју научних чланака. Неретко је и уз своје преводе давао предговоре са значајним књижевно-критичким коментарима – на пример, уз превод *Аутобиографије* Бранислава Нушића или романа Иве Андрића *На Дрини ћуприја*, објављене на белоруском језику 1985 и 1993. године и многе друге. Сваки превод је у суштини представљао озбиљан подухват који је захтевао изузетно познавање српског језика и целог културно-историјског контекста.

Професор Чарота је један од најзаслужнијих што је на Филолошком факултету у Минску од 1997/98. школске године отворена група за српски језик и књижевност (српски језик се пре тога предавао само као други словенски у оквиру русистике и белорусистике). У наредним годинама поставио је научно-методолошки темељ наставе српске књижевности у Белорусији: одредио је круг дисциплина, разрадио и објавио наставне програме предмета, саставио збирке оригиналних и критичких текстова, као и задатака за вежбања и самостални рад: *Српска књижевност. Антологија текстова*, у пет књига (2002–2007), *Гісторыя сербскай літаратуры: практыкум* (2006), *Сербская літаратурная крытыка: вучэбна-метадычны дапаможнік* и *Основы сербистики: учебно-методическое пособие* (два последња у коауторству са Аном Наумовом, 2021 и 2022).

Своје преводилачко искуство професор је искористио у радовима из теорије превођења међу којима се издвајају приручници *Мастацкі пераклад на беларускую мову: Асновы тэорыі і практычныя рэкамендацыі* [Књижевни превод на белоруски језик: Основе теорије и практичне препоруке] (1997) и *Тэорыя і практыка мастацкага перакладу* [Теорија и пракса књижевног превода] (2011), где су представљени основни аспекти и појмови књижевног превођења, дате вежбе, размотрене специфичности превођења у билингвалној средини.

Проучавајући најважније догађаје српске историје и њихову рецепцију у култури и историографији, истражујући српску традицију и обичаје, професор Чарота је, пажљивим одабиром текстова, приредио

зборнике радова на белоруском и руском језику: *Косовская битва продолжается* [Косовска битка се наставља] (2000), *Народ сербски: яго абрады і звычаі, святы і святыні*: зборнік артыкулаў, выпуск 1 и 2 [Народ српски: његови обреди и обичаји, светковине и светиње]³⁴³; зборник чланака, бр. 1 и 2] (2006, 2009 и 2012). Током припреме зборника *Народ сербски* руководио је преводилачким тимом студената-србиста.

Такође је превео бајке са српског, али и са других јужнословенских језика, дао је предговоре и коментаре: *Югаславянскія казкі* [Јужнословенске бајке] (1999), *Мовы ўсяго жывога: Сербскія народныя казкі* [Немушти језик: српске народне бајке]³⁴⁴ (2007). Поменућемо и збирку *Падарунак ад усяго сэрца: казкі славянскіх народаў* [Поклон од свега срца: бајке словенских народа] (2013), која је плод колективног преводилачког подухвата.

СРПСКА И БЕЛОРУСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА, КУЛТУРА И ЈЕЗИК

Важан део научно-истраживачких и преводилачких интересовања Ивана Чароте представља област словенске православне културе, библијске и богословске литературе.

Већ смо поменули професорове преводе дела владике Николаја Велимировића, Јустина Поповића, патријарха Павла. Покренуо је едицију *Сербское богословие 20 века* за коју је превео велики број дела представника Српске православне цркве. Приближавао је ово вредно српско наслеђе руским и белоруским читаоцима, тумачио текстове. Био је члан Издавачког савета Белоруске православне цркве, извршни уредник белоруског часописа *Праваслаўе*.

Радио је више од 25 година у саставу Библијске комисије на преводу Светог Писма и богослужбених текстова, са старогрчког и црквенословенског језика на белоруски. Више пута је истицао да је то био јединствен, саборни подухват. Комплетан *Новы Завет Госпада нашага Ісуса Хрыста* објављен је 2017. године и представља једини белоруски превод Новог Завета за који је Белоруска православна црква дала свој благослов. Резултат термилошког рада Комисије је и *Кароткі царкоўнаславянска-беларускі слоўнік праваслаўнай лексікі* (Минск, 2022), чији је један од аутора Иван Чарота.

³⁴³ Превод наслова Ивана Чароте.

³⁴⁴ Превод наслова Ивана Чароте.

У својим радовима професор је размотрио многа питања везана за превеођење библијских текстова, специфичност црквеног језика, проучио историју превода Библије у Белорусији (в. на пример чланак *Переводы Священного писания на белорусский язык*, објављен у „Јужнословенском филологу”)³⁴⁵. Писао је о догађајима из историје и актуелног живота Православне цркве. Овде свакако треба поменути зборнике студија и есеја *Сербская Православная Царква* (Минск, 1998) и *Беларуская мова і Царква* (Минск, 2000).

У овом раду смо се осврнули првенствено на филолошка истраживања и преводе професора Ивана Чароте, са акцентом на област белоруске и српске књижевности. Професорови радови из области социологије, културологије, историје и геополитике заслужују посебно разматрање. Веома је плодна била сарадња професора Чароте са Институтом за политичке науке у чијим публикацијама је редовно учествовао, и иначе свака професорова сарадња са др Зораном Милошевићем. Године 2023. Институт је објавио предговоре Ивана Чароте многим антологијама и збиркама, његову приступну беседу у САНУ из 2015. године, а такође низ његових чланака у преводу Дајане Лазаревић као посебну књигу есеја и студија *Видици једног Белоруса – Белосрбина* (Београд, 2023).

Издвојили смо 5 смерова филолошке делатности Ивана Чароте и у оквиру сваког одељка навели основне монографије, брошуре, приручнике, као и поједине чланке, размотрили одређене теме, идеје и ставове изнете у наведеним радовима. Такође смо издвојили два приступа грађи у научним истраживањима професора Чароте: као прво, темељну чињеничну анализу која претходи тумачењу одређеног питања (у случају потребе, уз ревизију погрешно представљених чињеница и распрострањених стереотипа, а такође преиспитивање сопствених запажања); као друго, тежњу ка експликацији националне компоненте књижевности посматране у ширем књижевно-културном контексту. Професор је истицао да се књижевност може разумети само у ширем контексту, наглашавао значај истраживања књижевних, културних и духовних веза између словенских народа, говорио о њиховом заједничком корену и јединству што је данас посебно актуелно.

Свака професорова идеја, став, приступ књижевној грађи представљају део његовог славистичког наслеђа које је он још за

³⁴⁵ Чарота Иван. Переводы Священного писания на белорусский язык // Јужнословенски филолог LXVI, 2010. С. 497–511. ISSN 0350-185x

живота настојао да пренесе на своје ученике, а у самом темељу његове делатности лежи мисао о филологији као љубави према Речи и служењу Речи Божијој. Тако је професор Чарота говорио о песницима, о књижевности иначе и о филолошкој професији карактеришући је као „Господњи призив човеку да служи Речи и оном што је том Речју уобличено” (интервју за новине *Вечерний Брест*, 7–8.01.2005).

На ученицима и колегама је да чувају ово значајно славистичко наслеђе.

ЛИТЕРАТУРА

- Чарота Иван А. Белоруска поезија и духовност // У сусрет Духу: Антологија белоруске хришћанске поезије. Београд: CompuTech/Dinex, 2019. С. 7–15. ISBN 978-86-81454-04-6
- Чарота Иван А. Белоруско-српски односи као научни проблем. Приступна беседа одржана у Српској академији наука и уметности, 26. октобра 2015. године // Глас CDXXVII, Одељење језика и књижевности, књ. 30, Београд, 2017. С. 55–68. ISSN 0351-7365
- Чарота Иван А. Видици једног Белоруса – Белосрбина: есеи и студије. Београд: Институт за политичке студије, 2023. ISBN 978-86-7419-369-3
- Чарота Иван А. Јанко Купала: у своме роду и међу народима (поговор) // Јанко Купала. Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника. – Београд: Алма, 2020. – С. 107–133. ISBN 978-86-7974-808-9
- Чарота Иван Алексеевич. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // Социология 2015, № 1. С. 69–81. ISSN 2071-0968
- Чарота Иван. Исконска суштина белоруске поезије // Антологија белоруске поезије. Друго, приширено издање. Београд: Српска књижевна задруга, 2012. С. 7–24. ISBN 978-86-379-1209-5
- Чарота Иван. Переводы Священного писания на белорусский язык // Јужнословенски филолог LXVI, 2010. С. 497–511. ISSN 0350-185x
- Чарота Иван. Характер и образотворчество белорусов // Зборник Матица српске за славистику 46–47, Нови Сад, 1994. С. 71–88.
- Чарота Иван Аляксеевіч. Пошук спрадвечнай існасці: беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння. Мінск: Навука і тэхніка, 1995.

Svetlana Goljak

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor

Faculty of Philology, University of Belgrade

Department of Slavic Studies

THE SLAVISTIC LEGACY OF PROFESSOR IVAN CHAROTA

Abstract

The aim of this paper is to present the main directions and topics of the philological research of Professor Ivan Charota and to examine the significant results of his work in the field of philology. Five thematic areas are distinguished: (1) Slavic literatures and cultures and their interconnections, with an emphasis on literary and cultural ties between Serbia and Belarus; (2) the national component of literature and national identity; (3) Belarusian literature—its presentation in Serbia; (4) Serbian literature, history, and culture—their presentation in Belarus. University-level Serbian studies in Minsk. Theory of literary translation; (5) the Serbian and Belarusian Orthodox Church, culture, and language. Within each section, the main monographs, brochures, manuals, and selected articles by Professor Charota are listed. Particular attention is given to certain important ideas and positions of Professor Charota, as well as to his approach to the analysis and interpretation of literary material. The importance of Professor Charota's Slavistic legacy is once again emphasized, along with the complexity and integrative nature of his approach to Slavic studies.

Keywords: Ivan Charota, Slavic studies, Belarusian-Serbian cultural ties, inter-Slavic relations.

Ивана Божовић³⁴⁶

Доктор филолошких наука, доцент
Филозофски факултет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици, Србија

ПОЕЗИЈА ЈАНКА КУПАЛЕ КАО ЖИЛИШТЕ „ЗЕМЉЕ ПОД БЕЛИМ КРИЛИМА”³⁴⁷

*Са освртом на приређивачки рад Ивана Чароте*³⁴⁸

Сажетак

У раду се разматра песничка дијалектика белоруског песника – класика Јанка Купале (1882-1942), који је поставио „своје песничко дело у темељ сопственог идентитета”. Корпус песама одређен је хрестоматијом – избором песама насталих између 1905 и 1941. под називом „Наслеђе” који је сачинио проф. Иван Алексејевич Чарота (1952-2024) – највећи југослависта Белорусије, компаратиста и културолог. Међутим, иако Белорус, имао је заправо дух свесловенски, у коме су српска култура и језик заузимали особито место, те су тиме наша дика, али и дуг, већи и посебнији. Купалин животни и песнички пут укратио се с рађањем земље, са периодом њеног тешког и драматичног националног уобличавања, те је у годинама тектонских историјских и политичких промена „морао да направи избор свог животног и стваралачког пута.” Купалине заслуге и утицај на идеолошку оријентацију Белоруса су огромне: он је био активни учесник доминантних историјских кретања на почетку XX века, културни прегалац и друштвени радник, утемељивач институционалног обликовања и интелектуалног живота своје земље. Посебан осврт чинимо на херменеутички код родољубиве поезије у којој уочавамо три доминанте, три облика патриотског ероса. Аналитичку визуру сузили смо на песму „Пророк” (1912) у којој се очитује снажан антрополошки песимизам.

Кључне речи: Јанко Купала, Иван Чарота, белоруска класична књижевност, дијалектика поезије Јанка Купале.

³⁴⁶ ivana.bozovic@pr.ac.rs, ORCID 0000-0002-3080-374X.

³⁴⁷ Наслов есејистичке књиге Уладимира Караткевича: *Земља под белим крилима*.

³⁴⁸ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

Постоје духови који се у култури поимају као њени стубови, међе и обзорја. Од њих се увек нешто отпочиње или се пак отпочето усавршава и проширује. Њиховим поетичком капиталом култура добија нову димензију у којој се сустичу различита метафизичка и егзистенцијална питања не само једног народа и његовог етоса, већ и његовог хронотопског дијалога са другим културама са којима се он на различите начине сустиче и умрежава.

Када писац постаје класик? „Писац постаје класик када добија потврду од сваког новог читалачког поколења; када његово дело омогућава да настане велика и аутономна традиција тумачења, у којој се одвија непрестана размена између онога што је дело могло значити аутору и тумачима наоружаним неопходним знањима и вештинама и његовим далеким и незамисливо различитим читаоцима. Писац постаје класик када је његово разумевање *унапред* обезбеђено, па се сумња у то да је на делу велики писац доживљава само као инцидент, несувислост или свесни удар на темеље културе; када његова уметност оличава институцију чија је вредност и моћ у важним везама са другим институцијама моћи. Врхунска естетика и сазнајна својства самог песништва не могу писцу обезбедити положај класика, јер то није само највећи међу песницима, нити тек један од великих писаца, већ је он „различит у врсти, критеријум литерарног реда као *imperium* је и политички, он је непокретна тачка традиције”³⁴⁹.

Јанко Купала (белор. *Янка Купала*, 1882-1942, *право име: Иван Доминикович Луцевич*, белорус. *Іван Дамінікавіч Луцэвіч*) – „постављајући своје песничко дело у темељ сопственог идентитета”³⁵⁰, то несумњиво јесте – класик белоруске књижевности. Усредсређеност на *битак* свог народа, његов опстанак, карактер, судбину и могућност јесте један од есенцијалних мотива Купалиног певања: „Од искона, прадедова / Баштина ми је остала, / Међ` својим и туђинима / К`о милост ми је мајчина (..) Баштину носим у души/ К`о у вечним пламенима/ Који сред таме, глухоће/ Сја ми међу скитањима.”³⁵¹

Међутим, више пута се потврдило да духовна трагања и интелектуалне чежње у култури готово увек граде саговорничке

³⁴⁹ Ломпар Мило. Црњански – биографија једног осећања. Нови Сад: Православна реч, 2018. Стр. 3.

³⁵⁰ Исто. Стр. 473-474.

³⁵¹ Ауторка препева песама *Наслеђе – избор из поезије највећег белоруског песника*, које је приредио Иван А. Чарота, је Дајана Лазаравић (1993).

позиције. Посматрајући тако ствари, приметићемо да није случајност већ *сродност по духу* што „Избор из поезије највећег белоруског песника” који је приредио професор Иван Чарота 2020. године носи назив „Наслеђе”. Именовање у себи увек носи дубоки смисао (*nomen est omen*), а у овом случају он је двојак: с једне стране аутор упућује на једну од збирки самог песника (*Спадчына*, 1922) али знаковитије – упућује на сопствени унутарњи духовни код по којем је у свом изузетно плодном научном раду темељито и дубоко ходио. Дело професора Чароте поред несумњивих научних досега које је доказана вредност по себи, поседује снажан родољубиви дух, дубоко брижење за свој род и отаџбину, које у својој озбиљности – попут свог саговорника Јанка Купале, није било лишено објективне и добронамерне критике. Међутим, професор Чарота, иако Белорус – имао је заправо дух свесловенски, у коме су српска култура и језик заузимали особито место, те су тиме наша дика, али и дуг већи и посебнији.³⁵²

Структура књиге „Наслеђе – избор из поезије највећег белоруског песника Јанка Купале” садржи 72 песме различитог тематског корпуса које су настале у периоду од 1905. – када Купала и отпочиње свој песнички век, до 1941. Песме су дате хронолошки, а књигу прати неколико пропратних текстова: *Белешка о аутору* (Јанко Купала), потом веома важан текст професора Чароте: *Јанко Купала: у*

³⁵² Иван Алексејевич Чарота рођен је 16. септембра 1952. године у селу Лишчики, Кобрин, Брестска област, у Совјетској Белорусији. Преминуо је изненада 7. новембра 2024. године у Минску. До последњег дана свог живота држао је предавања из српског језика и књижевности студентима Филолошког факултета и залагао се за повезивање своје отаџбине, Белорусије, са земљом коју је после ње највише волео – Србијом.

Кандидатску дисертацију одбранио је у Лењинграду 1986. године, а докторску у Минску 1998. године – обе на теме из југословенске књижевности. Своја научна интересовања усмерио је пре свега на књижевност и културу словенских народа, да би их касније сузио искључиво на српску књижевност и културу. Чарота је био аутор, уредник и преводилац 145 књига и брошура, а написао је и 640 научних радова, углавном из области филологије, политике и културе. (...) Иван Чарота постао је члан Српске академије наука и уметности 5. новембра 2009. године.

Лазаревич Даяна М. Сербско-белорусские научные и культурные связи: избранная персонология народной дипломатии // Ноосферные исследования. 2025. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/serbsko-belorusskie-nauchnye-i-kulturnye-svyazi-izbrannaya-personologiya-narodnoy-diplomatii> (дата обращения: 04.04.2026).

своме роду и међу народима, *Биографија приређивача* (Иван Алексејевич Чарота) и *Биографија преводиоца* (Дајана Лазаревић).

Песничка дијалектика Јанка Купале се одликује различитим трагањима и унутрашњим тоналитетима, уз дубока понирања у основна питања људске егзистенције. Купала је осведочени лиричар,³⁵³ али не мање мисаони и родољубиви песник. Ову димензију његовог певања је нарочито нагласио и професор Чарота у поменутом тексту књиге – Купала је „у своме роду” постао класик према коме се одређују потоња покољења: „Коме је суђено да буде песник, он прима од Бога дар, којим се одређује одговарајућа суђеност, а то значи – судбински позив и предодређеност, мисија. Такав изабрани појављује се на овоме свету тамо и тада, када је он највише потребан, када му је потребно да оствари своју сврху као син Речи, носилац и чувар Словесноти.”³⁵⁴

У херменеутичком коду родољубиве поезије Јанка Купале уочавамо три доминанте, три облика патриотског ероса који се оспољава као чиста верујућа љубав у свој род, (*Земља, Моја молитва, За земљу предака мојих... За отаџбину, Наслеђе...*), као егзистенцијална сумња (чак очајање) услед агоније и пасивности коју он у свом народу детектује, (*Неће за вас..., Оставите мисли о славном прошлом, Кад нас буду питали, Пророк, На великом свету...*), и најпосле као лековити, подстицајни, верујући вид љубави у коме песме добијају форму и тежину *химне* (*Млада Белорусија, Не тражи, Моја вера, С новом мишљу...*).

Купалин животни и песнички пут се укрстио с рађањем земље, са периодом њеног тешког и драматичног националног уобличавања.³⁵⁵

³⁵³ Јанко Купала био је избор и Стевана Раичковића који се при састављању *Словенских рима* (1976), пре свега, руководио начелом да у поменутом словенску хрестоматију „уђе само она поезија која у себи носи превасходно лирске или мисаоне акценте који су остварени искључиво у везаној поетској форми”. Песме које су ушле у збирку су: *Кад ја пољем идем, Наследство, Отаџбина, Две тополе, Жетва*.

Раичковић Стеван. *Словенске риме*. Београд: Издавачко предузеће Рад, 1976.

³⁵⁴ Чарота Иван А. (прир.). *Наслеђе*. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 107.

³⁵⁵ После олуја револуције, светског, грађанског и совјетско-пољског рата, после окупација и драме око признавања суверенитета, створена је Белоруска ССР. Макар и не сасвим суверена, и без обзира на то што јој је одузет (према одредбама уговора склопљеног у Риги 1920.) западни део њене исконске територије, нова белоруска држава се одликовала значајном активношћу у оквиру националног препорода, релативним идеолошким плурализмом и

У годинама тектонских историјских и политичких промена „морао је да направи избор свог животног и стваралачког пута. Веома важно је било то, што бригу о белоруском сељаку – чисто декларативну за идеологе пролетерске (а не сељачке!) револуције, лично песник-почетник, који је решио да постане сељачки бранитељ, прихватио је то тако озбиљно од почетка. Једнако важно је, такође, што је та брига касније била декларисана у званичној идеологији новоосноване државе белоруских сељака, то јест БССР.”³⁵⁶

Купалино родољубиво песништво је поседовало снажну уобличавалачку енергију, његова будилачка књижевна реч је у том историјском тренутку била пресудна, и са ове временске дистанце, рекли бисмо – одлучујућа. Као активни учесник доминантних историјских кретања на почетку XX века³⁵⁷ он је био не само значајан песник који је свој живот уделовио и подредио националном утемељењу, осетио и у пунини изразио сензибилитет своје епохе, већ је био активан културни прегалац и друштвени радник, утемељивач институционалног обликовања и интелектуалног живота своје земље.³⁵⁸

богатством естетских оријентација. Чарота Иван А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, есеји и студије. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 18.

³⁵⁶ Чарота Иван А. (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 10.

³⁵⁷ „Међутим, и у овој етапи развојни пут белоруске књижевности испао је трновит, па чак и драматичан. Због општег тоталитаристичког курса система и, конкретно, због кршења раније прокламованих принципа националне политике и наметања фикс-идеје о убрзаном стапању нација, почела је борба против „нацдемовштине”, тако да је процес белорусификације заустављен и, у суштини, угушен. Нарочито је суровим репресалијама била подвргнута стваралачка интелигенција. Из републичког Савеза писаца било је „почишћено” више од 90% чланова. Многи од њих су били ликвидирани без кривице, многи су настрадали у логорима и по затворима, неки су под притисцима завршавали животе самоубиством, али и они који су остали нису се увек враћали стваралачком раду. Белоруска књижевна реч: Чарота Иван А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, есеји и студије. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 18-19.

³⁵⁸ Био је један од иницијатора стварања Белоруског народног драмског позоришта (1920), Института белоруске културе (1922), учесник Академске конференције о реформи белоруског правописа (1926). Године 1925. први је одликован почасним звањем Народни песник БССР-а и награђен је оредном Лењина; изабран је за члана Академије наука Белорусије (1928) и Националне

Купалине заслуге и утицај на идеолошку оријентацију Белоруса, како је назначио професор Чарота, одиста су огромне. Захваљујући њему, национално самопогледање је измењено и продубљено: „почели су да се препознају као посебна нација”, што је подразумевало и утврђење језика – као једног од кључних етничких (са)чињилаца, као нужна равн препознавања.³⁵⁹ Сумње нема да је његов персонални учинак у култури био последица дубоке емпатије и разумевања сопствене историје, али и истовремено темељите анализе белоруског етоса. Управо зато његова родољубива поезија обилује таквим распоном емоција – од безрезервне и пожртвоване љубави, преко оштре критике и каткада безнађа – које није екстравагантно рећи, има корен у етничкој „дезоријентисаности” узрокованој и перманентним вековним историјским цепањима и својатањима Белорусије. То је на духовном плану морало да изазове продубљени осећај *беспочвеништва*,³⁶⁰ неутемељења, а сходно томе извесну етничку пасивност, апатију и безвољност.

Стога не чуди што ће Купала у песми *Хто ты гэtki? - Ко си ти?* (1908) поставити сржна аксиолошка етничка питања:

— Свой, тутэйшы./ Чаго хочаш?/ — Долі лепшай./ Якой долі?/ —
Хлеба, солі./ А што болей?/ — Зямлі, волі./ Дзе радзіўся?/ — Ў сваёй
вёсцы./ Дзе хрысціўся?/ — Пры дарожцы./ Чым асвенчан?/ — Кроўю,
потам./ Чым быць хочаш?/ — Не быць скотам...³⁶¹

Јанко Купала је био живи укрштај прошлости, наслеђа (паганског и хришћанског)³⁶² али и антиципација будућности: од њега се, напросто, певало другачије.³⁶³ Силе белоруске културе које су дуго

академије наука Украјине (1929). Чарота Иван А. (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 6.

³⁵⁹ Исто. стр. 12.

³⁶⁰ Види: *Апофеоз беспочвенности* (1905), Лев И. Шестов.

³⁶¹ Песма је настала 1908. У Вильнусу и обављена у часопису *Наша њива* – првом на белоруском језику.

³⁶² Захваљујући народној баштини формирана је основа његовог стваралачког одражавања света...Друга ствар је колико се поменуто својство стваралаштва правомерно шири на све то, чиме је песник кроз своје песме снабдевао грађанску свест белоруског сељака у време пре револуције, у изванредно противречну епоху непосредно револуционарних догађаја и грађанског супротстављања, а такођу у периоду изградње социјализма. Исто. стр. 111-112.

³⁶³ Покушаје националног самоопредељења не путем негације, отуђивања и конфронтација већ у афирмацији руског и других сродних народа који су

биле немуште проговориле су „новим” језиком у његовом поетском изричају и по томе је он веома сродан Пушкину. И он је, попут Пушкина „почетак и основ једне целе нове епохе”³⁶⁴ јер за оба песника је карактеристично да њихово творење означава нову фазу у развоју националне књижевности али и њеног ширег прихватања и разумевања.³⁶⁵ Купалина родољубива поезија није само песнички израз некога ко истински и дубином бића воли своју земљу и свој народ: она открива „оно што може да пише у поезији и што не пише у летописима, открива да се из утробе земље чује суд о једној историјској судбини који је потресан и који се не може никоме само саопштити: реч је о опстанку или пропасти.”³⁶⁶

„А ко тамо иде, а ко тамо иде/ У огромној таквој заједници?/ - Белоруси. / А шта они носе на мршавим леђима,/ На рукама у крви, ногама у папучама?/ - Своју кривицу./ А куда они носе ту кривицу своју?/ - Целоме свету./ А ко је њих, не само један милион,/ Кривњу носити научио, сан њихов разбио?/ Немоља, туга./ А шта је то што желе они,/ Понижени за век, слепи и глуви?/ - Да се људима зову.”
„А ко тамо иде”³⁶⁷

Напоменули смо да његова родољубива поезија има и химнички вид, силу постојаности. У таквим стиховима подстакнут је

укључени у европски и светски контекст налазимо код Максима Богдановича (1891-1917). Богданович се активно служио свим сродним језицима и био је упознат с културом многих словенских народа. Преводио је римске, француске, немачке, шпанске и скандинавске песнике. Његове стваралачке интенције и резултати уверљив су доказ могућности убрзаног развоја националних култура. Дело „књигољупца Максима” значајно је и као својеврстан путоказ-светионик његовим наследницима и писцима следећег поколења. Уз Максима Богдановича, Јанко Купала, Јакуб Колас, Алес Гарун јесу утемељивачи нове белоруске поезије. Чарота Иван А. Видици једног Белоруса – Белосрбина, есеји и студије. Београд: Институт за политичке студије, 2023. Стр. 18.

³⁶⁴ Сибиновић Миодраг. *Поетика и поезија*. Београд: Књижевна заједница Звездара, 1990. стр. 73.

³⁶⁵ Подробније о рецепцији поезије Јанка Купале у словенској заједници вид: „Наслеђе – Јанко Купала: у своме роду и међу народима” Чарота Иван А (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 115-133.

³⁶⁶ Jerkov Aleksandar. *Tajna Evrope i srpska književnost (Apokritika)*. Beograd: Albartos Plus, 2023. стр. 186.

³⁶⁷ Чарота Иван А (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 113.

најузвишенији нагон за трајањем и етничким достојанством који је сразмеран дубини претходног „пада”, сабрана је крвна оданост, жеља за племенском самообновом, националним поносом и чашћу:

„С новом мишљу, с новом песмом,/ Заћи ћеш на њиве,/ Белорусе, у пролеће,/ Брате мој стрпљиви./ Зрнима ћеш засевати,/ К’о јантар бираним,/ Нико те неће скренути/ С путева широких (...) Нећеш знати ти довека/ Те несреће мрске/ Називаћеш се човеком/ Не говедом панским./ У добром и благостању,/ Радостан и срећан,/ У слободи ћеш живети,/ Брате мој стрпљиви.”

„С новом мишљу”³⁶⁸

„Джи се из низина/ Над бедама, очињим крстовима;/ Заузми, Белорусијо, млада моја,/ Почасно место међу народима!”

„Млада Белорусија”³⁶⁹

Стихови не потичу из прецизне математичке рачунице и не подлежу законима рационалног ума који настоји да све чврсто „држи на окупу”. Они се опиру утврђеним алгоритмима јер дионизијску снагу стичу и из најдубље патње, разочарења и бола. То је поетичка „логика” којом Купала несрећну стварност претаче у *химничку* веру и наду. Али када се *тако* пева – дубином бића и без остатка, онда се у то улаже не само поменута *Реч* – улаже се и сопствени живот. И то је Купала, нажалост, морао да докаже.

У сложеним политичким приликама и силовитом сурвавању у тоталитаризам, Јанко Купала је у драматичној 1930. години која је унеколико била и преломна, покушао да изврши самоубиство. Ово је година и када се убија песник Мајаковски и довршава се конструисано уништење живе руске културе. Наиме, на Шеснаестом партијском конгресу, Стаљин изјављује да се први петогодишњи план проширује на „социјалистичку офанзиву на целокупном фронту” – што би значило апсолутну контролу над свим аспектима живота, укључујући и културу.³⁷⁰

³⁶⁸ Исто. Стр. 100.

³⁶⁹ Исто. Стр. 51.

³⁷⁰ У потоњим психотичним екцесима „чистки”, смрти су регистроване милионским статистикама. Процењује се да је око пет милиона сељака убијено у друштвеном преврату током тридесетих година. Припадништво партијској елити није било никакав замајак сигурности јер је 55 од 71 члана Централног комитета и 60 од 68 кандидата за чланове нестало између 1934. и 1939. Према: Bilington Džejms. Ikona i sekira. Beograd: Rad, 1988. стр. 600, 623.

Купалу су редовно позивали у ГПУ на такозване „разговоре”. У документацији су позиви регистровани као „переговори” – док су у суштини то била испитивања у којима му је доста тога замерано, између осталог и драма „Тутэйшыя” која је настала 1922. Године 1930. он обележава јубилеј – 25 година стваралаштва и парадоксално њему истовремено бивају упућене честитке из Москве које потписује сам Луначарски, али га истовремено оптужују за национализам („нацдемовщину”) и за „национал-фашизм”. Зборник „Творы 1918–1928” који је 1930. издала Белоруска државна издавачка кућа био је подвргнут строгој цензури. Све те околности уз лицемерно понашање совјетске власти Купалу наводе на мисао да ће неумитно бити ухапшен и осуђен. У случају да буде ухапшен и осуђен за контрареволуцију, сва његова дела биће конфискована, отуђена или уништена, а она су то време била већ „сама суштина његовог живота”. Музеју Јанка Купале су предати архиви КГБ-а и признање које је Купала потписао 15. новембра 1930. у коме одбија кривицу да је у његовом стану у Минску био штаб контрареволуције.³⁷¹

Сматра се да је дана 20. новембра такође планирано ислеђивање не само њега, већ и његовог најбољег пријатеља и песника Јакуба Коласа. Галина Воронова сматра да је покушај самоубиства био чин заштите сопственог дела и наслеђа, те да се Купала трудио да сачува не свој живот, већ пре свега „своје добро име и своја дела”. Управо поменутог дана он покушава да изврши самоубиство, али је стицајем срећних околности спасен. Његов поступак је протумачен као напад на совјетску власт али га ипак не хапсе. Средином децембра он упућује отворено писмо у коме истиче да је заузимао погрешну позицију, да су његова дела имала националистички карактер, али оно што је најважније, у овом чланку он не оптужује никога, нити помиње било чије име. То искуство је на њега силно утицало.³⁷² Купала је 1930. сачувао своју лиру јер је знао да „оно чега нема у животу, у прошлости, тога има у поезији: писање остаје записано (...) Основно својство текста је, како је то савршено показао Кафка у чувеном поглављу *Процеса*, *У катедрали* – непромењивост.”³⁷³ А Купала је изнад свега желео да сачува дело – да оно постане оно што данас и јесте – наслеђе. Нашавши

³⁷¹ Према: Как умер Купала? Про травлю, попытку самоубийства, творчество и события в гостинице Москва // Белта. <https://belta.by/video/getRecord/11712/>

³⁷² Исто.

³⁷³ Jerkov Aleksandar. Smisao (srpskog) stiha, Samo/osporavanje. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2010. Str. 49-50.

се, попут Јозефа К. у истом парадоксалном процесу, верујемо упркос унутрашњем сазнању да га погубљење у заседи чека, Песник је сачувао оно до чега му је највише стало, али ту цену није платио нико осим њега самог.³⁷⁴

На поменутих перманентним ислеђивањима, један од разлога за сумњицење Купале јесте подударност штампања његове песме Пророк (1912) и долазак Јозефа Пилсудског у Минск. Купала 1912. објављује песму „Пророк”³⁷⁵ која је по много чему веома занимљива и комплексна, те ћемо се укратко осврнути на неке основне мотивске елементе. Наиме, Купалиног „Пророка” затичемо у њермонтовској атмосфери истоимене песме:

Њермонтов: „Откад ми вечни усуд даде/ Видовитост моћног пророка,/ У људском оку читам хладне/ Странице злобе и порока.” (М.Ј.Њермонтов „Пророк” 1841).

Купала: „Међ` лажима, исмевањима, /Знак стишћући на грудима,/ Иш`о пророк пешчаном стазом,/С науком новом к људима.”

Међутим, у даљем наративном току уочавамо битну разлику: Њермонтовљев пророк прогнан од људи одлази у пустињу у којој налази хармонију са бићима и космосом, док Купалин пророк исказује тврдину, решеност и борбеност:

„А он не знајући граница,/ Ход`о свуда с тетурањем,/ Само ватра зеница сјала,/ Вел`ке правде свети пламен./

Душа горела чудним жаром,/ Као звезда свијена нит,/ Која би могла свет пожаром, / Свити, до сунца васкрснути. Својом „покличном речју” занан бива надалеко и: „Мног`народа клиц`о к дан`ма новим, /Славу братску браћи дао.”

У строгој анђеоској хијерархији истоврсну борберност препознајемо код арханђела Михаила. Да је упутно текст тумачити у

³⁷⁴ „Купала је погинуо у московском хотелу под непознатим околностима – пао је са степеница десетог спрата. Сахрањен је на Вагањском гробљу у Москви, а у јулу 1962. урна са пепелом Јанка Купале превезена је у Минск и положена на Војном гробљу. Постоје три верзије његове смрти: несрећан случај, самоубиство, убиство.” Чарота Иван А (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 7.

³⁷⁵ У руској књижевности тему пророка обрађивали су многи песници: Г. Р. Державин *Властителям и судиям*, А. С. Пушкин *Пророк*, В. К. Кюхельбекер *Пророчество*, Н. А. Некрасов *Пророк*, Д. С. Мережковский *Пророк Иеремия*, А. Белый *Раздумье*, С. А. Есенин *Поэт*, Б. Л. Пастернак *Тема с вариациями*, Е. А. Евтушенко *Поэт в России больше, чем поэт*.

том правцу оправдава и први стих 9. строфе: „Пророк – посланик – светла – скрајнут”: управо арханђел Михаило спасава многе анђеле који су се одметнули од Бога, а о његовој снази сведочи и име – на хебрејском: מִיכָאֵל Микха'ел – „ко је као Бог”, „раван Богу”. У хришћанској иконографији приказан је као небески ратник у војничкој опреми са мачем, копљем и злим духом који окован ланцима лежи под његовим ногама.³⁷⁶

У даљем наративном току, пророк „овенчан хвалом” пристиже међу људе „где царује таме царство/ Влада целат над целатом”. Он затиче народ са недостатношћу етничког али и етичког ентузијазма: „Народ потлачени тога краја/ Име своје већ није знао,/ И као без потребе свима,/ Гин'о на свету, пропадао.”

Оно што смо нешто раније у тексту препознали као народну пасивност, агонију и летаргију, песник уобличава на следећи начин: „Па главе људи накрививши/ Земљу копали к'о кртице,/ Топив' у мртвој ноћној тиши/ Све жеље из јасноћице.”

Песничка слика неусправне главе и вертикале *ка земљи* и у *земљу* („к'о кртице”) јесте и духовни *етички ейдос* – очај и незнађе. Народ који пророк-песник сусреће, управо – народ свој, затиче као бића без достојанства чији је духовни пад означен преласком у други свет којем они суштински, органски не припадају („у земљу”). У том нестајању човечијег вида (из)губљене су и све жеље, а тиме и агон неопходан за живот. Тишина коју затичемо није обична, она је и „ноћна” (дакле, мрачна) али и „мртва”. Тиме је интензитет агоније крајње радикализован.

³⁷⁶ Св. Дионисије Ареопагит, ученик апостола Павла, онога апостола, који се уздигао у треће небо, описао је ових 9 чинова у књизи „О небесној Јерархији”. Ти чинови су следећи: шестокрили Серафими, многоочити Херувими и богоносни Престоли, Господства, Силе и Власти, Начала, Архангели и Ангели. Војвода целе војске ангелске јесте архистратиг Михаил. Када је сатана, Луцифер, отпао од Бога, и повукао (за) собом у пропаст један део ангела, тада је Михаил устао и узвикнуо пред неотпалим ангелима: вонмемъ! станемъ добрз, станемъ со страхомъ! И све небесне војске верних ангела громовито су запојале: свјат, свјат, свјат Господ Саваотъ исполнъ небо и земля славы твојеја!! (Види о архангелу Михаилу Ис. Навина 5, 13-15; св. Јуде 9.) Међу ангелима влада савршено једномислије, једнодушност и љубав, а уз то још и потпуна послушност нижих чинова вишим чиновима, и свих укупно светој вољи Божјој.

Свети Николај Жички. Охридски пролог // Српска православна епархија Жичка.
<https://eparhija-zicka.rs>

Управо на том месту у песми „пророк-посланик-светла” „такве људе увидевши/викати почне њима к’о луд”: песничка динамика постигнута је не само глаголом „викати” који семантички указује на извесну хитност или страхоту, већ и контрастом између „светлог” Божјег пророка-песника и народа – гомиле која отупело клизи (према принципу контраста) у хтонски свет. Потом следи поклич, зов и борба заправо са „ђаволом”.

Не случајно – богатим низом (8 строфа) веома упечатљивих песничких слика пророк-песник покушава да буди, провоцира, али и мотивише обезглављен и апатичан народ: „Дижите се, ропске нарави,/Баците свој вечити сан,/ Забрујите ветром, бурама,/Нек’ једном задрхти затвор ваш.” Наиме, пророк их види у потпуној неслободи за коју криви њихово биће. Висока морална провокативност испољава се у помену предака који су светиња, реликвија нације спрам њих које назива „поквареним гостима”, „проклетством” на земљи. Међутим, екстремна динамичност је интериоризована само личношћу пророка. У овој дијалошкој структури јасно су оцртане две силе – крајња енергичност, узбуђеност али и страх пророка наспрам ћутње (дуге 17 строфа), неделатног, инертног народа.

Потом у 13. строфи пророк понајвише указује на проблем кривице: „Све скрајнули, обесрећили,/ Цвет славе смешали с блатом/ И продали су се у ропство,/У том шчезли кожом, душом.” У затеченој тегобној атмосфери тамнице, детектујемо превасходно кривицу унутрашњу. Дакле, они нису слаби зато што су херојски пострадали од непријатеља који им је ставио „јармове”; из стиха да су се „продали у ропство” ми највећма и до краја потврђујемо да су у јармове главе ставили за (неку) цену. Ако су „цвет славе смешали с блатом” значи да су за славу били кадри, да су је некада потврђено имали и због себе – изгубили. Дакле, нека унутарња авет (ђаводицеја) сржно подгриза њихово биће. Зато је ангажована сила светла – пророк Михаило, ратник и Војвода. Али пророк је и песник, јер само Пророци и Песници (по цену било чега) – истину зборе. И Пушкинов и Љермоновљев пророк, без обзира на посве различите концепције, у достатној мери тумаче се управо библијским контекстом. Иако нарочито важан у романтичарској поезици, мотив и симбол пророка је изванвременски и класичан, а код Јанка Купале је необично елоквентан, говорљив и огњевит.

Он каже: „Време је за бакље у руке,/ Дићи, дићи, ноћ обасјати!/ Јер то што не узмете данас/ Ни сутра нећете узети.” Пророк заправо долази у судњи час, у одабраном тренутку: не само што се они налазе

на прагу пропасти, већ он казује да је управо *тај* тренутак судбински. Отуд и мотив ватре – нешто треба и спалити и „обасјати”. Пророк је њихов Вођ али и Вожд а његов дискурс ратнички: „Нека знају други народи/ Како сте ви још јак народ”! /За мноме, за мноме отуђени свете! Добра ме срећа посла к вам/ И знам шта беше, шта ће бити,/ И ја вас неправди не дам.” Арханђел Михаило је „раван” Богу, он истину зна и он жели да их води. Затим следи с пророковом „бригом великом” одговор народа: последња строфа је финале и на извештајан начин врхунац ове необичне и комплексне песме:

„А људи, гледнувши у сунце,/ Одговор дали чопором:/ Кол`ко ћеш нам дуката дати,/ Ако појемо за тобом?”

Покрет гледања у сунце (уз претпоставку змирења) јесте жива гогољевска слика *баналне доколице*. То указује на врхунску иронију и пре него што буде речима (ис)казана: пређашњи ватрени пророков монолог „чопор” је слушао не само непробуђен, већ *радикално незаинтересован* осим за један сегмент: колики би се „ћар” од тога могао удесити. Песник не користи „дукате” узалуд: они су аналогија тридесетици сребрењака којим Јуда издаје Христа, али су и истовремена метафора продаје душе ђаволу. Одговор је дат „чопором”, дакле, без остатка – без иједног „изабраног”. Песник нешто раније – у 13. строфи казује да су се они „продали у ропство”, дакле сам крајњи чин и није потпуна непознаница.

Сагледано из перспективе композиције, последња строфа је једина у којој народ *видимо* и *чујемо*; њихова појавност је максимално редукована, али управо та *еклузивност* упућује на (из)ванредну значењску и симболичку раван. Та вешто конструирана, живо иронична песничка слика једним *колективним покретом* (који формом открива празнину – гледање у сунце) и једном реченицом открива сву суштину – маестралан је уметнички потез.

Ова песма је апологија Купалиног антрополошког, националног песимизма. Није случајно што је овај песимизам заврхунио не у класичној мисаоној песми (које су тако честе код поменутог Љермонотова) – као сумња у вредност људског рода по себи, као запитаност над његовим исконским вредностима и сржним категоријама битисања. У контексту наше теме и осврта на родољубиву Купалину поезију, за његову етичку, али и естетичку свест, сужавање ове критичке психологије на народ има посебну вредност и двојаку димензију: колико је критичка толико је и будилачка. Јер свака конверзија бића, а тиме и колективне свести мора имати полазну тачку

у суочавању са њеним најдубљим понорима, страховима и безданицама. Тек у том суочавању може отпочети њено успињање у духу и достојанству. Детаљна текстуална анализа ове песме, разуме се, захтева далеко већи простор. Ми смо се овом приликом определили за једну перспективу чији се херменутички хоризонт креће ка Ф.М.Достојевском, *Великом Инквизитору* и особито – појму слободе. Али, та повезница биће тема неког наредног рада.

У тексту о Јанку Купали, професор Чарота између осталог пише да се став људи према песнику, „одређује првенствено тиме како се он поставља према Божијем дару – колико је постао свестан зашто је позван, како је располагао примљеним даром, како је извршавао то што му је вољом Небеса одређено.”³⁷⁷ Посматрајући тако ствари – саобразно свом унутрањем бићу, Јанко Купала је био крстоносан пророк-песник кога ни неимари бирократске државе нису омели у најважнијем – да у драматичним временима изда своје стваралачко биће, иако је цена за учињено била (пре)висока.³⁷⁸ И тај сегмент његове светле личности, та морална освешћеност учинила је да остане „непокретна тачка традиције” – класик белоруске књижевности. Али то оприсутњење у култури било би немогуће остварити без духовне саговорничке позиције, без оног најдубљег родољубивог порива који је пламтео у једном велико словенском, белоруско-српском срцу, професору и великом човеку – Ивану Алексејевичу Чароти.

ЛИТЕРАТУРА

Bilington Džejms. *Ikona i sekira*. Beograd: Rad, 1988.

Jerkov Aleksandar. *Smisao (srpskog) stiha, Samo/osporavanje*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2010.

Jerkov Aleksandar. *Tajna Evrope i srpska književnost (Apokritika)*. Beograd: Albartos Plus, 2023.

Как умер Купала? Про травлю, попытку самоубийства, творчество и события в гостинице Москва // Белта. URL: <https://belta.by/video/getRecord/11712/> (дата обращения: 04.04.2026).

Лазаревич Даяна М. Сербско-белорусские научные и культурные связи: избранная персонология народной дипломатии // Ноосферные исследования. 2025. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/serbsko-belorusskie-nauchnye-i-kulturnye-svyazi-izbrannaya-personologiya-narodnoy-diplomatii> (дата обращения: 04.04.2026).

³⁷⁷ Чарота Иван А (прир.). Наслеђе. Избор из поезије највећег белоруског песника / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020. Стр. 107.

³⁷⁸ Исто. стр. 113-114.

- Ломпар Мило. *Црњански – биографија једног осећања*. Нови Сад: Православна реч, 2018.
- Раичковић Стеван. *Словенске риме*. Београд: Издавачко предузеће Рад, 1976.
- Свети Николај Жички. *Охридски пролог. Свети архангел Михаил и остале силе Небесне бестелесне* // Српска православна епархија Жичка, 2022.
URL: <https://eparhija-zicka.rs> (дата обраћања: 04.04.2026).
- Сибиновић Миодраг. *Поетика и поезија*. Београд: Књижевна заједница Звездара, 1990.
- Чарота Иван А. (прир.). *Наслеђе – избор из поезије највећег белоруског песника* / Јанко Купала. Београд: Алма, 2020.
- Чарота Иван А. *Видици једног Белоруса – Белосрбина, есеји и студије*. Институт за политичке студије, 2023.

Ivana Božović

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor

Faculty of Philosophy, University of Priština

(temporarily seated in Kosovska Mitrovica), Serbia

THE POETRY OF YANKA KUPALA AS THE HABITAT OF THE “LAND UNDER THE WHITE WINGS”

Summary

This paper examines the poetic dialectic of the Belarusian poet and classic writer Yanka Kupala (1882-1942), who regarded “his poetic work as the foundation of his own identity”. The corpus analysed in the paper is defined by a chrestomathy – a selection of poems written between 1905 and 1941 under the title “Heritage”, compiled by Prof. Ivan Alexeyevich Charota (1952–2024), the foremost Yugoslavist in Belarus, a comparatist and culturologist. Although Belarusian by origin, he possessed a distinctly pan-Slavic spirit, within which Serbian culture and language held a special place. Therefore, our sense of pride and scholarly debt toward him is particularly strong. Kupala’s life and poetic path coincided with the birth of the Belarusian state and the period of its turbulent and dramatic national formation. During these years of tectonic historical and political change, he “had to make a choice of his life and creative path”. Kupala’s merits and influence on the ideological orientation of Belarusians were immense: he was an active participant in the major historical movements of the early 20th century, a committed cultural and social activist, and one of the founders of the institutional and intellectual life of his country. Special attention is devoted to the hermeneutic code of patriotic poetry, within which three dominant principles may be observed, i.e. three forms of patriotic eros. Our analytical focus is narrowed to the poem *The Prophet* (1912), in which a pronounced anthropological pessimism is manifested.

Keywords: Janka Kupala, Ivan Charota, Belarusian classical literature, the dialectics of Janka Kupala’s poetry.

На конференцији на Институту за политичке студије, 2024.

Испред Цркве Свете Тројице у Београду, учесници конференције, 2024.

ОСВРТИ НА ДЕЛО ИВАНА ЧАРОТЕ

Људмила Сергејевна Цимановић³⁷⁹

кандидат филолошких наука

Аутор и уредник образовног портала serbian-fluently.ru

Јордан

ИВАН А. ЧАРОТА КАО РОДОНАЧЕЛНИК БЕЛОРУСКЕ ПРЕВОДИЛАЧКЕ ШКОЛЕ СА СРПСКОГ ЈЕЗИКА³⁸⁰

Историју превода са српског језика на белоруски можемо условно започети адаптацијом текста житија Стефана Дечанског, о коме се на источнословенским земљама сазнало захваљујући просветитељском раду јужнословенских монаха. Духовна веза са овим прерађеним текстом прати се већ у савременој фази активног упознавања белорускојезичних читалаца са делима српске књижевности. Без сумње, ова фаза почиње радовима Ивана Алексејевича Чароте: из његовог пера изашле су десетине превода, укључујући дела уметничке књижевности, публицистичке радове, дела православних религиозних мислилаца, научне чланке из филологије.

Важном компонентом своје преводачке делатности Иван Алексејевич је сматрао преношење искуства и знања како би се књижевни контакти између Белорусије и Србије не би прекидали. Као ученица професора И. Чароте, на шта сам веома поносна, у овом раду желим да укажем на оне принципе на којима се заснивала његова преводачка концепција: од избора дела за „пресађивање” на „тло” другог језика до нијанси избора лексике, како би „српскост” остала осетна источнословенском читаоцу.

Јово Бајић је у интервјуу са Иваном Алексејевичем 2024. године назвао га „Белосрбином”.³⁸¹ Ова одредница, по нашем мишљењу, веома

³⁷⁹ liudmila.tsimanovich@gmail.com

³⁸⁰ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

³⁸¹ Бајић Јово. «Белорус» и «Белосрбин у једном даху», први део: Интервју с И. Чаротой // Печат, бр. 809, 2024. С. 30-34

сажето одражава карактер професора: биле су му својствене многе црте које одражавају српски идентитет.

Јован Марић је у истраживању српског националног карактера³⁸² указивао на конзервативни поглед на свет својствен српском народу, као и на опрез и неповерење према напретку. Ова особина била је својствена и професору Чароти: будући да смо били студенти од 18–20 година, на пример, нисмо разумели зашто Иван Алексејевич одбија да користи мобилни телефон или не верује изворима са интернета, захтевајући позивање на штампана издања. Временом је дошло разумевање да ти поступци нису били чудноватост генија, већ способност да се види суштина онога што се дешава у перспективи – ипак „што је написано пером, не можеш секиром исећи”, како каже народна мудрост. Дигитализација није увек усмерена на удобност корисника, већ често има за циљ праћење, измену информација сачуваних у електронском облику или чак прикривање одређених чињеница. Вероватно је зато Иван Алексејевич врло опрезно приступао савременој „модној” књижевности која негира духовност и велича „европски хуманистички прогрес”, „који у човеку отупљује осећање бесмртности”.³⁸³ Овај принцип може се уочити и у преводилачкој делатности професора, у којој је посебно место било дато делима српских хришћанских филозофа.

Континуитет традиција средњовековне словенске књижевности за Ивана Алексејевича био је веома важан, стога је инсистирао да упознавање са српском књижевношћу треба да почиње од фолклора, који је на Балкану добро очуван, за разлику од источнословенске књижевности, и од житија српских светитеља, јер она садрже кључ за разумевање духовности српског народа и потоње књижевне класике (И. Андрић, П. Његош).

У формирању школе превођења са српског језика у Белорусији посебно место је, по нашем мишљењу, имао специјални курс „Књижевни превод”, који је развио професор И. Чарота и презентовао га студентима смера „Словенски језици и књижевност”.

Имала сам прилику да будем слушатељка овог специјалног курса, стога желим да поделим неке чињенице о томе како је он протicao и каква је атмосфера тамо владала.

³⁸² См.: Marić J. Kakvi smo mi Srbi?: Prilozi za karakterologiju Srba. Beograd: BAREX, 1997. – 200 с.

³⁸³ Преп. Иустин Попович. Прогресс в мельнице смерти / перевод, послесловие и комментарии И. Чароты. Мн.: Прав. Брат. Архистрат. Михаила, 2001.

На сусретима у оквиру специјалног курса није се само расправљало о теорији превођења, већ се много времена посвећивало пракси. Треба напоменути да је Иван Алексејевич умео да мотивише: преводи студената нису се само чували у документима катедре „ради форме” – професор је налазио начине да их објављује у виду научних издања, уз рецензије. То је омогућило да информације о српским традицијама, обичајима, веровањима, важним духовним центрима и личностима доспеју у водеће библиотеке Белорусије, те да им научници и данас имају приступ.

У прву књигу са таквим преводима (*Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні*)³⁸⁴ ушли су фрагменти из радова Вука Караџића и других аутора, који су се тицали описа манастира важних за српску историју, симбола и појмова (босиљак, задужбина, моба и др.), као и аутентичних српских обичаја: прославе Бадњег дана, Божића, Богојављења, покладне недеље, Васкрса, Ђурђевдана и др., односно оних традиција које Срби обележавају другачије него источни Словени, што им даје националну особеност.

Преводећи, студенти су увежбавали вештине прераде прозног текста публицистичког жанра; при томе се стил неких оригинала (преводи из збирки В. Караџића) одликовао особеностима српског језика прве половине XIX века, када је тек победила језичка реформа и показивала сво богатство народног израза. С једне стране, студенти нису радили са уметничким текстом, што је олакшавало задатак преводиоца, али ни са потпуно савременом научном публикацијом, која се одликује канцеларијским шаблонима и сувим језиком. Обавезан услов за учешће у зборнику био је превод текста управо на белоруски језик – како би се подржала домаћа наука и фолклористика и обогатио њихов корпус овако вредним издањем.

Године 2012. из штампе је изашао други зборник *Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні*, посвећен истраживању српског народа, у коме су такође део текстова превели студенти под научним руководством Ивана Алексејевича.³⁸⁵ Књига је наставила упознавање читалаца са веровањима и традицијама Срба; у њу су такође укључени

³⁸⁴ Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні / укладанне, каментарыі і агульная рэдакцыя І. А. Чароты. Мн.: РІВШ, 2006 – 99 с.

³⁸⁵ Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні = Народ српски: његови обреди и обичаји, светковине и светиње : зборнік артыкулаў / склаў, частку перакладаў, каментарыі і агульную рэдакцыю здзейсніў І. А. Чарота. Вып. 2. Минск: РІВШ, 2012. – 117 с.

текстови посвећени појмовима и симболима важним за разумевање српског менталитета, описима манастира и живота српских светитеља (неканонска житија), што је увек било предмет дубоких размишљања професора. При томе треба напоменути да је поверавање превода овако озбиљне литературе младим стручњацима било прилично ризично. Међутим, под пажљивим вођством Ивана Алексејевича рад је изведен на високом нивоу, што потврђује објављивање зборника у издавачкој кући РИВШ, која се бави објављивањем научних радова праћених високим оценама угледних рецензената.

Посебно треба истаћи педантност и пажњу Ивана Алексејевича према сваком тексту који је добијао на проверу: од реферата студента прве године до дисертације. Нас, студенте, увек је веома изненађивао изглед наших радова које нам је професор враћао после провере: свака страница била је испуњена исправкама – чак ни словне грешке, а камоли граматичке и стилске, као ни нетачности у садржају, нису остајале непримећене. То сведочи о односу према сваком тексту, који је он доживљавао као једну од бројних степеница у општењу са Богом. Свака таква степеница је важна, посебно ако је човек одлучио да постане филолог. Овом одговорношћу према „Речи” објашњавао се избор сваког текста за превод или анализу којим се бавио Иван Алексејевич, као велики противник разматрања материјала у којима постоји макар најмања глорификација „лукавог”.

У оквиру курса у коме се одвијала припрема наведених зборника, разматран је и поетски превод. Када је реч била о стваралаштву Петра Његоша, студентима је понуђен задатак да покушају да пренесу на белоруски језик одломак из драмске поеме „Горски вијенац” и пренесу сву пуноћу ауторових средстава уметничког изражавања. По мом сећању, радило се о монологу Кола „Бог се драги на Србе разљути...”. Прерађени фрагменти читани су на семинару, за округлим столом, на чијем челу је седео професор И. Чарота, на катедри словенских књижевности Филолошког факултета БГУ. Анализирани су конкретни успешнији и мање успешни моменти. Општу оцену Иван Алексејевич није давао, како би избегао сувишну критику и не би угасио жељу за оваквим радом. По мом, тада још неискусном, мишљењу, превод фрагмента који је урадила Марина Скаскевич, дипломкиња славистичког одсека 2006. године, био је веома квалитетан са становишта тоналитета и очувања садржаја оригиналног текста. Међутим, Иван Алексејевич био је шкрт и на похвали и на критици, и

често је главна оцена вредности поетског превода остајала: „Треба још размислити, вероватно постоје боље варијанте”. Ове строге критеријуме примењивао је пре свега на самоме себи као преводиоцу. Лирско дело за професора је увек било „цвет”, који при преношењу на други језик треба да се прилагоди „новом тлу”, где су „мутације” неизбежне, а ризик да се „не прими” велики. Ипак, корпус преводилачког наслеђа Ивана Алексејевича је значајан; при томе је не мање важна његова заслуга и у припреми достојних ученика, међу којима треба издвојити преводиоце Алексеја Ивановича Чароту и Дајану Лазаревић, чији радови обогаћују фонд белорускојезичних истраживања из србистике, а такође упознају српског читаоца са белоруском књижевношћу.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић Јово. «Белорус» и «Белосрбин у једном даху», први део: Интервью с И. Чаротой // Печат, бр. 809, 2024. С. 30-34
- Marić J. Kakvi smo mi Srbi?: Prilozi za karakterologiju Srba. Beograd: BAREX, 1997. – 200 с.
- Народ сербскі : яго абрады і звычаі, святы і святыні / укладанне, каментарыі і агульная рэдакцыя І. А. Чароты. Мн.: РІВШ, 2006 – 99 с.
- Народ сербскі: яго абрады і звычаі, святы і святыні = Народ српски: његови обреди и обичаји, светковине и светиње : зборник артыкулаў / склаў, частку перакладаў, каментарыі і агульную рэдакцыю здзейсніў І. А. Чарота. Вып. 2. Минск: РІВШ, 2012. – 117 с
- Преп. Иустин Попович. Прогресс в мельнице смерти / перевод, послесловие и комментарии И. Чароты. Мн.: Прав. Брат. Архистрат. Михаила, 2001.

*Иван Чарота, Дајана Лазаревић и Зоран Милошевић, у ресторану на
Скадарлији, у фебруару 2024.*

Радомир Андрић³⁸⁶Удружење књижевника Србије
Београд, Србија**МОЈ КЊИЖЕВНИ САБЕСЕДНИК ИВАН А. ЧАРОТА**³⁸⁷

У видокругу мог вишедеценијског књижевног именика поједине личности су трајно присутне и свакако имају нешто драгоцено, са својствима неизбрисивим на путоказу ка вековитим извориштима песничког језика. Једна од таквих личности је Иван А. Чарота, књижевни подухватник из Белорусије (слависта и србиста, истраживач и поуздан тумач узајамне културне повезаности Источних и Јужних Словена, преводилац и писац многих есеја и студија), Белорус и Белосрбин по свеколиким настојањима да се сагледа духовна обједињеност Белорусије и Србије – заправо, све оно што песничком исказу омогућује потпуније приближавање благодатној моћи Свевишњег Творца, како је овај умственик волео да каже, промишљајући суштаственост поезије и духовности.

Уосталом, од првих наших сусрета и разговора, то је имало подлогу могућих заједничких подухвата, знајући да су извесне празнине у ранијим годинама несумњиво представљале недостатак за делатнију сарадњу. Утолико смо постајали сабеседници о значају православља и уопште духовне поезије у белоруској и српској књижевној традицији, у народном творачком бићу колико и у уметничким остварењима.

У то време, крајем двадесетог века и почетком двадесет првог, нисмо овде баш довољно знали о поезији Јанка Купале, Јакуба Коласа, Максима Богдановича и других лирика који су афирмисали самосвојну белоруску песничку реч. Истина, само понека песма је преведена заслугом професора Миодрага Сибиновића и песника Момчила Ђерковића, или је већа пажња на белоруску поезију, у контексту

³⁸⁶ radomirandric3@gmail.com³⁸⁷ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

словенске најзначајније поезије, имала антологија песника Стевана Раичковића, у којој су објављене и неколике песме Јанка Купале.

Такође, књижевник Милорад Р. Блечић се договарао са Иваном Чаротом о једном ширем избору белоруске поезије. Нажалост, та идеја није остварена, између осталог због незаинтересованости издавача или, више, услед преране смрти изузетног књижевног критичара Блечића.

Иван А. Чарота се неуморно и с пуно аргумената залагао за остварење ове идеје. Удружење књижевника Србије и Амбасада Републике Белорусије интензивније су сарађивали у време Дана светих Ћирила и Методија. Тим поводом долазили су у Београд белоруски песници, а међу њима свакако и Иван Чарота, који је указивао на садржајније књижевне размене, узајамна гостовања и упознавања наших народа.

Тако смо сазнавали о сарадњи у ранијим вековима и незанемаривом раду појединих подвижника културе и духовних вредности, без којих идентитет Белоруса и Срба не би имао видније место у досадашњој историји. Иван Чарота нас је опоменуо текстовима о раду просветитеља, филозофа и богослова Михаила Козачинског (1699–1755)³⁸⁸, родом из Белорусије, и богослова и историчара Јована Пичете (1844–1920)³⁸⁹, родом из Херцеговине. Текстови о њима су увелико расветлили времена у којима су живели и њихово уграђивање у белоруску, односно српску националну историју и културу.

Посебно је мени било занимљиво житије Јована Пичете и његовог сина Владимира, јер су корени и мојих предака у Херцеговини. Иван Чарота је зналачки писао о њиховом великом доприносу сопственом националном идентитету.

Такође, овај подухватник није заобилазио у нашем сабеседништву, овде у Београду и нешто касније у Минску, суочавање са сопственим поетичким ставовима у двострукој оптици: било у својим текстовима или у итекако значајном преводилачком послу, не запостављајући емотивне разлоге.

³⁸⁸ Чарота Иван А. Михаил (Мануил) Козачински (1699-1755) у историји Србије и Белорусије // Светост и идентитет – Улога светаца и светости у формирању идентитета православних народа. Београд: Институт за политичке студије, 2020. стр. 139-156.

³⁸⁹ Чарота Иван А. Јован Пичета (1844–1920) – богослов, историчар, отац знаменитог историчара // Летопис Матице српске, књ. 503, св. 6, 2019. стр. 818-843.

https://www.maticasrpska.org.rs/letopis/letopis_503_6/07%20Carota.pdf

Једном приликом био је у посети код мене – у стану на Петловом брду, где смо разговарали углавном о поезији и важности језика за преношење свих оних карактеристика понекад непреводивих. Испраћајући га, испред зграде у којој сам становао, застали смо... Он је одједном засузио. Помислио сам да нешто нисам рекао што је могло да га повреди. Он је рекао: „Ћути и слушај”. Нисам знао на шта се односи та његова реченица и питао сам: „Шта да слушам?” Казао је: „Зрикавце...”, којих сада више нема у његовом завичају – после катастрофе у чернобиљској нуклеарки. Мој пријатељ Иван је плакао за зрикавцима.

О томе сам написао неколико стихова... Сабеседништво се наставило поводом објављивања *Антологије белоруске хришћанске поезије* (2019)³⁹⁰, коју је он дуго припремао, а стихове је превела на српски језик Дајана Лазаревић.

Овај текст о нашем књижевном пријатељовању није довршив, посебно ако знамо да је Иван А. Чарота, трудољубив научник, академик, преводилац и књижевник – надасве мој врли садруг и саговорник из незаборавника, озареног неисцрпним духовним прозраком – овде и тамо где још нисмо стигли, бар мало срећнији да будемо у исказима гласним или још више у свему ономе недосањаном...

ЛИТЕРАТУРА

Чарота Иван А. Михаил (Мануил) Козачински (1699-1755) у историји Србије и Белорусије // Светост и идентитет – Улога светаца и светости у формирању идентитета православних народа. Београд: Институт за политичке студије, 2020. стр. 139-156.

Чарота Иван А. Јован Пичета (1844–1920) – богослов, историчар, отац знаменитог историчара // Летопис Матице српске, књ. 503, св. 6, 2019. стр. 818-843.

https://www.maticasrpska.org.rs/letopis/letopis_503_6/07%20Carota.pdf

Чарота Иван А. (прир.). Антологија белоруске хришћанске поезије / прев. Дајана Лазаревић. Београд: CompuTeh, 2019.

³⁹⁰ Чарота Иван А. (прир.). Антологија белоруске хришћанске поезије / прев. Дајана Лазаревић. Београд: CompuTeh, 2019.

*Последња слика у Београду, 23. фебруара 2024.
Фото: Д. Лазаревић*

Антони Миронович³⁹¹

Универзитет у Бјалистоку

Бјалисток, Пољска

ИВАН ЧАРОТА КАО ПРЕВОДИЛАЦ 'НОВОГ ЗАВЕТА' И ЦРКВЕНИ ИСТОРИЧАР³⁹²

Превођење, нарочито књижевних и историјских текстова, јесте посебна врста одговорности, која захтева посвећеност преводиоца, добро познавање језика са којег се преводи и културе народа чији је језик. Без те основе, превод не може бити довољно квалитетан и веродостојан, нити дати увид у дух и суштину оригиналног текста.

Један од најсложенијих подухвата превођења свакако представља превођење Светог писма, у који је професор Иван А. Чарота био укључен у трајању од чак 25 година (1992 – 2017), без материјалне надокнаде, само у славу Господа и Православља. Наиме, 1992. године формирана је радна група за превођење Новог завета, којом је председавао протојереј Сергије Гардун, а на тексту Новог завета је радило петоро стручњака: научни секретар Белоруске Библијске комисије комисије проф. др И.А. Чарота; дипломац Филолошког факултета и Богословије А. Пачопка, кандидат филологије и фолклориста В. Васиљевич, дипломац Филолошког факултета и доктор са Богословије А. Карољ, као и Т. Матрунчик, технички секретар. На челу Белоруске Библијске комисије налазио се Митрополит Филарет који је и надгледао рад своје групе.³⁹³

³⁹¹ amir@uwb.edu.pl

³⁹² Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

³⁹³ *Издательский совет БПЦ. Новы Запавет Госпада нашага Іісуса Хрыста // Издательский совет БПЦ. – Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/katalogi/izdaniya-poluchivshie-grif-izdatelskogo-soveta-bpts/680-novy-zapavet-gospada-nashaga-iisusa-khrysta> Лазаревић Дајана. Нови Завет на белоруском језику – питање апсолутне преданости // *Звездани колодвор*, год V, бр. 18, 2019. – стр. 53.*

Овај научни подухват је завршен 2017. године, када је Белоруски егзархат Московске патријаршије промовисао „Нови завет” на белоруском језику, јединствено у православном свету научно издање, за коју је Белоруска Библијска комисија награђена почасном наградом „За духовни препород” на Степањдан 2019. године. Награду је доделио председник Републике Белорусије, А.Г. Лукашенко, обративши се окупљенима на белоруском језику.

О јединствености превода „Новог Завета” на белоруски језик,³⁹⁴ И.А. Чарота је говорио следеће, описујући његову природу и значај: „Апсолутно је оправдано рећи да је ово први превод, и то у следећем смислу. Ниједан од раније учињених превода није могао бити прихваћен од стране Цркве. Ти преводи били су самостални подухвати и нису били намењени црквеној употреби. Радили су их писци и филолози, али не и богослови. А код нас је, слава Господу, постојало саборно виђење и саборни резултат – спој богословља и филологије, филолошког и теолошког приступа у добром сагласју.

Постоји још једна околност: ранији преводи били су различитих конфесионалних усмерења. У појединим преводима преовлађује латинска, католичка традиција. То се односи и на сам текст: посреднички језик у таквим преводима био је пољски, лексика је полонизована и ни на који начин не може бити прихватљива за православне.

Сматрали смо да је потребно сачувати онај црквени језик који је очуван у традицији самог народа. У појединим ранијим преводима јавља се новотворство, случајносно стваралаштво, а тако не може бити ако народ никада тако није говорио нити ће говорити, јер му је немогуће наметнути језик. Црквена традиција је снажнија од свих појединачних жеља. Зато је свако лично новотворство, термиолошко експериментисање у црквеној сфери, једноставно неприхватљиво.

Јасно је да нисмо претеновали, нити претендујемо, на идеалност обављеног посла. Природно је да се он може и да ће морати још исправљати. Много смо исправљали и током самог процеса рада.

³⁹⁴ Новы Запавет Госпада нашага Іісуса Хрыста / [па благаславенню Паўла, Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі. ІС Б17-706-0102 ; пераклад з грэчаскай мовы на беларускую Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы ; адк. рэд. пер. протаіерэй Сяргій Гардун]. - Мінск : Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора : Медыял, 2017.

Перевод се може и даље усавршавати. Али као етапни резултат он постоји – и слава Господу!”³⁹⁵

У Цркви у коју је проф. др И.А. Чарота ишао последњих две и по деценије свог живота, у Петропавловском сабору у Минску, продат је највећи број примерака „Новог Завета Господа нашег Исуса Христа”. Књига је штампана у луксузном, кожном преплету и са позлаћеним словима на корицама, у 6.000 примерака (од којих су 500 били намењени поклањању).³⁹⁶

Иван Чарота се с правом може посматрати као „православни научник”. Томе доприноси и његово целоживотно истраживање црквене историје, по којој је био познат. Поменуо бих неке од најважнијих научних доприноса у овој области. Чарота је био приређивач зборника на белоруском и руском језику „Православље у словенским културним традицијама”, који је резултат научно-стручног семинара „Наслеђе свете браће Кирила и Методија” (Минск 1996).³⁹⁷

У сарадњи са православним научницима из Пољске, Аном Радјукевич и Виктором Волковим, Чарота је превео са пољског на руски језик каталог изложбе „Православље у Пољској” (2005).³⁹⁸

Зборник радова који је Иван Чарота приредио, а који се користио и у сврхе предавања на факултету је: „Народ српски: његови обреди и обичаји, свети и светиње”, на белоруском језику (Минск,

³⁹⁵ *Издательский совет БПЦ*. Академик Иван Чарота про уникальность перевода Нового Завета на белорусский язык // *Издательский совет БПЦ*, 2017. – Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/component/k2/item/210-akademik-ivan-charota-pro-unikalnost-perevoda-novogo-zaveta-na-belorusskij-yazyk>

³⁹⁶ *Издательский совет БПЦ*. Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста // *Издательский совет БПЦ*. – Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/katalogi/izdaniya-poluchivshie-grif-izdatelskogo-soveta-bpts/680-novy-zapavet-gospada-nashaga-iisusa-khrysta>

³⁹⁷ Чарота І.А. Праваслаўе ў славянскіх культурных традыцыях : зборнік навукова-практычнага семінара „Спадчына святых братоў Кірыла і Мяфодзія і славянскія мовы”. Мінск : Беларускае Праваслаўнае Брацтва Трох Віленскіх Мучанікаў, 1996.

³⁹⁸ Радзюкевич Анна. Свет с Востока [Изоматериал] = Light from the East : [каталог выставки "Православие в Польше", октябрь 2005, Москва] / [перевод: Иван Чарота [и др.] ; [снимки: Виктор Волков [и др.]]. Белосток : Фонд им. князя Константина Острожского, 2005.

2009). Акценат је на српским православним обредима и народним обичајима при различитим празницима и свечаностима.³⁹⁹

У сарадњи са колегицом Лидијом Ја. Кулажанком, приредио је зборник „Верни родитељској вери”, уз помоћ материјала са међународне црквено-научне конференције посвећене 400. години од рођења Свете Софије Слуцке и 400. години од подизања Сабора Светог Петра и Павла у Минску (Минск, 2012).⁴⁰⁰

Једно од најпознатијих Чаротиних дела у славу православља и белоруско-српских црквених веза је и научна монографија: „Јован Пичета (1844 – 1920)”, објављена у Минску 2024. године.⁴⁰¹

Важно је напоменути да је Чарота, као проучавалац црквене историје био и противник унијатства, истичући га као великог непријатеља православља. Говорио је да унијатство није проблем само прошлих времена, већ и садашњег. Укратко ћемо објаснити ставове Ивана Чароте о унијатству.

Чарота је истицао да унијатство није аутентична религијска појава белоруског народа, већ пре свега као политички пројекат и средство верско-политичког утицаја, који је у историји често доводио до подела и конфликта. Дакле, унија је политичко-разорни, а не црквено-ујединитељски покрет. Упркос (мањем) делу белоруског становништва, које је заблудело у погледу вере, Чарота јасно говори: унијатство није национална вера Белоруса, наметано је насиљем и друштвено-политичким притисцима, и до данас представља искључиво политичко средство усмерено против националног и верског осећања Белоруса. Тиме, унија доводи до асимилације народа, односно, његовог претапања у друге (непријатељски настројене) народе, који ће бити супротстављени православној браћи.⁴⁰²

³⁹⁹ Чарота І.А. Народ сербскі: яго абрады і звычаі, святы і святыні : зборнік артыкулаў. — Вып. 2 / склаў, частку пер., камент. і агул. рэд. здзейсніў І. А. Чарота. Мінск: РІВШ, 2009.

⁴⁰⁰ Чарота І.А., Кулажанка Л. Я. Верныя веры бацькоў : зборнік матэрыялаў царкоўна-навуковай канферэнцыі, прысвечанай 400-годдзю спачыну святой праведнай Сафіі Слуцкай і 400-годдзю заснавання Свята-Петра-Паўлаўскага сабора ў Мінску (Мінск, 3 мая 2012 г.). Мінск : Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора, 2013.

⁴⁰¹ Чарота І.А. Иоанн Пичета (1844—1920). Минск : БГУ, 2024.

⁴⁰² Чарота І.А. Уния и национальное самосознание белорусов – Доклад на международной научно-практической конференции «Русская цивилизация и Ватикан: неизбежен ли конфликт?» // РНЛ.

Унија је та која доприноси дерусификацији Белоруса (а према Чаротиној опасци – ако од Белоруса одузмемо „Руса”, шта нам остаје? Бело? А шта је то бело и шта је онда тај народ – Белорамерикаци, Белонемци, Белопољаци?), дакле, одвајање од свог порекла, традиције, припадности вери православној, а самих тим и етнолошко-етничких карактеристика.⁴⁰³

Интересовање за црквену традицију код Чароте се огледа и у области књижевности. Примера ради, 2005. године у Минску изашла је антологија руске духовне поезије „Реч и Дух”, коју је он приредио,⁴⁰⁴ а 2018. године у Београду „Антологија белоруске хришћанске поезије”, коју је Чарота приредио, а превела Дајана Лазаревић.⁴⁰⁵ Српска антологија је настала на основу двотомника на руском и белоруском језику истог имена.⁴⁰⁶

Сходно наведеном, у закључак бих навео да се Иван Чарота може посматрати као истраживач црквене књижевне традиције, црквене историје, гласноговорник против унијатства и један од научних преводилаца Новог завета на белоруски језик.

ЛИТЕРАТУРА

Издательский совет БПЦ. Академик Иван Чарота про уникальность перевода Нового Завета на белорусский язык // Издательский совет БПЦ, 2017. –

https://ruskline.ru/analitika/2010/02/27/uniya_i_nacionalnoe_samosoznanie_belorusov/

⁴⁰³ Чарота И.А. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // РНЛ.

https://ruskline.ru/monitoring_smi/2015/08/20/derusifikaciya_kak_deformaciya_samosoznaniya_belorusov

⁴⁰⁴ Чарота И. Слово и Дух: антология русской духовной поэзии (XXX вв.) / И. Чарота. Минск : Издание Свято-Елисаветинского монастыря, 2005.

⁴⁰⁵ Чарота И.А. У сусрет Духу – антологија белоруске хришћанске поезије / прев. Дајана Лазаревић. Београд: Компутех, 2018.

Лазаревић Дајана. Белорус са српским срцем – Иван Алексејевич Чарота (1952 – 2024) // Књижевне новине, новембар 2024. – стр. 18.

⁴⁰⁶ Чарота І.А. Насустрэч духу : анталогія беларускай хрысціянскай прозы / [укладанне і прадмова І. А. Чароты ; мастак Ю. А. Тарэеў]. Мінск : Ураджай, 2002.

Чарота І.А. Насустрэч духу : анталогія беларускай хрысціянскай прозы / [укладанне і прадмова І. А. Чароты ; мастак Ю. А. Тарэеў]. Мінск : Ураджай, 2001.

Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/component/k2/item/210-akademik-ivan-charota-pro-unikalnost-perevoda-novogo-zaveta-na-beloruskij-yazyk>

Издательский совет БПЦ. Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста // *Издательский совет БПЦ.* – Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/katalogi/izdaniya-poluchivshie-grif-izdatelskogo-soveta-bpts/680-novy-zapavet-gospada-nashaga-iisusa-khrysta>

Издательский совет БПЦ. Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста // *Издательский совет БПЦ.* – Доступно на: <https://izdatsovet.by/index.php/katalogi/izdaniya-poluchivshie-grif-izdatelskogo-soveta-bpts/680-novy-zapavet-gospada-nashaga-iisusa-khrysta>

Лазаревіў Дајана. Беларус са српским срцем – Иван Алексеевич Чарота (1952–2024) // *Књижевне новине, новембар 2024.* – стр. 18.

Лазаревіў Дајана. Нови Завет на белоруском језику – питање апсолутне преданости // *Звездани колодвор, год V, бр. 18, 2019.* – стр. 53.

Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста / [па благаславенню Паўла, Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі. ІС Б17-706-0102 ; пераклад з грэчаскай мовы на беларускую Біблейскай камііі Беларускай Праваслаўнай Царквы ; адк. рэд. пер. прагаіерэй Сяргій Гардун]. – Мінск : Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора : Медыял, 2017.

Радзюкевич Анна. Свет с Востока [Изоматериал] = Light from the East : [каталог выставки "Православие в Польше", октябрь 2005, Москва] / [перевод: Иван Чарота [и др.] ; [снимки: Виктор Волков [и др.]. Белосток : Фонд им. князя Константина Острожского, 2005.

Чарота І.А. Народ сербскі: яго абрады і звычаі, святы і святыні : зборнік артыкулаў. — Вып. 2 / склаў, частку пер., камент. і агул. рэд. здзейсніў І. А. Чарота. Мінск: РІВШ, 2009.

Чарота І.А. Насустрэч духу : анталогія беларускай хрысціянскай прозы / [укладанне і прадмова І. А. Чароты ; мастак Ю. А. Тарэеў]. Мінск : Ураджай, 2002.

Чарота І.А. Насустрэч духу : анталогія беларускай хрысціянскай прозы / [укладанне і прадмова І. А. Чароты ; мастак Ю. А. Тарэеў]. Мінск : Ураджай, 2001.

Чарота І.А. Праваслаўе ў славянскіх культурных традыцыях : зборнік навукова-практычнага семінара „Спадчына святых братоў Кірыла і Мяфодзія і славянскіх мовы”. Мінск : Беларускае Праваслаўнае Брацтва Трох Віленскіх Мучанікаў, 1996.

Чарота І.А., Кулажанка Л. Я. Верныя веры бацькоў : зборнік матэрыялаў царкоўна-навуковай канферэнцыі, прысвечанай 400-годдзю спачыну святой праведнай Сафіі Слуцкай і 400-годдзю заснавання Свята-

Петра-Паўлаўскага сабора ў Мінску (Мінск, 3 мая 2012 г.). Мінск : Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора, 2013.

Чарота И. Слово и Дух: антология русской духовной поэзии (XXX вв.) / И. Чарота. Минск : Издание Свято-Елисаветинского монастыря, 2005.

Чарота И.А. Дерусификация как деформация самосознания белорусов // РНЛ. https://ruskline.ru/monitoring_smi/2015/08/20/derusifikaciya_kak_deformaciya_samosoznaniya_belorusov

Чарота И.А. Иоанн Пичета (1844—1920). Минск : БГУ, 2024.

Чарота И.А. У сусрет Духу – антологија беларуске хрышћанске поезіі / прев. Даяна Лазаревіч. Београд: Компутех, 2018.

Чарота И.А. Уния и национальное самосознание белорусов – Доклад на международной научно-практической конференции «Русская цивилизация и Ватикан: неизбежен ли конфликт?» // РНЛ. https://ruskline.ru/analitika/2010/02/27/uniya_i_nacionalnoe_samosoznanie_belorusov/

Игор Јорданов⁴⁰⁷

Геополитички истраживач

Институт за међународно право, безбедност и политику

Северна Македонија

ИВАН ЧАРОТА И МАКЕДОНСКО-БЕЛОРУСКЕ ВЕЗЕ⁴⁰⁸

Иван Алексејевич Чарота (1952–2024) је био професор, доктор филолошких наука, преводилац, културни радник и друштвени мислилац. Везе између Чароте и македонске књижевности и културе представљају важан део његовог ширег словенског културног ангажмана. На жалост, о томе се врло мало у македонским научним круговима, што ћемо покушати да променимо овим кратким научним излагањем.

Иако је најпознатији као србиста, Чарота је показивао дубоко интересовање за све словенске народе, укључујући и македонски народ, као део једне веће скупине – јужнословенске. Није улазио у друштвено-политичке проблематике, базирајући се, пре свега, на македонску народну књижевност. За потребе извођења наставе на Државном универзитету у Минску су настале његове збирке: „Југословенске бајке” (1999), „Језици свега живогa: Српске народне бајке” (2007), и „Поклон од свег срца: бајке словенских народа” (2013).⁴⁰⁹ За поменућу књигу „Језици свега живогa” Чарота је добио Националну награду за најбоље преведену књигу са страног језика на белоруски и најлепше илустровану (2008).⁴¹⁰ И управо у овим књигама, које су коришћене

⁴⁰⁷ jordanovigor@gmail.com

⁴⁰⁸ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

⁴⁰⁹ Чарота I.A. (уклад.). Югаславянскія казкі : Зборник. Мн, 1999.

Чарота I.A. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сербскія народныя казкі. Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. Чарота I.A. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. Мінск : Звязда, 2013.

⁴¹⁰ Лазаревић Дајана. У корак са проф. др Иваном Чаротом на 56. Београдским међународним сусретима писаца (приказ и разговори) // Књижевни преглед, год. X, бр. 22, 2019. стр. 107-116.

међу младим људима као учбеници и награђивана комерцијална издања за ширу публику, Чарота је користио прилику да помене македонски језик, књижевност и културу.

Осврћући се на белоруско-македонске односе, Чарота је говорио о белоруском Лавришевском јеванђељу из 14. века, које је настало на основу српске и македонске уметничке традиције.⁴¹¹ Позивајући се на Митрополита Амфилохија и његово дело „Враћање душе у чистоту“, Чарота је говорио о македонској истрајности током Кукушке уније. Наиме, ради се о покушају Ватикана да се домогну Охрида, огњишта словенске писмености и културе.⁴¹² Уз помоћ француске дипломатије, лазариста, материјалних средстава и емисара, око 100.000 људи у Македонији је преведено у Унију, али је највећи део успео да се врати у Православље, чиме је покушај Ватикана успешно спречен.⁴¹³

Као део Чаротине званичне биографије увек је навођено његово познавање македонског језика и превођење са истог. Иако је највећи део своје пажње посветио србистици, пратио је књижевну сцену у Македонији, повремено долазио у контакте са македонским колегама, размењивао искуства.

Кукушку унију и борбу македонског народа да очувају своју веру, а не да им се намеће туђа, Чарота је најчешће помињао на традиционалним годишњим окупљањима у Манастиру Жировичи (Минска духовна семинарија), посвећеним Митрополиту Јосифу (Семашко) и његовој борби против унијаћења православних народа.

Након одласка Ивана Чароте, у Белорусији је заувек угашен глас јединог представника македонско-белоруских књижевних и културних веза, али његова дела, нарочито у подизању свести о лепоти македонских народних бајки и храбрости у одбрани Охрида у Кукушкој унији, заувек остају да живе.

ЛИТЕРАТУРА

Лазаревић Дајана. У корак са проф. др Иваном Чаротом на 56. Београдским међународним сусретима писаца (приказ и разговори) // Књижевни преглед, год. X, бр. 22, 2019. стр. 107-116.

⁴¹¹ Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023. стр. 23.

⁴¹² Радовић Амфилохије. Косово је глава Лазарева. Београд, Цетиње: Светигора, 2011. – стр. 170.

⁴¹³ Чарота Иван. Видици једног Белоруса-Белосрбина... – стр. 133-134.

- Радовић Амфилохије. Косово је глава Лазарева. Београд – Цетиње: Светигора, 2011.
- Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Чарота І.А. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сербскія народныя казкі. Мінск : Мастацкая літаратура, 2007.
- Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. Мінск : Звязда, 2013.
- Чарота І.А. (уклад.). Югаславянскія казкі : Зборнік. Мн, 1999.

Саша Гајић⁴¹⁴Савез српске дијаспоре Словеније
Љубљана, Словенија**ИВАН ЧАРОТА И СЛОВЕНАЧКА КЊИЖЕВНОСТ**⁴¹⁵

Иван Алексејевич Чарота (1952–2024) је био један од најзначајнијих светских проучавалаца српске књижевности и културе. Био је професор својим студентима, истакнути књижевни преводилац и културни радник и оставио је неизбрисиви траг у научним и културним круговима. Чарота је био зачетник научног сагледавања белоруско-српских књижевних и културних веза, и његов рад је допринео већој видљивости српске културе у источној Европи.

Чаротине заслуге се не могу посматрати само из угла србистике, већ у ширем словенском контексту. То се види и по његовој кандидатској (докторској) дисертацији, у којој се бавио перцепцијом Шолохова у југословенским (!) књижевностима. Дакле, као белоруског „југослависту”, Чароту су интересовале српска, хрватска, словеначка и македонска и бугарска књижевност и утицаји совјетске (највише руске и белоруске) на њих.

До распада Југославије, Чарота је одржавао везе са свим јужнословенским књижевностима (и њиховим ауторима), да би се након распада највише фокусирао на сарадњу са Србима. У његовим делима није било мрзитељства према било коме, а пред крај животног пута је истицао да су многе сарадње у погледу СССР – СФР Југославија унапред биле зацртане: Русија са Србијом; Украјина са Хрватском, а Белорусија са Словенијом.⁴¹⁶

Кроз ту „зацртану” сарадњу Чарота је и дошао у контакт са словеначком културом и књижевношћу. Притом, да би задовољио

⁴¹⁴ gajicsasa366@gmail.com

⁴¹⁵ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синадалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

⁴¹⁶ Чарота Иван А. Белоруско-бугарске књижевне везе као одраз промене политике // Бугарско-српски односи – питања сарадње и перспектива / ур. Зоран Милошевић. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 308-309.

потребе наставе на Филолошком факултету на којем је од своје 22. године живота био запослен као предавач, Чарота се прво бавио словеначким народним бајкама (у контексту јужнословенских). Тако су настале његове збирке: „Југословенске бајке” (1999), „Језици свега живог: Српске народне бајке” (2007), и „Поклон од свег срца: бајке словенских народа” (2013).⁴¹⁷

Чарота је суптилно разумео словеначки језик, иако он никада није био део његовог основног истраживачког рада. Разумео га је у контексту осталих језика јужнословенских народа и култура, представљајући тако њихову целину.

На питања да ли је одржавао контакте са словеначким писцима, Чарота је одговарао: „Да, до распада Југославије”. А на потпитање шта се догодило након распада, простодушно је одговарао: „Не, пре свега – њиховом вољом, јер нисам желео да се намећем. А други разлог је њихов негативан став према Србима и српској култури, за коју сам већ био опредељен...”

Ипак, Иван Чарота је увек истицао да је преводио дела словеначког академика, књижевника и драматурга Драга Јанчара (рођ. 1948).⁴¹⁸ Осим Јанчара, Чарота је на руски или белоруски језик преводио још и дела Бена Зупанчича (1925 – 1980), Прежихова Воранца (1893 – 1950) и Јосипа Јурчича (1844 – 1881), које је углавном објављивао у књижевној периодици.

Иван Чарота је оставио велики траг у књижевности српског народа, али не треба заборавити ни његове заслуге међу другим, јужнословенским народима.⁴¹⁹ Међу њима се налазе Словенци и Словенија. Иако се у словеначком културном памћењу није пронашло одговарајуће место за великана белоруске славистике, са научно-објективне стране ми му то место признајемо.

⁴¹⁷ Чарота І.А. (уклад.). Югаславянскія казкі : Зборнік. Мн, 1999.

Чарота І.А. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сербскія народныя казкі. Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. – Мінск : Звязда, 2013.

⁴¹⁸ Мишин П.И., Сумко Е.В. История южных славян : учеб.-метод. комплекс для студентов специальностей 1-21 03 01-01 «История (отечественная и всеобщая)» и 1-02 01 02 «История. Дополнительная специальность». Новополоцк : ПГУ, 2010. С. 26.

⁴¹⁹ Лазаревић Дајана. Нова српска реч – Чарота – за 71. рођендан проф. др Ивана Чароте (16.09.2023.) // Суштина поезике бр. 79, 2023. стр. 115-118.

Овом приликом подсетићемо на Чаротине речи да су од свих словенских држава, једино Словенија и Словачка у имену земље оставиле траг о нашем заједничком прапореклу. Остаје – нада, али не да ћемо се у будућности прогласити браћом, већ да ћемо се сетити да ми то заиста и јесмо.

ЛИТЕРАТУРА

- Лазаревић Дајана. Нова српска реч – Чарота – за 71. рођендан проф. др Ивана Чароте (16.09.2023.) // Суштина поезике бр. 79, 2023. стр. 115-118.
- Мишин П.И., Сумко Е.В. История южных славян : учеб.-метод. комплекс для студентов специальностей 1-21 03 01-01 «История (отечественная и всеобщая)» и 1-02 01 02 «История. Дополнительная специальность». Новополоцк : ПГУ, 2010.
- Чарота Иван А. Белоруско-бугарске књижевне везе као одраз промене политике // Бугарско-српски односи – питања сарадње и перспектива / ур. Зоран Милошевић. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 308-309.
- Чарота І.А. (уклад.). Мовы ўсяго жывога : сэрбскія народныя казкі. Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. – Мінск : Звязда, 2013.
- Чарота І.А. (уклад.). Югаславыянскія казкі : Зборнік. Мн, 1999.

Емил Миланов⁴²⁰

Полицијски генерал

Министарство омладине и спорта Републике Бугарске

Софија, Бугарска

ИВАН ЧАРОТА И БУГАРСКО-БЕЛОРУСКЕ ВЕЗЕ⁴²¹

Са белоруским филологом и мислиоцем, Иваном Чаротом, упознао сам се у фебруару 2024. године, и то на конференцији „Бугарско-српски односи – питања сарадње и перспективе”. Конференцију је организовао др Зоран Милошевић, научни саветник Института за политичке студије у Београду. Чарота и он су били дугогодишњи пријатељи и пословни сарадници.

На овој конференцији, проф. др Иван Алексејевич Чарота је имао интересантно излагање: „Белоруско-бугарске књижевне везе као израз промене политике”.⁴²² Изнео је тврдње које су биле мање познате у научној јавности, нарочито – бугарској. Наиме, одговоре о белоруско-бугарским везама треба тражити у периоду социјализма, када је Бугарска више пута безуспешно покушавала да постане 16. чланица Совјетског савеза. Па и пре социјализма – крвавом жртвом руског народа да се бугарски народ ослободи од турског јарма.⁴²³

Савремена бугарска политика је заборавила на то да је бугарска земља засута руским костима, палим за њено ослобођење од разних непријатеља. Чарота то објашњава кроз призму културе. Већ 1960-их година, у Бугарској се појављује часопис „Летопис на дружбата” који тврди да има намеру да учвршћује везу између руског и бугарског

⁴²⁰ emilmilanov@abv.bg

⁴²¹ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

⁴²² Чарота Иван Алексејевич. Белоруско-бугарске књижевне везе као израз промене политике // Бугарско-српски односи – питања сарадње и перспективе / прир. Зоран Милошевић. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 307-318.

⁴²³ Исто, стр. 309.

народа, а истовремено – провлачи текстове који искривљено приказују историјске догађаје.

Упркос бројним идеолошким питањима, Чарота тврди да се у Совјетском савезу бугарски народ сматрао братским, а томе је у великој мери помагала и православна вера. Ипак, позитиван став совјетског / руског народа према бугарском мења се када Бугарска изрази жељу да постане део Европске уније, која се дефакто налази на супротној страни од СССР-а.⁴²⁴

Нестабилна политичка ситуација се одражавала и на културну сарадњу. Иако белоруско-бугарске културне везе постоје, оне су условљене политичким факторима и немају свој природни континуитет. У време Совјетског савеза и тзв. руског „бугарофилства”, сарадња је потенцирана, а књижевно-преводачка функција је са обеју страна цветала. Совјетски савез је и у културној сфери (као и у другим сферама) улагао много више у Бугарску, него у СФР Југославију. Након распада Совјетског савеза и уласка Бугарске у Европску унију и НАТО, сарадња на релацији Бугарске и Русије / Белорусије сведена је на минимум и стално испитивана.⁴²⁵

Чарота је и сам у свом књижевном преводилаштву обраћао пажњу на бугарску књижевност и разумео је бугарски језик. У његовој збирци „Поклон од свег срца: бајке словенских народа” (2013), увршене су и бугарске народне бајке.⁴²⁶

Као и многи други научници, у руској средини ословљани као „православни научници”, и професор Иван Чарота је размишљао о феномену уласка Бугарске у Европску унију и НАТО и њеној савременој политици. Напомињао је да се у западном свету увек стварала слика о неподобности и заосталости православних народа, дајући акценат на Русију, Бугарску и Грчку.⁴²⁷ Говорећи о апсурдности бугарске жеље да уђу у такве савезе који су супротстављени њиховом националном, културном и верском интересу, Чарота је представио једну анегдотску причу: „Необично пространу и живописну илустрацију свега тога недавно је одиграла Евровизија: „братушка” представник Бугарске, у Бриселу је плакао од радости што је његова

⁴²⁴ Исто, стр. 311.

⁴²⁵ Исто, стр. 314.

⁴²⁶ Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. Мінск : Звязда, 2013.

⁴²⁷ Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. Београд: Институт за политичке студије, 2023. стр. 96.

држава примљена у НАТО и од тада „заувек заједно” са Турском, која је бугарски народ пет столећа угњетавала, а стајаће насупрот Русији која их је од турског јарма ослободила.”⁴²⁸

Реакција на савремену политику Бугарске, улазак у НАТО и ЕУ, а супротстављање Русији (па и Србији, и свему што је словенофилско), код Чароте је типична реакција „православног научника”. Овај руски термин „православни научник” означава заговорнике традиционалне струје научне мисли, која даје предност сопственом у односу на глобално; словенофилском или пансловенском у односу на европејско; те сходно томе посматра као политички и духовни промашај Бугарске окретање леђа својој словенској браћи и улазак у савезе који је искључиво „воде у пропаст”.⁴²⁹

Сходно томе, могу да закључим следеће. Иван Чарота је био представник традиционалне струје, православни научник, белоруски познати слависта и преводилац који је радио на приближавању источнословенских и јужнословенских народа. У оквиру тих веза, проучавао је белоруско-бугарске културне везе. Према његовом мишљењу, политички фактори су најчешће утицали на развој белоруско-бугарских веза, као и на развој руско-бугарских веза. Остаје нам да се надамо да ће ситуација у будућности бити другачија и да ће се поменута питања из прошлости решавати.

ЛИТЕРАТУРА

- Милошевић Зоран и Лазаревић Дајана. Пропаст Бугарске у Европској унији. Београд: Институт за политичке студије, 2026.
- Чарота Иван А. Видици једног Белоруса-Белосрбина. – Београд: Институт за политичке студије, 2023.
- Чарота Иван Алексејевич. Белоруско-бугарске књижевне везе као израз промене политике // Бугарско-српски односи – питања сарадње и перспективе / прир. Зоран Милошевић. Београд: Институт за политичке студије, 2024. стр. 307-318.
- Чарота І.А. (уклад.). Падарунак ад усяго сэрца : казкі славянскіх народаў. Мінск : Звязда, 2013.

⁴²⁸ Исто, 112.

⁴²⁹ Милошевић Зоран и Лазаревић Дајана. Пропаст Бугарске у Европској унији. Београд: Институт за политичке студије, 2026.

Милутин Ђуричковић⁴³⁰Институт за децју књижевност
Београд**ИВАН ЧАРОТА И КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ**⁴³¹

Одвећ је познато да се славистика не бави искључиво лингвистичким и књижевноисторијским питањима, већ све више наглашава улогу и значај културних посредника који омогућавају живу комуникацију између словенских народа. У том контексту посебно место припада белоруском филологу, преводиоцу и слависти проф. др Ивану Чароти (1952–2024), чији је научни и културни рад у великој мери усмерен и према српској култури и књижевности. Као врстан књижевни критичар, историчар, антологичар и преводилац, умногоме је задужио савремену славистику, а посебно белоруску, руску и српску књижевност. За свој богат и разноврстан научни и књижевни рад добитник је бројних домаћих и страних награда. Чарота је био члан Удружења књижевника Белорусије, Удружења књижевника Русије и Удружења књижевника Србије.

Припадао је генерацији научника који су у постсовјетском периоду значајно допринели обнови и продубљивању културних веза између источних и јужних Словена. Његова истраживања обухватају широк спектар тема: од историје српске књижевности и духовне традиције до савремених књижевних процеса и културних контаката. Посебно је значајно то што његов научни и преводилачки рад није ограничен на академске кругове, већ има и снажну културну и образовну функцију. Кроз преводе, научне радове и културне пројекте допринео је ширењу знања о српској култури у Белорусији, али и успостављању трајних културних веза између две земље.

Научни рад Ивана Чароте обухвата широк спектар тема из области словенске филологије, српске књижевности, историје културе и

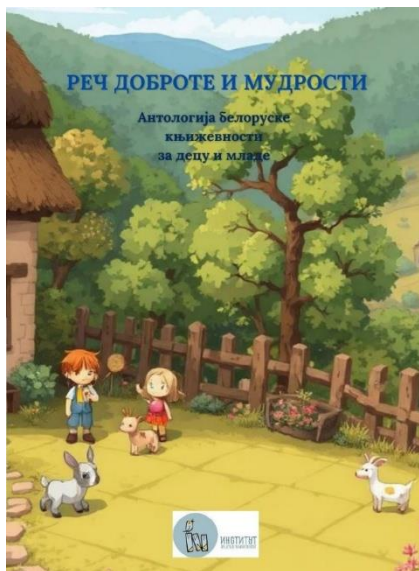
⁴³⁰ mdjurickovic@yahoo.com

⁴³¹ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).

компаративних студија. Као професор и истраживач, посветио је значајан део свог научног опуса проучавању српске духовности, књижевности и културне традиције. У оквиру тих истраживања посебно место заузимају радови о српским писцима, културној историји и духовном наслеђу, али и студије о рецепцији српске књижевности у словенском свету. Чарота се у свом раду често ослања на компаративни приступ, који омогућава сагледавање заједничких културних образаца словенских народа, али и специфичности националних традиција. Његова истраживања доприносе ширем разумевању српске културе у белоруском академском и културном простору, што је од изузетног значаја за развој славистике као интердисциплинарне научне области.

Поред научног рада, један од најзначајнијих аспеката делатности Ивана Чароте свакако представља превођење српске књижевности на белоруски језик. Превођење у овом контексту није само филолошки чин, већ и културна мисија, јер омогућава да се српска књижевност integriше у белоруски културни и образовни простор. Чарота је, такође, веома успешно и надахнуто преводио поезију (Драинац, М. Лазих), прозу (Андрић, Ћосић, Д. Михаиловић, Д. Лакићевић, Г. Петровић) и духовну литературу (Јустин Поповић, Николај Велимировић, Патријарх Павле), али и текстове који припадају корпусу књижевности намењене млађој читалачкој публици (Г. Олујић, Н. Витошевић). На тај начин отворио је простор за упознавање белоруских читалаца са српском књижевном традицијом од најранијег узраста. Превођење књижевности за децу има посебну културну функцију, јер омогућава да се кроз причу, поезију и симболички свет младим читаоцима приближе вредности, митови и културни обрасци других народа (српске народне бајке).

У оквиру савремених славистичких студија књижевност за децу и младе све више се посматра као важан сегмент културне комуникације. Управо у том смислу делатност Ивана Чароте добија посебну вредност и заслужује пуну пажњу. Кроз преводе, научне радове и антологије Чарота је допринео да се српска књижевност за децу представи белоруској публици као део ширег словенског културног наслеђа, али и обрнуто. Наиме, његов рад подстиче и интересовање за белоруску културу у српском културном простору.

Слика 1. Насловна страна
антологије

Управо то потврђује антологија беларуске књижевности за децу и младе „Реч доброте и мудрости” (стр. 360), која представља значајан културолошки и књижевни подухват усмерен ка представљању беларуске књижевности за децу и младе српском читаоцу. Књигу је приредио и предговор написао проф. др Иван А. Чарота, а превод са беларуског језика зналачки потписује Дајана Лазаревић. Антологију је објавио

Институт за децу књижевност у Београду 2024. године.

Ова капитална и јединствена антологија има двоструку вредност:

1. књижевно-уметничку, јер представља репрезентативан избор текстова из беларуске књижевности намењене младим читаоцима,
2. културолошку, јер успоставља мост између две словенске културе: беларуске и српске.

Књига се истовремено може посматрати као својеврсна панорама развоја беларуске књижевности за децу, која обухвата различите жанрове, стилове и поетичке приступе такорећи од самих зачетака до данашњих дана. Ова антологија је први пројекат ове врсте и тематике на нашим просторима, будући да се беларуска књижевност за децу и младе у толиком обиму први пут представља српској читачачкој публици. Антологија је конципирана као репрезентативни избор текстова беларуских аутора, који обухвата:

- народне приче и бајке,
- народне песме,
- народне успаванке,
- разбрајалице,
- загонетке,
- пословице,
- ауторске песме за децу,

- ауторске приче за децу...

На крају се налазе опширне биобиблиографске напомене и приређивачу и преводиоцу. Антологију отвара Чаротин луцидан и надахнут предговор „Белоруска словесност за децу и о деци”, у коме говори о феномену писања за децу и младе, као и о њеној повезаности са духовним наслеђем и усменом традицијом:

„У обимним расправама о књижевности за децу могуће је издвојити и друге важне аспекте. Међутим, о чему год да се поведе разговор, немогуће је игнорисати следећи моменат: прави дечји писци су они мајстори речи који су, свесно или несвесно, били у могућности да се приближе разумевању истине садржане у Светом писму Новог завета, а посебно у фрагментима Јеванђеља по Матеју (18, 3 – 6) и Марку (9, 34 – 37). Подсетимо се да је тамо смештен одговор Господа Исуса Христа на питања ученика, коме је предодређено да постане највећи у Царству Небеском” (стр. 6).

Говорећи о концепцији, основним одликама и генези антологије, Чарота наводи следеће:

„Пресудним у њеној припреми може се сматрати то што је сачињена са циљем да се пружи што јаснији увид у белоруску дечију књижевност српском народу – братском, али ипак иностраном. И у зависности од тога формирала се општа замисао књиге” (стр. 9).

Структура Чаротиног избора заснива се, пре свега, на неколико кључних принципа:

1. *културно-историјски принцип* (антологија представља и обухвата различите периоде белоруске књижевности за децу и младе;
2. *жанровски принцип* (заступљени су различити књижевни облици и форме: народне умотворине, песме, приче...);
3. *идејно-тематски принцип* (прилози су углавном повезани заједничким мотивским језгром: детињство, доброта, моралне вредности, природа, породица, духовност, игра, машта...).

На тај начин књига функционише као својеврна панорама једне националне традиције, која има своје дубоке корене, стваралачку аутономију и респектабилну естетско-уметничку вредност. С друге стране, читаоци и истраживачи су у прилици да боље и потпуније упознају поезику, тематику и домете белоруске књижевности за децу и младе, која има свој завидан континуитет и креативне домаћаје у култури и славистици уопште. Прво поглавље антологије обухвата „Народно стваралаштво за децу и младе”, друго „Песме”, а треће и последње „Ауторска дела”. Придржавајући се хронолошког и

методолошког принципа, приређивач је поред осталог заступио следеће ауторе: Франциск (Георгиј) Скарина (1450 – 1551), Пављук Багрим (1812 – 1891), Кандрат Лејка (1860 – 1921), Јадвигин Ш. (Антон Љавицки, 1869 – 1922), Цјотка (Алајиза Пашкевич, 1876 – 1912), Јанка Купала (Иван Луцевич, 1882 – 1942), Јакуб Колас (Константин Мицкевич, 1882 – 1956)...

Од савремених аутора увршћени су прилози следећих писаца: Данута Бичељ – Загњетава (1937), Уладзимир Липски (1940), Сјаргеј Пањизник (1942), Казимир Камејша (1943) и др.

Укупном квалитету антологије и те како доприноси изванредан и поетски суптилан превод Дајана Лазаревић, која је свакако један од најбољих и највећих промотера белоруске књижевности и културе на нашим просторима. Када је реч о Чаротином бављењу литературом и културом за децу, онда свакако треба поменути и његов научно-стручни рад „Библија за децу”⁴³², чији је предмет истраживања једно нетипично издање на књижевном тржишту Белорусије ауторке Кушњерева Л. А. *Библијски ликови и мотиви у школском предмету руске књижевности* (2013). Без обзира на одређену временску дистанцу, ово по мого чему интригантно и занимљиво дело Чарота разматра са неколико аспеката, указујући истовремено на његове одлике и мане, али и извесне препоруке.

Рад Ивана Чароте може се посматрати и као пример културне дипломатије унутар словенског света. Кроз научне публикације, преводе, учешћа на научним скуповима и културним манифестацијама, он је допринео јачању културних и академских веза између Белорусије и Србије, па и много шире. Посебан значај има његова улога у представљању српске књижевности у белоруским академским круговима, али и у подстицању сарадње између институција, универзитета и културних организација две земље. У том смислу, Чаротин рад може се посматрати као пример успешне синтезе научне славистике, културне медијације и преводилачке праксе, која доприноси развоју заједничког словенског културног простора.

Антологија „Реч доброте и мудрости” по много чему представља капиталан издавачки, приређивачки и преводилачки подухват, те као таква има снажан потенцијал за примену у васпитно-образовном раду и библиотечком раду са децом. За школску праксу,

⁴³² Иван А. Чарота: *Библија за децу*. Годишњак Института за децу књижевност, Београд, бр. 2/2022, стр. 63–68.

такође, антологија може представљати значајан извор за интеркултурално образовање, упознавање белоруске културе и традиције, као и за развијање читалачке културе. Приређивач проф. др Иван А. Чарота и преводилац Дајана Лазаревић обавили су свој део посла врло одговорно и професионално. Антологија представља несумњиво значајно издање које на систематичан и репрезентативан начин представља белоруску књижевност за децу и младе. Ова књига није само антологија текстова, већ и сведочанство духовних и културних вредности једне књижевне традиције, која кроз литературу за децу преноси своје моралне, етичке и естетске идеале, о чему сведочи и њена насловна синтагма.

ЛИТЕРАТУРА

Реч доброте и мудрости - антологија белоруске књижевности за децу и младе.

Приредио и предговор написао Иван А. Чарота, превела с белоруског Дајана Лазаревић. Београд: Институт за деčју књижевност, 2024.

Чарота, Иван А.: *Библија за децу*. Годишњак Института за деčју књижевност, Београд, бр. 2/2022, стр. 63-68.

Јуриј Иванов⁴³³председник Молдавско-белоруске књижевне секције
Ришкани, Молдавија**О ЗАЈЕДНИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА СА ПРОФЕСОРОМ
ИВАНОМ ЧАРОТОМ ТОЛКОВИНСКИХ ТЕКСТОВА И
МОЛДАВСКОГ ПЕРИОДА БИОГРАФИЈЕ Г. Ф. СКОРИНЕ**⁴³⁴

Са професором Белоруског државног универзитета, академиком Српске академије наука и уметности Иваном Алексејевичем Чаротом (1952–2024) аутор се упознао 7. септембра 2014. године за округлим столом у Минску на XXI Дану белоруске писмености, куда је био позван, као представник књижевне заједнице Молдавије, од стране министра веза и информисања Републике Белорусије Лилије Станиславовне Ананич.⁴³⁵ Прва песничка збирка аутора „О, Бела Русијо, Мој Сну!” почетком године заузела је треће место на Минском међународном књижевном конкурс у „Породица–Јединство–Отаџбина”, и позвали су ме на јесењи празник белоруске књижности.⁴³⁶

Тако се догодило да је за два дана одржавања свечаности у древном граду Заслављу, Иван Алексејевич постао мој добровољни водич.⁴³⁷ Код професора је изазвало велико интересовање казивање аутора о постојању у Молдавији, у личном архиву, наслеђеном од предака, великог броја древних русинских (толковинских) текстова, посвећених животу и делатности великог источнословенског првоштампара и православног просветитеља – Георгија Франциска Скорине (1491–1572), на територији Молдавске кнежевине и Прутско-дњестарског међуречја.⁴³⁸ А такође летописних података о Всеславу

⁴³³ uriivanvas@mail.ru⁴³⁴ Овај чланак је припремљен у оквиру научноистраживачког пројекта Синодалне историјске комисије (01.12.2025–01.12.2026).⁴³⁵ Юрий Иванов. Дорога мечты. День белорусской письменности 2014 года: путевые заметки и размышления. – Бельцы, 2014. С.33.⁴³⁶ Исто. стр. 4-5.⁴³⁷ Исто. стр. 52.⁴³⁸ Иван Чарота. Не прятаться от истины // «Беларуская думка» №7 за 2019 год. Общественно-политический и научно-популярный журнал Администрации Президента Республики Беларусь. – Минск. С. 55; Иван А. Чарота. НЕ ПРЯТАТЬСЯ ОТ ИСТИНЫ. Белорусско-сербско-молдавские отношения. Moldova and the Slavs: Collection of Scientific Papers from the International Scientific Conference Held on November 24–25, 2025, at the Institute for Political Studies, Belgrade (2025). p.309; Иван А. Чарота. НЕ

Брјачиславичу Полоцком (1044–1101), Јевфросинији Полоцкој (1103–1178) и другим личностима раног периода историје Полоцке кнежевине и Беле Русије.⁴³⁹

Иван Алексејевич је искрено признао снажно неповерење које га је обузело као научника који је дуго проучавао биографију и дела Скорине, међутим одлучио је да упозна аутора са епископом Венијамином, који је у том тренутку био председник Издавачког савета Белоруске православне цркве и викар Минске епархије, и учествовао је у текућим свечаностима. Владика Венијамин је такође са великим интересовањем саслушао моје сажето излагање о древним текстовима у Молдавији, и, упркос сопственим сумњама које су се појавиле, замолио је професора и аутора да, не одлажући у дугу фијоку, започну истраживање летописа, обећавајући колико је у његовој моћи покровитељство и подршку нашим заједничким савесним истраживањима.⁴⁴⁰

Ивана Алексејевича је збуњивало још и то што су у судбини Скорине, која је одредила његов боравак у позним годинама у Молдавској кнежевини, велику улогу одиграли представници рода српских владара Бранковића, нарочито Јелена Екатерина Рареш-Бранковић (1490–1553) – супруга господара Молдавске кнежевине Петра IV Рареша (1487–1546).

Како је објаснио професор, ствар је била у томе што српски народни епос оснивачу овог рода – Вуку Бранковићу (1345–1397) – приписује издају која је довела до пораза уједињене српске војске у Косовској бици 1389. године, и такав обешчашћени лик пронесен је кроз векове. Иако, заправо, историографске потврде издаје не постоје; уз то, касније су из овог рода потекле свете, канонизоване личности.⁴⁴¹ Зато је присуство у толковинском архиву података о заједничкој делатности Георгија Скорине и Јелене Бранковић на рехабилитацији Вука Бранковића и прослављању његовог херојског понашања током Косовске битке,⁴⁴² истински узбудило истакнутог научника-сербисту, јер је омогућавало, у перспективи, да се у позитивистичком правцу преиспита историјска основа најглавнијег и најтрагичнијег мита народне српске самосвести – пораз и погибија од Османлија српске војске на Косовом пољу и губитак независности Србије на неколико векова.

САКРИВАЈМО СЕ ОД ИСТИНЕ Белоруско-српско-молдавске везе. МОЛДАВИЈА И СЛОВЕНИ Зборник научних радова са међународне научне конференције одржане 24–25. новембра 2025. године на Институту за политичке студије, Београд. С.313.

⁴³⁹ Иван Чарота. Не прятаться от истины // «Беларуская думка» №7 за 2019 год. – Минск. С. 55.

⁴⁴⁰ Исто. стр. 55.

⁴⁴¹ Исто. стр. 56.

⁴⁴² Ю.В. Иванов. Церковь Архангела Михаила в селе Вадул-Рашков и её ранняя история в толковинских текстах русинов Молдавии // Научно-популярный журнал «Общее дело» №9, 2017 г. – Кишинев. С.154-155.

По завршетку празника разменили смо телефоне и електронске адресе, и одлучили да одмах приступимо заједничкој обради означених тема.⁴⁴³ Наравно, у почетној фази наше сарадње, главни терет пао је на плећа аутора, јер сам морао да преводим и објашњавам толковинске текстове, а затим да прослеђујем обрађени материјал професору.

Треба напоменути да се Иван Алексејевич озбиљно заинтересовао за толковинство, које му је раније било непознато. Упркос почетној неупућености, узео је у обзир да је то словенска духовно-културна традиција, настала у дубини векова и трајала скоро до средине XX века, која је на крају, под притиском различитих околности, постала затворена и готово тајна.⁴⁴⁴ Из публикација аутора професор је сазнао⁴⁴⁵, да је толковинство одиграло изузетно важну улогу у животу русина Молдавије, подржавајући просвету у складу са русинским традицијама, чувајући свест о словенској заједници и јединству, изразито бележећи и, између осталог, „белоруски вектор”. И, наравно, помињање толковина од стране Нестора Летописца и анонимног аутора „Слова о пуку Игоровом”, као и присуство речи „толк” и „толока” (место окупљања, веће) у русинском, руском, другим словенским и несловенским језицима, све више је уверавало професора у дубоку временску основу толковинства и аутентичност његовог писаног наслеђа.⁴⁴⁶

Због разлога зависних од Чароте, наша сарадња није почела одмах након мог одласка у Молдавију, али чим је професор ушао у радни ритам, она је брзо кренула правим путем. Толковински језик и језик русина Молдавије били су нови и непознати за читање, зато је Иван Алексејевич замолио аутора да тачно, са неопходним објашњењима, направи преводе на руски језик најважнијих текстова о Скорини, који ће му омогућити да се снађе у насталим питањима и постављеним задацима. Узгред, професор је предложио ефикасну шему дешифровања и представљања обрађиваних материјала, са којом се аутор сложио. Упркос сопственој заузетости као председник месне заједнице великог молдавског села, убрзо сам му послао тачне преводе са детаљним објашњењима тражених текстова, који су омогућили Ивану Алексејевичу да приступи осмишљавању нових материјала и спровођењу неопходних почетних филолошких, лингвистичких и историјских експертиза.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Иван Чарота. Указ. дело., с. 56.

⁴⁴⁴ Исто. стр. 56.

⁴⁴⁵ Юрий Иванов. Этническое самосознание русинов севера Молдавии // Международный исторический журнал «Русин» №10(4) за 2007 г. – Кишинев, С.90-96; Иванов Ю. Этническое самосознание русинов севера Молдавии. Петровская академия наук и искусств // «Вестник Петровской академии» № 3-4 (45-46) за 2016 год. С.140-150; Юрий Иванов. Толковины – духовные учителя и наставники русинов Молдавии. Петровская академия наук и искусств // «Медный Всадник» № 1-2 (59-56) 2018 год. – Санкт-Петербург. С.146-152.

⁴⁴⁶ Иван Чарота. Указ., соч., с. 56.

⁴⁴⁷ Исто. стр. 56.

За дубље продирање у „толковинску Скоринијану” (термин који је увео И. Чарота – *Ј. Иванов*⁴⁴⁸) аутор је предложио белоруском филологу да се повеже са Ксенијом Павловном Смолином (1935–2023) – истакнутим совјетским и руским филологом, доктором филолошких наука, професором катедре општег језикословља Московског педагошког државног универзитета (МПГУ). Код Ксеније Павловне, са којом се аутор упознао у октобру 2010. године у Кишињеву на Међународној научно-теоријској конференцији „Словенска читања” на Словенском универзитету Републике Молдавије, до тада је већ постојало искуство у проучавању и дешифровању толковинских текстова, укључујући и митолошке, као и оне повезане са делатношћу Леонарда да Винчија, Георгија Франциска Скорине и Александра Сергејевича Пушкина. По њеном мишљењу, такве текстове није могуће фалсификовати чак ни групи високо квалификованих стручњака. Они поседују огромну историјску вредност, сведочећи о хиљадугодишњим изворима настанка словенских народа и њихових култура.⁴⁴⁹

У фебруару 2017. године аутор је дошао у Минск на књижевни форум „Писац и време”, који се одржавао у оквиру XXIV Минског сајма књига, и донео оригинале толковинских текстова о којима је говорио и писао. Иван Алексејевич је коначно добио могућност да их проучи, изврши визуелне и физичке експертизе.⁴⁵⁰ Упркос одсуству водених жигова на папиру (особина локалне молдавске производње папира – *Ј. Иванов*), његова старина, као и архаичност материјала за писање (црних и обојених графита), изазвали су код професора искрено одушевљење, и, како је говорио – „појавило се морално право” да јавно обелодани јединствено откриће у штампи и на научним конференцијама, што је и почео да чини.⁴⁵¹ То је привукло истраживањима

⁴⁴⁸ Исто. стр. 56.

⁴⁴⁹ Юрий Иванов. Очерки истории русинов. Часть 2 // «Сельская молодёжь». 4.12.2024. – Москва. URL: <https://xn--80aibcfugciub2ac7mk4b.xn--p1ai/ocherki-istorii-rusinov-chast-2/> Последнее обращение 28.02.2026.

⁴⁵⁰ Иван Чарота. Не прятаться от истины (Окончание) // «Беларуская думка» №8 за 2019 год. – Минск. С. 38.

⁴⁵¹ Иван Чарота. Ці быў Скарына ў Малдове? // «Звязда» от 21.01.2017. – Минск. URL: www.zviazda.by/news/20171121/1511257116-ivan-charona-aziyayuchysu Последняя дата обращения - 11.05.2021; Чарота І.А. Не хавацца ад ісціны: да скарыназнаўства без заходнай зададзенасці. І. А. Чарота. Не прятаться от истины: к скориноведению без исходной данности // Журнал Белорусского государственного университета «Социология». 2017. №3. – Минск. С.75-83; Иван Чарота. Азіраючыся на Скарыну. Портал «Созвучие». Литература и публицистика стран Содружества. «Литературная Беларусь» от 22 ноября 2017 г. URL: www.sozvuchie.by Последняя дата обращения – 11.05.2023; Чарота І.А. Іваноу Юрый Васільевіч // Францыск Скарына. Энцыклапедыя. – Минск, 2017. С. 193; Чарота Иван. Да ли је Скорина био у Молдавији? //Румунија и румунизација Срба / Приредио Зоран Милошевић. – Шабац: Центар Академске речи, 2018. С. 174-187; Иван Чарота. Франциск Георгий Скорина. Не прятаться от истины. Содружество: Беларусь. 01.2020. URL: <https://zhurnal-prostor.kz/assets/files/2020/2020->

професора многе професионалне истраживаче и новинаре, као и једноставно људе заинтересоване за ову тематику, јер је Франциск Скорина у савременој Белорусији најглавнија култна фигура у изградњи белоруске државности.⁴⁵²

Постојање молдавских текстова који детаљно описују молдавска путовања Скорине, које је Иван Алексејевич држао у својим рукама, коначно му је омогућило да отворено почне да оповргава у својим научним рефератима и чланцима оне истраживаче који су тврдили да је Просветитељ био секретар краља Данске, и да је управо тамо стекао своја знања из области медицине, што му је омогућило да 1512. године одбрани докторску дисертацију на Универзитету у Падови.⁴⁵³

Реч је, по казивању Ивана Алексејевича, о бројним споровима око саопштења из 60-их година прошлог века познатог руског научника-слависте Антона Васиљевича Флоровског (1884–1968), који је проучавао ширење Скорининог наслеђа у Европи: „...Сада се пред истраживачима Скорине појавио нови неочекивани задатак – осмислити и истражити ново откриће, које је за сада загонетка. Ствар је у томе што су 1960. и 1962. године научницима постали доступни нови, веома кратки записи о Скорини, у којима се он назива ‘secretaries regis Datie’ или ‘Dacie’... Треба напоменути да ми је још 1937. године било познато ово означавање Скорине као секретара краља ‘Дакије’ (‘Daciae’, варијанту ‘Datie’ нисам знао). Али ми је тада било непријатно да објавим овај акт. Чекао сам да га објави она особа која га је првобитно открила. Ствар је у томе што ми је једном, у јесен 1937. године, професор Еторе Ло Гато показао у професорској читаоници Карловог универзитета у Прагу рукопис малог чланка који су му предложили за објављивање у часопису ‘L’Europa Orientale’. Професор ме је упитао да ли су у штампи познати падуански акти наведени у том чланку. Међу текстовима са којима сам ту исто имао прилике да се укратко упознам, налазио се раније непознат текст са означавањем (онога) што нас сада интересује. Сматрао сам да ће ускоро тај акт бити

01/01-2020-15.pdf Последнее обращение 03.03.2026; Пројекат Растко Белорусија. Иван А. Чарота. Не прятаться от истины. 09.03.2022.URL: <https://www.rastko.rs/rastko/delo/16659> Последнее обращение 16.03.2026.

⁴⁵² Sputnik Беларусь.23.06.2017. Иван Чарота. Ученый: могила Франциска Скорины может находиться в Молдове. О возможной сенсации радио Sputnik Беларусь рассказал доктор филологических наук, профессор, академик Сербской академии наук, заведующий кафедрой славянских литератур БГУ Иван Чарота. URL: <https://sputnik.by/20170623/uchenyy-mogila-frantsiska-skoriny-mozhet-nahoditsya-v-moldove-1029452424.html> Последнее обращение 02.03.2026; Ученый: могила Франциска Скорины может находиться в Молдове. NEWS.21.BY. 23.06.2017. URL: <https://news.21.by/other-news/2017/06/23/1345215.html> Последнее обращение 03.03.2026; Жолобов Кирилл Александрович. Место погребения неизвестно: Франциск Скорина. Городская Ритуальная Служба. 24.07.2020. – Минск. URL: <https://ritual.by/articles/mestopogrebeniya-neizvestno-frantsisk-skorina/> Последнее обращение 02.03.2026.

⁴⁵³ Иван Чарота. Не прятаться от истины // «Беларуская думка» №8 за 2019 год. – Минск. С.39-43.

објављен, зато ни у једном од својих радова о Скорини из 1938–1946. године нисам правио позивања на овај занимљив документ, јер сам сматрао да приоритет онога ко је пронашао материјал треба да буде очуван. Међутим, тај акт је толико привукао моју пажњу да сам још тада предузео мере да прибавим прелиминарне податке за себе лично и да осмислим изузетно занимљиво откриће”.⁴⁵⁴

Иван Алексејевич је више пута жалио што су изузетно занимљива открића А. Флоровског и професора Етореа Ло Гата (1890–1983), која су повезивала Скорину са „Дакијом”, тј. Молдавијом, Влашком, Србијом и Северним Балканом, некако нестала из видокруга скориноведâ, нарочито локалних белоруских⁴⁵⁵ којима је увек била нарочито драга идеја „дубоке европскости” Скорине, јер је омогућавала да се Просветитељ лако уврсти у заједницу католика, протестаната, шизматика, масона и других представника „истинског европејства”.

Међутим, „данску верзију” су са задовољством прихватили белоруси-емигранти, нарочито – белоруски колаборациониста и емигрантски историчар Витовт Тумаш (1910–1998), који је снажно заступао Данску, њеног краља и тамошње универзитете, на којима је, наводно, учио и просвећивао се Скорина.⁴⁵⁶ У свом писму од 25. јануара 1966. године он је обавестио Флоровског: „Текст новооткривеног падуанског записа (пронађеног још 1960. године током трагања за ‘скоринијаном’ у Падови, које је спроведено на мој захтев г. Ј. Садовског) са детаљним разматрањем текста и коментарима такође је припремљен за штампу...”⁴⁵⁷

А. Флоровски је, са своје стране, у настојању да разјасни суштину ствари, саопштио: „На моје упите професор Панаитеску у Букурешту одговорио је да у румунским документима нема ничега о Скорини, и да би се могло радити о кнезу Н. Бесарабу, иако се он никада није називао ‘гех’. С друге стране, Државни архив у Копенхагену обавестио ме је да у данским актима из 1507–1812. године нема никаквих података о Скорини”.⁴⁵⁸

Међутим, највероватније је и Флоровског занимала нова верзија и он је даље писао Тумашу: „Тим је вредније Ваше откриће да је Скорина био секретар краља Ханса и да је студирао у Копенхагену. Са нестрпљењем очекујем издање тог текста, који тако занимљиво проширује наша сазнања о Скорини”. А након извесног времена Флоровски је почео да се жали: „Ваше писмо од 25.1.1966. благовремено сам примио и са нестрпљењем и најживљим интересовањем очекујем отисак Вашег чланка о Скорини. Али до данас Ваш чланак до мене није стигао! Узгред, Ви сте већ у првом писму мени писали да је Скорина изучавао медицину (очигледно, пре Падове) у Данској. У ком тачно

⁴⁵⁴ Исто. стр. 39.

⁴⁵⁵ Исто. стр. 40.

⁴⁵⁶ Исто. стр. 40.

⁴⁵⁷ Исто. стр. 40.

⁴⁵⁸ Исто. стр. 40.

универзитету? Одакле Вам ти подаци? И можда би се могло додатно распитати у архиву у Копенхагену, могуће је да су тамо сачувани спискови студената с почетка XVI века”.⁴⁵⁹

Како је, по мишљењу професора Чароте, и требало да се догоди, Антон Флоровски се није ограничио препорукама, већ је започео сопствену истрагу – обратио се ректору Универзитета у Копенхагену са молбом да се потраже спискови студената одговарајућег периода, али је поново добио негативан одговор.⁴⁶⁰ У потрази за поузданим подацима он се ипак држао других оријентира, при чему је прашки професор то понављао више упорно него учтиво: „Ипак ми се по глави врти да је требало размислити о могућности веза Скорине и са Молдавијом и Влашком...”⁴⁶¹

Уосталом, и Тумаша су, како је приметио професор Чарота, мучиле сумње: „Што се тиче могућности да се Скорина повеже са Молдавијом и Влашком – пре неких пет година размишљао сам да ли да потражим трагове Скорине и на земљама старе ‘римске Дакије’. Потом сам ту мисао одбацио из неколико разлога, а пре свега зато што, ако је Скорина боравио у ‘римској Дакији’ пре свог доласка у Падову 1512. године, онда је немогуће утврдити где је, на ком универзитету, у то време изучавао медицину, јер универзитета ни у Молдавији, ни у Влашкој, чини се, није било. Због тога ми се чинило да је такав правац – слепа улица, иако, наравно, у животопису тако одлучног и покретљивог човека као што је Скорина могу постојати и ствари које су, по нашем мишљењу, сасвим ‘нелогичне’”.⁴⁶²

Упркос свим својим даљим сумњама и фантазијама у вези са проналажењем „Скоринине Дакије”, В. Тумаш ипак завршава своја разматрања опсени која га је опчинила, а која је тако драга савременим белоруским скориноведима: „...Чак и када би сва истраживања трагова Скорине у Данској била негативна, Данска ће и даље остати Скоринина Дакија све док неко конкретно, на основу аргумената, не покаже о којој другој ‘Дакији’ овде може бити речи”.⁴⁶³

Професор Чарота са извесном горчином бележи тај моменат у свом најпознатијем делу: „Нажалост, тако се и догодило. Зато што ‘конкретно, на основу аргумената’ нико од белоруских скориноведа није ни покушао да доказује и показује да је та верзија била шивена белим концем. Уз ретке изузетке, међу којима је – веома искусан у раду са документима А. Малдис, који је опрезно писао о Скорини да је он ‘обављао одговорну дужност секретара данског краља (или влашког кнеза)’”.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ Исто. стр. 40.

⁴⁶⁰ Исто. стр. 40.

⁴⁶¹ Исто. стр. 40.

⁴⁶² Исто. стр. 40.

⁴⁶³ Исто. стр. 41.

⁴⁶⁴ Исто.

И даље, уверивши се у аутентичност толковинских докумената које је представио аутор, Иван Алексејевич наставља: „Што се тиче материјала Ј. Иванова, у односу на њих сви знаци управо ‘дакијске верзије’ не само да се помињу, већ се и сасвим пристojно уклапају у неку целину: Дакија (лат. *Dacia*) – провинција коју је Трајан припојио Римском царству почетком II века наше ере. Њене границе, у оквиру Прута, Тисе, Дњестра, Дунава и Карпата, обухватале су значајан део савремене Румуније и Молдавије, укључујући и погранични са Румунијом северозападни део, где се налазе Ришкани, као и део Србије... Иако није једноставно, ипак се крајеви састају”.⁴⁶⁵

Треба рећи да су се до тог времена за „толковинску скоринијану” заинтересовали и у Молдавији, и то – на највишем нивоу. Дана 10. априла 2017. године аутор је био на пријему код председника Републике Молдавије Игора Додона, где му је предао књиге белоруских писаца, а такође показао оригинале толковинских текстова и испричао о заједничким истраживањима са професором Иваном Чаротом раније непознатих чињеница из биографије великог источнословенског просветитеља и првоштампар Георгија Ф. Скорине, јасно утиснутих у историју средњовековне Молдавије.⁴⁶⁶

По налогу председника, наша истраживања почео је да надгледа саветник председника за образовање, културу и истраживања Корнелиу Попович. На XXIV Дан белоруске писмености и прославу 500-годишњице белоруског књигоштампарства, који су одржани у Полоцку почетком септембра 2017. године, аутор је дошао са Поздравом саветника и председништва (сл. 1) руководству Белорусије и учесницима догађаја. Он је прочитан 2. септембра за округлим столом у Полоцку у Музеју белоруског књигоштампарства, а потом је објављен у белоруској штампи.⁴⁶⁷

За округлим столом професор Иван Чарота позвао је скориноведе и заинтересовану јавност да на нов начин погледају личност и дела Георгија Франциска Скорине у светлу сензационалних открића толковинских текстова, која убедљиво доказују да је „Скоринина Дакија” – територија савремене

⁴⁶⁵ Исто.

⁴⁶⁶ Юрий Иванов. Книги известных белорусских писателей – у Президента Молдовы. СОЗВУЧИЕ. Литературная Молдова. Межправительственный литературный портал стран СНГ. 24 мая 2017. – Минск. URL: <http://sozvuchie.by/literaturnaya-moldova/yurij-ivanov-knigi-izvestnykh-belorusskikh-pisatelej-u-prezidenta-moldovy.html> Последнее обращение 28.09.2021.

⁴⁶⁷ Приветствие советника президента РМ Корнелия Поповича в честь 500-летия белорусского книгопечатания. СОЗВУЧИЕ. Межправительственный литературный портал стран СНГ. Главное. Молдова-Беларусь. 31 августа 2017. – Минск. Корнелиу Попович, Советник Президента Республики Молдова, прислал приветствие участникам круглого стола "Дипломатия слова" и других мероприятий в связи с Днём белорусской письменности и 500-летием белорусского книгопечатания. URL: <http://sozvuchie.by/home/novosti/privetstvie-sovetnika-prezidenta-moldovy-uchastnikam-prazdnovaniya-500-letiya-belorusskogo-knigopечатaniya.html> Последнее обращение 13.06.2018.

Румуније и Молдавије, а никако прекоморске Данске Витовта Тумаши и његових истомишљеника.⁴⁶⁸

Такође је професор подвргао најозбиљнијој аргументованој критици основне поставке савременог белоруског скориноведства, које су, по његовом мишљењу, засноване не на чињеницама, већ на дугогодишњим измишљотинама и фантазијама њихових творца: „Мора се констатовати да код нас до данас отворена, коначно неразјашњена, па чак и једноставно замршена остају практично сва главна питања повезана са животом и делатношћу Скорине: године рођења и смрти, вероисповест, право (добито) име, најближе научно и пословно окружење, основни циљеви замишљених и остварених дела, круг професионалних интереса и непосредне праксе, намена објављених књига, конкретан садржај и суштина преводилачког (или приређивачког) рада, језик издања и сопственог стваралаштва, места боравка и кретања, која одређују везе са домаћим и страним делатницима свог времена итд. Опет, није ли чудно то што ‘бела мрља’ покрива управо последње деценије (!) живота источнословенског првоштампа?!”⁴⁶⁹

И даље је Иван Алексејевич извео неутешан оптужујући закључак: „По признању чак и самих активних скориноведа, створена су велика ‘наслојавања чињеничних грешака’, која су готово у потпуности прекрила стварну фактологију. Посебно се осећа следећа опасна тенденција: сопствене савремене представе о стању друштва, културе, вере и духовности, писмености, језика, науке, Цркве и свега осталог преносити на стварност од пре пола миленијума, прекрајајући ту стварност у складу са калупима новог времена, а притом је још и вулгарно актуализујући. Примере таквих искривљења немогуће је чак ни набројати. И сви они су обрасли стереотипима насталим у новом времену, које обично подржавају ништа мање стереотипна тумачења, укључујући и она категорички неприхватљива за науку – оно што не одговара нашем разумевању сматрати грешкама давних хроничара, писара, гравера и штампара... Само по себи се разуме да се различита мишљења савремених опонената такође унапред сврставају у категорију погрешних. Укратко, сами смо учинили проблематичним чак и читање низа важних докумената за научно скориноведство, а да не говоримо о њиховом тумачењу. При томе се готово сви проблеми ове врсте представљају као тешко решиви или у принципу нерешиви.”⁴⁷⁰

Говорећи о штети за истину коју наносе такви стереотипи савременог скориноведства, професор Чарота је наставио: „Под њиховим утицајем из публикације у публикацију преносе се исти подаци, од којих већина одавно,

⁴⁶⁸ Ларыса Цімошчык. Круглы стол «Номо Skarynys» у гуманітарнай прасторы // Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі «Літаратура і мастацтва» № 36 (4939) 8 верасня 2017 г. – Минск. С.5.

⁴⁶⁹ Иван Чарота. Не прятаться от истины // «Беларуская думка» №7 за 2019 год. – Минск. С.51.

⁴⁷⁰ Исто. стр. 51-52.

ако не од самих почетака белоруског скориноведства, захтева појашњења и темељно исправљање. Барем зато што нису у стању да издрже проверу чак ни елементарном логиком”.⁴⁷¹

И даље, још конкретније: „Тако је немогуће не обраћати пажњу на најочигледнију нелогичност у безапелационо коришћеној савременим скориноведима основној (!) информацији, коју обично не пропуштају школарци и студенти, постављајући елементарна питања: Зашто се то чувени Полочанин без икаквих објашњења и ограда назива Франциском, ако је име његовог оца – Лука, брата – Иван, сина – Симеон, нећака – Роман, рођака – Евхим и Сава, Васко и Јеско?.. Испада да он није из породице Скорина, није из тог рода?!”⁴⁷²

Током излагања професора аутор је на екрану приказао 14 толковинских докумената који говоре о деловању Просветитеља на територији Молдавске кнежевине у различитим годинама његовог живота.⁴⁷³ Крај нашег заједничког излагања дочекао је бурним аплаузом сале. Посебно одушевљење уочено је код запослених у Музеју. Као велики професионалци свог посла, они су признали огромну вредност приказаних докумената и замолили аутора да одмах преда бар неке од њих на чување у Полоцку.

Позната белоруска књижевница и сценаристкиња, заслужни радник културе Републике Белорусије, лауреат Националне књижевне награде Белорусије у номинацији „драматургија”, кандидат историјских наука Наталија Александровна Голубева, по чијем је сценарију поводом 500. годишњице белоруског књигоштампарства снимљен играни филм „Скорина”, запалила се жељом да сними нови филм о Скорини на основу толковинских летописа:

„Откривени су нови документи који омогућавају да се претпостави да Скорина, чији последњи трагови историчари губе 1541. године, уопште није умро десет година касније у Прагу. У текстовима молдавског летописа Толковина пронађено је помињање Скорине и његовог боравка у средњовековној Молдавији 1542. године. Дешифровањем текстова бавио се професор БДУ Иван Чарота, у Молдавији — писац Јуриј Иванов.”

У летопису се каже да су се догађаји изложени на овом листу догодили 14520. године по толковинском рачунању времена, што одговара 1542. години од Рођења Христовог. Сам натпис гласи: „И дође у Велике Расконе Нагорјане

⁴⁷¹ Исто. стр. 52.

⁴⁷² Исто. стр. 52.

⁴⁷³ Ларыса ЦІМОШЫК. Круглы стол «Homo Skarynus» у гуманітарнай прасторы // Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі «Літаратура і мастацтва» № 36 (4939) 8 верасня 2017 г. – Минск. С.5; Нина ТУЛИНОВА, Наталья ДРОЗДОВА. Фото Олега КЛИМОВИЧА. Фестиваль средневековой культуры, праздничное шествие, литературный марафон и многое другое... Репортаж с Дня белорусской письменности в Полоцке. ВІЦЬБІЧІ. 04.09.2017. URL: https://www.vitbichi.by/news/kultura/festival_srednevekovoy_kultury_literaturnyy_marafon_i_mnogoe_drugoe_reportazh_s_dnya_belorusskoy_pis/ Последнее обращение 23.03.2026.

код Великог Толковина Твердобоја, од господара Велике Земље Молдавске и Сучавског и Сиретског краја Петруча Штехванови (Петра Стефановича), веома вешт и проницљив мајстор за штампање добрих књига Јурга Скорина Полоцки. И беше Јурга Скорина Полоцки у Великој Сучави и Земљи Молдавској, јер га позва из Прага Чешког добра царица Молдавска Јелена Српска – вољена жена великог цара и господара Петра Стефановича. Јер је имала завете да штампа лепе и светле списе за своје велике претке: Јована Бранковића – великог цара и господара Српског, за његове велике родитеље: Стефана Бранковића – великог цара и господара Српског, и његову свету жену – велику царицу Ангелину Српску, и за цео њен царски род, који су понизили и наметнули велику лаж, неправду и кривду проклети и бешни Турци”.

Око правог имена Скорине вођено је много научних расправа, неки истраживачи сматрају да се он у ствари није звао Франциск, већ Георгиј (Јуриј), подсећа Наталија Голубева: „Текст летописа прати цртеж. Лево, са круном на глави, у резбареној столици седи Велики Толковин Твердобој. Тачни датуми његовог живота нису познати. Десно, у капи са пером, седи Јурга Скорина Полоцки – толковински запис имена и презимена Франциска Скорине. Између њих на малој подлози, по свему судећи, налази се неколико штампаних књига. У скраћеним натписима око глава фигура наведена су имена, лево – Велики Толковин Твердобој, десно – Јурга Полоцки. Тако су се појавиле нове верзије о судбини Скорине, које захтевају своје истраживање, и њима се сада баве историчари и археолози. То нам је омогућило да у филму оставимо отворен крај. Скорина, који бежи од судског гоњења, коме је 1541. године заиста било упућено много замерки са разних страна, креће на пут.⁴⁷⁴

На велику жалост, из аутору непознатих разлога, пројекат Наталије Голубеве није био остварен.

Треба напоменути да су свечаности у Полоцку поводом 500. годишњице белоруског књигоштампарства, наша излагања са Иваном Алексејевичем и интервјуи локалним и централним средствима масовног информисања, бројне публикације и чланци подигли велики талас интересовања за толковинске летописе у белоруском друштву, као и у самој Молдавији, Србији, Русији и другим местима.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Ирина Овсепьян. "Скорина" на СТБ: телеканалы научились производить собственный художественный контент. Путем Франциска // СБ БЕЛАРУСЬ СЕГОДНЯ Опубликовано: 16 ноября 2017. – Минск. URL: <https://www.sb.by/articles/putem-frantsiska.html> Последнее обращение 12.03.2026.

⁴⁷⁵ Юрий Иванов. Космос на днестровском берегу // «Независимая газета» от 01.02.2018 №20(7212). Приложение «НГ – EX LIBRIS». – Москва. С.16; Иванов Ю. В. Георгий Франциск Скорина – русский титан европейского просвещения. Петровская академия наук и искусств // «Медный Всадник» №4 (66) 2018 год. – Санкт-Петербург. С.47-54; Юрий Иванов: Почему Юрга Скорина Полоцкий бежал из Праги. Агентство СЗК. 23 апреля 2018. – Москва. URL: <https://dzen.ru/a/Wt3KcXfQ5oTXPIW7> Последнее обращение 22.12.2025; Юрий Иванов, литератор, историк русинского края (Молдавия) –

Из Србије се огласио познати научник и јавни делатник, доктор социолошких наука, научни саветник Института за политичке студије у Београду, професор Зоран Милошевић. У свом веома познатом делу на постсовјетском простору „Како нестају словенски народи” он каже: „Године 1512. руски (данас белоруски) Франциск Скорина боравио је у Молдавији код царице Јелене Бранковић, која му је дала новац за борбу против уније и римокатолика.”⁴⁷⁶

Николај Максимович Сергејев, политиколог, представник Института земаља ЗНД у Белорусији, у свом познатом чланку „Георгиј Скорина – светлост Руског света” изнео је веома важне мисли против искривљавања

для Агентства СЗК. Как пытаются окатоличить православного первопечатника Георгия Скорину. 22 Март 2018. Зиновьевский клуб. – Москва. URL: <https://aszk.ru/zinovevskij-klub/menyaem-ryasu-na-sutanu-kak-pytayutsya-okatolichit-pravoslavnogo-pervopechatnika-georgiya-skorinu/> Последнее обращение 16.03.2026; Юрий Иванов. Знак Скорины и загадки рождения великого мастера: штрихи и краски к портрету Георгия Франциска Скорины. СОЗВУЧИЕ. Литературная Молдова. Межправительственный литературный портал стран СНГ. 26 июня 2018 г. – Минск; Юрий Иванов. Знак Скорины и загадки рождения великого мастера: штрихи и краски к портрету Георгия Франциска Скорины. Litavrora.ru. 21 июня 2018. – Москва. URL: <http://litavrora.ru/index.php/publitsistika/item/380-znak-skoriny-i-zagadki-rozhdeniya-russkogo-prosvetitelya-shtrikhi-k-portretu/380-znak-skoriny-i-zagadki-rozhdeniya-russkogo-prosvetitelya-shtrikhi-k-portretu> Последнее обращение 16.03.2026; Юрий Иванов. Косоуцкий монастырь – прошлое и настоящее: штрихи и краски к незавершённому портрету. «Литературная Молдова» от 13 октября 2017 на Межгосударственном интернет-портале «Созвучие. Литература стран Содружества». URL: www.sozvuchie.by/literaturnaya-moldova.html?start=14 Последнее обращение 21.12.2022; Юрий Иванов. Жизнь и деятельность Георгия (Юрги) Франциска Луки Скорины Полоцкого: штрихи и краски к портрету. «Литературная Молдова» от 2 мая 2018 на Межгосударственном интернет-портале «Созвучие. Литература стран Содружества». – Минск. URL: <http://planeta-curata.com/local-history.html> Последнее обращение 16.03.2026; Юрий Иванов. Лука Иванович Скорина – родовитый муж из славного града Полоцка: штрихи и краски к портрету. Часть I. «Литературная Молдова» от 10 июня 2018 на Межгосударственном интернет-портале «Созвучие. Литература стран Содружества». – Минск; URL: www.sozvuchie.by Последнее обращение 23.12.2022; Юрий Иванов. Лука Иванович Скорина – родовитый муж из славного града Полоцка: штрихи и краски к портрету. Часть II. «Литературная Молдова» от 23 июня 2018 на Межгосударственном интернет-портале «Созвучие. Литература стран Содружества». – Минск; URL: www.sozvuchie.by Последнее обращение 23.12.2022; Ю.В. Иванов. Церковь архангела Михаила в селе Вадул-Рашков и её ранняя история в толковинских текстах русинов Молдавии. Научно-популярный журнал «Общее дело» №9, 2017 год. – Кишинев, С. 154-155.

⁴⁷⁶ Зоран Милошевич. Как исчезают славянские народы. РУССКАЯ НАРОДНАЯ ЛИНИИЯ. Православие. Самодержавие. Народность. Информационно-аналитическая служба. 27.01. 2018. URL: https://ruskline.ru/opp/2018/yanvar1/27/kak_ischezayut_slavyanskije_narody/ Последнее обращение 15.03.2026;

стварног историјског лика Георгија Франциска Скорине као општеруског просветитеља и хуманисте: „Протекла 2017. година протекла је у Републици Белорусији у знаку 500. годишњице изласка у свет ‘Библије Руске’ западноруског првоштампара Георгија (Франциска) Скорине. Нажалост, ова значајна дата у историји не само Беле Русије, већ и целог Руског света, била је помрачена искривљењима стваралаштва овог изузетног општеруског просветитеља и хуманисте, која су допуштена током информативне кампање и разних догађаја посвећених Скорини.

Довољно је приметити да је на бројним рекламним паноима постављеним широм републике поводом јубилеја, из назива главног дела Скорине ‘Библија Руска’ уклоњена реч ‘руска’. Очигледно организаторима јубиларних свечаности није било по вољи да белоруски грађани знају да је Георгиј (Франциск) Скорина стварао на руском језику и свој народ називао ‘братија моја рус’.⁴⁷⁷

И даље, наглашавајући посебну улогу професора Ивана Чароте у процесу враћања Георгију Скорини руског имена и православног вероисповедања на основу толковинских летописа Молдавије: „Не тако давно у Минску је одржан округли сто ‘Историјско-културно наслеђе Руског света: поводом 500. годишњице Библије Руске Георгија (Франциска) Скорине’, у чијем су раду учествовали белоруски научници – историчари, филозофи, лингвисти, политиколози, јавни делатници. Током догађаја разматрана су питања везана за национално-културну и цивилизацијску припадност наслеђа истакнутог просветитеља.

Отворио је расправу доктор филолошких наука, академик Српске академије наука, професор Иван Чарота, који се задржао на грешкама присутним у радовима савремених скориноведа. Научник је истакао да многа питања повезана са животом и делатношћу Скорине немају једноставне и једнозначне одговоре. Непознате остају године живота, вероисповест и име на крштењу просветитеља. Међутим, многи савремени истраживачи који се баве Скорином покушавају да га представе готово као фанатичног католика.

Истовремено је познато да су књиге које је издавао Скорина биле намењене руској православној средини. Отац, браћа и сродници носили су руска православна имена. Покровитељ му је био заштитник православне вере западноруског кнеза Константин Острошки. Како је у том случају Скорина могао бити неправославан?

Професор Чарота је скренуо пажњу на нове документе који сведоче о боравку Скорине 1542. године у Молдославији. Тако се у то време у Западној Русији називала Молдавска кнежевина, која је обухватала територије данашње

⁴⁷⁷ Николай Сергеев: Георгий Скорина – светоч Русского мира. ВМЕСТЕ С РОССИЕЙ. САЙТ РОССИЙСКИХ СООТЕЧЕСТВЕННИКОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ. 22.01.2018. URL: https://ross-bel.ru/analitika-portala-vmeste-s-rossiey/news_post/nikolay-sergeyev-georgiy-skorina-svetoch-russkogo-mira Последнее обращение 15.03.2026.

Молдавије, дела Румуније и Украјине. У молдавском летопису толковина стоји следеће: ‘И дође код Великог Толковина Твердобоја од господара Велике Земље Молдавске Петра Стефановича, веома вешт и проницљив мајстор за штампање добрих књига Јурга Скорина Полоцки’. Он је био позван у Молдавску кнежевину ‘добром царицом Молдавском Јеленом Српском – вољеном женом великог цара и господара Петра Стефановича’. Јурга Скорина Полоцки требало је да штампа књиге о прецима Јелене Српске, на које су ‘навели велику лаж, неправду и кривду проклети и бешни Турци’.

Тако новооткривени извори јасно сведоче да је Скорина носио руско име Јурга, Јуриј или Георгиј.⁴⁷⁸

Истраживањима молдавског пута Георгија Франциска Скорине заинтересовало се и руководство Гагауске аутономије у лику Башкана Ирине Фјодоровне Влах, јер је аутор више пута писао, ослањајући се на толковинске летописе, да је Првоштампар могао бити просветитељ далеких предака савремених Гагауза, који живе углавном на југу Републике Молдавије.⁴⁷⁹ По позиву руководиоца Научно-истраживачког центра Гагаузије им. М. В. Маруневич – И. А. Константинове и С. С. Булгара, аутор је 21. септембра 2018. године допутовао у град Комрат на Међународну научно-практичну конференцију „Учешће Гагауза Бесарабије у Првом светском рату и предуслови стварања гагауске државности 1917–1918. године”, са рефератом „Ставка Врховног главнокомандујућег у Могилеву (1915–1917), према материјалима Могилевског обласног завичајног музеја *Е. Р. Романов*”.⁴⁸⁰

Позив је добио и професор Чарота, са рефератом „Први светски рат и Белорусија”, јер се дуго и темељно бавио историјом Првог светског рата и сматрао се једним од најбољих стручњака у тој области. Наравно, пре свега, гагауски колеге интересовала су наша заједничка истраживања просветитељске делатности Скорине на југу Молдавије, у средини њихових могућих предака.

На велику жалост, Иван Алексејевич није могао да дође на конференцију у Комрат, јер се у то време налазио на службеном путу у Србији.

⁴⁷⁸ Исто.

⁴⁷⁹ Иванов Ю. В. Георгий Франциск Скорина – русский титан европейского просвещения. Петровская академия наук и искусств // «Медный Всадник» №4 (66) 2018 год. – Санкт-Петербург. С.52; Ю.В. Иванов. Титан европейского и славяно-молдавского просвещения – Георгий Франциск Скорина. Научно-популярный журнал «Общее дело» №11, 2019 г. – Кишинев. С.28; СЛАВЯНСКИЕ ТРАДИЦИИ.

Статји. Легенды: почему полоцкий князь Всеслав Чародей уехал в Молдавию. 25.01.2019. URL: <https://slavtradition.com/svodki-smi/stati/4838-legendy-pochemu-polotskij-knyaz-vseslav-charodej-uekhal-v-moldaviyu> Последнее обращение. 23.03.2026.

⁴⁸⁰ Научно-исследовательский центр Гагаузии им. М.В. Маруневич. ПРОГРАММА Международной научно-практической конференции «Участие гагаузов Бессарабии в Первой Мировой войне и предпосылки создания гагаузской государственности в 1917–1918 гг.». 21 сентября 2018 г. – мун. Комрат, Республика Молдова, АТО Гагаузия. 8 стр.

На његову молбу аутор је прочитао реферат професора, који је публика саслушала са великом пажњом... Узгред, путем видео-везе, из Београда, на конференцији је наступио и професор Зоран Милошевић са веома занимљивим излагањем „Разлози и околности предаје Баната Румунији од стране краља Југославије Александра после Првог светског рата (нови и стари проблеми)”.⁴⁸¹

По завршетку главног дела конференције, у истој сали Комратског универзитета, одржан је округли сто посвећен просветитељској делатности Франциска Скорине у Молдавској кнежевини и у Буцаку. Аутор је укратко упознао публику са заједничким истраживањима овог питања са професором Чаротом, а такође је приказао неколико оригиналних толковинских текстова о Скорини, дозволивши свима заинтересованима да их фотографишу. Одржани догађај нашао је одраз и у локалној гагауској штампи: „Године 1542. Франциск Скорина боравио је у Молдавској кнежевини на молбу Јелене Српкиње – супруге господара Молдавије. У том периоду Франциск Скорина посетио је Буцак, где су живели буцачки Татари. Тамо се Франциск Скорина састао са Кајсаром Старим, који је себе називао ‘Царем Печењешким’. Белоруски научник Иван Алексејевич Чарота – доктор филолошких наука, професор, књижевни историчар, слависта, критичар, историчар културе, преводилац, академик Српске академије наука и уметности, истраживач је живота и делатности Франциска Скорине. Молдавски истраживач историје живота Франциска Скорине, Јуриј Иванов, пронашао је низ докумената на русинском језику у којима се говори о овим догађајима. Низ материјала већ је објављен у белоруској штампи: округли сто ‘Homo Skarynus у хуманитарном простору’ у листу ‘Lim’ № 36 (4939) од 8. септембра 2017. године, у издавачкој кући ‘Звезда’ ‘Да ли је Скорина био у Молдавији?’ За учешће на округлом столу биће позвани научници, истраживачи, наставници историје, гагауског језика и књижевности, као и сви који се интересују за историју буцачке земље у средњем веку.”⁴⁸²

Аутор има право да саопшти да је после конференције руководство Гагаузије и НИЦ „М. В. Маруневич” упутило професору Чароти веома озбиљне и ласкаве предлоге за привремени боравак у Гагаузији и предавање на Комратском универзитету. Међутим, Иван Алексејевич је то одбио из личних разлога, упркос вишеструким позивима и предлозима.

Лета 2019. године чланак професора Ивана Чароте „Не сакривари се од истине” објављен је у два дела у друштвено-политичком и научно-популарном часопису Администрације председника Републике Белорусије

⁴⁸¹ Исто. стр. 7.

⁴⁸² Круглый стол, посвященный средневековой истории Буджака и пребыванию в 1542 г. в Молдавском княжестве и в Бджак Франциска Скорины – первопечатника, писателя, общественного деятеля Белоруссии. 19.09.2018. Научно-исследовательский центр Гагаузии им. М.В. Маруневич. URL: <https://gbm.md/index.php/2-uncategorised/48-skorina> Последнее обращение 21.03.2026.

„Белоруска мисао / Беларуская думка”, најугледнијем издању Републике Белорусије.⁴⁸³

Дана 17. децембра 2019. године у Белоруском културном центру у Кишињеву одржана је Међународна научна конференција „Молдавски траг у животу Георгија Франциска Скорине”, посвећена животу и делатности великог источнословенског просветитеља и првоштампар Георгија Франциска Скорине (1491–1572) на територији средњовековне Молдавске кнежевине. Догађај је одржан уз подршку Министарства просвете, културе и истраживања Републике Молдавије, Амбасаде Републике Белорусије у Републици Молдавији, Белоруског културног центра у Молдавији и широке научне јавности земље. Главни референт био је аутор (Република Молдавија), ко-референт – Иван Алексејевич Чарота (Република Белорусија).⁴⁸⁴

У раду конференције учествовали су угледни гости и званице: Сергеј Чичук – изванредни и опуномоћени амбасадор Републике Белорусије у Републици Молдавији, Дмитриј Зорин – конзул Републике Белорусије у Републици Молдавији; Зденек Крејчи – изванредни и опуномоћени амбасадор Републике Чешке у Републици Молдавији, Андреј Кистол – генерални секретар Министарства просвете, културе и истраживања Републике Молдавије, Михаил Давидов – директор Руског центра науке и културе у Кишињеву, представници амбасада САД и Републике Пољске у Молдавији, и други познати друштвени и културни делатници земље.⁴⁸⁵

На почетку конференције прочитано је писмо председника Петровске академије наука и уметности из Санкт Петербурга, носиоца ордена Франциска Скорине Републике Белорусије, професора А. В. Воронцова, које је пренео први потпредседник Петровске академије наука и уметности Андреј Антонов. Поздравне речи учесницима конференције од Башкана Гагаузије Ирине Влах изнела је Ирина Константинова – директор НИЦ Гагаузије им. М. В. Маруневич.⁴⁸⁶

У расправи по рефератима наступили су: Андреј Ешану – редовни члан Академије наука Молдавије, почасни члан Румунске академије наука; Ирина Константинова – директор НИЦ Гагаузије „М. Маруневич”; Николај Русев – доктор хабилитат историје, професор; Александар Коваљски – уредник научно-популарног часописа „Опште дело”. Активно су се укључили у дискусију о теми конференције: Сергеј Суљак – кандидат историјских наука, доцент, главни уредник међународног историјског часописа „Русин”; Степан Булгар – кандидат историјских наука, главни уредник часописа „Sabaа Yıldızı”,

⁴⁸³ Иван Чарота. Не прятаться от истины // «Беларуская думка» №7 и №8 за 2019 год. Общественно-политический и научно-популярный журнал Администрации Президента Республики Беларусь. – Минск. С. 50-56, С.37-43.

⁴⁸⁴ Александр Ковальский. Молдавский след в жизни Георгия Франциска Скорины // Научно-популярный журнал «Общее дело» №12, 2020 г. – Кишинев. С.162-163.

⁴⁸⁵ Исто. стр. 162-163.

⁴⁸⁶ Исто. стр. 163.

начелник одељења за историју и етнологију НИЦ Гагаузије „Марија Маруневич“; Олег Тјуренков – познати молдавски предузетник и мецена; Ана Бабина – председница Белоруског културног центра у Кишиневу; Ана Мазур – председница Белоруског културног покрета Молдавије; Људмила Матковска – друштвена делатница, и други.⁴⁸⁷

Иван Алексејевич је у својим каснијим интервјуима за штампу више пута говорио да је главни задатак конференције у привлачењу пажње на толковинске рукописе, како би се мобилисали напори истраживача, стручњака из различитих области. Посебно је истицао: „Ови подаци су потпуно сензационални, јер преокрећу читаву биографију која постоји у научном оптицају. Прво, испоставља се да је Скорина у Молдавији живео много дуже него што је то званично познато и забележено. Оповргнути то је практично немогуће. Појављене чињенице дају објашњење многим нејасним моментима у ранијој интерпретацији његовог живота и стваралаштва“.⁴⁸⁸

Рад и закључци конференције добили су широко одјека у међународним и локалним средствима масовног информисања, која су их понекад преузимала једна од других.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Исто. стр. 163.

⁴⁸⁸ Татьяна Мигулина. Молдавский след Георгия Франциска Скорины. 19 декабря 2019. LOGOS PRES.MD. – Кишинев. URL: <https://logos-pres.md/ru/novosti/moldavskiy-sled-georgiya-frantsiska-skoriny/> Последнее обращение 22.03.2026.

⁴⁸⁹ По следам Франциска Скорины: как белорусский просветитель связан с Молдовой? Мир24. 27 декабря 2019. Об этом сообщает "Рамблер". URL: <https://news.rambler.ru/other/43428228-po-sledam-frantsiska-skoriny-kak-belorusskiy-prosvetitel-svyazan-s-moldovoy/> Последнее обращение 22.03.2026; В Белорусском культурном центре Кишинева прошла конференция «Молдавский след Георгия (Франциска) Скорины». ИЗДАТЕЛЬСКИЙ СОВЕТ БЕЛОРУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ. Официальный сайт. URL: <https://izdatsovet.by/index.php/о-совете/kontakte/item/368-v-belorusskom-kulturnom-tsentre-g-kishineva-sostoyalas-nauchnaya-konferentsiya-moldavskij-sled-georgiya-frantsiska-skoriny> Последнее обращение 22.03.2026; Историк: великий белорусский просветитель Франциск Скорина похоронен в Молдове - в Рышканах 28.12.2019. ВМЕСТЕ С РОССИЕЙ. САЙТ РОССИЙСКИХ СООТЕЧЕСТВЕННИКОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ. URL: https://ross-bel.ru/about/news_post/istorik-velikij-belorusskij-prosvetitel-francisk-skorina-pohoronen-v-moldove-v-ryshkanah Последнее обращение 22.03. 2026; По следам Франциска Скорины: как белорусский просветитель связан с Молдовой? МИР 24. 27.12.2019. URL: <https://web.archive.org/web/20230130143405/https://mir24.tv/articles/16391765/po-sledam-franciska-skoriny-kak-belorusskii-prosvetitel-svyazan-s-moldovoi> Последнее обращение 22.03.2026; Павел Мунтян. Историк: великий белорусский просветитель Франциск Скорина похоронен в Молдове – в Рышканах. КП в Молдове. 19 декабря 2019. URL: <https://www.md.kp.media/daily/27070.4/4139276/> Последнее обращение 23.03.2026; По следам Скорины: великий первопечатник, возможно, похоронен... ВИДЕО. Mir 24

На велику жалост, ковид пандемија која је избила три месеца касније и рат у суседној држави озбиљно су отежали личне контакте са професором, али нису зауставили наша заједничка истраживања толковинских текстова. Професор је наставио да наступа на конференцијама и разним догађајима, а аутор је објављивао чланке посвећене скориновској тематици.

Треба рећи да је Ивана Алексејевича интересовала не само скориновска тема у толковинским летописима, већ и изгубљена древна историја Беле Русије, чији се фрагменти могу пронаћи у русинско-тиверском (толковинском) летописном зборнику. Такође и древна историја Србије, Бугарске и Балкана, као и старе везе између полоцке и молдавске земље... Посебно интересовање код њега су изазивали толковински текстови који сведоче о српском пореклу летописца Радше – оснивача рода Пушкиних, од легендарних Властимировића – прве владарске династије средњовековне Србије. Управо је Иван Алексејевич био главни консултант аутора у разradi и почетку објављивања на ту тему.⁴⁹⁰

Неопходно је напоменути да је свих ових година наша истраживања подржавао, и данас подржава, након упокојења Ивана Алексејевича услед неизлечиве болести, Владика Венијамин, митрополит Мински и Заславски, Патријаршијски егзарх све Белорусије.⁴⁹¹

Аутор изражава велику захвалност за значајне напоре у очувању и овековечивању сећања на истакнутог белоруског и словенског научника и мислиоца Ивана Алексејевича Чароту његовим пријатељима – руководству Института за политичке студије у Београду, доктору Миши Стојадиновићу и доктору Зорану Милошевићу, као и његовој доброј оданој ученици – докторанткињи Дајани Лазаревић!

Moldova/ Мир 24 Молдова. 18 декабрь 2019. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=564616384115029> Последнее обращение 23.03.2026.

⁴⁹⁰ Ю.В. Иванов. Родословная «честного мужа» Радши – основателя рода Пушкиных в Русинско-тиверском летописном своде Средневековой Молдавии // Научно-популярный журнал «Общее дело» №15 за 2023 г. – Кишинев. С.80-83.

⁴⁹¹ Иванов Юрий. Январский триумф профессора Чароты. «Одноклассники» 01.02.2023. URL: <https://ok.ru/profile/582079270048/statuses/154874530648992> Последнее обращение 25.03.2026.

У СУСРЕТ БОГУ

Иван А. Чарота

(1952–2024)

Иностранни члан САНУ

Професор Филолошког факултета

Белоруског државног универзитета⁴⁹²

ХРАМ – МЕСТО СУСРЕТА СА БОГОМ

Упокојени митрополит Филарет (Вахромеев), који је недавно отишао Господу, једном је рекао: „Духовна Отаџбина – то су она места где смо срели Бога”. Полазећи од ове изјаве, а за мене завичај све више добија на привлачности, настале су и ниже изложене мисли.

Моја генерација памти како су средином 1980-их година, након изласка филма Тенгиза Абуладзеа „Покајање”, уобичајене постале речи „пут ка храму”. Међутим, пошто сам филм није био о покајању у његовом изворном смислу и није позивао на истинску духовност нити на Бога, поменути израз је у масовној свести остао нешто попут мехура од сапунице. Како год било, представа о храму и путу ка њему код сваког од нас је сопствена. Ови појмови, заправо, могу бити испуњени не само индивидуализованим, посебно интимним садржајем, већ и родовским, наследним. Тако и ја, колико год се трудио, не могу говорити о теми вере, а да се не сетим оне сеоске цркве у којој су крштени, венчани и опојани бројни нараштаји мог рода са обе стране.

Али за почетак дозволићу себи једно рефлексивно одступање. Сећам се како сам пре отприлике четрдесет година, при уласку у цркву српског манастира Манасија, прочитао: „Боже! Благослови онога ко улази у овај дом, спаси и сачувај онога ко из њега излази, и дај мир ономе ко у њему остаје. Амин”. Како се касније испоставило, ове речи

⁴⁹² Чарота, И. Храм – место встречи с Богом // Духовный вестник. – 2021. — № 6 (июнь). – С. 1-2.

Чарота, И. Храм – место встречи с Богом // Людзі навукі нашага краю, 2021. <http://ln.krcls.by/2021-%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8-%D1%81-%D0%B1%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BC/>

припадају богомудром Николају (Велимировићу), српском светитељу XX века – епископу, богослову, друштвеном делатнику и изузетно даровитом писцу. Цитирана изрека ми је касније више пута долазила пред очи приликом посета истом манастиру, а такође сам је виђао написану на многим местима, па чак и умножену за продају. Мене је, ипак, сваки пут дирнула. Утисак је био условљен и сажетом садржајношћу, мудрог продорношћу, као и својеврсном поетичношћу. А моје доживљавање укључивало је и нешто више, што није зависило само од дубоког садржаја и изражајне форме самог овог примера красноречја. Ствар је у томе, што пут до древног српског храма нисам пронашао сам, већ су ме довеле колеге Срби. Срби су, иначе, ради упознавања страних писаца и слависта са својом земљом – а управо у саставу таквих група најчешће сам тамо боравио – увек водили да се разгледају манастири и цркве. Упркос званичном атеизму, држали су се уверења, и тиме су и нас убеђивали, да нема и не може бити поузданијих сведочанстава о народном самосазнању, значају његове историје и суштини духовних традиција од ових светиња. При томе бисмо обично за један дан, мада та путовања нису била једнодневна, посетили неколико светих обитељи, стичући прилику да схватимо колико је Православље судбоносно за Србе. Јасно је да су се такве групе састојале од представника различитих нација и вероисповести, па су и реакције на виђено биле веома различите. Што се мене тиче, уз већ речено морам да испричам и следећи случај. Још једном напомињем да су већину излетника чинили Американци и западноевропљани. Зато сам, улазећи у храмове заједно с њима, крстио се само крадом. И једном се у таквој групи нашао младић из Русије, син познатог филолога, који се не само пристојно прекрстио на улазу, већ је и унутра побожно учинио поклон и целивао храмовну икону. Признајем, постидео сам се и истински се уразумио. После тога ме више никада у понашању није спутавало то што бих могао да збуним странца друге вере. Ипак, првобитно сам овде намеравао да кажем нешто друго – да се током тих путовања осећај поноса на братски народ код мене мешао са горчином, јер је било немогуће не упоредити то са оним што се дешавало у СССР-у. Наиме, код нас су се тада, примајући стране госте, по устаљеној традицији водили тиме да се показује нека фабрика-гигант, моћна електрана, велика градња или напредни сточарски комплекс. И све је то, у суштини, рађено да би се похвалили „светлим” перспективама задовољења материјалних, физиолошких потреба. Брига о „духовности” се, пак, приказивала изградњом нових домова културе,

естрадних позорница или стадиона, који су требало да оправдају слоган: „У здравом телу – здрав дух”, што, као што је познато, избличава смисао далеко не глупе изреке. Тако смо се представљали свету у време када су наше цркве и манастири били или до темеља разрушени, или претворени у складишта и друге „корисне” објекте. Узгред, искривљени одраз оваквих обилазака Србије могао сам да видим нешто раније, почетком 1970-их, приликом посете Кијево-Печерској лаври. Тамо сам, као студент и хонорарни водич-преводац, довео југословенске туристе. И пре уласка у пећине, и после изласка из њих, душа посетилаца била је затрована разгласима са којих су непрестано емитована вулгарно атеистичка предавања.

Тада ја, малOVERНИ, нисам могао да предвидим – а и да је неко предсказивао, не бих поверовао – да ће доћи време када ће се у мојој отаџбини храмови обнављати, па чак и нови градити. Али управо се то догодило, и за моју генерацију то је било право чудо, а уједно и уверљива потврда јеванђељских речи: „Људима је то немогуће, а Богу је све могуће” (Мт 19:26). Тако ме је Господ удостојио да својим очима видим како моји сународници поново откривају осећај светиње, као и потребу да се не осећају отуђенима од вере и одвојенима од Цркве. То већ тридесет година посматрам у Петро-Павловском сабору у Минску, чији сам парохијанин, као и ван престонице, у разним крајевима Белорусије. Посебно греје душу све што се у том погледу дешава у родној Брестској области. До данас ми из сећања не бледе дани 16–19. септембра 1996. године, када сам имао част и велику радост да учествујем у свечаностима посвећеним преподобномученику Атанасију, игуману Брестском, небеском покровитељу мог завичаја. Такав догађај је за мене (рођеног недалеко од Бреста, а притом ми је и рођендан пао у време свечаности) имао изузетан значај. Тада сам успео да присуствујем богослужењима у свим храмовима Бреста и у Свјато-Атанасијевској капели, као и да посетим неколико приградских и сеоских парохија – Гершоне, Дубровку, Плоску, Черни, Остромечево. А у наредним годинама, као учесник експедиције „Пут ка светињама” са Негасивом лампадом са Благодатним огњем са Гроба Господњег, имао сам срећу да обиђем многе цркве градова и села области – Белоозерска, Березе, Жабинке, Ивацевича, Косова, Гошчева, Телехана, Пинска, Иванова, Лишчи, Достојева... Све утиске стечене у тим експедицијама није лако сада уредити, нити све доживљено пренети речима. Покушавајући да изложим суштину, задржаћу се на следећем: све време ме није напуштало једно особено сузно-радосно осећање – зато што ми

је било дато да осетим стање блудног сина који се вратио Оцу, поред кога, а тиме и око тебе, има толико драгих људи, у пуном смислу „ближњих”. Годинама су они не само старији или равни теби, већ и узраста твоје деце, па чак и твојих унука. И што је важно, примећујеш да свима њима постепено постају значајни појмови Духовност, Светост, Божја милост. Изузетно је радовало што је свуда, укључујући и најудаљеније парохије, Негасиву лампаду дочекивало мноштво људи. Најдирљивије је било гледати увек присутне баке. Управо су оне, у великој мери, сачувале веру, јер нису дозволиле себи да забораве пут ка храму, а што је још важније, упркос свим забранама водиле су и носиле своје потомке да их крсте и причешћују. И при тим сусретима није било могуће без суза гледати како су својим до крајности измученим рукама подизале унукe или праунукe да би могли да запале свећице од Лампаде и заједно с њима донесу Благодатни огањ у своје домове. Како су тада у очима и старих и младих блистали зраци неизрециве радости због утољене духовне жеђи! Ко после тога може да ме убеди да је мој народ изгубио веру?! А да бих се још једном оправдао за ово рефлексивно одступање, додаћу: сада више немам разлога да се стидим пред браћом Србима, јер имам шта да им испричам о томе како се моји сународници односе према вери, како поштују светиње.

Међутим, низ сећања донекле води у апстракцију. Зато вероватно није сувишно дати и један општи, али конкретнији поглед на религиозност у мом завичају. Треба напоменути да је становништво Брестске области увек показивало чврстину у вери – и када је требало супротставити се унијаћењу као политичком феномену, и током атеистичког режима XX века. Довољно је сетити се имена светитеља чијим је подвигом у разним временима освећивана Брестска земља. У њиховом збору није случајност што се, пре свега, помињу преподобномученик Атанасије Брестски, преподобномученик Макарије Каменецки, преподобни Леонтије (Карпович), преподобномученик Серафим Жировички (Шахмут). С друге стране, говоре и саме бројке: до 1990. године у Брестској области било је очувано 102 парохије са 97 свештенослужитеља, односно готово половина свега што је остало у БССР, а 2020. године у самој Брестској епархији (пошто постоји и Пинска) има 202 парохије, 239 свештеника, 4 манастира...

Дозволићу себи да наведем и нека запажања из сопственог животног искуства. Иако се двосмислено односим према наводно оправдавајућим судовима о тоталној забрани вере, сам сматрам да веру нико не може забранити – по дефиницији. Наравно, атеистичке власти

су то веома настојале да учине. Али им ипак није пошло за руком да „покажу на телевизији последњег попа”. Упркос ратоборном безбожништву, код нас је остао значајан број и оданих свештенослужитеља и искрених верника. Колико памтим себе, свој род и локални народ, код нас се вера одржавала. Људи нису престајали да поштују црквене празнике, за разлику од совјетских; у нашем селу није било некрштених; из старије генерације сви су били венчани; и нико није сахрањен без црквеног опела. Иако се, узгред, наша црква и наше гробље налазе у другом селу, чак ни најближем. Индикативно је и то да су у нашој околини, уз ретке изузетке, цркве остајале активне и богослужења су се вршила сваке недеље и празника, како доликује. Истина, школарцима није било дозвољено да их посећују; сталне парохијанке биле су углавном жене, од мушкараца – малобројни.

Међу таквима је, хвала Богу, био и мој деда Павле, од кога је, изгледа, и мени пренета вера – наравно, неупоредиво слабија него код њега. Ради јаснијег разумевања треба да напоменем следеће: када сам дошао на свет, затекао сам само деду по мајчиној линији и баку по очевој. Бака, родом управо из Вежек, где се налази наш храм, такође није заборављала пут ка њему и редовно се молила код куће. Као, уосталом, и моја мајка. Ипак, у том погледу утицај деде на мене, прворођеног унука, несумњиво преовлађује. Од рођака (деда је имао осморо браће и сестара), као и од суседа, слушао сам да се код њега још од детињства испољавала искрена религиозност. Није случајно што су га од малих ногу позивали да чита Псалтир код покојника, и то не само у свом селу, већ и у суседним. То се на свој начин наставило и касније. Већ у совјетско време често су га молили да чита молитве на даћама за покојнике. Са одличним успехом завршивши парохијску школу, прилично је добро познавао и Свето Писмо и црквени календар. Узгред, књиге које је добио као награду за успех, међу којима и Јеванђеље, чувао је целог живота, а Јеванђеље је предао мени. Уопште, његов живот никако се не може назвати лаким: као млад одлазио је у Америку на рад, потом ратовао на Бесарапском фронту у Првом светском рату, преживео и Други светски рат, два пута рашчишћавао пепео родне куће и поново је градио, рано остао без жене... А крепио га је Бог, у кога је веровао не размећући се тиме, али ни не кријући. Сећам се да су му често долазили мештани да питају на који месец и дан „пада” Васкрс те године и када ће, сходно томе, бити неки „покретни” празник. И он је без календара одређивао све датуме, користећи такозвану „ручну пасхалију”, чију је суштину објашњавао и мени, већ као студенту, али

мени није пошло за руком да је савладам. Истина, кад сам одрастао, почео сам да записујем молитве које је деда читао. А у детињству сам се молио некако својим речима. Када се тога сада сетим, и насмејем се и збуним, како се каже... Ствар је у томе што сам тада молио Бога да мени и свим мојим ближњима да да поживимо седамдесет и две године... Из неког разлога, баш тај број година ми се као малом чинио највећим или најприхватљивијим за земаљски живот; а при томе ми – сада је то очигледно – није пало на памет да је мом драгом деди већ било отприлике толико колико сам му желео. Хвала Господу, деда Павле је отишао у бољи свет у осамдесет деветој години живота. И бака, Харитина Чарота, такође је поживела дуже од онога што је мом детињем неразумевању изгледало као највише...

Затим ми је било суђено да се школујем у пет школа, укључујући и музичку. А последње школске године везане су већ за општински град Кобрин. Тада сам почео самостално да читам бројне књиге типа „Библија за неверујуће”, пошто друге, које су се тичале религије, нису биле доступне. И почео сам, онако, по мери већ тинејџерског неразумевања, да размишљам о Богу. Штавише, сам сам покушавао да изведем и да пријатељима објасним шта, у философском смислу – наравно, по мом разумевању – значе ипостаси Божанске Тројице. Школским друговима, па чак и наставницима, сећам се, више пута сам говорио да се право образовање може стећи само у богословији. Иако сам, као и сви око мене, био пионир, комсомолац. У партију ме, додуше, Господ није пустио. Слава Му на томе, као и на томе што ми није дозволио да залутам у јеретичке шуме самониклог философирања. Нормама ме је непрестано враћао живот породице, рода. Осећао се утицај ближњих, а пре свега деде. Као и само постојање цркве, иако сам се од ње ипак удаљио, упутивши се уместо у храм Божји у „храм науке” – универзитет. Тек после више година обновило се оно што се може сматрати равнотежом. И када сам почео да радим на универзитету, нисам крио да редовно посећујем Цркву, а као стручњак радо сарађујем са црквеним структурама. Распон реакција колега на то био је веома широк: потпуно равнодушје према мојој усмерености, једноставна почетна радозналост према питањима вере, извесна подозривост, демонстративни (наводно „научни”) скептицизам, али и однос пун поштовања. Узгред, многи колеге су касније и сами почели да се приближавају Цркви, а неки – Костелу. Друкчије се то испољавало код представника администрације, која се упорно држала атеистичких позиција. Сходно томе, изазивао сам раздраженост прилично дуго. Већ

деведесетих година, када сам у извештај о публикацијама унео објављени превод Јеванђеља на савремени белоруски језик, деканица је изјавила да се то, као ни чланци о преводима, не узима у обзир – тобоже, код нас је држава одвојена од Цркве. И морао сам иронично да предложим: нека онда у том случају од наслеђа које припада држави одвоје и Библију Скорине; јасно, не усуђујем се да се поредим са Георгијем-Франциском, али ипак сам се удостојио да преводим – ваљда као и он, који се због тога и узноси, а не само због самог издања. Што се тиче поменутог преводилачког рада, за мене је он имао изузетан значај, и нисам узалуд томе посветио више од четврт века. Реч је о Белоруској библијској комисији, чији ме је председник, митрополит Филарет, благословио да будем њен секретар. Захвалан сам незаборавном Владики што сам добио могућност да 25 година преводим Свето Писмо, са обавезом да се удубљујем не само у општи смисао, већ и у значење сваке речи и сваког знака интерпункције. При томе сам, такође, темељно проучио све раније преводе Јеванђеља на белоруски језик и на друге словенске. Зато нимало није случајно што сам у процесу преводилачког рада припремио књигу „Белоруски језик и Црква”.

Враћајући се, пак, детињству, могу рећи да су ми од свега што сам непосредно од деде чуо о нашој парохијској цркви у сећању остали само поједини детаљи опште слике. Конкретно, да садашња црква уопште није онаква каква је била ранија. Да је она била веома лепа, велика, трокуполна; да су се њене куполе у ведрим данима виделе из нашег села, на више од три врсте удаљености; да се на храмовни празник (код нас се говорило: „на заклад”) тамо окупљала цела околина. Да појасним: за деду је она била „садашња”, а за мене је исправније да је назовем „ондашњом”, јер се сада на њеном месту налази нова – управо она у којој сам крштен, у коју су ме уводили и у коју су ме почели водити на причешће. Узгред, изразито ми је остало у сећању како сам, као мали, доведен тамо од стране мајке, после причешћа пришао тањиру са артосом и зграбио га читавом шаком, због чега ме је мајка морала укорити. И сада ми је због тога непријатно. А оно што сам касније чуо од деде, да је црква мала, тада нисам примећивао, јер је она била неупоредиво већа од куће, па чак и од школе у коју сам понекад са старијима завиривао. А и људи се тамо окупљало много, притом непознатих и мени занимљивих, чак сасвим необичних. Пре свега мислим на изненађујуће покретну жену без ногу... На моје питање како та тета може тако брзо да се креће, мама је шапатом одговорила да се

таква родила, тако и живи, благодарећи Богу. Узгред, ту жену сам, као добру познаницу, срео у нашој цркви и четрдесетак година касније...

Од мајке сам уопште чуо доста занимљивог што се тиче догађаја повезаних са нашом црквом, као и обредних традиција. Са младалачким скептицизмом, на пример, доживљавао сам мамина сећања на то да су наши људи у четвртак Страсне седмице после вечерњег богослужења увек кући носили упаљене свеће, доносећи их – без икаквих средстава заштите – до својих кућа. Наравно, знам да тај обичај није само локалан. Али импресивно је, а својевремено је изазивало и осмех, то што је у овом случају реч о раздаљини од око четири километра. А моја мајка је непоколебљиво веровала да се у то време тог дана обавезно стишава ветар, зауставља свака непогода. Шта да се каже – свакоме се даје по вери његовој. А сама утврђена традиција подстицала је искрену веру.

Овде, вероватно, треба да се задржим на историји Вежецког храма, који је сада Вазнесењски, некада је био Успенски, а уз то се посебно поштовао преподобни Серафим Саровски – на дан његовог спомена („заклад“) празновало се. О давним временима и живој историји овог Дома Божјег извесне податке могле би дати његове старе иконе: на пример, светих Виленских мученика, преподобномученика Атанасија Брестског, преподобне Параскеве Српске (код нас – Тирновке), као и већина аналогичних икона које се излажу за одређене празнике. Сликали су их, свакако, људи локални и, благо речено, не баш вични иконопису. Али ни то, као ни уопште историја парохије, колико ми је познато, никада није темељно проучавано. Зато данас из интернета, главног савременог извора података, много тога стиже у збуњеном и врло непоузданом облику. На велику жалост. Посебно се то односи чак и на једну крајње непријатну чињеницу: у објављеним материјалима уопште се не помиње дугогодишњи настојатељ – протојереј Анатолиј Соколовски; иако је сахрањен непосредно у порти цркве, и иако су га добро познавали многи данашњи парохијани, па и ја. Сви који користе опште податке полазе од тога да храм овде постоји најмање три и по века. Док једни прво помињање датирају 1668. годином, други – 1660. Са своје стране могу да појасним да је уз прво издање енциклопедијског приручника „Франциск Скорина“ приложена копија географске карте белоруских земаља средине XVI века и да су на њој забележене Вежки. Такву пажњу оне, вероватно, нису заслужиле због броја становника или посебне стратешке важности, већ пре зато што је у селу постојала црква и што је у свим документима оно вођено

као центар парохије. Што се тиче података о даљој судбини храма, треба приметити да није сасвим уверљиво помињање посебних грамата краља Станислава Поњатовског парохијском свештенику. Не би било наодмет проверити и веродостојност онога што су локални староседеоци причали недавношњем вежецком свештенику, оцу Михаилу Концевичу – конкретно, о војницима руске војске сахрањеним крај цркве током рата 1812. године. А информацију из интернет-материјала о сахрањивању немачких војника 1914–1915. године требало би пажљиво проверити због њене мале вероватности. Сумњу изазива и датум изградње храма на истом месту почетком XX века. Интернет аутори пишу недвосмислено да је то било 1912. године. Међутим, у вези с тим добијам повод да још више нагласим „лични мотив” овог текста. Недавно ми је веома упућени колега из Белска, Дорофеј Фионик, послао копију бр. 3–4 „Гродненских епархијских ведомости” за 1914. годину, где је на странама 36–37 објављена следећа белешка: „Кобрински благочинни извештајем бр. 700 обавестио је Конзисторију да је нови Вежковски храм подигнут искључиво локалним средствима – прилозима парохијана у износу од 12 000 рубаља; при чему су се нарочито истакли бивши настојатељ Вежковске цркве, сада надзорник црквених школа Слонимског округа, свештеник Владимир Смирнов, псаломшчик Николај Ковалевски, црквени староста А. Чарот (!) и земски начелник другог округа Пружанског уезда Борис Алексејевич Зеленски, почасни члан грађевинског комитета”. Искрено признајем да од сродника о томе нисам слушао. Могу и да претпоставим да је реч о представнику истоименог рода из суседног села Столпи. А за проверу таквих података у архивима, као и обично, недостаје времена.

Ако се, пак, вратимо интернетској историографији, упоређујући је са управо наведеним документованим подацима, као и са оним што су памтили и причали мештани, није јасно одакле потиче датум изградње 1925. године, и то, наводно, потпуно новог храма.

А о уништењу храма подигнутог 1912–1913. године знам из казивања стварних сведока, и о томе сам већ писао. Узгред, у једном интернет-тексту готово дословно се понављају делови моје публикације. Зато, без устручавања, још једном излажем оно што знам. Та несрећа се догодила 1943. године. Црква је изгорела. И то не од руку Немаца, како би се могло помислити, нити од совјетских партизана, које данас често оптужују за сличне злочине. Али немогуће је избрисати оно што се у сећању људи чврсто урезало.

Дошао је четвртак Светле седмице, код нас – Навски Васкрс. По нашој традицији, тог дана се помињу душе упокојених и освећују гробови. На литургији са парастосом, као и обично, било је много људи. А после богослужења скоро сви су се упутили на гробље, удаљено око два километра, где је требало покропити гробове светом водом. Нису сви ни стигли тамо, када су морали да се врате – приметили су пламен над црквом и потрчали да је спасу. Када су стигли, црква је већ горела. Ипак, успели су да изнесу из ватре свештене сасуде и књиге, иконе, хоругве, свећњаке и друге црквене предмете. Спасено је, узгред, само једно паникадило (код нас – „паук”) од два која су постојала... Друго је остало у згради која је изгорела до темеља. Узрок пожара убрзо је постао познат. Истраживања, наравно, тада није било. Али живот сељана, нарочито у прошлим временима, био је свима на виду – ни добра дела ни злочини нису могли да се сакрију. Испоставило се да нису сви тог светог дана молили Бога, славећи Васкрсење Христово и помињући преминуле сроднике. Нашли су се и они који су одлучили да време проведу другачије: у суседном селу Матјаси код богатог домаћина, који је имао три кћери за удају, свратио је вођа локалне „самоодбране”. Добро поднапивши се, организовао је тамо „вежбу” или „такмичење” у гађању, а као мету су светогрдници изабрали куполу цркве. И једна од девојака није промашила, и то запаљивим метком... Имена тих „јунака и јунакиња” била су, наравно, позната целом народу у околини; помињали су их, додуше, веома нерадо. И увек са огорчењем, осудом и неком врстом ужаса. За разлику од неких других, о којима се говорило супротно. На пример, о побожном парохијанину Мазуру, који је пожртвовано спасавао, а затим у својој кући чувао црквену имовину. Такође и о многим другим људима који су, упркос разарању, сиромаштву и глади, прилозима помагали обнову спаљеног храма. Прикупљена средства била су довољна да се од шумске управе купи нека управно-привредна зграда, и 1946/1947. године подигли су себи цркву – скромну, према својим могућностима. Мајка је причала да, пошто није било дасака, ткали су платно за унутрашњу облогу зидова. Таква, платном обложена, црква је била прилично дуго. Уосталом, тада се више водило рачуна о благолепију које приличи храму, него о спољашњој лепоти.

После рата, када је безбожна совјетска власт ојачала, почели су да се стварају услови у којима се питање опстанка парохије и цркве постављало крајње оштро. Упркос свим противречностима и тешкоћама, парохија је опстала; додуше, свештеници су се често

мењали. Све док се није појавио отац Анатолиј Соколовски, који је Вежецкој парохији посветио око три деценије живота – у ствари, ту је остао и после упокојења.

За тих година, како је старост узимала своје код овог доброг пастира, као и код његових помоћника, најоданијих парохијана, број становника се приметно смањио – чак пет пута! И чинило се да је црквени живот овде већ прошлост. Али, као што је познато, све је по вољи Господњој. Нову снагу у живот парохије унео је млади свештеник Михаил Концевич, који је био постављен да је духовно руководи. Он се, по благослову надлежног архијереја, владике Константина (Хомича), прихватио изградње новог храма – притом не рушећи стари, већ градећи око њега. Тако су у старој цркви, током изградње нове, опојали мога оца, који је пре тога, колико је могао, учествовао у грађевинским радовима. И готово сви мештани, иако су тешко живели, помагали су, као и пред крај рата, свето дело како су могли – ако не новцем, онда радом. Са каквим се све тешкоћама суочавао свештеник-градитељ, то је посебна тема. Али замишљено је, уз Божју помоћ, остварено. Ради правде треба рећи да нису остали по страни ни руководиоци локалних колхоза, као ни више државних предузећа из два округа — Жабинковског и Кобринског. Дела и прилози свих њих у славу Господњу неће бити заборављени. Захваљујући њима, издигао се над околином новоизграђени храм. Почео је да привлачи погледе издалека, подсећајући на све што је повезано са вером, служењем Богу и народу Божјем.

Моја лична прича кретања у сусрет Духу Светом у вези с тим обогаћена је још једном страницом драгих успомена. На дан спомена великомученика Димитрија Солунског, 8. новембра 1997. године, блажене успомене високопреосвећени митрополит Филарет, уз саслужење архимандрита Јована (тада секретара Минске епархије, а данас архиепископа Брестског и Кобринског) и свештенства Брестске епархије, извршио је освећење престола новоизграђеног Вежецког храма у част Вазнесења Христовог. Толико људи се на том простору, вероватно, никада није окупило – из свих околних села и из више оближњих градова. При томе је за већину присутних то било не само црквено славље, већ и, опет, изузетно важан повод за размишљање о прошлости и будућности уопште, а о свом завичају посебно. Многи учесници свечаности, као и ја недостојни, били су чврстим нитима везани за места чије средиште привлачности чини храм. А што се тиче општег расположења, оно је било блиско ономе које се изражава

пасхалним стихом: „Ово је дан који створи Господ, обрадујмо се и развеселимо се у њему”. При томе је свако, разуме се, призивао и своја сећања. Није случајно што је освећење престола нашег храма обављено „на Дмитар”, како код нас кажу. Са именом овог светитеља Црква повезује помињање свих православних хришћана који су уснули у Господу, то јест у вери и нади на живот вечни. Сходно томе, радост присутних на свечаности делили су и наши покојни преци. А ми смо испуњавали, како знамо и умемо, свој дуг према њима – да чувамо веру, обнављамо светиње, не дозволимо да се забораве њихове традиције и завети. Живот моје генерације био је неупоредиво лакши од онога који је допао њима. Неке тешкоће, ради поуке, као и искушења ради испитивања, биле су дате и нама. Али при освећењу новог храма веома се желело веровати да радост за све нас није случајна. Забрињавало је, ипак, питање да ли је млађе покољење способно да цени оно што му се по милости Божјој предаје.

У међувремену, и описани догађај се већ удаљио готово четврт века. На Вежковској парохији сада је нови млади свештеник – отац Владимир Кондрашчук. А црква стоји, како доликује, очекујући верне. Зато увек постоји жеља да се бар неколико пута годишње посети. Недалеко, на гробљу, чекају и родитељи и преци са обе стране. Али о томе сам већ говорио. Понављам се, као и сви старци...

(2021)

Научни одбор

кандидат филолошких наука (Ph.D.), доцент Владимир И. Чарота,
Институт за проучавање књижевности „Јанко Купала”, Минск,
Белорусија

др Миша Стојадиновић, Институт за политичке студије, Београд
проф. др Кирил В. Шевченко, Руски државни социјални универзитет,
Минск, Белорусија

кандидат историјских наука (Ph.D.) Александар Д. Гронски, Синодална
историјска комисија, Минск, Белорусија

магистар филолошких наука Алексеј И. Чарота, Савез писаца
Белорусије; Уредник новина „Књижевност и уметност”, Минск,
Белорусија

мастер историје уметности и мастер богословских наука Катарина
Тодоровић, Београд, Србија

Програмски одбор

др Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд
кандидат филолошких наука (Ph.D.), доцент Владимир И. Чарота,
Институт за проучавање књижевности „Јанко Купала”, Минск,
Белорусија

др Александра Савић, Институт за политичке студије, Београд
др Александра Мирковић Јанковић, Институт за политичке студије,
Београд, Србија

проф. др Кирил В. Шевченко, Руски државни социјални универзитет,
Минск, Белорусија

др Војин Божинов, Институт за историјска истраживања, Софија,
Бугарска

мастер филологије Дајана Лазаревић, Институт за политичке студије,
Београд, Србија

др Брацо Ковачевић, Универзитет у Бања Луци, БиХ

Дизајн корице

Дајана Лазаревић

Штампа

Комазец, Инђија

Тираж

100

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.161.3.09 Черота И. А. (082)

821.161.3:929 Черота И. А.(082)

ЖИВОТ и дело Ивана Чароте (1952-2024) : зборник научних радова са међународне научне конференције одржане 22. јуна 2026. године на Институту за политичке студије, Београд / уредник Александра Савић. - Београд : Институт за политичке студије ; Минск : Синодална историјска комисија Белоруског егзархата Руске православне цркве : Минска духовна семинарија : Минска духовна академија : Центар за евроазијска истраживања Филијале РДСУ, 2026 (Инђија : Комазец). - 292 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. -

Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7419-449-2 (ИПЦ)

1. Савић, Александра Р., 1990- [уредник]
а) Чарота, Иван Алексејевич (1952-2024)

COBISS.SR-ID 193831433